

ПРАВО НА
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

СОЦИАЛНИ ПРАВА

ПРАВА НА
ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

ПРАВА НА ДЕЦАТА

ПРАВА НА ХОРАТА
С УВРЕЖДЕНИЯ

ПРАВО НА
ОБРАЗОВАНИЕ

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА ДЕЙНОСТТА НА ОМБУДСМАНА

2022 Г.

РЕЗЮМЕ

ПРАВО НА
ЗДРАВΟΣЛОВНА И
БЛАГОПРИЯТНА
СРЕДА

ПРАВО НА ДОБРО
УПРАВЛЕНИЕ И
ДОБРА
АДМИНИСТРАЦИЯ

ПРАВО НА
СОБСТВЕНОСТ И
ИКОНОМИЧЕСКА
СВОБОДА

ЗАЩИТА ОТ
ДИСКРИМИНАЦИЯ,
ЕЗИК НА ОМРАЗАТА И
РАВНОПОСТАВЕНОСТ

НАЦИОНАЛЕН
ПРЕВАНТИВЕН
МЕХАНИЗЪМ

ПРАВА
НА БЕЖАНЦИ И
МИГРАНТИ

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ.....	3
ДЕЙСТВИЯ И РЕЗУЛТАТИ.....	5
КЛЮЧОВИ СЪБИТИЯ И ИНИЦИАТИВИ 2022 г.....	8
ГЛАВА ПЪРВА – ОМБУДСМАНАТЪТ В ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ГРАЖДАНИТЕ.....	21
I. ПРИЕМНА НА ОМБУДСМАНА	21
II. ПРАВА НА ХОРАТА С УВРЕЖДАНИЯ	31
III. ПРАВА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ	40
IV. СОЦИАЛНИ ПРАВА.....	53
V. ПРАВА НА ДЕЦАТА	61
VI. ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ	76
VII. ПРАВО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ	84
VIII. ПРАВО НА СОБСТВЕНОСТ И ИКОНОМИЧЕСКА СВОБОДА	93
IX. ПРАВО НА ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ И ДОБРА АДМИНИСТРАЦИЯ 2022 г.....	100
X. ПРАВО НА ЗДРАВΟΣЛОВНА И БЛАГОПРИЯТНА ОКОЛНА СРЕДА.....	110
XI. ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ И ЕЗИК НА ОМРАЗАТА	114
XII. НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ И ОСНОВНИ ПРАВА И СВОБОДИ НА ЧОВЕКА	120
XIII. ПОДКРЕПА НА БЕЖАНЦИ И МИГРАНТИ.....	124
ГЛАВА ВТОРА – ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ НОРМАТИВНАТА УРЕДБА.....	125
I. ОБЩ ПРЕГЛЕД.....	125
II. ЗАКОНОДАТЕЛНИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ.....	126
III. ИСКАНИЯ ДО КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД	127
ГЛАВА ТРЕТА - НАЧБЛЮДЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ АКТОВЕ В ОБЛАСТТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА.....	130
ОБЩ ПРЕГЛЕД.....	130
I. ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ.....	130
II. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ХОРАТА С УВРЕЖДАНИЯ	140
III. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО	149
IV. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ПРОТИВ ИЗТЕЗАНИЯТА И ДРУГИ ФОРМИ НА ЖЕСТОКО, НЕЧОВЕШКО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ИЛИ НАКАЗАНИЕ	162
V. КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРЕМАХВАНЕ НА ВСИЧКИ ФОРМИ НА ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ЖЕНИТЕ.....	165
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА - МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ	167
ГЛАВА ПЕТА - РЕСУРСИ.....	171
РАЗХОДИ ПРЕЗ 2022 г.	171
ЕКИП	172
ПРИОРИТЕТИ ЗА 2023 г.	173
СЪТРУДНИЧЕСТВО С ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО И АКАДЕМИЧНАТА ОБЩНОСТ	174
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ.....	183

УВОДНИ ДУМИ

„Проклятието да живееш в интересни времена...“

„Не зная дали преди 25 века Конфуций е използвал „интересни“ като евфемизъм за тежки и сложни времена, но ако това е имал предвид, то 2022 година определено е много, много интересна. За това говори и фактът, че над 15 000 жалби постъпиха до омбудсмана – абсолютен рекорд в 17-годишната история на институцията. За съжаление – тъжен рекорд, който ни показва ясно, че хората изпитват все повече трудности да посрещат дори и най-базисните си потребности – за храна, за лекарства, да плащат сметките си за ток, вода, отопление. И второ, че омбудсманът е институцията, която отдавна вече не е просто пощенска кутия за сигнали, а е извоювала авторитет и доверие, разпознавана от гражданите като защитник на правата им. На този фон сме изправени и пред огромно изпитание в световен план – с нарушаването на международното право с войната в Украйна, със земетресенията в Турция и Албания, с трудностите пред световните икономики след пандемията, с енергийната криза и с нарастващите цени. У нас обаче те се отразяват изключително неблагоприятно, защото високата инфлация, безобразната спекула на пазара, скокът на основни хранителни продукти от т.нар. малка потребителска кошница – цялото това поскъпване на живота затруднява всички хора, но е особено тежко за най-уязвимите групи граждани. За някои от тях е буквално въпрос на оцеляване. Такива „интересни“ времена изискват бързи, смели, адекватни и навременни решения от омбудсмана. Изискват чувствителност, бдителност, но и твърдост пред държавните и общинските органи в отстояване на правата и интересите на хората. А когато сме в ситуация на непрекъснати избори и кратък живот на вече две поредни народни събрания, три правителства – две служебни и едно редовно, става още по-интересно... И се налага да се използват и прилагат нетипични за институцията на омбудсмана мерки и средства, за да получат реална подкрепа гражданите. Такъв инструмент е косвената законодателна инициатива, която институцията разгърна в пълен мащаб. Ако 2021-ва е годината на уважените конституционни жалби – инструмент, с който омбудсманът защити стотици хиляди граждани от административен произвол и тормоз, то 2022-ра е годината, в която парламентът прие редица важни закони, подготвени и внесени от институцията на националния обществен защитник. Инициирах две законодателни промени, свързани с решаването на проблема на изтеклите ТЕЛК решения, заради които близо 700 000 души с увреждания са оставени на ръба на оцеляването. Тези промени, предложени от омбудсмана, са приети с абсолютно единодушие от депутатите от 47-ото и 48-ото Народно събрание. Друго важно законодателно предложение на омбудсмана е свързано с подкрепата на семействата с деца и деца с

увреждания. С промяната в Закона за данъците върху доходите на физическите лица е въведена несеквестрируемост на сумите, които работодателите възстановяват на работници и служители, ползвали данъчни облекчения за децата. Пак след законодателна инициатива на омбудсмана и пак подкрепена с пълно единодушие е преустановена една абсолютна несправедливост – начисляването на компенсаторна такса от 70 лева или глоба в размер на 300 лева за сгрешена винетка. Освен това уведомяването за натрупани глоби към АПИ вече става в рамките на 3 работни дни. Друга важна законодателна промяна, която предложи омбудсманът и която отново е приета с единодушие, е забраната за предлагане, продажба, включително и онлайн, и употребата на райски газ от непълнолетни.

Междувременно борбата на омбудсмана с монополите отбеляза съществен успех – по сигнал и настояване на националния обществен защитник до министъра на финансите „Топлофикация София“ възстанови на 201 222 домакинства над 3 млн. лева надвзети суми за ДДС. След няколко предложения от омбудсмана за намаляване на данъчната ставка на ДДС за енергията такова изменение е прието за доставките на централно отопление и природен газ. „Интересното“ време на 2022 г. за съжаление достигна връхната си точка с избухването на войната между Русия и Украйна. Точно когато светът започна да диша след COVID-19, точно когато тази чума на XXI век, отнела милиони животи, взе да отшумява, ни връхлетя още по-чудовищното зло – войната, за която мислихме, че е останала в историята. Екипът на омбудсмана реагира мигновено. Използвайки натрупания опит като правозащитна институция в условията на COVID, националният обществен защитник организира 24-часова гореща телефонна линия за контакт с експертите за предоставяне на навременна и актуална информация за правата на украинските граждани на българска територия и получаване на временна закрила. По инициатива и създадена от омбудсмана междуинституционална организация с конфискувани неакцизни стоки на стойност 400 000 лева са подпомогнати бежанците от Украйна.

За съжаление обаче 2022 г. ще бъде и поредната, в която не остана време и най-вече желание от парламента да се предприемат конкретни стъпки за решаване на три основни проблема – приемането на Закон за несъстоятелност на физическите лица, или т.нар. „личен фалит“, регулация на колекторските фирми и промени в Закона за домашното насилие.

Едно е сигурно – тези теми ще бъдат във фокуса на омбудсмана и през 2023 г., защото засягат големи групи от хора, защото България е единствената държава, която няма законодателство, свързано именно с личния фалит, а сме на първо място по лоши кредити в Европа. Защото и 50-те убити жени в условията на домашно насилие през последните 2 години се оказаха недостатъчен аргумент, за да бъде приети промени, с които да се осигури адекватна защита на жертвите. Нямам съмнение, че тези закони ще бъдат приети, такава е логиката, такава е и времето, което вече трудно търпи компромиси с правата и съдбата на хората. Това, което е сигурно, е, че като омбудсман ще продължа да се отнасям с внимание към всяка жалба и всеки проблем, защото за човека, който ме е сезирал, това е неговият живот.

Така че, да, живеем в интересни времена, но само от нас зависи дали ще са проклетие, или благославия!“

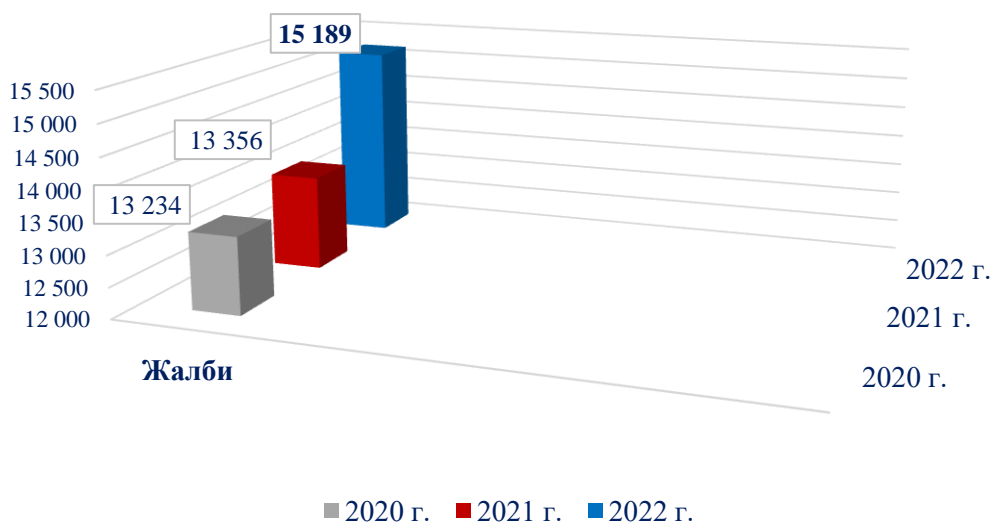
**ПРОФ. Д-Р ДИАНА КОВАЧЕВА,
ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

ДЕЙСТВИЯ И РЕЗУЛТАТИ

Омбудсманът в защита правата на гражданите през 2022 г.

74 383 граждани и представители на организации са получили съдействие от омбудсмана, от които:

- ✓ Постъпилите жалби до омбудсмана са **15 189**;
- ✓ Приетите от омбудсмана, заместник-омбудсмана, обхванатите от проверки лица и ползвалите услугите на приемната са **25 523 души**;
- ✓ Броят на гражданите, потърсили съдействие на омбудсмана, чиито искания по отношение на различни проблеми, са обединени в подписки, е **31 900**.

2020 г.	2021 г.	2022 г.	
13 244	13 536	15 189	1. Жалби и сигнали, подадени до омбудсмана <i>От тях с най-голям дял за 2022 г.:</i>
3 390	3 992	4 240 27,9%	<i>Жалби и сигнали от потребители на обществени услуги</i>
3 150	2 894	2 975 19,6%	<i>Жалби и сигнали, свързани с нарушени социални права (трудови, пенсионни, здравеопазване, образование)</i>
1 449	1 482	1 875 12,4%	<i>Жалби и сигнали, свързани с правото на собственост</i>
832	806	1 592 10,5%	<i>НПМ и основни права и свободи на човека</i>

2020 г.	2021 г.	2022 г.	
13 794	14 727	14 965	2. Приключили проверки по жалби и сигнали на граждани, брой
			<i>От тях приключили с:</i>
2 534	2 855	3 196	Препоръка
8 668	9 520	9 837	Становище
1 491	1 229	804	Даден съвет
566	440	414	Посредничество
535	683	714	Извън правомощията на омбудсмана

Подкрепа за каузите на гражданите

През 2022 г. институцията на омбудсмана постави акцент върху три нови кампании в подкрепа правата на уязвими групи граждани:

- 1 • Кампания за приемане на законодателни мерки за защита правата на хората с увреждания
- 2 • Кампания за подкрепа на бежанци и мигранти
- 3 • Кампания за приемане на законодателни мерки за защита от домашно насилие

Въздействие върху нормативната уредба

И през 2022 г. омбудсманът използва без колебание възможността да въздейства върху нормативната среда, за да насочи вниманието на компетентните органи и институции към проблемите на българските граждани и да инициира търсенето на възможни решения, включително чрез предложения за изменение и допълнение на законовата уредба и даване на становища по внесени законопроекта.

2020 г.	2021 г.	2022 г.	
1	5	4	Сезирания на Конституционния съд
3	2	1	Сезирания върховни съдилища/прокуратура
17	21	27	Законодателни инициативи и становища

Сезиране на Конституционния съд

През 2022 г. омбудсманът на Република България отправя четири искания до Конституционния съд (КС) за установяване на противоконституционност на закон във връзка с нарушаване на граждански права. Към момента на приключване изготвянето на Годишния доклад за дейността на омбудсмана през 2022 г., КС се е произнесъл с решение за обявяване на противоконституционност на законодателни разпоредби по едно от тези искания, отхвърлил е едно искане, отклонил е поради отмяна на атакуваните текстове едно искане и се е произнесъл с определение за допустимост по четвъртото искане.

С Решение №14 от 17 ноември 2022 г. КС обявява за противоконституционна оспорената от омбудсмана разпоредба на чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето (обн. ДВ, бр. 70 от 2004 г., посл. изм. и доп. бр. 62 от 2022 г.). В мотивите на решението КС възприема аргументите на омбудсмана, че невъзможността за физическо присъствие на място в съдебната зала не позволява на лицето, чието задължително лечение се иска, пълноценно да реализира всички възможности за участие, предоставени му от закона като страна в производството, свързани с достъп и запознаване с доказателствата, възможност за отправяне на доказателствени искания, изразяване на становище по предмета на делото, директен контакт със своя защитник и др. Неговото уязвимо психическо и физическо състояние се явява допълнително препятствие за пълноценното му участие по този начин чрез видеоконференция, доколкото е възможно да затрудни способността му въобще да възприема фактите от обективната действителност, свързани с процеса.

Сезиране на Върховната административна прокуратура

През март 2022 г. омбудсманът сезира Върховната административна прокуратура (ВАП) заради незаконосъобразни текстове в общински наредби за определянето и администрирането на местните такси и цени на услуги в раздел „Такса за битови отпадъци“. Конкретен повод за сигнала са постъпили в институцията жалби от собственици на имоти на територията на община Видин с оплакване, че общината отказва да приема декларации за освобождаване от заплащане на такса за услугата по събиране и извозване на битови отпадъци поради неползване на имот, подадени след 31 октомври, с аргумента, че са извършени промени в нормативната уредба.

Установени са и други общински наредби (Несебър, Долна Митрополия, Стамболийски), които въвеждат по-кратък срок за подаване на декларациите от законоустановения в действащата към момента разпоредба на чл. 71, т. 1 от ЗМДТ. Омбудсманът констатира също, че някои общински наредби въвеждат непредвидени в ЗМДТ условия за освобождаване от такса за сметосъбиране и сметоизвозване, например: Пазарджик и Стамболийски – прилагане на допълнителни документи (удостоверения от ВиК и енергодружествата за липса на консумация на вода и ток в имота); Бобов дол – липса на задължения към общината за местни данъци и такси за предходни години.

С оглед установеното, омбудсманът настоява ВАП да осъществи надзор за законност на всички общински наредби за определянето и администрирането на местните такси и цени на услуги, раздел „Такса за битови отпадъци“, и съответно при констатирани нарушения да предприеме необходимите действия. В отговор от ВАП информират, че към 29.10.2022 г., в хода на извършените по повод сигнала проверки, е установено, че 95 наредби на общински съвети противоречат на ЗМДТ, включително и посочените от омбудсмана. В тази връзка са предприети действия по реда на надзора за законност – подадени са 15 протеста до административните съдилища, като към посочената дата три от тях са уважени на първа инстанция.

КЛЮЧОВИ СЪБИТИЯ И ИНИЦИАТИВИ 2022 г.

КАМПАНИЯ ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ХОРАТА С УВРЕЖДАНИЯ

През 2022 г. омбудсманът продължава да отстоява активно правата на хората с увреждания – инициира две много важни законодателни промени, свързани с решаването на проблем с изтеклите ТЕЛК решения, заради които близо 700 000 души са оставени на ръба на оцеляването.

„Хората, чиито ТЕЛК решения изтекоха в срока на епидемичната обстановка до 31 март 2022 г., техните решения са удължени с три месеца. Онези обаче, на които срокът изтече на 1 април, т.е. веднага след прекратяването на епидемичната обстановка, са прекратени веднага и тези хора остават без права“

✓ След многократни действия и внесен законопроект, изготвен от Омбудсмана още преди Великден, **депутатите приемат на 1 юли изтеклите след 1 април ТЕЛК решения да бъдат удължени до края на годината.** Това става чрез промени в Закона за мерките и действията по време на извънредното положение (ЗМДВИП), обявено с решение на Народното събрание (НС) от 13 март 2020 г. и за преодоляване на последиците.

Още на 16 април на кръгла маса в НС омбудсманът алармира за проблема с изтеклите ТЕЛК решения и информира депутатите за многобройни жалби и сигнали, постъпили до омбудсмана за затрудненията, които имат хората с увреждания да упражняват правата си след 01 април 2022 г., т.е. след отпадане на извънредната епидемична обстановка.

Омбудсманът препоръча на министъра на здравеопазването и министъра на труда и социалната политика да бъдат обмислени механизми за осигуряване на необходимата подкрепа на гражданите с увреждания, на които експертните решения изтичат в периода от 01 април 2022 г. – 30 юни 2022 г. Диана Ковачева настоява да бъдат приети подходящи законодателни изменения – например включването им в обхвата на §20, ал. 1 от ЗМДВИП, с което се приема за времето до издаване на ново експертно решение и влизането му в сила, тези граждани да могат да получават своевременно нужната им социална подкрепа.

✓ На 29 ноември омбудсманът **внеса в НС ново законодателно предложение в Закона за хората с увреждания (ЗХУ) и Закона за здравето (ЗЗ) за преодоляване на най-сериозните проблеми на хората с увреждания, свързани със забавяне на преосвидетелстването им от органите на медицинската експертиза, както и невъзможността да упражняват правата си не по тяхна вина.** Омбудсманът предлага и текст, с който да се отстрани допуснатата дискриминация спрямо пенсиите на военноинвалидите.

Предложението е възприето и внесено от заместник-председателя на социалната комисия Деница Сачева за разглеждане и **на 21 декември то е прието единодушно от**

членовете на комисията с 17 гласа „За“, а в началото на 2023 г. и окончателно гласувано в планарната зала в последните дни на 48-ото НС.

✓ В резултат на препоръките, активните действия на обществения защитник и съвместната работа с организациите на и за хората с увреждания, на обществения натиск, съпътстван от няколко протеста, в началото на 2023 г. са **предприети изменения в Наредбата за медицинската експертиза, в методиките за определяне на процент трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане.**

Още като председател на Съвета за хората с увреждания по ЗХУ омбудсманът приема проблемите на хората с увреждания като приоритети в своята работна програма.

През цялата 2022 г. омбудсманът изпраща редица становища до двамата министри на здравеопазването проф. Асена Сербезова и служебния – д-р Асен Меджидиев, до министрите на труда и социалната политика Георги Гъоков и служебния Лазар Лазаров, както и до председателите на ресорните комисии – социалната и здравната в 47-ото и 48-ото НС. Омбудсманът сигнализира за необходимостта от спешни решения по най-неотложните проблеми на хората с увреждания, свързани с осигуряване на лечението им, медицинската експертиза и произтичащите от нея социални права, социалното им подпомагане, асистентска грижа. Тя обръща внимание, че лошите политики са основна причина за трудното положение, в което се намират хората с увреждания и посочват, че са лишавани от животоспасяващи и поддържащи терапии.

Омбудсманът настоява за анализ на проблемите в работата на ТЕЛК/НЕЛК, алармира за необходимостта от спешни мерки за ускоряване на медицинската експертиза на територията на цялата страна и да не се допуска прекъсване, което нарушава социалните права на хората с увреждания. Подчертава, че хората с увреждания срещат затруднения при ползването на необходимите им медицински изделия, помощни средства и съоръжения и лимитните им стойности, които не са актуализирани повече от 10 години.

✓ След две настойчиви препоръки на омбудсмана са **предприети и действия за актуализиране на списъците на медицинските изделия, помощни средства, съоръжения и лимитните им стойности, както и за включване на представители на хората с увреждания в работните групи за обсъждането им.**

✓ На 15 декември е прието и друго важно законодателно предложение на омбудсмана за подкрепата на семейства, в които се отглеждат и деца с увреждания.

През ноември проф. Ковачева изпраща в парламентарната комисия по бюджет и финанси предложение за **законодателна промяна в разпоредбите на чл. 22в и чл. 22г от Закона за данъците върху доходите на физическите лица, в което настоява да се въведе несеквестрируемост на сумите, които работодателите възстановяват на работници и служители, ползвали данъчни облекчения за деца или за деца с увреждания.**

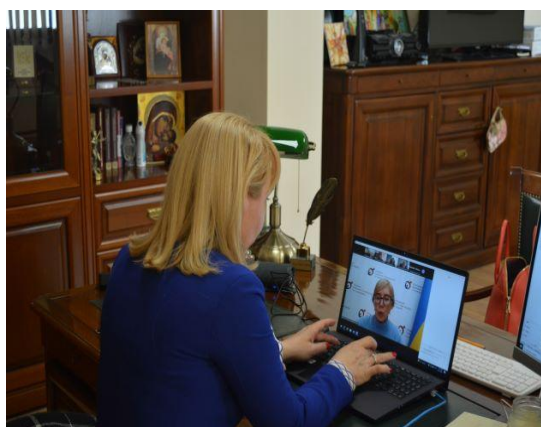
Депутатът от ГЕРБ Александър Иванов и негови колеги припознават и внасят законодателното предложение за разглеждане в бюджетната комисия и приемането му става факт. Така средствата отиват за покриване на нуждите на децата, а не на задълженията по запори на родителите.

КАМПАНИЯ ЗА ПОДКРЕПА НА БЕЖАНЦИТЕ ОТ ВОЙНАТА В УКРАИНА

Военните действия на Руската федерация в Украйна в началото на 2022 г. поставят на изпитание мира и сигурността в целия свят и готовността на националните системи в демократичните общества да се справят с предизвикателството за предоставяне на закрила и интегриране на стотици хиляди бежанци от зоните на конфликт.

През 2022 г. омбудсманът, в качеството си на Национален превантивен механизъм (НПМ), разширява обхвата на своите проверки с нова сфера на мониторинг – правата на лицата, получили временна закрила на територията на страната.

Институцията на омбудсмана е сред първите, които разработват механизъм за предоставяне на информация и подкрепа на бежанците от Украйна в началните часове на конфликта. Използвайки натрупания опит като национална правозащитна институция в условията на епидемията от COVID, омбудсманът организира **директна 24-часова телефонна линия за контакт на бежанците с експертите на институцията и предоставянето на навременна и актуална информация за правата на украинските граждани за пребиваването им в Република България и получаване на временна закрила.**

„На 4 март открих гореща телефонна линия за правна помощ за пострадалите от военния конфликт. Отчитам по около 30 обаждания на ден, въз основа на които изпратих препоръка до българското правителство за провеждането на широка информационна кампания, която да се предоставя на бягащите от зоната на военен конфликт още на граничните пунктове – за това как могат да кандидатстват и да получат временен статут на бежанци.“

На 12 април, по време на онлайн среща на омбудсманите, организирана от Световната организация на националните правозащитни институции (ENNHRI), проф. Диана Ковачева направи изказване относно бежанската криза, породена от войната в Украйна. В срещата участват също и омбудсманите на Украйна Людмила Денисова и на Руската федерация Татяна Москалкова.

През 2022 г. омбудсманът, като НПМ, реализира извънредни проверки в общините: Русе, Варна и Бургас и областните администрации в тези градове, ГКПП „Дунав мост“ и ГКПП „Дуранкулак“, след което са изготвени специални доклади с констатации и препоръки до отговорните институции.

По инициатива на омбудсмана с **конфискувани неакцизни стоки на стойност над 394 000 лева са подпомогнати бежанци от Украйна.** Помощта е предоставена на БЧК след създадена организация с Министерството на финансите и Агенция „Митници“.

Посещение на омбудсмана в доброволчески център за временно настаняване на украински граждани в кв. „Младост“, гр. София.

Експерти на омбудсмана са включени в разпределянето на помощи за бежанците от Украйна.

Стоките са отнети в полза на държавата от митничари – **bebешки, детски, дамски и мъжки дрехи, обувки, спално бельо, хавлиени изделия** и други артикули от първа необходимост. В резултат на съдействието между институциите те са разпределени и предоставени на лицата, потърсили временна закрила у нас.

„Липсата на информация къде и кога ще бъдат настанени украинските граждани е ключов проблем, който поставя под напрежение и несигурност хората“, пише Омбудсманът в доклада си след внезапна проверка на 1 и 2 юни в двата буферни центъра за разпределение на украински граждани със статут на временна закрила в гр. Елхово и „Сарафово“. Там екипът констатира, че подготовката за приемане на хора е стартирала късно, което поставя под напрежение оторизираните институции да организират процеса по настаняване, а впоследствие и по извозване до държавните бази, определени за приемането на граждани с временна закрила.

✓ Проверка на 27 юни на условията за украинските граждани със статут на временна закрила, настанени в **SOS Детски селища в с. Дрен – Перник**, където са настанени 81 украински граждани, 44 от които деца.

КАМПАНИЯ ЗА ПРИЕМАНЕ НА ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

И през 2022 г. усилията на омбудсмана Диана Ковачева са изцяло насочени към приемане на Закон за защита от домашно насилие (ЗЗДН), за да могат жертвите да получат по-ефективна защита. В България от години този проблем е системен, но ескалира особено по време на пандемията, въпреки че липсва официална статистика – за трите години на COVID у нас са убити около 60 жени, а насилието у дома не засяга само жените, но и мъже, хора с увреждания, възрастни родители, деца, всеки който се окаже затворен с насилник вкъщи.

Среща на Омбудсмана Диана Ковачева с правосъдния министър Надежда Йорданова на 11 януари, на която обсъждат необходимостта от спешни законодателни промени в Наказателния кодекс и ЗЗДН, свързани с по-ефективната защита на жертвите.

Проф. Ковачева подчертава, че през 2020 г. в Министерството на правосъдието е изготвен проект на ЗИД на ЗЗДН, който не е внесен за разглеждане в 44-ото НС и отлежава в правосъдното ведомство.

Седмица по-късно, 17 януари, омбудсманът настоява за **незабавното внасяне в НС на готовия проект на ЗЗДН**. Това става на **среща, организирана от правосъдния министър Надежда Йорданова**, с институциите и неправителствените организации, работили по неговото изготвяне.

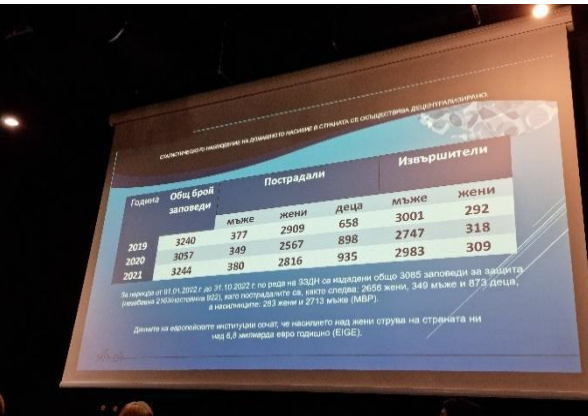
„Днес е Международният ден на ООН за борба срещу насилието над жените. През 2019 г. аз бях първият омбудсман в света, изслушан в Комитета за премахване на всички форми на дискриминацията срещу жените в Женева. Говорих по темата за домашното насилие в България. Изброих 10 препоръки за промени в нашето законодателство и практиките на институциите, но абсолютно нищо не последва.“ Това заявява омбудсманът на кръглата маса: *„Активни срещу насилието над жени. Любовта не боли! Говори! Помогни!“*, организирана от Фондация „Асоциация Анимус“ по повод 25 ноември.

Омбудсманът подчертава, че за три години близо 60 жени са убити и това е „официалната“ статистиката от медиите, а има много жертви на насилие, които не са обхванати от тази статистика. По думите ѝ, немалък процент от хората, жертви на насилие, са мъже, хора с увреждания, възрастни родители, хора които са абсолютно безпомощни и техният глас не се чува.

✓ „Годишно на горещата линия около 380 мъже подават сигнали за домашно насилие, децата са около 900, а по време на пандемията тези числа скочиха, което означава, че всеки може да стане жертва на домашно насилие. Проблемът е, че домашното насилие може да се опитваме да го структурираме с административни мерки, но истината е, че тук са необходими и санкции, които да разубеждават.“ Това казва омбудсманът Диана Ковачева на 12 декември на „Форум за политики и действия в борбата с насилието над жени“, организиран от Българския фонд за жените и Българската платформа към Европейското женско лоби, с участието на представители на институциите и неправителствения сектор.

„Аз не съм привърженик на ожесточаването на наказанията и далеч не смятам, че всяко нещо трябва да бъде престъпление и да бъде записано в Наказателния кодекс, но домашното насилие е в Наказателния кодекс – тогава, когато тежко престъпление е извършено в условията на домашно насилие“, аргументира тезата си омбудсманът.

Година	Общ брой заповеди	Пострадали			Извършители	
		мъже	жени	деца	мъже	жени
2019	3240	377	2909	658	3001	292
2020	3057	349	2567	898	2747	318
2021	3244	380	2816	935	2983	309

За периода от 01.01.2022 г. до 31.01.2022 г. по закон за 24 дни са издадени общо 3085 заповеди за защита на жертвите на домашно насилие. През 2021 г. общо пострадали са, както следва: 2656 жени, 349 мъже и 239 деца, а извършителите: 293 жени и 2713 мъже (МВР).

Данните на адвокатските институции сочат, че насилието над жени струва на страната ни над 6,8 милиарда евро годишно (EIGE).

✓ Омбудсманът с неговия екип участва във всички заседанията на парламентарните комисии, в които се обсъждат законопроектите за защита от домашно насилие, настоява и подкрепя приемането на закона, но проблемът остава нерешен поради краткия живот на 48-ото НС. Борбата продължава!

КАМПАНИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ШОФЬОРИТЕ СЪС СГРЕШЕНИ ВИНЕТКИ

Омбудсманът Диана Ковачева предприема още в началото на 2022 г. редица стъпки за защита на шофьорите, на които са наложени компенсаторни такси и глоби заради допуснатата грешка в изписването на регистрационния номер на автомобила при закупуване на е-винетка. Проблемът е, че тези водачи на МПС разбират, че многократно са регистрирани като нарушители, едва когато бъдат спрени от екипи на БГ ТОЛ. По този начин те са приравнявани със случаите, при които изобщо липсва платена пътна такса.

✓ На 2 декември омбудсманът внася законодателно предложение в 48-ото Народно събрание за промени в Закона за пътищата (ЗП) и Закона за движение по пътищата (ЗДвП), с които да се преустанови начисляването на компенсаторна такса от 70 лева или глоба, в размер на 300 лева, ако таксата не бъде платена, за шофьори, допуснали грешка в изписването на регистрационния номер до три символа или изпуснат такъв, при закупуването на е-винетки. В него омбудсманът предлага уведомяването за натрупани компенсаторни такси към АПИ да става в рамките на три работни дни.

Предложението е възприето от Николай Нанков и група депутати от ГЕРБ/СДС, разгледано в регионалната комисия и прието от 48-ото НС в началото на 2023 г.

✓ По казуса проф. Диана Ковачева сезира още на 10 февруари вицепремиера и министъра на регионалното развитие и благоустройството Гроздан Караджов, защото в институцията постъпват множество жалби.

Омбудсманът настоява пред министър Караджов да бъде преустановена неправомерната практика по събиране на компенсаторни такси, като нарушителите да бъдат уведомявани своевременно за наложените им глоби.

На 28 март омбудсманът е на среща в Министерството на регионалното развитие и благоустройството с министър Караджов по проблемите с винетките и ТОЛ таксите.

✓ През цялата година на заседанията на парламентарните комисии в два последователни парламента омбудсманът алармира за проблема при представянето да годишните доклади на институцията.

✓ На 14 юни проф. Ковачева внася в регионалната комисия на 47-ото НС законодателно предложение с конкретни текстове, заедно с приложени мотиви и оценка на въздействие, което е припознато от председателя Настимир Ананиев и група депутати от управляващата партия ПП.

КАМПАНИИ В ПОКРЕПА ПРАВАТА И НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Кампания срещу употребата от непълнолетни лица на „райски газ“

✓ На 26 юли проф. Ковачева внесе в НС предложение за изменение в Закона за закрила на детето, с която настоява да се забрани предлагането, продажбата, включително онлайн, и употребата от деца на райски газ – чл. 5б, нова ал. 5.

Проф. Ковачева внесе предложение, което е възприето и допълнено от депутати от ПГ на ПП ГЕРБ, сред които Десислава Атанасова, Радомир Чолаков, Деница Сачева, Костадин Ангелов. Същото е прието на 28 юли 2022 г. от здравната комисия в 47-то НС.

✓ На 29 юли предложението на омбудсмана за забрана на продажбата на райски газ, включително и онлайн, от непълнолетни, е прието единодушно от народните представители.

До приемането на законодателната промяна се стига след като омбудсманът Диана Ковачева сезира на 25 юли министъра на здравеопазването в оставка проф. Асена Сербезова, председателя на Комисията по здравеопазване в НС доц. Антон Тонев и председателя на Комисията за защита на потребителите Иван Френкев за множество жалби от родители и граждански организации, в които сигнализират за масовото разпространение и употреба от непълнолетни лица на диазотен оксид, известен като „райски газ“.

Обществена дискусия „Психичното здраве в училище – необходими мерки“

Въвеждане на специализиран модул в часа на класния ръководител за дискусия с учениците по темите за агресията и тормоза в училище – това е една от препоръките на омбудсмана Диана Ковачева, която обявява на иницирирана от нея **обществена дискусия „Психичното здраве в училище – необходими мерки“ на 8 февруари 2022 г.**

„Трябва да престанем да възприемаме този час единствено и само като време, в което да се обсъждат отсъствия, такси, общи организационни въпроси. Този час би могъл да бъде пространството, в което децата и тийнейджърите да споделят своите мнения, проблеми или да коментират случващото се в живота им., казва на форума омбудсманът.

Форум „С грижа от 0 до 3“

Омбудсманът Диана Ковачева организира на 14 юли съвместно с Фондация „Тръст за социална алтернатива“ форума „С грижа от 0 до 3“, посветен на проблемите на детското и майчиното здраве, с фокус върху уязвимите групи и правото на всяко дете за развитие.

„Всеки момент е удобен да се говори за проблеми, които дълго време остават нерешени и продължават да бъдат болезнени за цялото общество“.

Фокусът на дискусиата е по **пет ключови теми** – достъпът на здравно неосигурените бременни жени до редовен медицински преглед; насърчаване грижата на родителя към кърменето (храненето) на детето; услугите за изграждане на родителски умения за подпомагане

ранното учене на детето и осигуряването на лекарствата за навременно лечение на деца до 3-годишна възраст, както и проблемите, свързани с липсата на лични документи за близо 150 000 души, разискват повече от три часа присъстващите участници във форума.

Публична дискусия „Детето между трудовата миграция, институционалните норми и разширеното семейство“

„Всяко четвърто дете в България е оставено от своите родители, или някъде около 20%-25% от децата у нас на практика са без един или без двамата си родители, които работят в чужбина. В ромската общност процентът стига до 40%. Това са деца, които са оставени на грижите на своите баби и дядовци, на своето разширено семейство. И когато казвам, че всяко четвърто дете е вайбър – дете, което контактува със своите родители единствено по вайбър, на практика аз цитирам една стара статистика, защото истина е, че към днешния ден ние не знаем колко деца всъщност са жертва на този проблем.“

Това заявява на 12 декември 2022 г. омбудсманът в зала „Сердика“ на София Хотел Балкан при откриването на публичната дискусия: „Детето между трудовата миграция, институционалните норми и разширеното семейство“, която **организира съвместно с Програма ROMACT на ЕК и Съвета на Европа.**

Целта на форума е да се повиши обществената и институционална осведоменост, както и чувствителността към уязвимостта на децата на трудовите мигранти, особено на деца, оставени в бедни и маргинализирани общности от родители, заминали за работа в чужбина. Целта е да се открият потребностите на децата и на разширените им семейства, както и необходимостта от интегрирана подкрепа и внимание.

КАМПАНИИ В ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

Защита на гражданите като потребители на обществени услуги

2022 е година на екстремно поскъпване на енергията.

Омбудсманът системно и аргументирано възразява срещу поисканите от енергийните компании значителни повишения на цените на електрическата енергия и на топлинната енергия през регулаторния период 2022-2023 г.

Омбудсманът настоява пред изпълнителната власт за преговаряне на поетите ангажименти в Националния план за възстановяване и устойчивост (НПВУ), и за отлагане на либерализацията на пазара на електроенергия за домакинствата за след 31 декември 2025 г. Удовлетворително е, че на 08 ноември 2022 г. 48-ото НС гласува решение за отлагане на либерализацията на пазара за електроенергия за битовите клиенти с 3 години – след 31 декември 2025 г.

След няколкократни предложения на омбудсмана за **намаление на данъчната ставка на ДДС за енергията, такова изменение на Закона за ДДС е прието и влезе в сила от 09 юли 2022 г.** за доставките на централно отопление и природен газ.

По сигнал на омбудсмана „Топлофикация София“ ЕАД възстановява на 201 222 домакинства общо 3,025 млн. лв. неправилно начислени суми за ДДС.

Омбудсманът настоява пред законодателната и изпълнителната власти за **приоритетното решаване на проблемите на енергийната бедност в България**, като преди всичко се изработят дефиниция и критерии за определяне на гражданите в положение на енергийна бедност.

На 23 септември 2022 г. омбудсманът сезира Комисията за защита на конкуренцията за направата на секторен анализ, с който да се проучи конкурентната среда на пазарите на производство и реализация на твърди горива, както и на причините, довели до повишение цените на дребно.

Омбудсманът се обръща на 26 септември и към служебния министър на икономиката и индустрията с настояване по компетентност да бъдат извършени проверки на пазарите за спекула при цените на твърдите горива – дърва за огрев, пелети и въглища за битови нужди.

Повод са десетки жалби и сигнали на граждани, които постъпват в институцията на обществения защитник заради безпрецедентното увеличение в сектора и недостиг на отделни твърди горива за битови нужди в различните райони на страната.

През цялата 2022 г. омбудсманът отстоява правата и икономическите интереси на гражданите като участва във всички онлайн обществени обсъждания на КЕВР за цените на ВиК услугите за новия регулаторен период 2022-2026 г. Подкрепя справедливите искания на гражданите за икономически обосновани цени, които да отговарят на качеството на предоставяните услуги. Настоява и за изготвянето на нов закон за ВиК, в който да има и помощи за водно бедните.

Кампании за приемане на закон за „личния фалит“ и за защита от колектори и ЧСИ

Още в началото на 2022 г. институцията на омбудсмана предприе действия във връзка с необходимостта от законодателно регулиране на дейността на т. нар. колектори или дружествата, които осъществяват дейност по събиране на вземания. Проф. Ковачева изпрати писмо до вицепремиера и министър на икономиката и индустрията с подчертаване на нуждата от спешно приемане на законодателни мерки, чрез които да се предостави допълнителна защита на гражданите и контрол при упражняването на дейностите по прехвърляне на вземания и извънсъдебното им събиране. Предложени са конкретни мерки, които да залегнат в законопроекта.

На 8 февруари омбудсманът се среща с вицепремиера и министър на икономиката и индустрията Корнелия Нинова, за да обсъдят въпроси, свързани с подготвянето на законопроекта за колекторските фирми.

След публикуване на проекта на Закон за събиране на вземания по потребителски договори (т. нар. Закон за

колекторите) за обществено обсъждане, омбудсманът изпраща становище на 17 февруари до министър Нинова с конкретни предложения и препоръки.

„Смятам, че от най-голямо значение е чрез закона по ясен и категоричен начин да се пресекат всички недобросъвестни практики, използвани до момента за притискане и принуждаване на хората да плащат, без съобразяване с лично, семейно и здравословно положение, на изтекли по давност дългове, с методи на ръба на закона и с позоваване на неясно как многократно нараснали дългове“, пише проф. Ковачева.

Становище омбудсманът изпраща и до Комисията по правни въпроси по вече внесен законопроект, като проф. Ковачева взема лично участие при обсъждането му в заседание на парламентарната комисия в 47-ото НС.

През месец януари омбудсманът изпраща **препоръка** до председателя на 47-ото НС и народните представители от парламентарните комисии по труда и социалната политика и по бюджет и финанси за изрична норма, с която **COVID** добавките, **изплащани като антикризисна мярка към пенсиите, да станат несеквестрируеми при наложени запори.** В резултат е **приета разпоредба, съгласно която не се предприемат действия по принудително изпълнение по отношение на горепосочените средства.**

В края на годината, омбудсманът предлага на народните представители да приемат **промени в разпоредбите на чл. 22в и чл. 22г от Закона за данъците върху доходите на физическите лица като се въвежда несеквестрируемост на сумите, които Националната агенция за приходите възстановява чрез работодателите на работници и служители, ползвали данъчни облекчения за деца или за деца с увреждания.**

С гласуването на това законодателно предложение е **осигурена реална подкрепа за отглеждането на деца и деца с увреждания от родители в трудово или служебно правоотношение като насочеността на средствата е именно за покриването на нуждите на децата, а не на задълженията на родителите им.** Този проблем е отбелязан в доклада за 2021 г. Предложението е прието, а промените в закона са обнародвани в ДВ.

През 2022 г. в НС е внесен **проект на Закон за несъстоятелност на физическите лица или т.нар. „личен фалит“.** Институцията на омбудсмана последователно изразява подкрепата си за приемането на такъв закон, като отчита все по-тревожната тенденция за увеличаване на случаите на граждани, изпаднали в трайно състояние на невъзможност да изплащат задълженията си, за да може да се даде „втори шанс“.

В становище до парламентарните комисии, на които е разпределен законопроектът, омбудсманът изразява принципната си подкрепа предвид стотиците жалби до омбудсмана за нуждата от приемане на такъв закон и с оглед важността му за изпълнение на ангажиментите на страната по НПВУ. Посочва, обаче, че същият трябва да се прецизира, за да предложи решение на проблема с „вечните длъжници“ като се осигури на гражданите изпаднали в несъстоятелност **жизнено оцеляване и бъдещо финансово стабилизиране, като същевременно се гарантира справедливо удовлетворяване на кредиторите.**

Подчертава още, че България е единствената европейска държава, която няма такъв приет и действащ закон, а в същото време е сред челните места на класацията на лошите кредити в Европа.

ДРУГИ КАМПАНИИ В ПОДКРЕПА НА ГРАЖДАНИТЕ

Нова електронна система на институцията за по-бърз достъп на гражданите

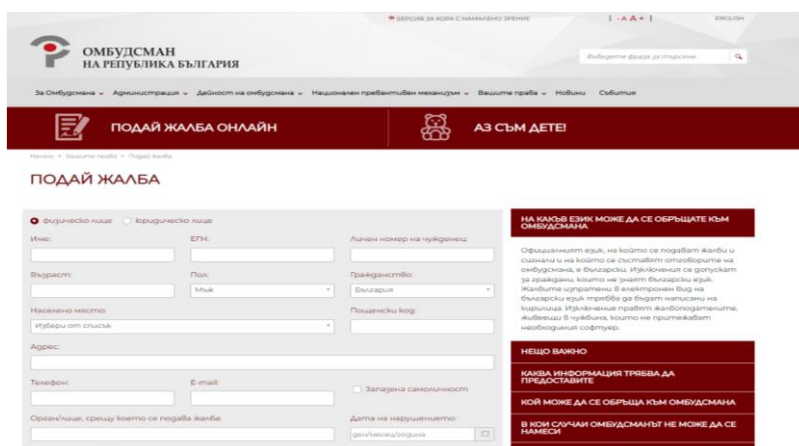
По-бърз достъп на гражданите и по-ефективно подаване на жалби и сигнали до институцията на омбудсмана, както и информация за тяхното движение и обработка, осигурява **нова електронна система, която заработи от началото на м. август 2022 г.**

С мобилно приложение „Подай жалба онлайн“ институцията гарантира по-бързи, по-ефективни и по-достъпни услуги за хората. На новия интернет портал

(страница) дори и децата ще могат лесно да се ориентират с бутона „Аз съм дете“, къде да подадат своя сигнал, ако се чувстват застрашени или са нарушени правата им.

Новата услуга е изработена по проект „Електронна система за управление работата на администрацията на омбудсмана“, финансиран с европейски средства по Оперативна програма „Добро управление“ 2014-2020 г. и съфинансиран от ЕС чрез Европейския социален фонд.

Системата предоставя редица дейности, които модернизират работата на администрацията на омбудсмана и улесняват достъпа на гражданите чрез дигитализиране на процеса по подаване и разглеждане на сигналите им от националния обществен защитник. Така се ускорява комуникацията с държавната администрация и напълно се цифровизира и документооборота. Експертите в реално време получават, подадения сигнал и могат своевременно да започнат проверка по конкретния случай.

The image shows a screenshot of the online complaint form on the website of the Ombudsman of the Republic of Bulgaria. The page is titled "ПОДАЙ ЖАЛБА" (Submit Complaint). It features a navigation bar with the Ombudsman logo and the text "ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ". Below the navigation bar, there are two main buttons: "ПОДАЙ ЖАЛБА ОНЛАЙН" (Submit Complaint Online) and "АЗ СЪМ ДЕТЕ" (I am a child). The main content area contains a form with several fields for personal information, including name, ID number, address, and contact details. There are also radio buttons for "Физическо лице" (Natural person) and "Корпоративно лице" (Legal entity). A sidebar on the right contains information about the language of the complaint and a warning that the complaint is confidential.

През целия месец август и началото на септември екипи на омбудсмана организира поредица от информационни срещи с граждани и гражданските организации в рамките, на които представиха възможностите и предимствата на новата електронна система. Организираните срещи са проведени в 10 областни града – Търговище, Разград, Силистра, Шумен, Видин, Враца, Стара Загора, Сливен, Смолян и Пловдив.

Омбудсманът иницира експертна проверка в засегнатите от наводнението карловски села

На 14 и 15 септември омбудсманът иницира спешно експертна проверка в най-засегнатите от наводнението карловски села – Каравелово, Богдан и Слатина. На място са проведени разговори и получени конкретни жалби и сигнали от хората, останали без дом, с унищожена покъщнина, удавени домашни животни и разбита инфраструктура.

На 21 септември проф. Ковачева изпраща препоръка до Междуведомствената комисия за възстановяване и подпомагане към Министерски съвет и кмета на община Карлово Емил Кабаиванов, в която иска проверка по конкретно поставените въпроси, получени в жалбите от пострадалите хора след наводнението на 2 септември 2022 г.

Експерти на омбудсмана се включват във възстановяването на пострадалите райони.

ГЛАВА ПЪРВА – ОМБУДСМАНЪТ В ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ГРАЖДАНИТЕ

I. ПРИЕМНА НА ОМБУДСМАНА

Постоянно действащата приемна е мястото, където експерти от институцията приемат граждани и представители на организации. Тук се предоставят консултации в реално време във връзка с поставени въпроси, гражданите се запознават с правомощията на обществения защитник и начините за съдействие, регистрират се жалби и сигнали, извършват се справки по вече подадени оплаквания. В приемната е осигурена среда, гарантираща правото на достъп на всички граждани, включително и на лица с увреждания, възрастни хора и майки с деца.

И през първата половина на 2022 г. приемната на омбудсмана продължава да функционира при спазване на мерките във връзка с обявената извънредна епидемична обстановка в страната. С отпадането на ограничителните мерки, приемната на омбудсмана възстановява всекидневния прием на граждани в офисите на институцията.

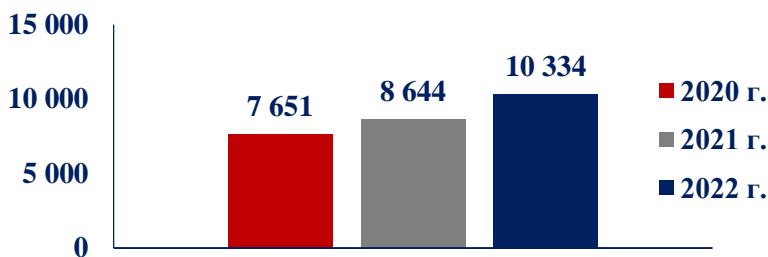
Комуникационни канали за извършване на справки, получаване на консултации, провеждане на лични срещи и подаване на жалби:

- лично в приемната;
- по пощата;
- по телефон;
- по факс;
- по мобилни телефони;
- по електронна поща;
- чрез интернет страницата на омбудсмана.

През 2022 г. приемната е посетена от 3 696 граждани и представители на организации, а 6 866 са обажданията на постоянно действащия телефон в приемната. Общият брой на посетителите и обажданията в приемната през 2022 г. е 10 334, което е с 1 690 повече от 2021 г., когато броят на посетителите и обажданията е 8 644.

Графика №1. Посещения и обаждания в приемната на омбудсмана през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Най-голям отново е броят на въпросите и консултациите за възможностите за защита на правата и за правомощията на отделните органи, които имат отношение към поставените от гражданите проблеми.

Считано от 01 август 2022 г. в институцията е въведена в експлоатация разработената „Електронна система за управление работата на администрацията на омбудсмана“, във връзка с изпълнение на проект №BG05SFOP001-2.001-0011 „Електронна система за управление работата на администрацията на омбудсмана“, финансиран от Оперативна програма „Добро управление“ 2014-2020 г. и съфинансиран от ЕС чрез Европейския социален фонд.

По този начин се осигурява по-бърз достъп на гражданите и по-ефективно подаване на жалби и сигнали до институцията на омбудсмана, както и информация за тяхното движение и обработка. Отделно от това, с мобилно приложение „Подай жалба онлайн“ институцията гарантира по-бързи, по-ефективни и по-достъпни услуги за хората. На новия интернет портал (страница) дори и децата могат лесно да се ориентират с бутон „Аз съм дете“, където да подадат своя сигнал, ако се чувстват застрашени или са нарушени правата им.

Системата предоставя редица възможности, които модернизират работата на администрацията на омбудсмана и улесняват достъпа на гражданите чрез дигитализиране на процеса по подаване и разглеждане на сигналите им от националния обществен защитник. Така се ускорява комуникацията с държавната администрация и напълно се цифровизира документооборота. Експертите в реално време получават подадения сигнал и могат своевременно да започнат проверка по конкретния случай.

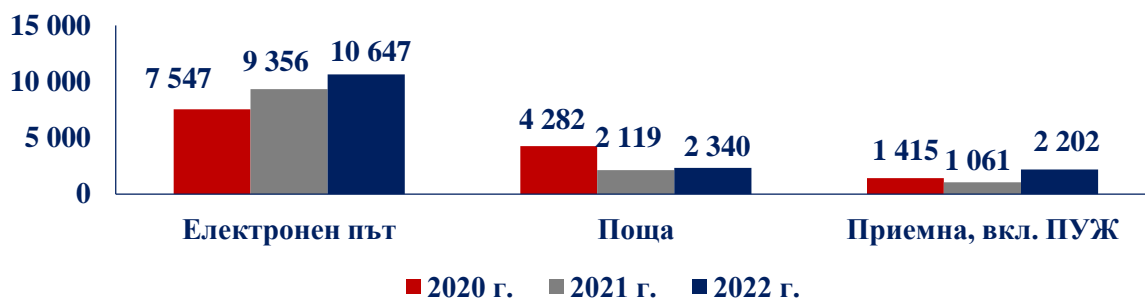
I.1. КАНАЛИ ЗА ПОДАВАНЕ НА ЖАЛБИ И СИГНАЛИ

Изпратените до институцията жалби и сигнали по електронен път са 10 647 бр. (70,09%). Тази форма и през 2022 г. продължава да се утвърждава като изключително удобна и предпочитана от гражданите и представителите на организации.

На второ място се нареждат получените жалби и сигнали по пощата 2 340 броя, което е 15,41% от общия брой на получените жалби. Регистрираните в приемната на омбудсмана жалби и сигнали са 2 042 броя (13,44%).

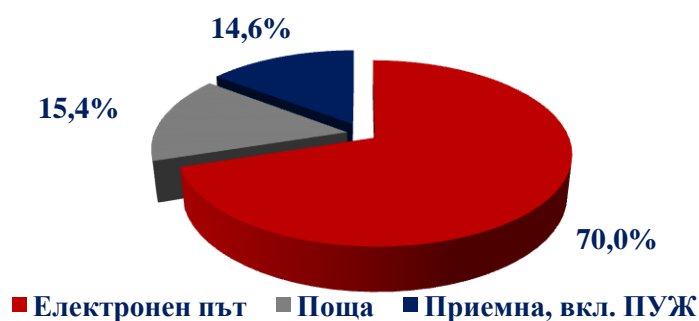
Жалбите, подадени по реда на чл. 25 от Закона за омбудсмана са 160 броя, което е 1,05% от общия брой. В тази хипотеза попадат случаите, при които в хода на разговора със съгласието на гражданина, приемащият експерт съставя протокол за устна жалба. В протокола се описва казусът, посочва се нарушител и конкретното искане на жалбоподателя за защита на правата и интересите му.

Графика №2. Жалби и сигнали според начина на подаване през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Графика №3. Жалби и сигнали според начина на подаване 2022 г., %

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

1.2. ПРИЕМНИ ДНИ НА ОМБУДСМАНА

През 2022 г. продължава установената практика за прием на граждани лично от омбудсмана и заместник-омбудсмана. За срока на действие на заповедите на министъра на здравеопазването, относно обявяваната извънредна епидемична обстановка, приемните дни на омбудсмана с граждани се провеждат онлайн, организирани по скайп, вайбър и на спийкър по телефона. Провеждането на онлайн приемни дни се възприема от гражданите като ефективен начин за разговор с омбудсмана, който им предоставя възможност да поставят проблема си и да получат необходимото им съдействие, без да се налага да излагат здравето си на риск.

31 март – онлайн приемна на омбудсмана Диана Ковачева с граждани по проблемите на маслодайната роза.

През 2022 г. омбудсманът възстанови практиката на изнесените приемни, които дават възможност на гражданите и от по-малките населени места да поставят лично въпросите си на омбудсмана, заместник-омбудсмана, главния секретар и експерти на институцията. **През 2022 г. са проведени изнесени приемни дни в 14 града и техните региони:** гр. Перник и гр. Радомир, гр. Велико Търново и гр. Павликени, гр.

Търговище, гр. Разград, гр. Силистра, гр. Шумен, гр. Видин, гр. Враца, гр. Сливен, гр. Стара Загора, гр. Смолян и гр. Пловдив

27 юни – „В рамките на последната година сме получили над 300 жалби от гражданите на гр. Перник и региона. Най-често хората се оплакват от проблеми, свързани с качеството на топлоподаването и топлоснабдяването, както и с качеството на водата.“ Това казва омбудсманът на брифинг в Областна администрация – Перник при представянето на обобщена информация от **изнесените приемни, които институцията организира за гражданите в гр. Перник и гр. Радомир.**

1.3. ЖАЛБИ И СИГНАЛИ НА ГРАЖДАНИ

Жалбите и сигналите, които подават гражданите, са в напълно свободна форма, но е необходимо да бъде посочена информация за обратна връзка (имена, адрес, телефонен номер) и по разбираем начин да бъдат изложени проблемите на засегнатите или нарушените права, свързани със същите.

Броят на получените жалби и сигнали през 2022 г. е 15 189 бр., което е с 11% повече в сравнение с броя на жалбите, получени през 2021 г. – 13 536 бр.

Таблица №1. Жалби и сигнали през 2022 г (спрямо предходните две години), по вид на нарушени права, брой и %

Категории на нарушението	2022 г.		2021 г.		2020 г.	
	Брой	%	Брой	%	Брой	%
Права на потребителите	4 240	27,92	3 992	29,50	3 390	25,60
Социални права, здравеопазване и образование	2 975	19,59	2 894	21,40	3 150	24,24
Право на собственост и икономическа свобода	1 875	12,35	1 482	10,94	1 449	10,90
НПМ и основни права и свободи на човека	1 592	10,48	806	5,95	832	6,28
Право на добро административно обслужване	857	5,64	988	7,29	982	7,41
Права, нарушени от частноправни субекти – кредитни и финансови институции, колекторски фирми и ЧСИ	740	4,87	762	5,62	812	6,13
Права на децата	604	3,98	526	3,88	450	3,40
Други нарушения	624	4,11	524	3,87	518	3,49
Права на хората с увреждания	514	3,38	486	3,60	458	3,46
Право на чиста околна среда	561	3,69	384	2,83	535	4,04
Искане за промени в нормативната уредба.	266	1,75	161	1,18	799	6,03

Липса на конкретно нарушение	248	1,63	436	3,22	108	0,82
Искане за сезиране на Конституционния съд	69	0,45	68	0,53	83	0,63
Дискриминация	17	0,11	17	0,12	11	0,08
Искане за тълкувателно решение	7	0,05	10	0,07	13	0,10
Общо:	15 189	100	13 536	100	13 244	100

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

За четвърта поредна година **най-голям дял жалби на гражданите касаят нарушени потребителски права от страна на различни организации, на които е възложено да предоставят обществени услуги.** В условията на продължаваща епидемична криза в страната и последиците от нея през 2022 г., социалните права продължават да се нареждат на второ място сред отправените до омбудсмана жалби, следвани от жалби във връзка с нарушено право на собственост и икономически свободи.

Непрекъснатото повишаване на доверието в институцията за разрешаване на проблеми с висок обществен интерес и засягащи голям брой граждани е изразено по безспорен начин от увеличени брой на гражданите, обединени в инициативни комитети или под друга форма, които подават колективни жалби придружени с подписки и петиции.

Броят на гражданите, подписали се в получените колективни жалби, сигнали и петиции през 2022 г. е 31 900 граждани. Това е с 4,15% повече, в сравнение с 2021 г., когато с подписки са се обърнали към обществения защитник 30 575 граждани.

Таблица №2. Жалби и сигнали 2022 г (сравнено с предходните две години), по области в страната, %

Област	2022 г.	2021 г.	2020 г.
	%	%	%
Благоевград	1,17	1,47	1,14
Бургас	1,62	2,16	1,93
Варна	2,94	7,36	2,66
Велико Търново	1,44	1,93	1,21
Видин	0,27	0,43	0,45
Враца	1,07	1,43	1,03
Габрово	0,46	0,99	0,51
Добрич	0,56	0,6	0,60
Кърджали	0,27	1	0,26
Кюстендил	0,73	1	0,65
Ловеч	0,68	1,02	0,65
Монтана	0,63	0,82	0,69
Пазарджик	0,98	1,1	0,85
Перник	1,09	1,64	1,32
Плевен	1,40	1,48	1,16
Пловдив	2,5	3,15	3,03
Разград	0,32	0,31	3,97
Русе	1,06	1,34	0,77
Силистра	0,26	0,34	0,29

Сливен	0,57	0,72	0,67
Смолян	0,90	0,48	0,32
София-област	1,33	1,66	1,04
София-град	15,43	21,99	19,09
Стара Загора	1,55	1,33	1,31
Търговище	0,47	1,6	0,35
Хасково	0,84	1,15	0,76
Шумен	0,58	0,47	0,48
Ямбол	0,45	0,45	0,55
Не е посочено	58,43	40,58	52,26
Общо:	100	100	100

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

И през този отчетен период остава най-голям дялът на жалбите, в които не е посочено населеното място – 8 875 (58,43%). Причината за това е предоставената възможност да се изпращат сигнали по електронен път, където не е задължително посочването на населеното място на жалбоподателя.

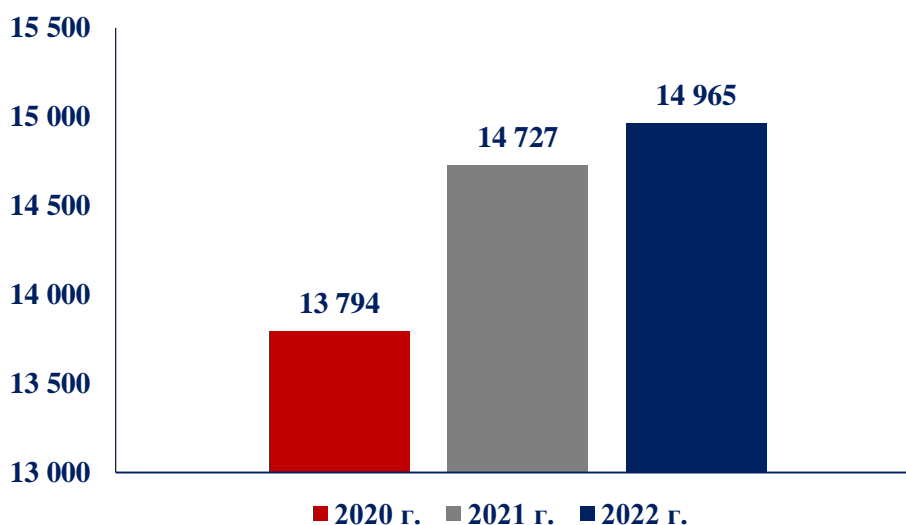
През 2022 г. от чуждестранни граждани са получени 215 жалби и сигнали – основно това са украински граждани, пострадали от военния конфликт в Украйна, които се обръщат за помощ и съдействие към омбудсмана, за да могат да получат безплатна правна помощ и да бъдат в максимална степен защитени човешките права на потърпевшите.

Жалбите и сигналите, които подават гражданите, са в напълно свободна форма, но е необходимо да бъде посочена информация за обратна връзка (имена, адрес, телефонен номер) и по разбираем начин да бъдат изложени проблемите на засегнатите или нарушените права, свързани със същите.

I.4. ПРИКЛЮЧЕНИ ЖАЛБИ И СИГНАЛИ ПРЕЗ 2022 Г.

Приключените жалби и сигнали през 2022 г. са **14 965** броя.

Графика №4. Финализирани жалби и сигнали през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

От тях **13 033** броя са приключени с дадени препоръки и становища на институциите и организациите в зависимост от вида на потърсеното съдействие или

извършеното нарушение. 1 218 броя жалби и сигнали са приключени с даден съвет и извършено посредничество.

Таблица №3. Приключени жалби и сигнали според предприетите действия от институцията на омбудсмана през 2022 г., брой и %

Предприети действия	Брой	%
Жалби и сигнали в правомощията на омбудсмана: от тях:	14 251	95,22
✓ Препоръка	3 196	21,36
✓ Становище	9 837	65,73
✓ Даден съвет	804	5,37
✓ Посредничество	414	2,76
Жалби и сигнали извън правомощията на омбудсмана	714	4,78
Общо:	14 965	100

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

През 2022 г. се запазва тенденцията за значително повишаване на броя на отправените от омбудсмана препоръки – средно с 12% спрямо 2021 г. и 21% спрямо пред-кризисната 2020 г.

Същата възходяща тенденция се наблюдава и по отношение на отправените от омбудсмана становища, които през 2022 г. са средно с 5% повече спрямо 2021 г. и 12% спрямо 2020 г.

Таблица №4. Финализирани жалби и сигнали през периода 2020-2022 г. според резултатите от проверките, брой

Резултат от проверката	2020 г.	2021 г.	2022 г.
Допустими:	13 259	14 044	14 251
Препоръка	2 534	2 855	3 196
Становище	8 668	9 520	9 837
Даден съвет	1 491	1 229	804
Посредничество	566	440	414
Недопустими:	535	683	714
Общо:	13 794	14 727	14 965

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

От съществено значение за ефекта от дейността на омбудсмана е броят на изпълнените препоръки в следствие от направените проверки по жалби и сигнали на граждани.

През 2022 г общо изпълнени (напълно или частично) са 2 716 препоръки на омбудсмана, или над 85%.

Сред категориите нарушител, визирани в жалбите на гражданите на първо място и през 2022 г. се нареждат държавните органи и техните администрации (40,77%), следвани от организациите, на които е възложено да предоставят обществени услуги (33,10%).

Таблица №5. Приключени жалби и сигнали според визирания в тях нарушител през 2022 г., брой и %

Нарушител	Брой	%
Държавни органи и техните администрации	5 811	40,77
Лица, на които е възложено да предоставят обществени услуги	4 717	33,10
Общински органи и техните администрации	2 534	17,78
Частноправни субекти	1 189	8,35
Общо:	14 251	100

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

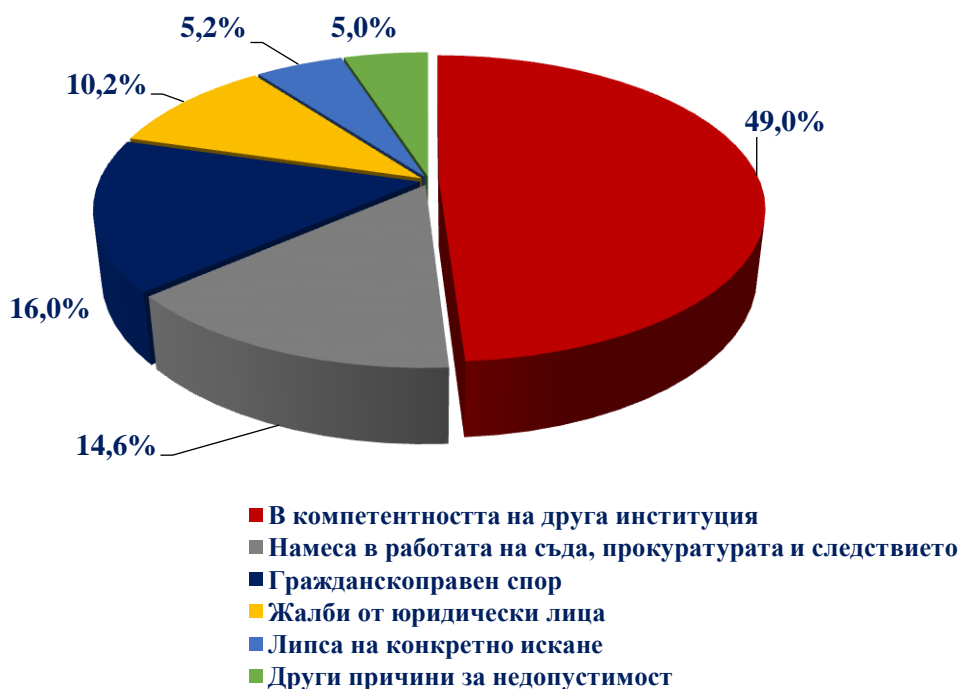
Графика №5. Финализираны жалби и сигнали според визирания в тях нарушител през периода 2020-2022 г., %

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Тенденциите, които се открояват през 2022 г. са за трета поредна година задържане на високи нива на процента от жалби на гражданите за нарушени техни права от лица и организации, на които е възложено да предоставят обществени услуги. През 2022 г. значително се повишава спрямо предходната година и делът на жалбите, визиращи като основен нарушител държавните органи и техните администрации.

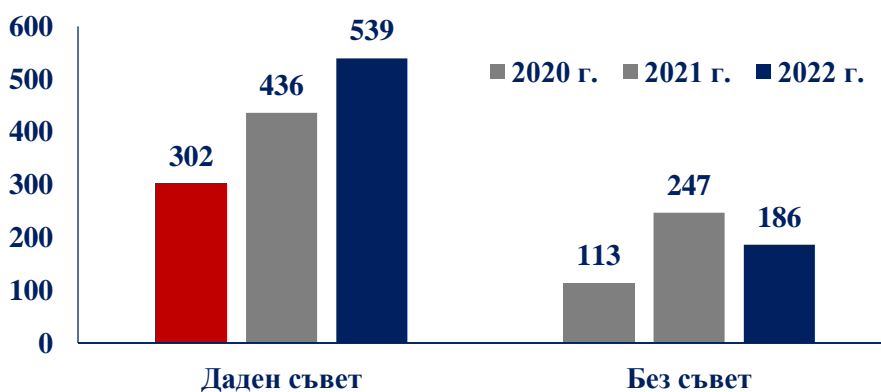
Графика №6. Жалби и сигнали, по които не са предприети действия, поради липса на законово основание за разглеждане през 2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Независимо от факта, че в институцията на омбудсмана през 2022 г. постъпват 725 жалби и сигнали, за които липсва законово основание за тяхното разглеждане, е даден съвет по 186 броя жалби, с оглед защита правата на гражданите – 25,66% от случаите.

Графика №7. Жалби и сигнали извън правомощията на омбудсмана според начина на приключване през периода 2020- 2022 г., брой

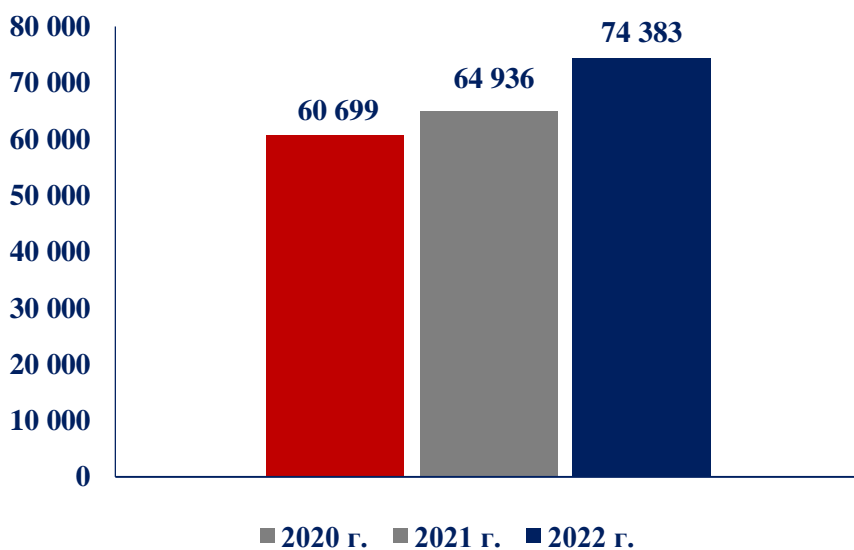

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

✓ Граждани и техните организации, получили съдействие от омбудсмана през 2022 г.

И през 2022 г. се затвърждава тенденцията на нарастване броят на гражданите и техните организации, получили съдействие от омбудсмана – през последната година това увеличение е с 13% спрямо 2021 г. и 19% спрямо 2020 г.

Графика №8. Граждани и представители на организации, получили съдействие от омбудсмана през периода 2020-2022г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

II. ПРАВА НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ

Усилията на омбудсмана и активната работа за защита на правата на уязвимите граждани имат особено видим резултат през 2022 г. в областта на хората с увреждания.

В условията на съществуващите и нерешени проблеми, задълбочени от неблагоприятните последици от въведените противоепидемични мерки и рязкото и значително поскъпване на живота, дейността на институцията се оказва от особено значение за преодоляване на възникналите затруднения пред засегнатите.

През 2022 г. голяма част от оплакванията на гражданите намират подходящо разрешение, в резултат на отправени от омбудсмана препоръки до отговорните органи, изготвени и отстоявани законодателни предложения за отстраняване на дефицити в действащата уредба.

Разнообразието от поставени проблеми и най-вече – запазващата се тенденция за увеличение на жалбите в областта в сравнение с предходни години са от една страна, оценка на гражданите за активността на институцията. От друга страна – те са показател за все по-сериозната критичност и чувствителност на засегнатите към случаите на бездействие за разрешаване на съществуващи проблеми.

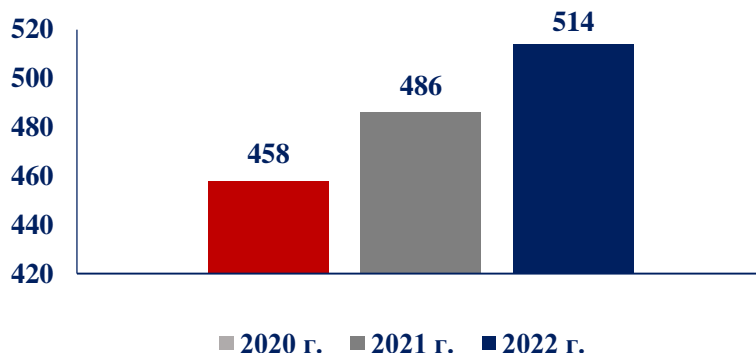
Особено видимо в това отношение е **недоволството на хората с увреждания, които е необходимо да се явяват на освидетелстване/преосвидетелстване пред органите на медицинската експертиза**. Сериозното забавяне при извършването на оценката и оставянето на нуждаещи се без полагащата им се подкрепа от държавата за дълъг период, са повод за подаване на значителен брой жалби от засегнати и от техните семейства и за предприетите действия от омбудсмана за изготвяне на законодателни предложения в §20а от Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на НС от 13 март 2020 г. и за преодоляване на последиците (ЗМДВИП) и в Закона за хората с увреждания (ЗХУ) и Закона за здравето (ЗЗ), които са приети от народните представители.

Сходна е ситуацията със затрудненията на хората с увреждания да получават социално-икономическа защита поради ограничителни или несправедливи изисквания в съществуващата нормативна уредба. Стъпка напред в продължителната борба на институцията за правата на хората с увреждания е **приемането на изработеното от омбудсмана законодателно предложение за включването на хората с увреждания, с определени над 90 на сто степен на увреждане, с определена чужда помощ, които получават пенсия за военна инвалидност в чл. 70, т. 5 от ЗХУ**. С приемането на Законопроекта за изменение и допълнение на Закона за хората с увреждания от НС (ДВ, бр. 8 от 2023 г.) е отстранена допуснатата в нормативния акт несправедливост и около 150 военноинвалиди вече имат право на месечна финансова подкрепа в максимално допустимия размер. Чрез нормативния акт се дава възможност и на хората с увреждания с определени над 90 на сто степен на увреждане, с право на чужда помощ, които получават наследствена пенсия или пенсия за гражданска инвалидност да получават финансовата подкрепа в размера по чл. 70, т. 5 от ЗХУ.

От представената статистика е видно, че през последните три години е налице тенденция към трайно увеличение на броя на постъпилите оплаквания по правата на хората с увреждания. Изразено като процентно съотношение, увеличението на жалбите за 2022 г. е, както следва: увеличение с 6% спрямо 2021 г. и 12,2% спрямо 2020 г.

Постъпили жалби през 2022 г. по тип нарушение „Правата на хората с увреждания“ – **514**. Приключените жалби през 2022 г. по тип нарушение „Правата на хората с увреждания“ са 494.

Графика №9. Постъпили и приключили жалби и сигнали, свързани с правата на хората с увреждания през периода 2020-2022 г., брой

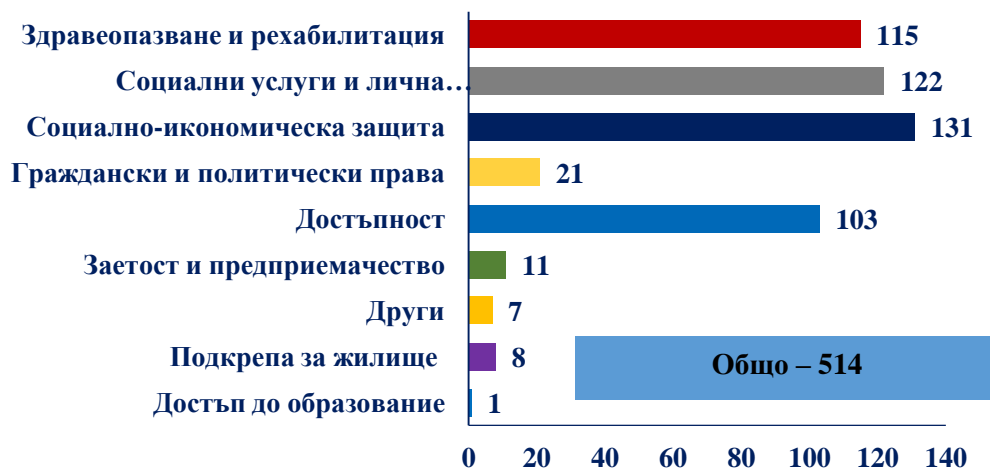

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

В жалбите, при които са констатирани нарушения, са отправени – 133 препоръки и са изразени 112 становища. Над 130 от препоръките са напълно или частично изпълнени. Осъществено е успешно посредничество в 9 от случаите. Даден е съвет и в 9 от жалбите.

В жалбите, при които не са констатирани нарушения, са отправени 15 препоръки, които са изпълнени. Оказано е успешно посредничество в 10 от случаите. Изразено е становище в 67 от жалбите и е даден съвет в 40 от тях.

Графика №10. Жалби и сигнали по тип нарушение относно правата на хората с увреждания за 2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

На първо място, като брой жалби през изминалата година, са оплакванията на гражданите с увреждания във връзка със затрудненията за ползване на социално-икономическа закрила. В тази част се включват случаите на откази за отпускане на различните видове финансова подкрепа на хората с увреждания, както и тромавата процедура за изплащане на полагащите пенсии за инвалидност след освидетелстване/преосвидетелстване от органите на медицинската експертиза.

На следващо място, са жалбите по отношение на социалните услуги и личната мобилност. Основните оплаквания са свързани с възможностите за ползване на асистентска подкрепа, както и с липсата на мерки за актуализиране на списъците на медицинските изделия, помощните средства и съоръженията.

На трето място, са жалбите във връзка със задълбочаващите се проблеми в медицинската експертиза, които са причина за оставяне на значителен брой нуждаещи се без полагащата им се подкрепа от държавата за дълъг период.

II.1. ПРОБЛЕМНИ СФЕРИ НА НАРУШЕНИ ПРАВА НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ

Социално-икономическа защита

1. Разпределението на правоимащи по чл. 70 от ЗХУ

През изминалата година продължават усилията на омбудсмана за разрешаване на проблемите с несправедливото разпределение на правоимащите по чл. 70 от ЗХУ.

Важно е да се отбележи, че предложеният от омбудсмана проект на закон за изменение и допълнение на ЗХУ от НС от 29.11.2022 г. включва текст, с който да бъде разрешен дългогодишния проблем, поставян от институцията на омбудсмана, свързан с размера на месечната финансовата подкрепа на хората с увреждания, с чужда помощ, с право на пенсия за военна инвалидност или с наследствена пенсия. Положително е, че Законопроектът получава подкрепата от народните представители, от хората с увреждания и от техните организации, в окончателния вариант са включени и хората с увреждания, с определени над 90 на сто степен на увреждане, с право на чужда помощ, с пенсия за гражданска инвалидност. Законопроектът е обн. ДВ, бр. 8 от 2023 г.) и от началото на 2023 г. посочените групи граждани получават месечна финансова подкрепа, в размера по чл. 70, т. 5 от ЗХУ.

2. Актуализиране на размера на линията на бедност за 2022 г.

С оглед постъпващите жалби, които са свързани с размера на месечната и целевата финансова подкрепа по ЗХУ в условията на значителна инфлация е изпратено становище до служебния министър на труда и социалната политика.

В становището е отбелязано, че линията на бедност е водещ показател за определяне на размерите на месечната финансова подкрепа по ЗХУ, както и за определяне на правоимащите за отпускане на целева финансова подкрепа.

Отправената препоръка за актуализиране на линията на бедност в рамките на изминалата година не е изпълнена.

3. Размер на месечните помощи за деца по чл. 8д от Закона за семейните помощи за деца с трайни увреждания

Общественият защитник изпраща и препоръка до министъра на труда и социалната политика във връзка с липсата на механизъм за автоматичното осъвременяване на размера на месечните помощи за деца по чл. 8д от Закона за семейните помощи за деца (ЗСПД) през годините. С оглед разпоредбата на чл. 8д, ал. 2 от ЗСПД, която не допуска размера на помощите да е по-малък от предходната година, размерите на финансовата подкрепа на отделните групи правоимащи са оставени вече 5 години, без да бъдат променени в ЗДБРБ.

4. Размер на данъчното облекчение по чл. 18 от ЗДДФЛ

През изминалата година постъпват значителен брой жалби от граждани с увреждания, които изразяват недоволството си, че определените 7920 лв., с които се намалява сумата от годишните данъчни основи по чл. 17 от ЗДДФЛ за лица с 50 и с над 50 на сто намалена работоспособност, не е актуализирана от 2008 г.

С цел гарантиране на правата на засегнатите от омбудсмана е направено предложение в проекта на ЗДБРБ за 2022 г. да бъде извършено изменение в чл. 18 от ЗДДФЛ, като се въведе механизъм за актуализиране на данъчните облекчения за хората с увреждания. Предложението не е прието.

5. Осигурителен стаж за пенсия за инвалидност поради общо заболяване

Омбудсманът на Република България поставя на вниманието на служебния заместник министър-председател по социалните политики и министър на труда и социалната политика сериозен проблем, свързан с разпоредбите на чл. 74 от КСО.

В становището си общественият защитник акцентира, че текстът на чл. 74 изисква хората с увреждания с определени 50 и над 50 на сто вид и степен на увреждане/степен на трайно намалена работоспособност да имат осигурителен стаж до определената дата на инвалидност, за да е възможно да получават пенсия за инвалидност поради общо заболяване, който е трудно да бъде придобит за хората с увреждания, особено тези до 25 години.

В становището е обърнато внимание и на другия съществуващ проблем с разпоредбата на чл. 74 от КСО, а именно – осигурителният стаж да е натрупан до датата на инвалидността.

6. Изисквания за освобождаване от заплащане на винетна такса

Във връзка с разпоредбата на чл. 10в от Закона за пътищата (ЗП), с която са въведени ограничителни изисквания за освобождаване на хората с увреждания и техните семейства от заплащане на винетни такси, омбудсманът също така изпраща становища до министъра на транспорта и съобщенията, до министъра на труда и социалната политика, до председателя на 48-то НС и до председателя на Комисията по регионална политика, благоустройство и местно самоуправление към 48-то НС.

В становищата отново е напомнена категоричната позиция на институцията, че разпоредбата на чл. 10в от ЗП нарушава правата на значителен брой нуждаещи се с увреждания и техните семейства.

Основен проблем остават техническите параметри, на които следва да отговарят леките автомобили, собственост на гражданите с увреждания или в режим на съпругеска имуществена общност. Макар и обявени за дискриминационни от Комисията за защита от дискриминация, критериите продължават да се прилагат.

Социални услуги и лична мобилност

1. Размер на данъчното облекчение по чл. 18 от ЗДДФЛ

През изминалата година постъпват значителен брой жалби от граждани с увреждания, които изразяват недоволството си, че определените 7920 лв., с които се намалява сумата от годишните данъчни основи по чл. 17 от ЗДДФЛ за лица с 50 и с над 50 на сто намалена работоспособност, не е актуализирана от 2008 г.

С цел гарантиране на правата на засегнатите от омбудсмана е направено предложение в проекта на ЗДБРБ за 2022 г. да бъде извършено изменение в чл. 18 от ЗДДФЛ, като е въведен механизъм за актуализиране на данъчните облекчения за хората с увреждания.

Предложението не е прието.

2. Изисквания за личен асистент

През изминалата година продължават да постъпват жалби във връзка със затрудненията на хората с увреждания да ползват асистентска подкрепа, съобразно индивидуалните им потребности.

Гражданите са недоволни, че от една страна, както Законът за личната помощ, така и Законът за социалните услуги не обхващат нуждаещите се, които имат експертни решения от ТЕЛК/НЕЛК, но са без определено право в тях на чужда помощ.

От друга страна, отговарящите на изискванията на някои от двата нормативни актове ползватели не могат да получат личен асистент повече от 8 часа на ден, както и да ползват подкрепа през почивните дни.

3. Възнаграждения на личните асистенти по ЗЛП

В началото на миналата година постъпват значителен брой жалби, свързани с възнагражденията на личните асистенти по Закона за личната помощ (ЗЛП), които не се индексират по начина, по който първоначално е предвидено при приемането на нормативния акт през 2018 г.

Гражданите изразяват безпокойството си, че в §3 от Заключителните разпоредби на Законопроекта за удължаване до 31 март 2022 г. на действието на разпоредби на Закона за държавния бюджет на Република България за 2021 г., Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2021 г. и Закона за бюджета на Националната здравноосигурителна каса за 2021 г., № 47-102-01-12, внесен от Министерски съвет, се предлага отлагане на влизане в сила на разпоредбата на чл. 31, т. 1 от ЗЛП.

Във връзка с изложеното е отправено предложение за гарантиране на правото на личните асистиенти на достойно заплащане така, както е предвидено в първоначалната редакция на Закона за личната помощ.

Предложението на омбудсмана е прието и внесенят §3 отпада при гласуването на измененията. Съществен успех е още, че разпоредбата на чл. 31 от Закона за личната помощ влиза в сила със задна дата, считано от 1 януари 2022 г.

4. Осигурителен стаж за пенсия за инвалидност поради общо заболяване

Омбудсманът на Република България поставя на вниманието на служебния заместник министър-председател по социалните политики и министър на труда и социалната политика сериозен проблем, свързан с разпоредбите на чл. 74 от КСО.

В становището си общественият защитник акцентира, че текстът на чл. 74 изисква хората с увреждания с определени 50 и над 50 на сто вид и степен на увреждане/степен на трайно намалена работоспособност да имат осигурителен стаж до определената дата на инвалидност, за да е възможно да получават пенсия за инвалидност поради общо заболяване, който е трудно да бъде придобит за хората с увреждания, особено тези до 25 години.

В становището е обърнато внимание и на другия съществуващ проблем с разпоредбата на чл. 74 от КСО, а именно – осигурителният стаж да е натрупан до датата на инвалидността. Независимо от полагания от заинтересованите труд и направени допълнително – при някои граждани значителни – осигурителни вноски, обаче се оказва, че разпоредбата на чл. 74 от КСО лишава тези нуждаещи се от възможността те да получат пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

5. Цени на електроенергията и природния газ за доставчици на социални услуги

Неправителствени организации, доставчици на социални услуги на хора в уязвимо положение, отбелязват, че след драстичното увеличение на цените на електроенергията и природния газ, доставчиците на услугите срещат сериозни затруднения да покриват възникващите разходи.

От омбудсмана са отправени няколко препоръки до всички отговорни органи, в резултат на които е обезпечено продължаване предоставянето на електроенергията и природния газ на доставчиците на услугите и съответно – на потребителите, без прекъсване, до вземането на окончателно решение по въпроса.

6. Изисквания за освобождаване от заплащане на винетна такса

Във връзка с разпоредбата на чл. 10в от ЗП, с която са въведени ограничителни изисквания за освобождаване на хората с увреждания и техните семейства от заплащане на винетни такси, омбудсманът също така изпраща становища до министъра на транспорта и съобщенията, до министъра на труда и социалната политика, до председателя на 48-то НС и до председателя на Комисията по регионална политика, благоустройство и местно самоуправление към 48-то НС.

В становищата отново е напомнена категоричната позиция на институцията, че разпоредбата на чл. 10в от ЗП нарушава правата на значителен брой нуждаещи се с увреждания и техните семейства.

В становището до председателя на 48-то НС и до председателя на Комисията по регионална политика, благоустройство и местно самоуправление е подчертано, че е от съществено значение нормативно да бъдат уредени и възможностите за ползване на правото на освобождаване от винетна такса в рамките на съответната година, след като правоимащите по чл. 10в от ЗП са прекратили регистрацията на превозните средства с подадено от тях заявление. Към момента уредбата на чл. 10в, ал. 3 обхваща само случаите на прехвърляне на собствеността върху превозното средство, но не и при прекратяване на собствеността поради бракуването му. Проверките по въпроса показват, че значителен брой граждани с увреждания са засегнати неблагоприятно от неуреждането на въпроса.

Реални действия за разрешаване на проблемите не са предприети.

Помощни средства и медицински изделия

С оглед поемането на важната функция по предоставянето на медицинските изделия, помощните средства и съоръженията от структурите на МЗ и по повод постъпващите жалби в институцията, и през 2022 г. омбудсманът напомня на министъра на здравеопазването и на управителя на НЗОК за нерешените проблеми, които сериозно ограничават нуждаещите се, както и за позицията на омбудсмана:

Основно предизвикателство пред хората с увреждания е качеството на медицинските изделия, помощните средства и съоръженията и лимитните им стойности, които не са актуализирани повече от 10 години. Като се добави и проблемът с неподходящите и крайно удължени експлоатационни срокове за ползване на изделията, положението на нуждаещите се може да стане изключително тежко, особено ако те са възрастни хора, без достатъчно доходи и без близки и роднини, които да им осигурят подкрепа.

Към момента остава трайно нерешен въпросът за механизмите, чрез които ще се актуализират списъците с медицинските изделия, помощните средства и съоръжения спрямо нови и по-качествени продукти.

Омбудсманът изпраща две становища до министъра на здравеопазването, в които препоръчва спешно разглеждане на поставените въпроси. Настоява в сформиранията комисия за изготвяне на проект на спецификация с медицински изделия, помощни средства и съоръжения/ремонтни дейности към Министерството на здравеопазването да бъдат включени представители на хората с увреждания.

Препоръката за включване на представители на хората с увреждания е изпълнена.

Медицинска експертиза

Проблемите в дейността на медицинската експертиза са на вниманието на институцията и през 2022 г.

Постъпващите жалби показват, че особено след епидемията от COVID-19 е налице значително забавяне при освидетелстването/преосвидетелстването на нуждаещи се граждани.

Липсата на адекватни мерки за преодоляване на предизвикателствата, пред които са изправени всички хора с увреждания (над 660 000 български граждани) и които довеждат до накърняването на техните права, предопределят и активните действия от омбудсмана в тази област.

1. Удължаване на срока на експертните решения след отмяна на извънредната противоепидемична обстановка

След многократни действия и внесен законопроект, изготвен от Омбудсмана, НС приема важни за хиляди граждани с увреждания в България изменения в Закона за мерките и действията по време на извънредното положение (ЗМДВИП), обявено с решение на НС от 13 март 2020 г. и за преодоляване на последиците.

Новата разпоредба на §20а от Преходните и заключителни разпоредби на ЗМДВИП, обявено с решение на НС от 13 март 2020 г. и за преодоляване на последиците влиза в сила от 01 юли 2022 г. и със задна дата удължава валидността на експертни решения на органите на медицинската експертиза, които са изтекли в периода от 13 март 2020 г. до 30 юни 2022 г. Въз основа на направените промени, гражданите имат възможността да получават полагащата им се подкрепа като хора с увреждания за целия период до влизането в сила на новия медицински документ, но не по-късно от 31 декември 2022 г.

Не е съобразена обаче позицията на омбудсмана, че съществува реален риск правата на гражданите, чиито експертни решения изтичат след 30 юни 2022 г., да бъдат нарушени.

2. Удължаване на срока на експертните решения при забавяне на медицинската експертиза

На следващо място, но не по значение са действията на омбудсмана на Република България за изготвяне и внасяне в НС, в края на ноември 2022 г., на законодателно предложение в ЗХУ и ЗЗ. С предложението се цели да бъдат преодолен най-сериозните проблеми на хората с увреждания, свързани със забавянето при преосвидетелстването им от органите на медицинската експертиза.

Предложението е възприето от народни представители и след процес на обсъждане, то е прието от Парламента. Важно е да отбележи, че законопроекът предвижда хората с увреждания да продължават да ползват всички права и подкрепа, произтичащи от експертното решение, при забавяне от органите на медицинската експертиза до издаването на новото експертно решение, без прекъсване.

От съществено значение е, че новите разпоредби се прилагат и за започнатите и неприключени до влизане в сила на измененията производства, както и тези, започнати и неприключени до четири месеца след влизането им в сила, при които са налице забавяния.

Чрез приетото предложение се осигурява възможност за решение на сериозни проблеми, които засягат повече от 660 000 уязвими граждани в България. Окончателният текст е обнародван с ДВ, бр. №8 от 25 януари 2023 г.

3. Критерии по Наредба за медицинската експертиза

През последните години постъпват значителен брой жалби във връзка с Методиката за прилагане на отправните точки за оценка на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане в проценти. Както е отбелязвано и в предишните доклади за дейността на институцията по този проблем са отправени многобройни препоръки за гарантиране на правата на засегнатите граждани.

Постъпват и сигнали за кризисното положение на граждани, чието здравословното състояние се е влошило в значителна степен и това затруднява посещението на специалисти в лечебни заведения за извършване на изискваните изследвания за оценка на вида и степента на увреждане.

През 2022 г. са отправени нови препоръки до служебния министър на здравеопазването за разрешаване на проблемите. Препоръките са взети предвид по отношение придружаващите заболявания, които след приемането на Проекта за изменение и допълнение на Наредбата за медицинската експертиза от 25.01.2023 г., имат вече отражение в общия процент вид и степен на увреждане/степен на трайно намалена работоспособност.

Освидетелстване/преосвидетелстване пред ТОЛЕК

За поредна година граждани с увреждания поставят на вниманието на омбудсмана проблема, свързан с ограничените възможности за явяване за освидетелстване/преосвидетелстване пред Транспортните областни лекарски експертни

комисии /ТОЛЕК/ в страната и получаване на медицински удостоверения за издаване/преиздаване на свидетелствата за управление на моторно превозно средство.

Гражданите са недоволни от малкия брой комисии и от тяхното разположение в страната. Освен неадекватния брой на комисииите, сериозно предизвикателство се оказва и организацията на работа и насрочването на дати след изтичане на срока на медицинските свидетелства. Друг проблем е недостъпната среда в голяма част от сградите, в които се помещават лекарите от ТОЛЕК. В жалбите се изразява и несъгласие и с изискванията на действащото законодателство лицата, получили заключение за физическата си годност за водач на МПС от ТОЛЕК или ТЦЛЕК, при необходимост от последваща оценка на физическата годност следва да се преосвидетелстват отново от ТОЛЕК, съответно ТЦЛЕК. Според гражданите текстовете не вземат предвид възможностите за подобряване на здравословното състояние през годините.

С оглед осигуряване на правата и интересите на гражданите са отправени препоръки до министъра на транспорта и съобщенията и до министъра на здравеопазването за разглеждане и разрешаване на поставените проблеми.

Рехабилитация

Омбудсманът също така изрази загрижеността си пред служебния министър на здравеопазването, че държавата осигурява адекватна рехабилитация единствено за хората с детска церебрална парализа. Подобни възможности не са предвидени за останалите граждани, които също имат потребност от подходяща и системна рехабилитация, за да се постигне подобряване на функционалното състояние и да се създаде възможност за водене на активен и достоен живот.

Достъпна среда

1. Достъпност на архитектурната среда

Подкрепата на гражданите с намалена подвижност да преодоляват затрудненията, породени от липсата на достъпна архитектурна среда, са основен акцент в дейността на омбудсмана и през изминалата година.

Защитаваната позиция от институцията е, че неосигуряването на достъпност е нарушение на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, особено на чл. 9, както и на действащото национално законодателство.

Важно е да се отбележи, че действията на компетентните органи показват все по-голямо разбиране за потребностите на хората с намалена подвижност и за значението на разумните улеснения в тяхното ежедневие.

2. Достъпност на междуградските автобуси

Омбудсманът изпрати препоръка до министъра на транспорта и съобщенията във връзка със затрудненията, които срещат хората с намалена подвижност при ползването на услугите на междуградските автобуси.

В становището омбудсманът отбеляза, че значителна част от автобусите са недостъпни за хората с увреждания, които се придвижват с помощта на инвалидни колички. Подчерта, че поради липсата на подходящи условия, хората са възпрепятствани да пътуват до желаната от тях дестинация.

3. Изисквания на Национална програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност

Във връзка с предложения проект за обществено обсъждане на Национална програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност (Програмата) и с оглед постъпилите в институцията жалби е изпратено становище до министъра на труда и социалната политика.

В становището е акцентирано на затрудненията, които гражданите срещат при кандидатстване поради ограничителни изисквания.

Следва да се отбележи, че значителна част от препоръките и предложенията на омбудсмана са отразени в окончателния текст на Програмата. По този начин се гражданите с увреждания вече могат да кандидатстват по настоящия си адрес, при процедура, която задължава отговорните органи да не изискват от кандидатстващите представяне на документи, до които те имат служебен достъп.

Независимо от положителните изменения остават нерешени проблемите с възможностите за подпомагане на правоимащите е в затруднено положение за покриване разноските по кандидатстване, както и за допускането на хора в етажна собственост, но без регистрирано сдружение, да имат достъп до Програмата.

Гарантиране на достъп до избори на хората с увреждания

Омбудсманът изпраща становище и до служебния министър-председател, до министъра на здравеопазването и до председателя на Централната избирателна комисия (ЦИК) за осигуряване на възможност на граждани в уязвимо положение да упражняват избирателните си права на насрочените на 02 октомври 2022 г. предсрочни парламентарни избори.

В становището е отбелязано, че избирателните правила отново не предоставят адекватен достъп на значителна част от хората с увреждания до изборния процес. За тези уязвими граждани не са създадени подходящи условия и не са изпълнени напълно изискванията на редица международни актове за осигуряването на всеобщо, равно и тайно гласуване или чрез равностойна процедура, осигуряваща свобода на гласуването.

Административно обслужване

Във връзка с постъпващите жалби в институцията относно начисляването на допълнителни такси при свързване с Единния телефонен номер на Националния осигурителен институт (0700 14 802), от омбудсмана е изпратено становище до управителя на Националния осигурителен институт.

В становището е подчертано, че Единният телефонен номер е основен канал на гражданите за получаване на информация по въпроси, свързани със социалното осигуряване.

Във връзка с отправената препоръка от НОИ обявяват, че отварят допълнителна гореща линия (на тел. номер 02 926 11 11/мобилен 0882 187 111), която е предназначена за пенсионни консултации.

Основни препоръки:

1. Хората с увреждания или техни представители да бъдат включвани и да участват на всички управленски нива, в които се вземат решения или се формират политики, които касаят техните права;
2. Да се разрешат проблемите с личната помощ по Закона за личната помощ, както и да се осигурят възможности на всички нуждаещи се да получат необходимия им достъп до асистентска подкрепа;
3. Размерът на паричните помощи за хора с увреждания да бъде адекватен и съобразяван с актуалното състояние на доходите за страната;
4. Да се прилага индивидуален подход при отпускането на месечните и целевите парични средства и при предоставянето на социални услуги;
5. Да се създадат подходящи социални услуги в семейна среда и в общността за водене на независим живот вкл. и за възрастни и самотно живеещи, които постоянно се нуждаят от подкрепа, но не са освидетелствани от ТЕЛК/НЕЛК или нямат определено право на чужда помощ;
6. Да се гарантира качествено и достъпно здравеопазване за хората с увреждания, в т.ч. подходяща рехабилитация;
7. Да се въведат интегрирани електронни услуги в държавните

институции за хората с увреждания;

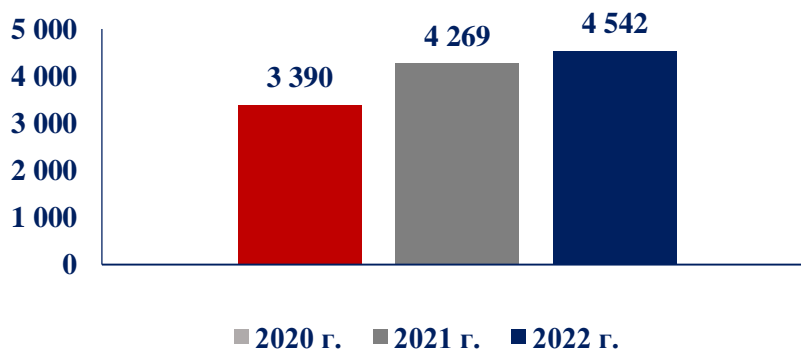
8. Да бъде извършена адекватна реформа на медицинската експертиза и на експертизата на работоспособността с активното участие на хората с увреждания и на техните представители;

9. Да се инициират законодателни промени, гарантиращи равнопоставеност при придобиване на право на пенсия със стаж, придобит преди и след датата на инвалидизиране, както и правото на избор на по-неблагоприятна по размер пенсия, с оглед получаване на по-благоприятен размер на месечна финансова подкрепа.

III. ПРАВА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

И през 2022 г. жалбите срещу доставчиците на обществени услуги през 2021 г. отново са на първо място сред всички оплаквания, постъпили в институцията на омбудсмана. През 2022 г. постъпват 4 542 жалби на потребители на обществени услуги.

Графика №11. Жалби и сигнали от потребители през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Таблица №6. Жалби и сигнали от потребители по отрасли през периода 2020-2022 г., %

Отрасли	2020 г.	2021 г.	2022 г.
ВиК	32,35	24,83	29,59
Електроснабдяване	8,10	35,2	27,71
Топлоснабдяване	28,02	13,65	9,04
Електронни съобщителни услуги	9,49	7,2	8,14
Сметосъбиране	2,09	6,51	7,44
Финансови услуги	8,90	5,48	5
Транспортни услуги	4,41	1,14	4,95
Фирми за събиране на вземания	2,29	2,03	2,46
Газоснабдяване	1	1,56	3,37
Пощенски услуги	0,9	0,7	0,7
Застрахователни услуги	1,7	1,7	1,6

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

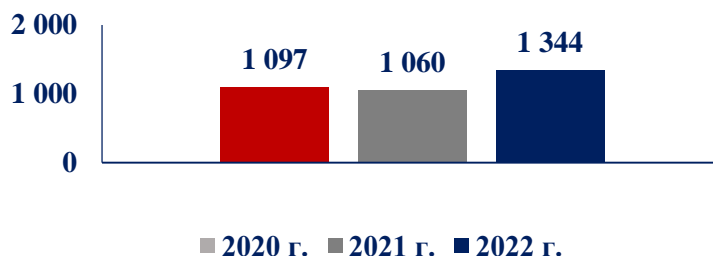
Приключени са проверките по 5 478 случая, от които 2 188 с констатирано нарушение, 3 070 без констатирано нарушение и 220 недопустими. В 393 от случаите са отправени препоръки, от тях 28 са изпълнени и 61 частично изпълнени, по 2 451 е изразено становище, по 201 е даден съвет, по 81 е осъществено посредничество.

III.1. ВиК УСЛУГИ

През 2022 г. в институцията на омбудсмана постъпват 1 344 жалби, което е с 27% повече спрямо 2021 г. Приключени са проверките по 1 345 писма.

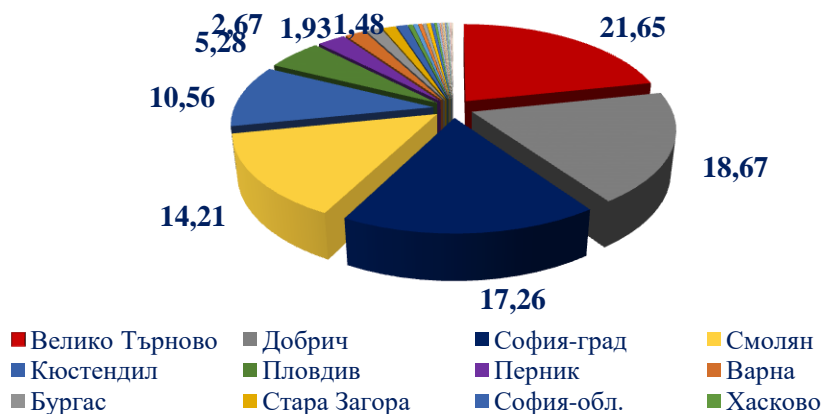
В 77 от случаите омбудсманът отправя препоръки, от които 71 са изпълнени; по 960 – изразява становище; по 13 – дава съвет; по 21 – осъществено успешно посредничество.

Графика №12. Жалби и сигнали, свързани с проблеми във ВИК сектора през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Графика №13. Жалби и сигнали във ВИК сектора по области през 2022 г., %

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

През 2022 г. остава голям броят на сигналите срещу лошото качество на водоснабдителните и канализационните услуги в цялата страна, които в същото време се предоставят на висока цена.

Право на качествена услуга и справедлива цена

През 2022 г. до омбудсмана постъпват 876 жалби, свързани с качеството и цената на предоставяната ВиК услуга, част от тях с подписки от цели населени места, като: с. Радловци, обл. Кюстендил; с. Българско Сливово, с. Горна Липница, с. Долна Липница, обл. Велико Търново; с. Рогачево, обл. Добрич; с. Добростан, обл. Пловдив и др.

Оплакванията на гражданите са свързани най-често с: въведен тежък режим на водоподаване; чести прекъсвания на водоснабдителната услуга, поради аварии по силно амортизираната и остаряла водоснабдителна система; негодна за питейно-битова употреба вода и др.

Омбудсманът отправя препоръки към ВиК операторите и съответните общини да се предприемат координирани действия за гарантиране на качествена и непрекъсната водоснабдителна услуга.

2022 г. е начало на новия регулаторен период във ВиК сектора 2022 г. – 2026 г. На всяко обществено обсъждане на бизнес плановете и ценови предложения на ВиК операторите за регулаторен период 2022-2026 г. омбудсманът изразява категорични становища пред Комисия за енергийно и водно регулиране (КЕВР), с които се обявява против драстичното поскъпване на питейната вода в обслужваните региони.

С Решение № Ц-32/30.12.2022 г. КЕВР утвърждава новите цени на ВиК услугите за 2023 г. и считано от 01.01.2023 г. цената на водата в 14 области на страната се увеличава.

Позицията на омбудсмана е, че е необходимо да бъде изградена нова визия за ВиК сектора, чрез която да се гарантира правото на гражданите на качествена и непрекъсната водоснабдителна услуга, предоставяна на икономически обоснована цена.

Омбудсманът се обръща към служебния министър-председател и служебния министър на регионалното развитие и благоустройството и изтъква, че е належащо приемането на нов Закон за водоснабдяването и канализацията (ЗВиК).

На 30.11.2022 г. Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) публикува за обществено обсъждане проект на ЗВиК.

На 14.12.2022 г. омбудсманът изпраща становище по Проекта, в което изразява позиция, че е необходимо същият да бъде съществено преразгледан, тъй като се затвърждава доминиращото държавно управление в сектор ВиК и правата и интересите на потребителите не са защитени в достатъчна степен.

Проектът на ЗВиК не е внесен за гласуване в НС.

Право на заплащане на реално ползвана услуга

През 2022 г. постъпват 202 сигнала относно нарушено право на заплащане на реално ползвана услуга. 26 % от оплакванията са свързани с разпределянето на разликата между отчета по общия водомер в сгради-етажна собственост(СЕС) и сумата от индивидуалната консумация (т.нар. „общо потребление“).

Позицията на омбудсмана е, че трябва да бъдат разработени справедливи и ефективни механизми за защита правата на коректните потребители при разпределянето на количествата вода „общо потребление“ по индивидуалните партиди.

До края на 2022 г. нормативната уредба не е променена.

Основни препоръки в сектор „ВиК“:

Да се приеме нов Закон за ВиК, който да:

1. Гарантира правото на потребителите да получават качествена услуга на икономически обоснована цена;
2. Предвижда мерки за отпускане на целева помощ за водоснабдяване на уязвими групи граждани;
3. Регламентира ясна процедура за прилагане на по-ниска цена на водата, когато не отговаря на нормативните изисквания за качество;
4. Гарантира ефективен контрол върху дейността на ВиК операторите.

III.2. ЕЛЕКТРОСНАБДЯВАНЕ

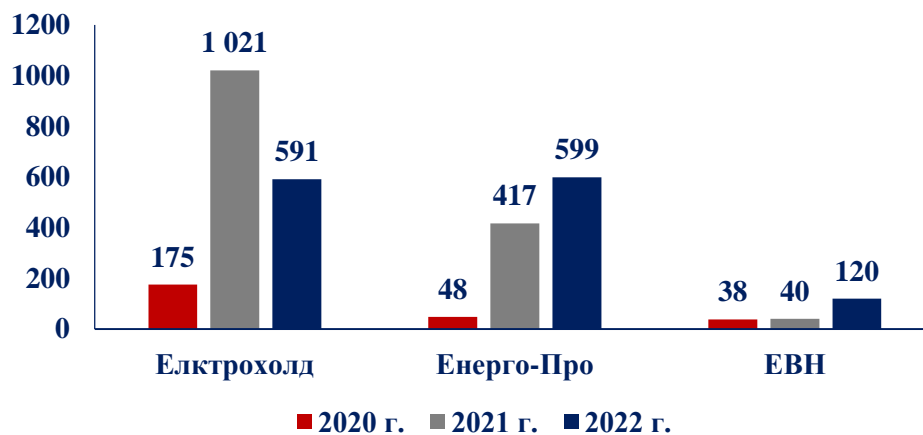
През 2022 г. постъпват 1 259 жалби, свързани с предоставяне на електроснабдителна услуга.

Приключени са проверките по 1 310 преписки.

Подадените сигнали срещу „Електрохолд България“ са 591, срещу „Енерго-Про“ – 599, и 120 срещу ЕВН.

Оплакванията, свързани с влошено качество на доставяната електрическа енергия за поредна година, остават най-значителният проблем в сектора.

Графика №14. Жалби и сигнали срещу електроенергийните предприятия през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Право на качествена услуга

През 2022 г. до институцията са подадени 1016 сигнала за некачествено електрозахранване.

Съдействие търсят кметове и жители на населени места по повод чести прекъсвания на захранването и напрежение, което не съответства на установените стандарти.

Във връзка с постъпилите сигнали омбудсманът отправя препоръки до енергийните предприятия и се обръща по компетентност към КЕВР за проверка относно изпълнението на лицензионните задължения от страна на електроразпределителните дружества за осигуряване на качествена услуга и предприемане на действия, ако се установят нарушения.

До момента липсва механизъм за справедливо обезщетяване на засегнатите потребители при чести и продължителни прекъсвания на електрозахранването, които в отделни случаи те търпят с години.

Право на заплащане на икономически обоснована цена за реално ползвана услуга

На общественото обсъждане на проекта на решение за утвърждаване на цените в сектор „Електроенергетика“, считано от 01.07.2022 г., омбудсманът се противопоставя срещу предвиденото увеличение на цените средно с 3,3 %. Изразява категорична позиция, че е необходимо да се промени подходът при ценообразуването.

Във връзка със заявено намерение за въвеждане на две тарифи на тока за домакинствата, в зависимост от потреблението, през м. октомври 2022 г. на заседание на междуведомствения кризисен щаб по енергетика, общественият защитник настоява пред служебния министър-председател на Република България и служебните министри на енергетиката и икономическите политики да не се прилагат различни тарифи при консумацията на електроенергия, като отбелязва, че не са извършени необходимите изчисления и не се отчитат важни фактори, каквито са броят на лицата от домакинството, техните доходи и пр. Вместо това следва да се приеме спешно дефиниция на понятието „енергийна бедност“, което ще позволи да се определи кои са хората, които подлежат на подпомагане.

Омбудсманът поставя на вниманието на служебното правителство и въпроса за либерализацията на пазара на дребно (за битовите клиенти) на електрическа енергия, като изразява становище, че същата следва да се отложи за след 31.12.2025 г. Една от основните причини за това е, въпреки многобройните препоръки на институцията, липсата на критерии за идентифициране на енергийно бедните. Освен това, голяма част от българските домакинства не са подготвени за тези промени.

Остава нерешен проблемът със съществуващите в Общите условия на „ЧЕЗ Електро България“ АД, „ЕВН България Електроснабдяване „ЕАД и „Енерго-Про Продажби“ АД клаузи, задължаващи собствениците на имоти да поемат солидарна отговорност с наемателите при пререгистрация на партида за електроенергия. Същите не са отстранени, въпреки че са в противоречие със Закона за задълженията и договорите, което омбудсманът отбелязва всяка година.

Проблем остава и начисляването на електрическа енергия по цени за небитови нужди на обекти, които се ползват за жилища.

Позицията на обществения защитник е, че липсват обосновани фактори за повишаването на цените, като например подобряване качеството на предоставяне на услугите от страна на енергийните предприятия. Както омбудсманът многократно настоява, разграничаването на клиентите на битови и небитови следва да е според това за какви цели се купува електрическата енергия, а не с оглед вида на имота.

Право на достъп до услугата

Постъпват сигнали относно забавено изпълнение на договори за присъединяване на обекти към електроразпределителните мрежи, все повече от собственици на обекти за производство на електрическа енергия от възобновяеми източници.

При проверките не се установяват нарушения от страна на енергийните предприятия. Договорените срокове за изграждане на присъединителни съоръжения започват да текат от датата на издаване на разрешение за строеж, което от своя страна е свързано с провеждане на процедури по ЗУТ.

Граждани търсят съдействие и при прекъснато електрозахранване в имотите им, поради неплатени в срок задължения. Възразяват срещу изискването за заплащане на такса за възобновяването му.

Становището на омбудсмана е, че заплащането на разходите на електроразпределителното предприятие по прекъсване/възобновяване на електрозахранването не е условие за възстановяването му, съгласно нормативната уредба се възстановява преноса на електрическа енергия/достъпа до електроразпределителната мрежа на клиента след отстраняване на причините, довели до преустановяването им.

Право на информация

Продължават оплакванията срещу проверки/подмяна на средства за търговско измерване (СТИ) в отсъствие на клиентите.

Както омбудсманът е посочвал, това не противоречи на Общите условия на електроразпределителните дружества и на ПИКЕЕ, но дружествата следва да положат максимални усилия за осигуряване присъствието на клиента, с цел да се гарантира обективност и коректност на проверката и резултатите от нея.

Граждани се оплакват и от служители на електроразпределителни дружества, които неправомерно влизат в имотите им, с цел подмяна на СТИ.

Становището на омбудсмана е, че разпоредбата на чл. 67, ал. 3 от ЗЕ не дава право на представители на енергийните предприятия да влизат и да преминават през чужди имоти, доколкото не става въпрос за дейност, свързана с експлоатация или контролна енергиен обект по смисъла на ЗЕ. В подкрепа на това е и съществуващата

съдебна практика (напр. Решение № 9415 от 28.06.2012 г. по адм. д. № 14704/2011 г., IV отд. на ВАС).

Основни препоръки сектор „Електроснабдяване“:

1. Електроразпределителните предприятия да изпълняват стриктно ЗЕ, задълженията си съгласно издадените им лицензии и Общите условия за осъществяване на поддръжка, реконструкция и модернизация на електроразпределителната мрежа и енергийни съоръжения с цел осигуряване на непрекъснатост на снабдяването и качество на доставяната електроенергия;

2. КЕВР да осъществява засилен контрол за изпълнение на лицензионните задължения от дружествата в сектор „Електроснабдяване“ и да отчита изпълнението на показателите за качество на електрическата енергия и качество на обслужването при формиране на цените в сектора;

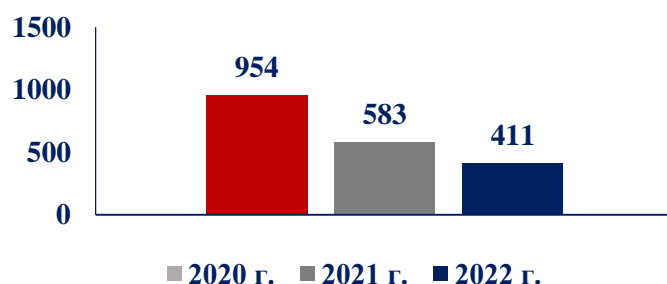
3. Електроенергийните дружества да отстранят от Общите си условия клаузите, предвиждащи солидарна отговорност на потребители в случаи извън уредените в закон, и да спазват точно разпоредбите относно възстановяване на електрозахранването на прекъснати поради неплащане клиенти, без да изискват предварително заплащане на такса като условие за възобновяването;

4. Клиентите на електрическа енергия да се уведомяват предварително по подходящ начин за предстоящи проверки/подмяна на електромери.

III.3. ТОПЛОСНАБДЯВАНЕ

По проблеми, свързани с централното топлоснабдяване, през 2022 г. при омбудсмана постъпват 411 жалби. Броят им намалява с 29,5% спрямо предишната година. Приключват проверките по 409 жалби, свързани с топлоснабдяването.

Графика №15. Жалби и сигнали от потребители по отрасли през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Спадът се дължи изцяло на постъпването на по-малко жалби срещу топлофикационни дружества (спад на годишна база от 441 на 284), докато жалбите срещу фирмите за дялово разпределение (ФДР) бележат минимален ръст – повишение на годишна база от 105 на 127.

Графика №16. Жалби и сигнали срещу топлофикационните дружества и ФДР през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

На 01.07.2022 г. народните представители приемат Закон за изменение и допълнение на Закона за държавния бюджет на Република България за 2022 г., с който се изменя Закона за ДДС, като стандартната ставка 20% се намалява на 9% за централното отопление и за продажбите на природен газ за периода от 09.07.2022 г. до 30.06.2023 г.

Омбудсманът установява, че в изравнителните сметки за потреблението на топлинна енергия за отчетния период 2021-2022 г., фактурирани на 31.07.2022 г. - след влизането в сила на намалената данъчна ставка 9%, „Топлофикация София“ ЕАД начислява стандартната ставка 20% на ДДС.

Общественият защитник се обръща към министъра на финансите и към изпълнителния директор на Националната агенция за приходите с искане за спешна проверка на „Топлофикация София“ ЕАД относно приложението на § 15д, ал. 2, т. 1 от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за ДДС по отношение на изравнителните сметки за отопление, фактурирани на 09.07.2022 г. и след тази дата.

След като бе установено неизпълнение на посочената разпоредба, „Топлофикация София“ ЕАД издава на 201 222 битови клиенти коригирани фактури и нови кредитни известия за разликата между прогнозно начислената топлинна енергия и реално потребената с начислени суми за доплащане за отчетния период 01.05.2021 г. – 30.04.2022 г.

В резултат, по партидите на засегнатите клиенти се възстановяват общо 3 050 000 лв. надплатени суми за ДДС. Определен е и по-дълъг срок за доброволно плащане на изравнителните фактури - 45 дни, считано от датата на новите фактури (01.09.2022 г.).

Право на заплащане на икономически обоснована цена

1. Намалена ставка на ДДС

Към 47-ото НС, в неговия първи работен ден (03.12.2021 г.), омбудсманът отправя предложение за намаляване на стандартната ставка на данъка върху добавената стойност (ДДС) за енергията. На 01.07.2022 г. народните представители приемат Закон за изменение и допълнение на Закона за държавния бюджет на Република България за 2022 г., с който се изменя Законът за ДДС, като стандартната ставка 20% се намалява на 9% за централното отопление и за продажбите на природен газ за периода от 9.07.2022 г. до 30.06.2023 г.

2. Безпрецедентно повишение на цените на топлинната енергия

Топлопреносните предприятия заявяват пред КЕВР искания за безпрецедентно големи увеличения на регулираните цени на топлинната енергия за периода 01.07.2022 г. – 30.06.2023 г.

Омбудсманът обръща внимание, че енергийният регулатор следва да извърши прецизна проверка на разходите на всяко едно топлофикационно дружество, като се отчете и отпуснатата от Министерския съвет финансова помощ за периода м. декември 2021 г. – 31 май 2022 г. в размер на половината от непланираното поскъпване на природния газ.

Апелира и за проверка от КЕВР на недовзетия приход на топлопреносните предприятия с отчитане и на извънредните им приходи от продажбата на електрическа енергия на свободния пазар за предходния ценови период.

Омбудсманът повторно изтъква необходимостта от намаляване на прогнозните фактори в ценообразуването на топлинната енергия, както и от повишаване на контрола върху разходите на дружествата в сектора чрез изменения на Наредба №5/23.01.2014 г. за регулиране на цените на топлинната енергия.

Впоследствие КЕВР утвърждава средно увеличение за страната с 29,73% на цените на топлинната енергия за битовите потребители за новия регулаторен период 1.07.2022 - 30.06.2023 г.

3. Икономически обосновани цени за дяловото разпределение на топлинната енергия

Остава нерешен проблемът, поставян от омбудсмана на вниманието на министъра на енергетиката и на КЕВР относно формирането на цените на услугите в областта на дяловото разпределение на топлинната енергия, които се извършват от топлопреносните предприятия или от ФДР. Понастоящем тези цени, които се заплащат от крайните клиенти, се определят от ФДР и се утвърждават от топлопреносните предприятия.

Право на заплащане на реално ползвана услуга

По повод множество жалби срещу завишени суми за топлинна енергия, отдадена от сградната инсталация за отопление в СЕС, на 05.05.2022 г. омбудсманът се обръща с препоръка към министъра на енергетиката за изменения на Наредба № Е-РД-04-1/12.03.2020 г. за топлоснабдяването, с цел решаване на проблеми, свързани с изчисляването на количеството топлинна енергия от сградната инсталация за отопление.

Омбудсманът обръща внимание, че липсват правила и методика за реално измерване на количеството топлинна енергия, отдадена от сградната инсталация, каквато възможност е дадена на Общото събрание на етажните собственици, чрез избрано от него лице. Логично е, ако такова измерване е възможно, всички други варианти за определяне на енергията от сградната инсталация да отпаднат.

Предлага се също при изпълнение на проекти, финансирани със средства по Националната програма за енергийна ефективност, задължително да се въведе изискване за преминаване от вертикална към хоризонтална инсталация в сградите, както при реализация на стартирала, така и на бъдещи проекти по програмата, с цел намаляване на разходите за отопление при централизирано топлоснабдяване и сключване на индивидуални договори с потребителите.

Впоследствие през м. декември 2022 г. тази мярка е включена от Министерството на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) като допустима инвестиция по процедура „Подкрепа за устойчиво енергийно обновяване на жилищния сграден фонд – етап I“ със 100% безвъзмездно финансиране от европейския Механизъм за възстановяване и устойчивост, създаден с Регламент (ЕС) 2021/241 на Европейския парламент и на Съвета от 12 февруари 2021 г.

Оборудване на жилищата с уреди за дистанционно отчитане на потреблението на топлинна енергия

Задължителното преоборудване на жилищата с новите електронни устройства затруднява гражданите поради по-високата цена на радиаторните разпределители и водомерите за топла вода с радиоотчет и по-високите цени за отчитането на уредите от търговците за дялово разпределение на топлинната енергия.

Клиентите на топлоснабдителни услуги срещат затруднения и във връзка със законовото изискване водомерите за топла вода с дистанционно отчитане да бъдат

доставени от топлинния счетоводител или да бъдат одобрени от него за използване в конкретната сграда (чл. 140, ал. 8 от ЗЕ).

От една страна това възпрепятства клиентите да закупят на свободния пазар водомери с по-ниска цена, а от друга - налага ВиК операторите да извършват на място отчет на уредите с дистанционно отчитане, поради липса на техническа възможност за радиоотчет на водомерите от конкретни марки.

В рамките на обществено обсъждане на Проект на Насоки за кандидатстване за предоставяне на средства чрез подбор на предложения за изпълнение на инвестиция по процедура „Подкрепа за устойчиво енергийно обновяване на жилищния сграден фонд – етап I“ през м. октомври 2022 г. омбудсманът препоръчва на МРРБ като допустима за финансиране енергоспестяващата мярка „Топлинно изолиране на тръби“, което е важна част от групата „Мерки по сградните инсталации“ по смисъла на Дългосрочната стратегия за обновяване на националния сграден фонд от жилищни и нежилищни сгради до 2050 г.

Препоръката е изпълнена частично.

Право на качествена услуга

Отклоненията в нормативно определените параметри за отопление и подгръване на топла вода заемат съществен дял от жалбите на граждани, свързани с получаваните топлоснабдителни услуги.

По препоръки от омбудсмана през годината се извършват съвместни проверки в СЕС от представители на топлопреносното предприятие, ФДР и представители на етажните собственици за решаване на конкретни проблеми с качеството на топлоснабдителните услуги. В част от случаите се установяват технически повреди в абонатните станции, а в друга част причините са в нарушена функционалност на сградните инсталации за отопление и/или БГВ вследствие амортизация или преустройства.

Остава нерешен проблемът с липсата на техническа документация за сградните инсталации, съответно ограничените възможности за набавянето ѝ.

От друга страна, големият брой необитаеми жилища, както и крайните форми на пестене на топлинна енергия поради невъзможност за плащането ѝ, влошават ефективността на централното топлоснабдяване в многофамилните сгради и понижават качеството на услугите в жилищата с реално потребление на топлинна енергия.

Необходимо е и регламентиране на облекчени процедури за отказ от тези услуги, когато поради значително намаление на общото потребление в сградата не е възможно поддържането на ефективно и качествено топлоснабдяване на обитаваните имоти.

Право на информация

Граждани сигнализират, че не са своевременно информирани за двете редовни дати за отчитане на средствата за дялово разпределение на топлинната енергия за периода 01.05.2021 г. – 30.04.2022 г.

През април 2022 г. омбудсманът констатира, че КЕВР отлага изпълнението на чл. 15, ал. 2 от ЗЕ да публикува заявленията за цени за периода от 01.07.2022 г. – 30.06.2023 г., внесени от топлофикационните дружества в срок до 31.03.2022 г.

В становище до председателя на КЕВР общественият защитник настоява за публикуване на ценовите предложения, за да може всички заинтересовани страни да се запознаят със заявленията за нови цени и мотивите към тях. Заявленията са публикувани на 25.05.2022 г., почти два месеца след крайния срок за подаването им.

Основни препоръки в сектор „Топлоснабдяване“:

1. Преразглеждане на нормативната уредба в областта на

топлинаобеспичаването да бъде изведено като приоритет в работата на законодателната и изпълнителната власт, на КЕВР;

2. Преразглеждане от КЕВР на Общите условия за продажба на топлинна енергия за битови нужди;

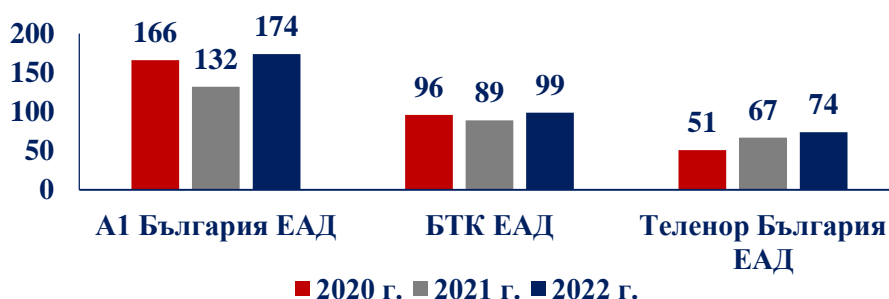
3. Координация и взаимодействие на контролните звена в МЕ и КЕВР с цел извършване на ефективни проверки относно качеството на топлинаобеспичателните услуги, като не се допуска превъзлагане на проверките на самите контролирани лица;

4. Да бъдат потърсени възможности от изпълнителната власт за финансова подкрепа на битовите клиенти, които ще бъдат затруднени да заплатят по-скъпите средства за дялово разпределение на топлинната енергия с дистанционно отчитане.

III.4. ЕЛЕКТРОННИ СЪОБЩИТЕЛНИ УСЛУГИ

През 2022 г. постъпват 370 броя жалби във връзка с предоставянето на телефонни услуги, интернет и телевизия. Приключени са 405 преписки. Отново, както през последните години, най-многобройни са оплакванията срещу „А1 България“ ЕАД – 174 бр., следвани от „Виваком България“ ЕАД – 99 бр., и „Йетел България“ ЕАД – 74 бр.

Графика №17. Жалби и сигнали срещу мобилни оператори през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Гражданите се оплакват основно от: завишени сметки; недостатъчна или подвеждаща информация при сключване на договори; качеството на услугите; начислени суми за непоискани услуги.

Право на заплащане на реално ползвана услуга

Най-често гражданите се оплакват от начислени суми за непоискани услуги с добавена стойност, начисляване на стандартна месечна такса след изтичане на срока на договора, начисляване на роуминг услуги в пограничните райони. При извършените проверки, в някои случаи, без да посочват конкретна причина, операторите сторнират задължения на гражданите.

Непоискано включване на услуги

Граждани сигнализират омбудсмана за подвеждаща или неточна информация при сключване на договори. Оплакват се от невъзможността да се запознаят със съдържанието на договор при подписването му на електронен дисплей.

При извършване на проверките операторите уверяват, че при сключване на договор на потребителя задължително се предоставя необходимата информация относно условия, срокове, цена, характеристики на договора. При поискване от потребителите договорите се разпечатват и се разписват на хартиен носител, а не на електронен дисплей.

Право на качествена услуга

Гражданите се оплакват от некачествено предоставяне на телевизионна и/или интернет услуга и от недобро мобилно покритие.

От извършените проверки се установява, че тези проблеми се дължат най-често на кабелни повреди, злоумишлени действия на трети лица. Услугите са възстановявани в рамките на регламентирания срок в Общите условия на операторите.

Основни препоръки в сектор „Електронни съобщителни услуги“:

1. Да се засили контролът от страна на Комисията за защита на потребителите относно представяната предоговорена информация при сключване на договор с мобилен оператор;
2. Да се гарантира качествено мобилно покритие чрез оптимизиране на мрежите на мобилните оператори.

III.5. СМЕТОСЪБИРАНЕ

През 2022 г. в институцията постъпват 338 жалби по проблеми, свързани с начисляването на такса за битови отпадъци, приключени са проверките по 340 преписки.

През м. март 2022 г. омбудсманът сезира Върховна административна прокуратура (ВАП) заради незаконосъобразни текстове в общински наредби за определянето и администрирането на местните такси и цени на услуги в раздел „Такса за битови отпадъци“.

В отговор, от ВАП информират, че към 29.10.2022 г., в хода на извършените по повод сигнала проверки е установено, че 95 наредби на общински съвети противоречат на ЗМДТ, включително и посочените от омбудсмана. В тази връзка са предприети действия по реда на надзора за законност – подадени са 15 протеста до административните съдилища, като към посочената дата три от тях са уважени на първа инстанция.

Значителен е и броят на жалбите срещу размера и начина на определяне на таксата за битови отпадъци в различни общини.

Становището на омбудсмана, изразявано пред компетентните общински органи, е, че размерът на таксата следва да отговаря на реалните разходи на общините по извършване на услугите.

Продължават оплакванията и относно качеството на услугите по сметосъбиране и сметоизвозване в отделни населени места. Омбудсманът се обръща към съответните общини с настояване да бъде намерено решение на проблемите, в т.ч. чрез засилване на контрола върху дейността на фирмите-изпълнители по повод събирането и транспортирането на битовите отпадъци.

Основни препоръки във връзка със сметосъбирането:

1. Общинските администрации да спазват законовите изисквания, свързани с освобождаване от такса за сметосъбиране и сметоизвозване при неползване на имот;
2. При определяне размера на таксата за битови отпадъци общинските съвети да съобразяват действителните за това разходи на общините;
3. Компетентните общински органи да съблюдают качествено изпълнение на дейността на сметосъбиращите фирми, включително да ангажират отговорността на изпълнителите при констатирано неизпълнение на договорите, с които им е възложено осъществяването на услугите.

III.6. ФИНАНСОВИ УСЛУГИ

През 2022 г. в институцията постъпват 228 броя жалби, от които 143 срещу банки и 85 срещу фирми за бързи кредити.

Банки

По повод на големия брой оплаквания, в които гражданите търсят съдействие от омбудсмана за предоговаряне условията по сключени договори за кредит, общественят защитник се обръща към кредитора с препоръка да бъдат потърсени възможности за погасяване на дълга съобразно финансовите възможности на кредитополучателите.

Фирми за бързи кредити

През 2022 г. в институцията постъпват 85 жалби срещу фирми за бързи кредити. Най-много оплаквания са срещу „Сити Кеш“ ООД, „Вива Кредит“ ООД, „Фронтекс Интернешънъл“ ЕАД, „ФЕРАТУМ БЪЛГАРИЯ“ ЕООД.

По повод на жалбите срещу фирми за бързи кредити, омбудсманът оказва съдействие за информиране на кредитополучателите за точния размер на задължението им, вкл. размера на отделните му компоненти. Осъществява също така и посредничество за предоговаряне условията по кредита, съобразно с финансовите възможности на кредитополучателите.

Основни препоръки:

1. Да се осъществява ефективен контрол върху дейността на фирмите за бързи кредити;
2. Размерът на банковите такси да е икономически обоснован, да е съразмерен на разходите на предлаганите банкови услуги.

III.7. ГАЗОСНАБДЯВАНЕ

През 2022 г. по проблеми, свързани с газоснабдяването за битови нужди, при омбудсмана постъпват 108 жалби, като броят им се увеличава рязко (с 67,2%) на годишна база.

Битовите клиенти на природен газ се изправят пред безпрецедентно поскъпване на горивото в последните месеци на 2021 г. и през 2022 г. По този повод омбудсманът отправя редица препоръки към представители на законодателната и на изпълнителната власт. Впоследствие Министерският съвет приема Програма за компенсиране на битови клиенти на природен газ и топлофикационни дружества, използващи като основно гориво природен газ, с подпомагане с фиксирана сума на един MWh (одобрена с Решение № 31 на Министерския съвет от 2022 г., изменена с Решения № № 93, 202, 301, 356 и 488 на Министерския съвет от 2022 г.).

Действието на правителствената Програма приключва на 31.05.2022 г. Екстремното увеличение на регулираните цени на природния газ за българските потребители обаче продължава и след това. На 01.07.2022 г. омбудсманът се обръща към министър-председателя с препоръка за възможно най-бързо приемане на нова програма за компенсиране на част от повишените енергийни разходи на битовите потребители. До края на годината това не е осъществено.

На 09.07.2022 г. влиза в сила една от мерките, които омбудсманът предлага през м. декември 2021 г. в писмо до 47-ото Народно събрание, а именно намаляване на ставката на данъка върху добавената стойност от 20% до 9% за продажбите на природен газ. Безпрецедентното нарастване на регулираните цени на горивото през третото тримесечие на 2022 г. обаче, силно ограничава ефекта от този вид държавна финансова подкрепа.

На 19.12.2022 г. омбудсманът се обръща с препоръка към служебния министър-председател и към служебния министър на енергетиката за възможно най-бързо

изготвяне и прилагане на правителствена програма за компенсиране на повишените енергийни разходи на битовите клиенти на природен газ.

Газовите котли

По време на прилагането на Програмата за компенсиране граждани, които използват локални газови котли за отопление и битово горещо водоснабдяване в СЕС, сигнализируют, че са изключени от категорията битови клиенти на природен газ, с право на финансова подкрепа от държавата. Във връзка с това на 28.03.2022 г. омбудсманът се обръща с препоръка към вицепремиера по еврофондовете и министър на финансите и до министъра на енергетиката за включване на тази група битови клиенти в Програмата за компенсиране, одобрена с РМС № 31/2022 г. и изменена с РМС № 93/2022 г.

Омбудсманът предлага допълнение на Програмата за компенсиране, така че битовите клиенти, използващи топлинна енергия от основно гориво природен газ, произведена съгласно чл. 126, ал. 2 от ЗЕ, да бъдат равнопоставени с битовите клиенти на природен газ.

Препоръката не е взета предвид.

III.8. ТРАНСПОРТНИ УСЛУГИ

През 2022 г. в институцията постъпват 225 жалби, свързани с транспортните услуги, или увеличение с 359% в сравнение с 2021 г.

На първо място са оплакванията, свързани с междуселищния автобусен превоз – 172, следвани от градски транспорт – 38, въздушни превозвачи – 9, БДЖ – 6.

Междуселищен автобусен превоз на пътници

Най-много сигнали на граждани са постъпили във връзка с липсата на редовен автобусен превоз за малките населени места.

По повод постъпилите жалби омбудсманът отправя препоръки до местните администрации да потърсят възможности за осигуряване на допълнителен обществен автобусен превоз, чрез увеличаване честотата на извършваните курсове.

Друг проблем, за който сигнализируют гражданите, е свързан с неспазване на утвърденото автобусно разписание от фирми-превозвачи – пропускане на спирки, закъснения по маршрута и др. В тази връзка общественият защитник изисква от надзорния орган Изпълнителна агенция „Автомобилна администрация“ да извърши своевременни проверки, като в случай на констатирани нарушения, да наложи санкции на фирмите – нарушители.

Градски транспорт

Най-многобройни са оплакванията за столицата, свързани с приети на 21.07.2022 г. промени в Наредбата за реда и условията за пътуване с обществения градски транспорт на територията на Столична община, касаещи вида на превозните документи, изискването за тяхната задължителна валидация като условие за редовен превозен документ и оскъпяването на транспортната услуга чрез отпадане на някои икономически изгодни превозни документи.

По време на обществените консултации на Проект на Наредба за изменение и допълнение на Наредбата за реда и условията за пътуване с обществения градски транспорт на територията на Столична община омбудсманът изразява категорично несъгласие с отпадането на досега съществуващи превозни документи. Настоява да бъдат предприети действия в интерес на пътуващите с градски транспорт в столицата, както и реформата в тарифната политика при пътуване с обществения транспорт на територията на Столична община да отчита не само необходимите промени, свързани с използването на нови технологии, продукти и услуги, но и икономическите интереси на пътниците.

Относно задължителното валидиране на превозните документи подчертава, че е несправедливо да бъде глобяван пътник, който има редовен превозен документ за пътуване, само за това, че не го е валидирал.

След влизане в сила на Наредбата за изменение и допълнение на Наредбата за реда и условията за пътуване с обществения градски транспорт на територията на Столична община, и с оглед огромния брой жалби на граждани, омбудсманът повторно се обърна към Председателя на Столичен общински съвет и кмета на Столична община, като отново подчерта, че с приетите промени не се постига задоволяване на транспортните потребности на пътниците.

Основни препоръки:

1. Да се осигури обществен превоз на жителите на малките населени места;
2. Да се съобразява разписанието на междуселищните автобуси и влаковете с трудовите ангажименти на пътниците.

III.9 ПРЕХВЪРЛЯНЕ НА ВЗЕМАНИЯ

Оплаквания срещу фирмите за събиране на вземания са 49 на брой. Сигналите са основно срещу „С.Г. Груп“ ООД, „ЕОС Матрикс“ ООД, „Агенция за събиране на вземанията“ ЕАД, „Фронтекс Интернешънъл“ АД.

Предимно оплакванията са за упражняван психически тормоз чрез заплахи и обиди.

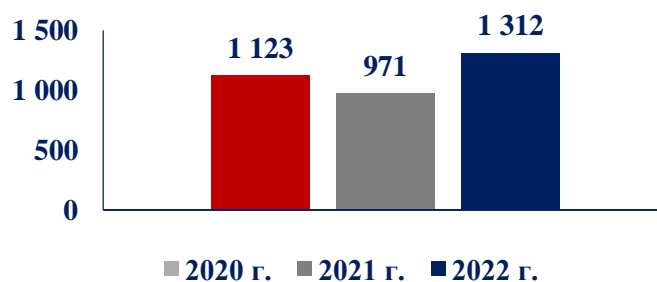
Основни препоръки:

1. Доставчиците на обществени услуги да организират сами събирането на вземането, вместо да използват колекторски фирми, използващи методи на ръба на закона;
2. Да се регулира дейността на коректорските фирми.

IV. СОЦИАЛНИ ПРАВА

Упражняването от гражданите на техните социални права в съответствие с националните и международните стандарти придобива все по-голямо значение, особено през изминалата 2022 г., белязана с премахване на редица ограничения, наложени от продължилата пандемия, причинена от COVID-19. Активна е и позицията на омбудсмана на Република България в областта на социалната политика. Правомощията на омбудсмана традиционно е насочен към оказване на подкрепа на лицата, потърсили съдействие от институцията.

Графика №18. Жалби и сигнали, свързани със защита на социалните права през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Графика №19. Жалби и сигнали по тип права за 2022 г., брой

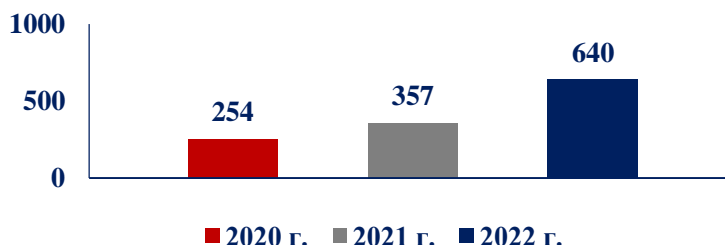
*Забележка: * Други социални права, вкл. социална помощ и социални услуги; помощ за жилище и подкрепа за жилище*

IV.1. ПЕНСИОННИ ПРАВА

В периода 01.01.2022 г. – 31.12.2022 г. към омбудсмана на Република България са подадени 640 индивидуални и колективни жалби граждани, които изразяват своите проблеми, идеи и предложения, свързани с подобряването на техните осигурителни и пенсионни права.

Жалбите през 2022 г. в частта на пенсионноосигурителните права на гражданите са с близо три пъти повече от тези през 2020 г. – 254 и близо два пъти повече в сравнение с тези през 2021 г. – 357.

Графика №20. Жалби и сигнали, отнасящи се до пенсионните права на гражданите за периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

По подадените в институцията жалби и проблеми, свързани с пенсиите и пенсионните права на гражданите, са отправени 143 препоръки до компетентните органи и институции, голямата част от които са изпълнени. Становищата са 302.

Най-засяганите въпроси в периода 01.01.2022 г. – 31.12.2022 г. са свързани с:

- ниския размер на пенсиите;
- тяхното преизчисляване от 25.12.2021 г. (в периода януари – март 2022 г. – подписка и индивидуални жалби от около 1 200 човека);
- осъвременяването им от 01.07.2022 г.;
- преизчисляването от 01.10.2022 г.

Към институцията на омбудсмана за посочените периоди се обръщат над 20 000 недоволни от модела за преизчисляване и осъвременяване на пенсиите пенсионери, с искане за неговата промяна и периодично преизчисляване на размера на всички пенсии на база средния осигурителен доход за страната за предходната година.

Препоръки:

1. Да се предприемат необходимите стъпки за това минималният размер на пенсиите да бъде над определената за страната линия на бедност;

2. Разглеждане на възможностите за повишаване на пенсиите на база средноосигурителния доход за страната за предходната година и осъвременяването им на това основание да стане трайна ежегодна мярка;

3. Да отпадне условието за максимален размер на получаваните една или повече пенсии (параграф 6 от ПЗР на КСО);

4. Да бъде преразгледана разпоредбата на чл. 102, ал. 2 от КСО, в сила от 01 януари 2021 г., така че да не се ограничава правото на пенсионерите, на които пенсиите се преизчисляват служебно, да губят суми за четири месеца от увеличената пенсия, която е за осигурителен стаж и осигурителен доход за период 01 януари – 31 декември на предходната година;

5. Нормативна промяна на условията за придобиване правото на пенсия за инвалидност поради общо заболяване на инвалидизираните от детска възраст и за премахване на изискването в чл. 74 от КСО трудовият им стаж да е придобит само преди датата на инвалидизиране;

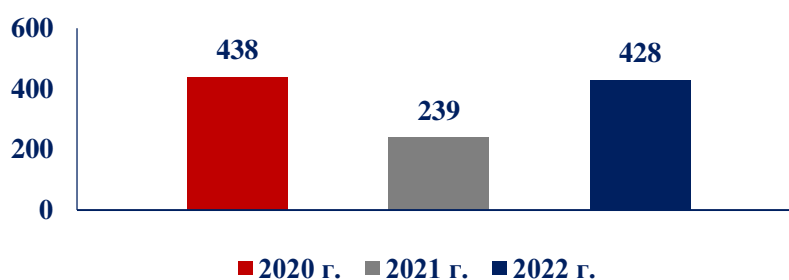
6. Да се предприемат спешни действия за защита на интересите на българските граждани, придобили пенсионни и осигурителни права в държави-членки на ЕС, и в частност Република Гърция.

7. Да се преизчислява периодично размерът на всички пенсии на база средния осигурителен доход за страната за предходната година;

8. Да се създаде правен механизъм за определяне на минимален размер на пенсиите за осигурителен стаж и възраст, който да изравнява ежегодно размера на тези пенсии с линията на бедност.

IV.2. ТРУДОВИ ПРАВА

Графика №21: Жалби и сигнали за нарушени трудови права на граждани за периода 2020-2022 г., брой

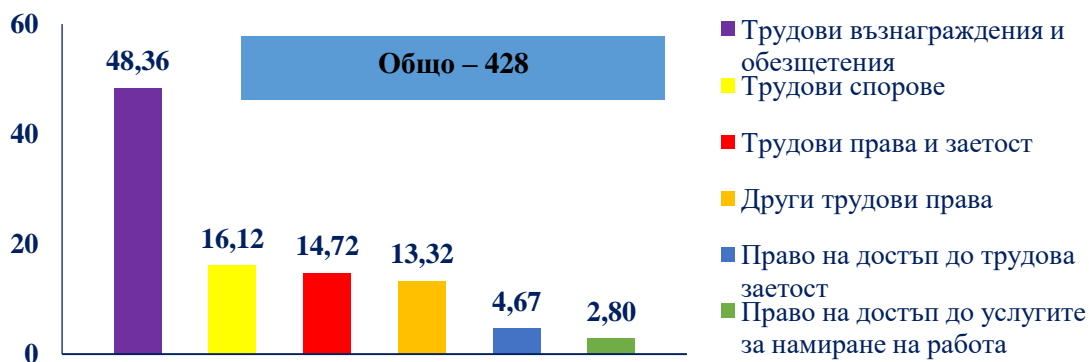

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Немалък дял от постъпилите жалби, искания и сигнали от работници или служители са тези, свързани с нарушения на трудовите права – трудови възнаграждения, обезщетения и заетост.

През 2022 г. е отменена извънредната епидемична обстановка и отпадат наложените противоепидемични мерки, но се увеличават потребностите на гражданите, а и очакванията им към администрациите за разрешаване на проблемите, засягащи техните социални права.

Графика №22: Жалби и сигнали за нарушени трудови права на граждани по типове за 2022 г., %

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Немалък дял от постъпилите жалби, искания и сигнали от работници или служители са тези, свързани с нарушения на трудовите права – трудови възнаграждения, обезщетения и заетост - общо 428 броя жалби и сигнали за 2022 година, като близо половината – 207 броя, са от граждани, които търсят съдействието на омбудсмана за изплащане на дължими трудови възнаграждения и обезщетения от работодателите им, както по време на съществуване, така и след прекратяване на трудовите правоотношение.

Омбудсманът подпомогна, през изминалата година младите родители, които получават обезщетения, при ползване на отпуск за отглеждане на дете до 2-годишна възраст, а също и обезщетението за отглеждане на дете до 8-годишна възраст от бащата (осиновителя). В рамките на оказваната подкрепа омбудсманът отправи препоръка до 48-то Народно събрание за промяна на Кодекса за социално осигуряване, като предлага размерите на обезщетенията да се изравнят с размера на минималната работна заплата, и така актуализирани обезщетенията да следват ръста на минималната работна заплата.

Общественият защитник подкрепи и законопроекта за изменение в Кодекса на труда, с което се предлага да се създаде законов механизъм за обвързване на размера на минималната работна заплата за страната с референтните стойности съгласно Директивата на Европейския парламент и на Съвета на Европа относно адекватните минимални работни заплати в Европейския съюз.

Продължена беше и политиката за оказване на подкрепа на работници и служители, чиито трудови правоотношения са прекратени, а също и на уязвими групи работници и служители, за да запазят работните си места.

Помощ е оказвана и на работници и служители, във връзка с възможността за оспорване по съдебен ред на уволнението им. Съдействие е оказвано от омбудсмана за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд. Отправени са препоръки до контролните органи на Инспекцията по труда и до Регионалните здравни инспекции, в зависимост от конкретните случаи, за преустановяване на нарушенията от страна на работодателите. Препоръките са изпълнени.

През 2022 година съдействие от омбудсмана търсят работещите в структури на централната и местната изпълнителна власт. Част от жалбите на държавни служители са свързани с нарушения при провеждане на конкурсни процедури, включително нарушения при извършване на класиране, или за наемане на лице, което не е класирано на първо място. Други оплаквания са във връзка с годишно оценяване на служителите, получената оценка на изпълнението на длъжността и възможностите за увеличение на възнаграждението.

В случаите, при които са констатирани нарушения на правата на държавни служители, са отправяни препоръки до органите по назначаване или на ресорните министри и инспекторатите към съответни министерства за предприемане на действия за отстраняване на допуснатите нарушения. В част от случаите на жалбоподателите са

давани съвети за предприемане на действия за защита на индивидуалните им права, най-често при прекратяване на служебните правоотношения.

През изминалата година отражение в дейността на омбудсмана при защита на трудовите права на хората оказа и бежанският поток от Украйна, който се насочи към България. В началото на периода пристигащите украински граждани търсят от омбудсмана съвет за правото им на достъп до трудовия пазар. В последните месеци на годината започват да постъпват въпроси, касаещи условията и реда за прекратяване на трудовите правоотношения и за възможностите за сключване на договори с други работодатели, както и за договаряне на продължителността и разпределението на работното време и за заплащането на труда. В необходимите случаи гражданите са насочвани да потърсят съдействие за извършване на проверки при работодателя от страна на контролните органи на Инспекцията по труда.

Препоръки:

1. Препоръки, отправени от омбудсмана на Република България във връзка с промяна на законодателството:

– Да се създаде законов механизъм за обвързване на размера на минималната работна заплата за страната с референтните стойности съгласно Директивата на Европейския парламент и на Съвета относно адекватните минимални работни заплати в ЕС.

2. Препоръки, отправени от омбудсмана на Република България във връзка с жалби и запитвания на работници и служители до омбудсмана:

– Да бъдат предприети действия от контролните органи на ИАГИТ, с които да се съдейства на работници или служители, включително и такива с вече прекратени трудови правоотношения да получат дължимите им се и неизплатени от работодателите трудови възнаграждения или обезщетения;

– Изграждане на механизъм за ефективен контрол с цел осигуряване на безопасност и здраве при работа, както на работниците, завърнали се в офисите на работодателите, така и на работещите от дома си;

– Да се въведе устойчива система за оказване съдействие на работници и служители с влошено здравословно състояние за прилагане на законовите мерки, осигуряващи им специална закрила, по време на съществуване и при прекратяване на трудовото правоотношение.

IV.3. ПРАВА НА РАБОТЕЩИТЕ ПО СЛУЖЕБНИ ПРАВООТНОШЕНИЯ

През 2022 г. съдействие от омбудсмана търсят работещите в структури на централната и местната изпълнителна власт.

Част от жалбите на държавни служители са свързани с нарушения при провеждане на конкурсни процедури, включително нарушения при извършване на класиране, или за наемане на лице, което не е класирано на първо място. Други оплаквания са във връзка с годишно оценяване на служителите, получената оценка на изпълнението на длъжността и възможностите за увеличение на възнаграждението. Най-често се касае за служители, завръщащи се на работа след дълъг отпуск поради болест или за бременност и раждане и отглеждане на малко дете.

Други въпроси, поставени от жалбоподатели, работещи в общински предприятия, са свързани с неизпълнение от кметове на съответни общини на ангажименти по сключени общински колективни трудови договори.

И през 2022 г. работещи на трудови правоотношения в държавната администрация съобщават, че са лишени от изплащане на допълнително

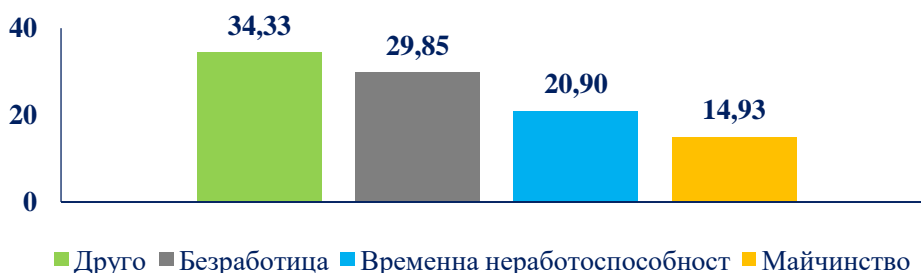
възнаграждение за трудов стаж и професионален опит, на каквото имат право всички работниците по трудово правоотношение.

В случаите, при които са констатирани нарушения на правата, са отправяни препоръки до органите по назначаване или на ресорните министри и инспекторатите към съответни министерства за предприемане на действия за отстраняване на допуснатите нарушения. В част от случаите на жалбоподателите са давани съвети за предприемане на действия за защита на индивидуалните им права, най-често при прекратяване на служебните правоотношения.

IV.4. ПРАВО НА СОЦИАЛНИ ОСИГУРЯВАНЕ И ОБЕЗЩЕТЕНИЯ

Жалбите, свързани с изплащането на парични обезщетения за временна неработоспособност през 2022 г. са 14, за майчинство – 10, безработица – 20, друго – 23. Основното недоволство от страна на гражданите е, че от Националния осигурителен институт се забавя или спира изплащането на паричните обезщетения поради различни причини като: съмнение за злоупотреби с осигурителни права и извършване на проверки на осигурители, които често се удължават във времето.

Графика №23. Жалби и сигнали на граждани за нарушения на социални права: безработица, временна неработоспособност, майчинство, други, %

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

Основното недоволство от страна на гражданите е, че от Националния осигурителен институт се забавя или спира изплащането на паричните обезщетения поради различни причини като: съмнение за злоупотреби с осигурителни права и извършване на проверки на осигурители, които често се удължават във времето.

Основни препоръки:

1. Да се дадат по-ясни указания какво е болнична и извънболнична ЛКК;
2. Да бъде улеснено предоставянето на административни услуги от държавните институции и конкретно подготовка на документацията за ползване на базите на НОИ за профилактика и рехабилитация.

IV.5. ПРАВО НА ПАРИЧНО ОБЕЗЩЕТЕНИЕ ЗА БЕЗРАБОТИЦА

Към омбудсмана се обръщат граждани, които са регистрирани като безработни в дирекциите „Бюро по труда“ и получават парично обезщетение за определен срок. След изтичането на този срок, при невъзможност да се реализират на пазара на труда, нямат право на повторно парично обезщетение.

IV.6. ПРАВО НА СОЦИАЛНА ПОДКРЕПА И СОЦИАЛНИ УСЛУГИ

През 2022 г. жалбите, свързани с необходимост от оказване на социална подкрепа, са 177.

Графика №24. Жалби и сигнали, свързани с необходимост от оказване на социална подкрепа, %

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

През 2022 г. жалбите, свързани с необходимост от оказване на социална подкрепа, са 85. Основното, което гражданите споделят, е, че поради ниските си доходи, включително и на работещите, и високите цени, изпитват сериозни затруднения при покриване на възникващите разходи в домакинството им. Отправят искания за оказване на социална подкрепа и промяна на законовите условия. Настояват също и за увеличаване размера на социалните помощи, поради високата инфлация в страната.

През 2022 г. обществото става изключително чувствително към проблемите на бездомните хора. Поради недостатъчния брой на социални жилища на територията на общините, кризисните центрове са алтернатива за немалко хора да имат подслон. През зимните месеци от годината съществуващите 3 кризисни центъра за временно настаняване на бездомни хора в София, например, са със запълнен капацитет. Тези центрове обаче са планирани да работят само в най-студените месеци, от началото на декември до края на март и да осигуряват нощуване, но не и престой през деня, а хората без покрив над главата си имат нужда от подкрепа и през деня.

Препоръки:

1. Да бъдат преразгледани критериите за издаване на лиценз за предоставяне на социални услуги с оглед гарантиране на правата на ползвателите и предотвратяване на неправомерни действия;

2. В съответствие с чл. 22 и чл. 23 от Закона за административните нарушения и наказания спешно да бъде изготвено и внесено в МС на Република България предложение за изменения и допълнения в Закона за социалните услуги, което да предвижда прилагането на принудителни административни мерки за повторни и продължителни нарушения, както и за предоставяне на социални услуги без издаден лиценз. С цел опазване на живота и здравето на настанените в социални услуги хора, да се предвиди предварително изпълнение на принудителните административни мерки;

3. В критериите за издаване на лиценз за предоставяне на социални услуги да бъдат предвидени задължително наличие на алармени звънци (паник бутони) в стаите, които да се ползват при извънредни ситуации, както и автоматични пожаро-известителни инсталации в сградите, които ще бъдат използвани;

4. Да бъде предвидена спешна процедура за извеждане на потребители на социални услуги от места, които не отговарят на законовите изисквания (без лиценз или с изтекъл такъв);

5. Да се създаде механизъм за задължително проучване на възможностите на близките за свиждане и за информиране за състоянието на потребителите на услугата;

6. Да се намери трайно разрешение на проблема с дезинсекцията, като при необходимост се скъси интервала между пръсканията против вредители и се използват различни препарати.

IV.7. СЕМЕЙНИ ПОМОЩИ ЗА ДЕЦА

През 2022 г. жалбите, свързани със семейните помощи, намаляват в сравнение от предходните години. От години позицията на омбудсмана е, че отпускането на социални помощи трябва да бъде обвързано с индивидуалните потребности на лицата.

Граждани, получаващи социални помощи, търсят съдействие да бъде въведен справедлив механизъм, въз основа на който да бъдат определяни размерите на помощите за уязвимите граждани. В тази връзка омбудсманът винаги е подчертавал, че все още има немалко социални помощи, които се определят на базата на гарантиран минимален доход (ГМД) и диференциран минимален доход (ДМД) като месечните помощи за деца, които се отпускат по реда на Закона за семейните помощи за деца и на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето, както и месечните, целевите и еднократните помощи по Закона за социално подпомагане.

Основни препоръки:

Въвеждане на устойчива политика за увеличаване на социалните помощи, отпускани по Закона за социалните помощи за деца.

IV.8. ЦЕЛЕВА ПОМОЩ ЗА ОТОПЛЕНИЕ

Постъпващите жалби в институцията на омбудсмана по отношение на целевата помощ за отопление се отнасят до критериите, с които се определя правото за отпускането им. Гражданите изразяват недоволството си, че размерът на отпусканата целева помощ за отопление е недостатъчна, за да покрие нуждите за целия отоплителен сезон. Също така търсят съдействие да се преразгледа и понятието за отоплителен сезон и изразяват желание да им бъде отпускнатата помощ за отопление още през летните месеци, за да могат да закупят дърва на по-ниски цени.

IV.9. ПОМОЩ ЗА ЖИЛИЩЕ

И през 2022 г. гражданите продължават да търсят съдействие за разрешаване на жилищните им проблеми. В институцията постъпват 72 жалби, в които гражданите търсят подкрепа от омбудсмана в тази насока. Основно в жалбите те настояват за настаняване в общинско жилище, за пренастаняване в друг общински имот, за отсрочване и разсрочване на задълженията за заплащане на комуналните разходи, за отмяна на заповеди за освобождаване на общинските жилища. Във връзка с исканията са отправени препоръки до съответните общински администрации.

Основни препоръки:

1. Необходимо е да се предприемат спешни мерки за подобряване и разширяване на жилищния общински фонд;
2. Да бъдат актуализирани условията за настаняване на нуждаещите се граждани в общински жилища с цел осигуряване на спешно настаняване;
3. Да се осигури възможност за изграждане на повече социални жилища в общините.

V. ПРАВА НА ДЕЦАТА

Обществена среда, права на децата и действия на националния омбудсман

Със своите активни действия през 2022 г. омбудсманът устойчиво утвърди дадения му законов мандат за защита на правата на децата. В тази своя дейност омбудсманът активно си партнира с гражданските организации, чиято основна дейност е защита на правата на децата.

Омбудсманът целенасочено следва своята мисия да алармира обществото и институциите за проблемите, с които децата, семействата, професионалните общности и обществото се срещат всеки ден – насилие, злоупотреби, неефективни и некоординирани социални системи, ограничен достъп до качествено здравеопазване, недостъпна архитектурна среда, бавно правосъдие.

Националният правозащитен орган въведе нова методика за оценка на въздействието, като извършва оценка на актове, решения и политики относно въздействието им върху правата на децата, разработена от Европейската мрежа за омбудсманите за деца (ENOC) и УНИЦЕФ.

Най-общ преглед на изминалата годината показва, че тя отново се оказа трудна за правата на децата и детските политики, година, в която хиляди украински деца и техните майки търсят закрила на територията на българската държава. Наводнението в общините Карлово и Марица остави много деца без дом и разкри сериозни трудности в координацията и подкрепата на национално ниво. Годината се запомни със завързаните за леглата си бебета в здравно заведение в Сливен и нещадящи болнични практики; с десетките жалби от родители на деца със специални образователни потребности и неефективната им интеграция в образователната среда; на непридружени деца бежанци, задържани за дълго време в арести. Но 2022 г. се очерта и като година на активните действия на правозащитния орган и на неправителствените организации, обединени в общи каузи – за психичното здраве в училище, за изграждане на национална детска болница, за подкрепа на децата и бежанците от Украйна, за правата на децата, чиито родители живеят и работят в чужбина.

Политическата нестабилност, липсата на институционална приемственост в детските политики са част от факторите, които оказват влияние върху състоянието на ситуацията с правата на децата. България е сред малкото държави, в които няма приет национален стратегически документ, който да определя националните приоритети и визията в областта на правата на децата, да задава рамките на политиките и действията.

Националният омбудсман разгърна широка кампания за забрана на продажбата и употребата на диазотен оксид (райски газ) за деца, която намери подкрепата на народни представители и те приеха спешни законодателни промени. Тези действия показват, че мерките могат да бъдат ефективни само ако обединяват усилията на гражданския и институционалния ресурс.

2022-ра е първата година след тежката пандемия, която нанесе най-сериозните вреди върху децата и правата им, като въздействието върху тях безспорно ще има дългосрочен ефект. Във всяка своя препоръка омбудсманът настойчиво подчертава, че трябва да се търсят устойчиви решения за периода след пандемията. Затова още в началото на 2022 година постави акцент върху темата за психичното здраве на децата и учениците в училище, като проведе обществена дискусия „Психичното здраве в училище – възможни и необходими мерки“, в която се включват училищни психолози, родители и родителски организации, университетски преподаватели, граждански организации, институции.

Годината очерта сериозни предизвикателства пред българския родител, който изрази своите притеснения дали ще успее да осигури подкрепа и средства, за да даде на детето си най-добрите възможности за здраво и щастливо детство. От жалбите се извеждат редица случаи на уязвимост на деца, които според омбудсмана са породени от ограниченията на средата и те не позволяват на детето да развие своя пълен потенциал.

През 2022 г. е създадена и въведена нова интернет страница на националния омбудсман, като за първи път в нея има Детска секция „Аз съм дете“ <https://www.ombudsman.bg/prava-na-deteto/bg/p/poday-signal>. С подкрепата на УНИЦЕФ – България, се провеждат консултации с деца за неговото оптимизиране.

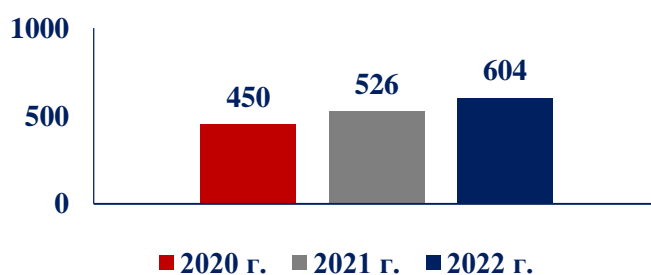
1. Типове нарушения в областта на правата на децата

През 2022 г. се запазва основната тенденция, наложила се през последните три години, която бележи увеличаване на жалбите в сектора на правата на децата. Увеличение има при броя на жалбите, засягащи детското благосъстояние, жалбите срещу действията на органите за закрила, жалбите в здравеопазването, защита от насилие, както и в приобщаващото образование и правата на децата със специални образователни потребности (СОП). Традиционно висок брой остават жалбите, засягаща семейната среда на детето, като тук приоритетно са оплакванията от спореци родителите, стигнали до тежки родителски конфликти, в които детето е въввлечено.

Най-много сред жалбоподателите са родители, които посочват, че децата им са попаднали в несправедлива ситуация и са нарушени правата им от нечие действие или бездействие, най-вече институционално. Към омбудсмана се обръщат и професионалисти, работещи в социални услуги за деца, неправителствени организации, експерти, граждани.

Омбудсманът активно участва в работата на постоянните комисии в НС по въпросите на децата, внесени са редица становища и позиции. Позицията на националния мониторингов орган особено отчетливо е представена по въпросите за насилието над деца, за интернет престъпленията срещу деца, за децата и климатичните промени, за промените в Закона за семейните помощи за деца и др.

Графика №25. Жалби и сигнали в областта на правата на децата през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Таблица №7. Жалби и сигнали по тип нарушения в областта на правата на децата през 2022 г., %

Типове проблеми	2022 г.
Благосъстояние на детето	25,16
Други проблеми	17,21
Защита от насилие	12,25
Органи по закрила на детето	10,09
Право на образование и деца със СОП	8,94
Семейна среда и мерки за закрила	8,6

Граждански права и свободи	5,62
Децата и съдебната система	4,3
Деца с увреждания	3,8
Право на достъп до здравеопазване	2,31
Право на участие	0,4

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

В 80% от подадените жалби до омбудсмана е констатирано нарушение, което води до нарушаване или накърняване на правата на децата. Предоставени са 92 становища, направени са 37 предложения, в 59 от случаите е даден съвет, над 45 от направените препоръки са изпълнени в пълнота, като 50 от препоръките са изпълнени частично, по преценката на омбудсмана.

• **Оплакванията на гражданите засягат основно следните нерешени проблеми:**

През годината в **сферата на здравеопазването** се поражда редица проблеми, които създават напрежение и недоволство сред родителите. Тези въпроси имат висок обществен отзвук. Хаос с лекарствата **off lebal**, който лиши стотици деца с редки и онкологични заболявания от животоспасяващи лекарства. Ограничен достъп на нуждаещи се деца до жизнено необходими за тях ентерални храни и отказ на МЗ да актуализира списъка с диагнозите. Нарушен достъп до ТЕЛК на децата и бавен цикъл на излизането на решението. В болница „Шейново“ се допусна размяна на бебета, които повече от четири месеца се отглеждат извън своите родни семейства.

Десетки жалби от **родителите на деца и ученици със СОП**, в които те ясно изразяват своето недоволство от неефективното приобщаване на децата им в образователна среда, ограничен достъп до предучилищно образование, липсата на достатъчно часове за обща и специална подготовка, недостатъчно ресурсни учители, липса на помощник учители.

Бедността, лошата жилищна среда, липсата на финансови средства са сред причините, поради които все още се извеждат деца от семейна среда и се настаняват като мярка за закрила в обществена грижа, което става основание за жалбите и сигналите.

В областта на правосъдието за деца основните оплаквания се свързани с бавното правосъдие, липсата на решителни действия за приемане на нов закон за отклоняването от наказателното производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни деца, откази на системата за закрила да работи с деца в конфликт със закона. Като важна стъпка трябва да се отбележи новият опит за по-пълно транспониране в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) на Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпленията, както и Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, но за съжаление отново с доста компромиси.

Над 17 съдебни дела са заведени срещу непридружени деца бежанци, задържани на границата ни с Румъния и впоследствие осъдени. Повечето от децата са били с мярка за неотклонение задържане под стража повече от 40 дни. На 25 февруари 2022 г. трима десетокласници са задържани заради надпис Save Ukraine върху постаментата на Паметника на Съветската армия. По случая е образувано досъдебно производство. Омбудсманът отбелязва, че „когато става дума за деца, лишаването им от основни права по време на полицейско задържане е абсолютно недопустимо и че задължително следва да се осигурява адвокатска защита на задържания непълнолетен“.

Десетки неправителствени организации, които са доставчици на социални услуги за деца, се обръщат към омбудсмана, защото са изправени пред невъзможността

да покрийт разходите си за електроенергия, природен газ и за други дейности. Така на практика е застрашено нормалното функциониране на този вид услуги и съществува реален риск от влошаване на подкрепата за хиляди деца, които са в обществена грижа. Омбудсманът изготви специално предложение към Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, с което да се регламентира разсрочено плащане на сметките за ток и парно за неправителствените организации – доставчици на социални услуги.

Безопасната обществена среда става все по-често предмет на оплакванията на гражданите: лошо състояние на детските площадки и съоръжения, продажбата на снус на деца, наричан от тях „веселите бонбони“, но определено опасен никотинов продукт за младия организъм, неспазване на забраните за употреба и продажба на диазотен оксид (райски газ) на деца.

За омбудсмана е от изключително значение участието на децата и младите хора при обсъждане на политики и мерки, свързани с тях. Експерти на институцията на омбудсмана подкрепят учениците при разработване на нормативни предложения за забрана на продажбата на енергийни напитки за лица до 18-годишна възраст, които са изпратени към народните представители от Комисията по здравеопазване в Народното събрание.

Деца спортисти. Родителите сезират омбудсмана за сериозни проблеми, пред които са изправени децата аматьори при смяната на клуба, в който тренират, и системно нарушаване на правата на децата им. Министерството на младежта и спорта установи при проверката си, че Правилникът на Българската федерация по волейбол противоречи на Закона за физическото възпитание и спорта, но не предприе никакви действия след това.

През 2022 се увеличават сигналите, **подадени от деца, като за годината те са 15.** Основните проблеми, които децата поставят са свързани с:

- Реинтеграция на дете от приемно семейство;
- Насилие в домашна среда;
- Нарушаване на заповед за защита от страна на бащата;
- Родителски конфликт;
- Тормоз от учител;
- Предложение за забрана на енергийни напитки;
- Ограничен достъп до образование поради родителски конфликт;
- Насилие в резидентна услуга;
- Ученик, който е останал без подкрепата на родители и продължава да учи.

Омбудсманът е утвърден и надежден партньор на гражданските организации, които поставят пред него редица проблеми, свързани с правата на големи групи деца. Сред най-активните организации са: Национална мрежа за децата (НМД), фондация „За доброто“, фондация „Карин дом“, асоциация „Родители“, сдружение „Спина бифида и хидроцефалия“, сдружение „Деца с онкохематологични заболявания“, фондация „Живот със синдром на Даун“ и др. Сред въпросите и проблемите, които те поставят, се открояват тези за:

- липса на регламентация на алтернативните форми на грижа за децата;
- проблеми с националното съфинансиране на Националния център за безопасен интернет и риск от закриването му;
- въвличане на деца в политически кампании;
- състоянието на инфекциозната болница във Варна;
- подкрепа на деца с Даун в образователната система;
- подкрепа за деца с увреждания от Украйна;

- проблеми с управлението на Националната гореща линия за деца 116 111 и прехвърлянето ѝ към Агенцията за социално подпомагане;
- децата и хазарта.

Като използва данните от жалбите и сигналите на гражданите, както и от резултатите от независимото наблюдение на обществените сфери, в които се реализират правата на децата, в Годишния доклад за дейността си омбудсманът извежда основните предизвикателства, пред които са изправени децата и техните семейства, както и голяма част от препоръките, които са направени през 2022 г. Въз основа на проверките, извършени по жалбите, и на анализите на достъпността на подрастващите до правата им, се извеждат приоритетните области, на които трябва да се обърне специално внимание в политиките и практиките.

2. Предизвикателства в областта на детските права

През 2022 г. институцията на омбудсмана регистрира следните предизвикателства пред правата на детето в България

- липса на конкретни и целенасочени мерки за преодоляване на последиците от пандемията и въздействието ѝ върху децата;
- неефективна интеграция на децата със СОП; липса на помощници на учителя, като към момента в страната има 150 при 25 000 деца със специални потребности;
- недостъпна училищна среда за децата с увреждания;
- системно нарушаване на правата на децата в родителски конфликти и липса на работещи институционални механизми за подкрепа;
- липса на държавна политика за напускащите обществена грижа;
- нарушени права на децата, чиито родители живеят и работят в чужбина;
- процесът на деинституционализацията е в застой;
- липса на ресурси за подкрепа на детето в семейството, поради което се извеждат деца от семействата и реинтеграцията не е успешна;
- липсват координирани и устойчиви мерки за насърчаване на участието на децата при вземането на решения и политики;
- некоординирани системи за закрила и преминаване на Националната гореща телефонна линия за деца 116 111 към Агенцията за социално подпомагане;
- увеличаване броя на децата, жертви на интернет тормоз, насилие и риск от закриване на Националния център за безопасен интернет и горещите линии към него;
- неререформирана съдебна система, която да бъде приятелски настроена към децата;
- висока детска бедност и риск от социално изключване, особено в ромската общност, както и липса на устойчив семейно ориентиран подход.

3. Ресурси, които през 2022 г. се осигуряват в областта на правата на децата

През 2022 г. бяха предприети важни стъпки в областта на правата на децата, най-важните от които включват:

- Ранното детско развитие стана национален приоритет, въвежда се Национална рамка за качество на образованието и грижите в ранна детска възраст;
- Приети са Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2023-2026 г.) и План за действие за нейното изпълнение за периода 2023-2024 г.
- На 24.10.2022 г. отново е внесен в НС проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ЗИД на НПК). Законопроектът е

приет на първо гласуване в пленарната зала в НС, но поради прекратяване пълномощията на 48-ото НС не се стига до разглеждането му за второ гласуване;

– Обвързване на част от социалните плащания с линията на бедност, а не с гарантирания минимален доход;

– Приети са законодателни промени, с които се забранява продажбата и употребата на диазотен оксид (райски газ) на лица до 18 години;

– Приета е Наредба за качеството на социалните услуги;

– Утвърден от министъра на труда и социалната политика е Координационен механизъм за непридружени деца бежанци;

– Изменена е Наредба №26 от 14 юни 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравнонеосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени;

– Със ЗИД на Закона за младежта е създаден механизъм за планиране на младежката политика посредством въвеждането на конкретни параметри на Националната стратегия за младежта;

– Определен е нов терен за изграждане на Национална детска болница;

– Със съдействието на Държавната агенция за бежанците е открит в Русе Кризисен център за настаняване на непридружени деца бежанци.

V.1. ПРАВО НА БЛАГОСЪСТОЯНИЕ НА ДЕЦАТА

Най-много жалби са получени в областта на детското благосъстояние.

Като водещи проблеми при работата по жалбите се очертават:

– безработицата на родителите и липсата на финансови средства за издръжка на семейството, което сериозно застрашава семейните отношения и благосъстоянието на децата;

– проблеми с получаването на семейни помощи за деца в случаите, когато майката е в неизвестност или отсъства от страната;

– финансовата подкрепа на семействата на близки и роднини, при които са настанени деца като мярка за закрила по реда на Закона за закрила на детето (ЗЗДет), особено когато детето е настанено при възрастните си баба и дядо;

– рестриктивни общински наредби за жилища, както и липса на социални жилища;

– нисък размер на издръжката за деца, която се изплаща от държавата;

– храненето на децата с алергии в детските градини;

– бедността сред децата от ромската общност, която по данни на Евростат е над 80%;

– социалните помощи имат тесен обхват и ограничен ефект върху качеството на живот на децата;

– некоординирана система за закрила на детето.

Препоръки:

1. Да се извърши анализ на предизвикателствата, пред които са изправени децата, настанени при близки и роднини, като мярка за закрила и ефективността на самата мярка за защита на правата и интересите на децата при условията за социална подкрепа;

2. Да се намери компенсаторен механизъм за близките и роднините, при които има настанено дете, който да не зависи от индексациите на пенсиите, още повече че те са толкова малки в сравнение с галопиращата инфлация и цени или да

се уеднакви режимът за отпускане на помощите по чл. 49 и чл. 50 от ППЗЗДет, който е за деца, настанени при близки и роднини, и за деца, настанени в приемни семейства;

3. Да се извърши преглед на наредбите за общински жилища и възможностите за подкрепа на най-нуждаещите се семейства с деца;

4. Да се увеличи размерът на присъдената издръжка за деца, изплащана от държавата;

5. Ефективни и измерими мерки за намаляване на бедността при децата;

6. Да се прилагат интегрирани мерки за подкрепа на благосъстоянието на децата в ранна детска възраст;

7. Да се извърши целенасочено изследване на социалните плащания и въздействието върху детето;

8. Изграждане на мрежи за подкрепа за семействата, особено за тези, при които има идентифициран риск за детето;

9. Да се полагат системни усилия за намаляване на високите нива на замърсяване на въздуха.

V.2. ПРАВО НА ДЕЦАТА СЪС СОП НА ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ОБРАЗОВАНИЕ И ГРИЖА

След две тежки години на пандемията от COVID-19 и дългосрочното онлайн обучението на учениците, когато сериозно се засягат правата на децата, особено със СОП, станало повод за много жалби, изминалата 2022 г. отново бележи сериозен ръст на жалбите в тази сфера. Към омбудсмана постъпват жалби от родители на деца с разстройства от аутистичния сектор, които са в предучилищна възраст. Семействата са почти от цяла България. Изразяват своята тревога и недоволство, че децата им не са желани в детската градина, към тях се отнасят формално, като се стига дори и до обиди към родителите от страна на персонала.

По повод на жалбите омбудсманът изпрати препоръка до министъра на образованието и науката, като специално подчертава въпросите, които родителите поставят:

1. Да се предприемат системни действия за идентификацията на децата със СОП, които са останали извън образователната система, както и причините за това;

2. За изпълнението на тази цел да се положат усилия за координация на действията на МОН, МТСП, като активно се ангажират общините, за да се стигне до всяко дете. Да се установи нивото и качеството на включването му в предучилищното образование, особено за децата над 4-годишна възраст;

3. Да се създаде работна група, която на база установената практика да направи преглед на стандартите за издръжка на децата със СОП;

4. Да се извърши анализ на нормативите за издръжка на децата в специалните групи в детските градини, които са разкрити в част от тях;

5. Да се обмисли възможността за осигуряване на финансови стимули за педагозите и помощник-възпитателите в общите групи, което ще бъде съществена крачка за по-ефективно приобщаване на деца със СОП, както и за адекватно възнаграждение на специалистите в специалните групи;

6. Да се работи с директорите в системата на предучилищното образование за промяна на техните нагласи, вкл. и чрез задължителни обучения на директорите и учителите.

7. Да се ограничат всички практики, които водят до нарушаване на правата на децата със СОП.

Общи констатации:

- Деца и млади хора с увреждания и със СОП са непропорционално отлъчени от образователната система на предучилищно и училищно образование;
- Поне една трета от децата с увреждания са извън образователната система. По данни на УНИЦЕФ близо 10 000 деца със СОП и с увреждания са извън образователната система;
- Качеството на образованието за деца със СОП не е добро и продължава по-малко години, отколкото на техните връстници;
- Липса на публични данни, свързани с децата със СОП;
- Липса на достъпна и приобщаваща среда;
- Неподготвени учители за работа с деца със СОП в общата класна стая;
- Ниски нива на придобити умения за децата със СОП в образователната система.

Препоръки:

1. Да се извърши цялостен качествен анализ на условията, средата и резултатите от приобщаващото образование в България след приемане на Закона за предучилищното и училищното образование и Наредбата за приобщаващо образование;
2. Да бъде обсъдена и приета обща национална визия за приобщаващото образование, основана на правата на детето, която да обедини целите, принципите и задачите на тази образователна политика. Тя ще помогне за уеднаквяване и споделяне на разбирането за философията на приобщаващото образование, ще включва мерките и дейностите за образователната трансформация, както и ресурсите, необходими за тази системна реформа – промени в съдържанието, методите на преподаване, подходите, структурите и стратегиите в образованието, които да намерят място в специална Пътна карта на приобщаващото образование в България;
3. Да се събират адекватни и коректни данни за децата с увреждания и децата със СОП, при анализа на които да се изграждат стратегии за прилагане и политики;
4. Необходимост от увеличаване на стандарта за ресурсно подпомагане на децата със СОП в предучилищна степен;
5. Стратегия за човешките ресурси за подкрепа – логопеди, психолози, ресурсни учители, помощник-учители. Осигуряване на постоянна подкрепа на учителите;
6. Достъпни образователни институции, без дискриминация, включително сгради, информация, комуникация, учебна програма, методи на преподаване, оценки, езикови и помощни услуги;
7. Достъпни образователни материали, които да са разработени при отчитане на нуждите на децата с различни увреждания, вкл. децата от аутистичния спектър, с комуникационни увреждания и със сензорни увреждания;
8. Обучение на всички учители за използването на нови достъпни технологии, включване на достъпността в процесите на преподаване, учене и оценяване и в образователните практики;
9. Адаптирана учебна среда – в това число хигиенни и тоалетни съоръжения, места за спорт на учениците;
10. Съвместна работа между училището и семейството, която е един от най-ефективните инструменти за намаляване на натиска както върху учителите, така и върху децата;

11. Да се разработят насоки, които ясно да дефинират ролята, мястото, отговорностите на психолозите в училище и на педагогическите съветници.

V.4. ПРАВО НА ДОСТЪП ДО КАЧЕСТВЕНО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

През 2022 г. в институцията на омбудсмана постъпват 30 жалби, свързани с проблеми в здравеопазването, но на практика те са десетки, дори хиляди, защото предметът на оплакванията засяга големи групи деца. В контекста на тези проблеми в здравеопазването и ограничения достъп до качествени здравни грижи за децата омбудсманът настойчиво отбелязва, че трябва да има национално отговорно отношение към здравето на българските деца.

Препоръки:

1. Да се извърши анализ на всички групи деца и пациенти, които нямат достъп до храните за медицински нужди, като за целта е подходящо да бъде разписан национален план с ясни срокове и конкретни длъжностни лица, които да отговарят за реимбурсирането на медицинските храни за всички групи нуждаещи се;
2. Да се очертае алгоритъмът на достъп до храните за медицинска употреба;
3. Актуализация на списъка с диетични храни за специални медицински цели, заплащани напълно или частично от НЗОК;
4. Осигуряване на приемственост при обсъждането на конкретните въпроси, свързани с медицинските храни;
5. Въвеждането на регистър на пациентите в България, които имат нужда от специална медицинска храна, което ще позволи адекватно проследяване на пациентите и по-прецизно формиране на бюджетите.

• *Завързаните за леглата си бебета в Сливен*

Репортажът със завързаните за леглата си бебета в МБАЛ „Д-р Иван Селимински“ предизвика хуманността на гражданите. Омбудсманът се сезира по случая и започна проверка, като междувременно в институцията постъпват десетки писма от родители и организации, които настояват за действия.

При проверката се констатира, че това е установена от години практика в педиатричното отделение на сливенската болница. В хода на проверката се изпрати препоръка към министъра на здравеопазването за:

- извършване на проверка във всички педиатрични отделения на страната относно прилагането на медицински практики, които нарушават правата на децата;
- проверка на условията, които са създадени за придружителите на бебетата и децата, както и дали има сигнали за нерегламентирани искания за плащания;
- да се гарантира придружител на всяко дете до 7-годишна възраст;
- да се предприемат конкретни мерки за подобряване качеството на средата и на грижата в педиатричните и детските отделения.

• *Случаят с разменените бебета във Втора специализирана АГ болница „Шейново“, София*

В кратък период, в който размяната на двете бебета стана публично известна, в институцията на омбудсмана постъпват редица жалби от граждански организации и граждани, които изразяват своето недоволство по отношение на медицинските практики в родилните отделения – отделянето на бебетата от майките веднага след раждането. Към омбудсмана се обърна и родител на едно от разменените бебета.

Омбудсманът отбелязва, че е необходима дългосрочна промяна при родилните практики в болниците, привеждането им в съответствие с европейското законодателство и съвременните медицински препоръки, които са базирани на научни доказателства. Доказано е, че има огромно значение първият контакт на майката с бебето, неотделянето му от майката веднага след раждането при липса на медицинска необходимост. Задължително е да се осигури пълноценен контакт на бебето и майката за известен първи период. **Препоръки:**

1. Задължително въвеждане в Медицински стандарт „Акушерство и гинекология“ на изискване за задължително настаняване на бебетата при майките веднага след раждането, освен ако здравословното им състояние не изисква по-специални грижи. Дори в тези случаи трябва да бъде гарантиран на майката скорошен първи контакт на майката с бебето, както препоръчва и Световната здравна организация;

2. Да бъдат задължени родилните отделения да осигурят подходящи помещения за родилките и за бебета, които ще бъдат настанени при тях;

3. Да се осигурят възможности на бащите да могат да осъществят пълноценен контакт с новороденото дете;

4. Необходимо е да бъдат въведени единни принципи и правила за добра медицинска практика по здравна грижа за родилки и новородени, както и единна медицинска практика за деца, с които да се гарантира, че здравната система работи според най-добрите практики в областта на здравните грижи за деца и изпълнява ангажиментите си според Конвенцията на ООН за правата на детето и други международни стандарти;

5. Да бъде назначена проверка във всички родилни отделения по отношение на въведените правила за организация на родилната грижа, както и протоколите за АГ отделенията;

6. Да има ясно разработена система за контрол, който да се упражнява редовно и да бъде ефективен механизъм за защита на правата на децата в здравеопазването.

• ***Изграждане на Национална детска болница (НДБ)***

Омбудсманът подчертава, че НДБ не е само терен и сграда, а е само един аспект от цялостната концепция и план за действие, това е национално отговорна позиция, въпрос на реформи и концепции за детското здравеопазване. Реализацията на тази концепция налага постоянна комуникация, публичност и прозрачност при вземането на решенията. Необходим е открит диалог, в който да се включат специалистите и ръководителите на детските отделения и клиници, родителски организации, представители на местната власт.

• ***Гражданите се обръщат към омбудсмана още за:***

– проблеми при медицинската експертиза на деца – нееднакви критерии на различните ТЕЛК при определяне на процента и срока;

– липса на йод профилактика за децата;

– петиция от родители на деца с диабет, която е подписана от над 500 души, в която настояват да се подобри достъпът на децата до сензори за продължително мониториране на нивото на глюкозата; реимбурсирането на иглите за инсулиновите писалки, както и до самите писалки; до достатъчно лентички за кетони;

– осигуряване на лекарства за дете с тежки увреждания от Украйна;

– достъп до неотложна помощ извън работния график на личните лекари; заплащане за медицинска помощ, която не е преценена като спешна;

- отказ за одобряване на лечение на дете в чужбина от страна на НЗОК;
- оплакване от работата на експертните съвети по различни медицински специалности към НЗОК;
- незаплащане от страна на НЗОК на извършване на цялостно геномно секвениране на деца с увреждания;
- отказ на личен лекар да запише дете;
- отказано заплащане на медицинско изделие за дете (клапа) поради това, че липсва предварително разрешение.

V.5. ПРАВА НА ДЕЦАТА С УВРЕЖДАНИЯ

Важна част от работата на институцията на омбудсмана на Република България е защитата на правата на децата с увреждания.

Постъпилите жалби през изминалата година показват, че в редица случаи правата и интересите на децата не са осигурени по най-добрия възможен начин. Доказателство за това са многобройните жалби от родители на деца със синдром на Даун, които се оплакват от системните нарушения на органите на медицинската експертиза при определянето на потребностите от чужда помощ на децата им и отказа да бъде признат дефинитивният характер на увреждането.

Друга част от оплакванията са във връзка с месечните помощи по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца, които не са актуализирани от края на 2016 г. Не е предвиден и механизъм за автоматичното им осъвременяване през годините. С оглед разпоредбата на чл. 8д, ал. 2 от ЗСПД, която не допуска размерът на помощите да е по-малък от предходната година, размерите на финансовата подкрепа на отделните групи правоимащи са оставени вече 5 години, без да бъдат променени в законите за държавния бюджет на Република България.

Не на последно място по значение са жалбите във връзка с липсата на информация от дирекциите „Социално подпомагане“ за необходимостта от периодично подаване на изискваните документи за продължаване правото на месечни помощи за деца с увреждания.

V.6. ПРАВОСЪДИЕ ЗА ДЕЦА

Всяка година над 10 000 деца в България са засегнати от морално остарелия Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, а над 2000 подрастващи преминават през затворени институции – поправителни домове, следствени арести, полицейски и гранични управления, домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, социално-педагогически и възпитателни интернати, като системно се нарушават правата им.

• Деца чужденци с наложена мярка за неотклонение задържане под стража

България не успява да отговори на международните стандарти за третиране на непридружени деца, търсеци убежище, както и да предложи алтернативни на задържането начини.

Непридружените деца, бягащи най-често от Сирия и Афганистан, се срещат с непреодолими физически и бюрократични бариери, те се задържат за дълго време в ареста, изправяни са пред съда, като нямат адекватно правно представителство, изправени са пред насилие и страдание.

Препоръки:

1. При всяко действие, предприето спрямо непълнолетни лица чужденци,

винаги трябва да се подхожда на първо място като към деца, като във всяко производство, независимо от характера му, трябва да се спазват правата им, независимо от техния миграционен статут;

2. Страната трябва да спазва стандартите за приемане на лица, търсещи убежище, определени в Общата европейска система за убежище;

3. Децата не трябва да бъдат криминализирани или подлагани на наказателни мерки заради техния имиграционен статут или този на техните родители;

4. Непридружените деца чужденци не трябва да бъдат лишавани от свобода, като задържането се използва в краен случай;

5. Да се развият различни алтернативни форми на задържането на деца бежанци, които да осигуряват подходяща грижа, услуги, подкрепа;

6. Да се подобри събирането на данни относно задържането на деца, да се направят тези данни обществено достъпни, за да се улесни наблюдението;

7. Да се преодолее недостига и натовареността на настойниците на децата от страна на Бюрото за правна помощ, да има обучения и мониторинг на дейността им;

8. България трябва да предприема редовно действия, в т. ч. и законодателни, за да може да гарантира, че правата ѝ са защитени и те могат да получат необходимата закрила като деца.

• *Становище на омбудсмана по ЗИД на НПК*

По повод на отново внесения в НС проект на закон, с който се цели да бъдат транспонирани в българското законодателство Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство и Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г., омбудсманът обърна **внимание на няколко разпоредби в законопроекта, по които намира, че следва да бъде приложен различен подход:**

– На децата задължително трябва да им се осигури правото на индивидуална оценка, като в НПК следва да се посочи изрично в правата на пострадалите, че имат право на индивидуална оценка;

– Предвидените мерки за избягване на контакт между жертвата и извършителя остават като възможност, а не като задължение;

– Подкрепя предложението за създаване на разпоредба относно задължителното присъствие на педагог или психолог при разпит на малолетен или непълнолетен свидетел със специфични нужди от защита, но предлага към лицата, които присъстват на разпита, да бъдат въведени изисквания за притежаване на квалификация в областта на детската психология и детското развитие, както и да бъде регламентирано участието;

– Задържането на дете на който и да е етап от производството е ограничено до най-краткия подходящ срок. **Посочените срокове са прекомерни и не са в съответствие с международните и европейските стандарти, касаещи правосъдието за непълнолетни;**

– Да се въведе изискването в закона относно съдебните заседатели да притежават необходимите знания и опит в областта на правата на детето.

V.7. ПРАВО НА ДЕТЕТО НА ЗАЩИТА ОТ НАСИЛИЕ

Оплакванията, свързани с насилието върху деца и между деца, остава тревожно висок, което показва системни обществени и семейни проблеми, които поставят децата в риск, както и неработещи и неефективни мерки.

Темите, които се очертават въз основа на жалбите и сигналите на граждани, родители, учители и деца, са:

- насилие от страна на родители или лица, полагащи грижи за детето в детско заведение или в училище;
- телесно наказание над деца в детска градина;
- различни форми на насилие над деца в родителски конфликти;
- насилие в социални и резидентни услуги;
- тормоз в училище;
- сексуално насилие над деца в интернет;
- видеоклипове, в които е заснето насилието върху деца от страна на други деца.

• **Насилие в детски ясли и градини**

В институцията на омбудсмана системно постъпват жалби от родителите, които съобщават за различни видове насилие над децата им детски ясли, които често стават публични чрез телевизионни репортажи. В жалбите си те посочват най-често за извършено физическо насилие над децата им – шамари, блъскане на дете от страна на член от персонала; наказание, дори заключване на деца в изолирани помещения; използване на методи на възпитание, които уронват достойнството на детето. За различни форми на психическо и вербално насилие – груб тон към детето, викове и обиди.

Установява се, че не се спазва нормативната уредба, не се подава сигнал за дете, жертва на насилие, каквото задължение има всеки по Закона за закрила на детето.

Омбудсманът подкрепи усилията за промяна на наказателното законодателство в частта му, регулираща наказателната отговорност при киберпрестъпленията, като посочи, че „сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца, включително и детска порнография, представляват сериозни нарушения на правата на децата и правото им на закрила“. Подчертано е увеличението на тези случаи по време на пандемията и онлайн обучението на учениците, като е отчетен ръст на изнудване с интимни снимки и видеоклипове, както и контакти с малолетни със сексуална цел.

Препоръки:

1. Ефективна защита на правата на децата, които са в родителски конфликти;
2. Използване на позитивна (ненасилствена) дисциплина в детски заведения и в училище;
3. Въвеждане на адекватни мерки за защита на децата срещу телесно наказание и унижително отнасяне;
4. Увеличаване броя на социалните услуги за възстановяване и социална интеграция на деца, жертви на насилие;
5. Регулация на обектите с обществена дейност като детски центрове за деца, частни занимални и места за почасова грижа за деца;
6. Приемане на промените в Закона за защита от домашното насилие;
7. Създаване на ефективни механизми за подаване на сигнали от деца;
8. Транспониране в пълнота на Европейската директива за аудиовизуални медийни услуги, като се приемат промени в Закона за радио и телевизия с цел по-добра защита на най-уязвимите зрители – децата, като Съветът за електронни медии да отговаря и за онлайн платформите;
9. Да се преразгледат критериите за вредно за децата медийно съдържание,

които критерии са в Закона за радио и телевизия.

V.8. ПРАВО НА ЗАЩИТА НА ДЕТЕТО В РОДИТЕЛСКИ КОНФЛИКТИ

През 2022 г. се наблюдава тревожна тенденция на запазване на един относително голям брой на жалбите за нарушени детски права в резултат на конфликтните и силно влошени отношения между родителите. Тези случаи, наречени от институциите „родителски конфликти“, омбудсманът разглежда в светлината на правата на децата, тъй като децата са поставени в центъра на конфликта между родителите си. Те са най-потърпевши от влошените родителски взаимоотношения и техните права са трудно защитими от органите за закрила.

Нарушаването на права на децата, въввлечени в родителския конфликт, и липсата на работещи механизми за защитата им е неприемливо и укоримо в едно общество, приело европейските и международните стандарти за правата на детето. Години наред омбудсманът апелира към промяна на модела на работа с родителите и децата, правата на които са нарушени в случаите на родителски конфликти, но системата за закрила не може да посрещне предизвикателствата в работата си по тези случаи.

В жалбите на родителите се съдържат и твърдения за:

- неполагане на адекватни грижи или отглеждане на детето при неподходящи условия от другия родител;
- злоупотреба със Закона за защита от домашното насилие за ограничаване на срещите между децата и родител;
- неплащане на издръжка от родителя;
- промяна на постоянен и настоящ адрес на децата без знанието и съгласието на другия родител;
- намеса на разширения семеен кръг и въвличане на други близки и роднини в конфликта;
- недоволство от работата на социалните работници в отделите за закрила на детето, което води до отказ от сътрудничество на родителите;
- недоволство от доставчиците на социални услуги;
- дълго протичане на съдебните процеси, в които се засягат правата и интересите на децата.

За поредна година омбудсманът констатира, че:

- работата на органите за закрила не е достатъчно ориентирана към интересите и правата на детето;
- социалните работници отказват да отворят случаи за деца въпреки безспорните данни за деца в риск, поради родителски конфликт, като мотив за отказа се посочва, че конфликтът е в начална фаза или пък се изчаква съдебно решение;
- социалните работници се ограничават да консултират родителите за това колко е важно за детето то да не бъде въвлично в конфликта и не търсят други допустими законови действия и средства, в рамките на правомощията им, за да примирят позициите на противопоставящите се двама родители.

За да се гарантира защитата на правата на децата в случаите на родителски конфликт, омбудсманът препоръча:

- да се извършва прецизна оценка на интереса на детето и мерките и действията на органите за закрила да се вземат след цялостен анализ на степента на засягане на правата и интересите на детето;
- да се прилага индивидуален подход с оглед на конкретните специфични обстоятелства и историята на родителския конфликт;

- да се координират действия на органите в системата на закрила, още повече когато няколко отдела за закрила на детето са ангажирани със случая;
- да се прилага мултидисциплинарен подход в работата с родителите, като се работи за тяхната подкрепа и преодоляване на конфликта между тях, по възможност в най-начален етап;
- родителите да имат активно участие в изработване на плана за действие по случая на децата съвместно с водещия отдел за закрила на детето;
- да се вложи повече ресурс в предоставянето на практически помощ на децата, чиито родители са в конфликт, например чрез осигуряването на неутрални места за срещи;
- да се регламентират ефективни правни механизми за спешна интервенция при отчуждение на детето от единия родител.

V.9. ДЕТСКО УЧАСТИЕ

За омбудсмана детското участие е основно право, което е механизъм, за да бъдат реализирани всички останали права. През 2022 г. усилията на институцията са насочени към осигуряването на по-разбираема информация на децата, разработване и въвеждане на по-достъпен механизъм за подаване на сигнали при нарушения на техните права и за търсене на помощ при насилие или злоупотреба.

Препоръки:

1. Да се въведе гражданско образование от най-ранна детска възраст, което да даде възможност на децата да формират свое мнение по въпроси, които имат важно значение за тяхното развитие;
2. Целенасочени мерки за повишаването на обществената чувствителност, осведомеността и разбирането относно важноста на вслушването и съобразяването с мнението на децата и юношите по всички отнасящи се до тях въпроси в семейството, в училищата и в общностите;
3. Разработване и въвеждане на механизми на национално и местно ниво за консултиране на политики и програми с децата и младите хора.

V.10. АКТИВНА ГОДИНА НА ПАРТНЬОРСТВА И ИНИЦИАТИВИ:

Омбудсманът се стреми да подкрепя и изгражда ползотворен диалог между гражданския сектор в България, работещ в областта на правата на децата и публичните власти, като за целта не само подкрепя различни инициативи, форуми, но и организира редица обсъждания, кръгли маси и дискусии, на които среща техните позиции и мнения.

Доказало се през годините партньорство с детския фонд на ООН – **УНИЦЕФ** се развива пълноценно и през 2022 г. Областите, в които двете организации си сътрудничат, са за развиване и укрепване на капацитета на институцията за осъществяване на независим мониторинг на изпълнението на правата на децата в България; за разглеждане на индивидуални жалби и сигнали, включително такива, подадени от името на или директно от деца и извършване на проверки; мерки за повишаване на информираността и чувствителността на българското общество за познаване, зачитане и спазване на правата на децата; работа в посока на осигуряване на достъп до права и услуги на децата в конфликт със закона.

Обобщени препоръки:

1. Да се увеличи подкрепата за деца, живеещи под прага на бедността, и

по-специално семейства на самотни родители, семейства с три или повече деца и семейства на деца с увреждания и да се гарантира, че мерките за социална закрила покриват реалните разходи за достоен живот на децата, включително разходите, свързани с правото им на здравословен живот, питателна храна, образование, подходящо жилище, достъп до вода и санитарни услуги;

2. Планиране на целенасочени и ускорени действия за постигане на целите за осигуряване на подходяща и безопасна среда за развитие на децата;

3. Да се извършва прецизна оценка на интереса на детето и мерките и действията на органите за закрила да се вземат след цялостен анализ на степента на засягане на правата и интересите на детето;

4. Да се подобряват услугите за деца и юноши в областта на психичното здраве;

5. Да се предприемат конкретни действия за гарантиран достъп на децата с хронични заболявания и със СОП в детски ясли и градини;

6. Да се приеме механизъм за автоматичното осъвременяване на месечните помощи по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца, които не са актуализирани от края на 2016 г.;

7. Да се работи за ефективно включване на деца роми и деца от уязвими групи в образованието, като се приемат подкрепящи мерки, имащи за цел превенция на отпадането от училище;

8. Да се обсъди и приеме Национална концепция за психично здраве в системата на предучилищното и училищното образование;

9. Приемане на пакет от мерки за подкрепа и закрила на децата, чиито родители живеят и работят извън страната;

10. Да се забрани расиновяването на деца;

11. Разработване и въвеждане на механизми на национално и местно ниво за консултиране на политики и програми с децата и младите хора;

12. Да се разработи интегрирана семейна политика, с която да се въведе устойчив семейно-ориентиран подход за работа с деца и ранна интервенция;

13. Да се приеме Закон за отклоняване от наказателно правосъдие и налагане на възпитателни мерки на деца;

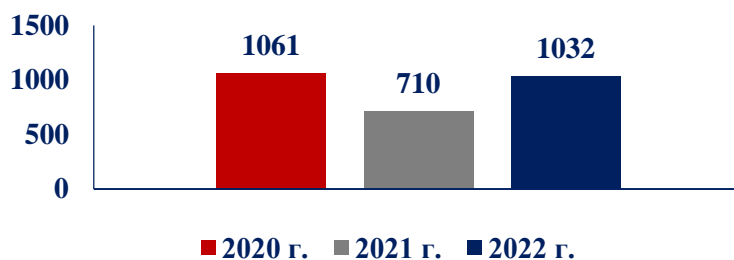
14. Да се приеме Национална стратегия за детето, която ясно да очертава визията, приоритетите и ангажиментите на държавата за гарантиране на детското благосъстояние.

VI. ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ

Важен приоритет в работата на националния омбудсман и през 2022 г. е подкрепата за развитието на образователна среда, гарантираща равен достъп до качествено образование, равнопоставеност и недопускане на дискриминация за всички деца и млади хора.

Броят на жалбите през последните три години ясно се проследява от следната графика:

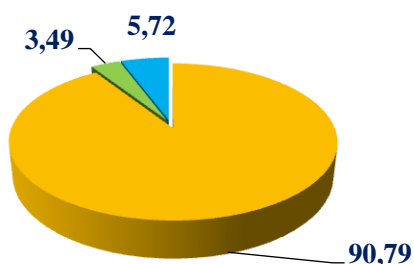
Графика №26. Жалби и сигнали в областта на образованието през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

През изминалата 2022 г. в областта на образованието постъпват общо 1 032 жалби и сигнали.

Графика №27. Жалби и сигнали в областта на образованието през 2022 г., %

- В сферата на предучилищното и училищното образование
- В сферата на висшето образование
- Упражняване на учителската професия

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

В защита на правата на гражданите, омбудсманът отправя 543 препоръки, съвети и становища.

Приключените проверки по жалби и сигнали през 2022 г. в областта на образованието са общо 1 032.

VI.1. ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

Най-засегнатите въпроси в периода са свързани с хроничния недостиг на места в детските ясли и детските градини в столицата, с правилата за прием в детските ясли и градини, с осигуряването на качество на предучилищната подготовка и подобряване на обхвата на предучилищното образование, с районирането в някои общини в страната относно системата за прием в детски ясли и градини, с броя на децата в една група и на персонала, който се грижи за тях, както и при сборните групи през летните месеци, закриването на детски градини в отдалечени райони или села с намаляващо население или с население от уязвими социални групи. Други проблеми са свързани с квалификацията на помощник-възпитателите и с ниското им заплащане, осигуряването на ресурсни специалисти за работа с децата със специални образователни потребности.

През последните години омбудсманът настоява за отпадането на таксите за детски градини и детски ясли като мярка в подкрепа за семействата с малки деца и начин за преодоляване на пречките в достъпа до предучилищно образование на деца от уязвими групи. Анализи сочат, че безплатният достъп до предучилищно образование би довел до приобщаване на децата, живеещи в бедност, както и на децата от рискови групи;

Общественият защитник насърчи властите при вземането на решението за отпадане на таксите за детски ясли и градини, които родителите заплащат. Това се случва с промяната в Закона за корпоративното подоходно облагане (ДВ, бр. 17/2022

г.), параграф 5, като се извършва промяна на Закона за местните данъци и такси в раздел II Местни такси, с която отпадат таксите за детски ясли и детски градини, считано от 1.04.2022 г., като средствата се плащат от държавния бюджет.

Основни препоръки в сферата на предучилищното образование:

1. Модернизиране на детските заведения и строителство на нови с цел постигане на достъпност и високо качество в детските градини и ясли;
2. Въвеждане на задължително предучилищно образование за 4-ри годишните деца в страната и осигуряване на алтернативни форми за отглеждане и обучение;
3. Подобряване обхвата на предучилищното образование и ранното включване в образователната система на деца от ромския етнос и от рискови групи;
4. Въвеждане на специални програми и часове за изучаване на български език в предучилищните групи за децата, за които той не е майчин език;
5. Столичната община да търси възможности за определяне на терени за строеж на детски заведения в новоизграждащи жилищни квартали, за да се осигурят места в детските ясли и градини за всички желаещи;
6. Да се работи за постигане на високо качество на услугата, предоставена от детските заведения;
7. Изграждане на доверие между родители и работещите в детските заведения посредством активен диалог и съвместна работа между тях;
8. Активното взаимодействие с родителите в процеса на адаптация на децата в детските заведения не е на ниво.

VI.2. УЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

Тенденцията темите, които поставят гражданите по повод проблеми в училищното образование да са най-многобройни и разнообразни се запази и през тази година. Гражданите поставят познати на системата нерешени от години въпроси, както и нови, чието разрешаване не търпи отлагане.

Проблемите са свързани с форматите на изпитване и оценяване на знанията им, с провеждането на държавни зрелостни изпити (ДЗИ) и на националното външно оценяване (НВО) след VII клас, обхвата на включените теми в изпитите от НВО и ДЗИ след XII клас; съдържанието на изпитните материали за ДЗИ по профилиращ предмет, явяването на деца с двигателни увреждания в ДЗИ, интегрирането на подрастващите от уязвими групи. Оплакванията засягат също голямата натовареност на децата в училище, достъпността и съдържанието на учебния материал, високите цени на учебниците, учебните тетрадки и помагалата, които семействата заплащат, тежките раници за най-малките ученици.

Отправят се искания за осигуряване на безплатни учебници и учебни тетрадки на всички ученици, за които образованието е задължително, както и намаляване на броя учебници, издавани по едни предмет.

Част от поставените проблеми се отнасят до управлението на училища, подбора на учители в някои училища в страната, конкурсите за директори на училища, въвеждане на мандатност за директорите на детски градини и училища, ролята на регионалните управления на образованието в оказване на методическа помощ на учителите и директорите, натовареността на учителите.

Поставят се и въпроси, свързани с материално-техническа база на училищата - липсата на физкултурни салони и площадки за спорт (или лошото им състояние), недостатъчното безплатни извънкласни дейности в училищата, от невъзможността за

преминаване към едносменен режим на обучение за учениците в големите градове, осигуряване на транспорт на ученици до средищни и обединени училища, увеличаване на размера на стипендиите за отличен успех на ученици, както и за децата с изяви дарби.

Здравословното хранене в бюфетите в училищата, училищните столове, цените на предлаганите артикули в училищните лавки и контролът на предлаганите продукти също са теми, които вълнуват родителите.

Наред с посочените проблеми възникват и нови за системата на образование въпроси. Част от тях са породени от войната в Република Украйна и настъпилата бежанска криза.

Към българския обществен защитник се обръщат граждани на Украйна, потърсили убежище в България. Националният омбудсман оказва съдействие, съобразно правомощията си, на украинските граждани за включване на децата им в българската образователна система, както и за насочването им към центрове за безплатно изучаване на български език.

Жалби с искане за възможност за повишаване на оценката от ДЗИ

Във връзка с полагане на задължителен ДЗИ при завършване на XII клас граждани сигнализират националния омбудсман, като настояват зрелостниците да имат право да се явят отново на изпит с цел да повишат оценката си, ако тя е незадоволителна за тях.

Във връзка с констатирани проблеми, свързани с липсата в действащата нормативна уредба на възможност зрелостниците, за които получената оценка от ДЗИ е незадоволителна, да подобрят резултатите си от ДЗИ и разширяване на възможностите им за достъп до системата за висше образование, омбудсманът предлага на вниманието на народните представители законодателна промяна, с която да се регламентира тази възможност.

Това предложение среща подкрепа от народните представители в Комисията по образованието и науката в Народното събрание. За съжаление, поради честите избори през 2022 г. и преустановяване на дейността на 48-ото Народно събрание това предложение не успя да бъде прието. Омбудсманът ще продължи да настоява за регламентирането на тази възможност за зрелостниците.

Жалби с искане за равнопоставеност на оценките от ДЗИ по даден предмет, изучаван като профилиран и като общообразователен

В институцията на омбудсмана постъпват жалби, отнасящи се до нерешен проблем с равнопоставеността на оценките от ДЗИ по даден предмет, изучаван като профилиран и като общообразователен. В някои университети се изисква за определени специалности оценката от матурата върху учебното съдържание на профилиращите предмети, а невинаги учениците имат възможност да учат желан от тях предмет като профилиращ поради независещи от тях причини. Например, когато съответното училище не дава избор за такъв предмет, тъй като не е определен за профилиращ.

Омбудсманът намира, че предлаганата възможност ще доведе до равнопоставеност при кандидатстването на учениците във ВУЗ и отправя препоръка до МОН и до Комисията по образованието и науката към 48-то Народно събрание, като предлага да се регламентира възможността за въвеждане на ДЗИ по избор на зрелостниците – по профилирана подготовка или по общообразователна подготовка.

Предложението бе възприето от народни представители и Народното събрание прие предложените промени в Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО).

С направените промени се дава право на учениците, които искат да положат матура по даден предмет върху учебното съдържание от втори гимназиален етап, без да

са учили предмета като профилиращ, да имат тази възможност. Учениците ще могат да избират дали да положат изпит върху учебното съдържание от общообразователната си подготовка до X клас, или върху учебното съдържание от задължителните модули на профилиращия предмет от втори гимназиален етап (XI и XII клас).

Жалби, свързани липсата на учебници по профилиращи предмети

Дванадесетокласници сезират обществения защитник за проблем с липсата на учебници по профилиращи предмети, което ги затруднява при предстоящите ДЗИ по тези предмети и в подготовката за кандидатстване във ВУЗ. Дават пример с липсата на учебници по биология и здравно образование за втори гимназиален етап.

Омбудсманът отправя препоръка до МОН като подчертава необходимостта във връзка с новия формат на матури учениците и учителите своевременно да бъдат запознати с изискванията и съдържанието на предстоящите ДЗИ, за да имат достатъчно време за подготовка и преодоляване на натрупаните сериозни пропуски в знанията и уменията им по време на онлайн обучението по време на пандемията от коронавирус.

В отговор, от МОН информират, че са обявени процедури за написване и оценяване на учебници в нормативните срокове, но нямат отношение към готовността на издателствата и авторските колективи за изготвянето на учебници.

Жалби относно проблеми с професионалното образование

Във връзка с проблеми, свързани с професионалното образование общественият защитник отправя предложение до МОН за промени в Наредба № 1/19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация. То се отнася до намаляване на срока за подаване на заявление до директора на училището за допускане до изпит за придобиване на професионална квалификация за всяка изпитна сесия най-късно 5 (пет) месеца преди нея. Този срок възпрепятства учениците за явяване на изпит на следваща поправителна сесия, тъй като е невъзможно през периода между юнската и септемврийската, а също и септемврийската и януарската сесия да се спази посоченият срок от 5 месеца.

МОН предприема действия в тази връзка и посочената Наредба е променена и обнародвана в ДВ, бр. 102, на 23.12.2022 г. Срокът за подаване на заявление за допускане до изпит за придобиване на професионална квалификация е променен от 5 месеца на 3 месеца.

Жалби относно проблеми пред децата и младите хора с увреждания в желанието им да продължат своето образование

Към омбудсмана се обръщат родители на ученици с увреждания и двигателни затруднения, които търсят подкрепа за децата си както за тяхната социализация, така и за осигуряване на правото им на образование.

Омбудсманът отправя препоръка към МОН за нормативно регламентиране на възможността учениците с увреждания да полагат ДЗИ от дома си.

Жалби относно осигуряването на достъпна среда в училищата

От постъпващите жалби в институцията на омбудсмана и извършените проверки по конкретните случаи се установява, че по-голямата част от училищата и детските градини все още не отговарят на изискванията на действащото законодателство за достъпност на средата. Неосигурената достъпна среда възпрепятства хората с увреждания и специфични потребности от пълноценно участие в общността.

В тази връзка омбудсманът смята, че е необходима целенасочена политика за преодоляване на проблемите в областта на достъпността на сградите на училищата и детските градини в страната. Отправя препоръки към компетентните институции за предприемане на действия за решаване на проблемите с достъпността на училищата и детските градини.

Жалби относно осигуряването на безплатни учебници за всички ученици

Родители отбелязват, че съгласно Конституцията на Република България училищното обучение е задължително до навършване на 16-годишна възраст, като основното и средното образование в държавните и общинските училища е безплатно. Настояват за осигуряване на безплатни учебници и учебни тетрадки за всички ученици в страната.

В препоръките си до институциите националният омбудсман посочва, че е добре държавата да инвестира в безплатни електронни ресурси и в безплатни учебници за абсолютно всички ученици, още повече че тя инвестира веднъж на три или на няколко години, т.е. не се купуват всяка година. Подчертава, че това ще допринесе и за по-пълното им обхващане в училищното образование и е в подкрепа на усилията на държавата да осигури равен достъп до образование на всички деца.

Народното събрание прие предложените промени в Закона за предучилищно и училищно образование (ЗПУО) и от учебната 2024/2025 г. ще има безплатни учебници за всички ученици от I клас до XII клас.

✓ Въпроси, свързани с упражняване на учителската професия

Учители и родители отправят въпроси, свързани с лошо управление на училищата, с недопустимо поведение, както и лоши практики в методите и стила на работа на директорите, които водят до влошаване на атмосферата за работа на учителите. Има и оплаквания относно липсата на компетентност и професионално отношение от страна на директорите на образователни институции.

Граждани настояват за реален контрол над дейността на директорите, както и за въвеждане на мандатност на директорите.

В голям брой жалби до омбудсмана се поставят въпроси, свързани с повишената натовареност на учителите, с регламентиране на работното им време, с административната тежест на учителите, с неизпълнението на Колективния трудов договор в системата на образованието и с неизпълнени ангажименти за повишение на индивидуалните работни заплати на учителите в някои училища, неспазване на финансовата дисциплина и професионалната етика от страна на директори на училища в страната, както и с провеждането на квалификационните курсове за учители.

Поставят се и въпроси, свързани с провеждането на конкурси за директори на образователни институции и непрозрачност при подбора на учители, с ролята на регионалните управления на образованието при решаването на възникнали за учители и училища проблеми, както и относно методическата подкрепа от тяхна страна.

Основни препоръки във връзка с училищното образование:

1. Осигуряване на инвестиции в образователна и технологична инфраструктура в училищата и създаване на условия всички ученици да имат достъп до образование и до качествен учебен процес;
2. Мерки за преодоляване на задълбочилите се дисбаланси в образователните резултати на учениците при онлайн обучението;
3. Устойчиво въвеждане на повече безплатни извънкласни форми и спорт за децата в училище;
4. Модернизиране на професионалното образование, обезпечаване на иновативни практики в професионалните училища;
5. Разширяване на дуалното обучение за повишаване съответствието на професионалното образование и обучение с пазара на труда;
6. Регламентиране на възможността за повишаване на оценката от ДЗИ по желание на учениците;
7. Повишаване ефективността на курсовете за квалификация на кадрите, работещи в сферата на средното образование;

8. Мерки за засилване привлекателността на учителската професия и преодоляване на предстоящата криза за педагогически кадри във връзка със застаряването на учителите;
9. Въвеждане на система за атестиране на директорите;
10. Устойчиво въвеждане на образователни медиатори за работа със семействата от уязвимите общности за преодоляване на негативните им нагласи към образованието на децата им;
11. Осигуряване на по-широко участие и приобщаване на родителите и местните общности към училищния живот и приемането им като партньори в образователния процес.

VI.3. ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Подобно на предходните години оплакванията са свързани с качеството на висшето образование, с високите такси за определени направления, влошени взаимоотношения между студенти и преподаватели, лошо административно обслужване в отделни университети, заемането на академични длъжности и финансирането на отделни направления във висшето образование, липсата на устойчива връзка между образованието, науката и бизнеса.

Други проблеми са свързани с ниското заплащане на докторантите, получаването на стипендии за студенти и докторанти, както и размерът им, със заемането на академични длъжности и провеждането в тази връзка на конкурси, както и професионалната компетентност на членовете на научните журита.

Гражданите изразяват недоволството си от липсата на общовалидни изисквания за научните постижения, необходими за придобиване на научна степен и заемане на академична длъжност, липсата на достатъчен контрол при провеждане на процедурите за придобиване на научна степен и заемане на академична длъжност.

Лошото състояние на някои студентски общежития, високите сметки за ел. енергия, които ползващите студентски общежития плащат, също са теми, които студентите поставят на вниманието на омбудсмана.

Жалби, свързани с изразеното от МОН намерение за преобразуване и сливане на университети

Представители на академичната общност посочват, че реформите се извършват набързо и без доказване на тяхната ефективност, което поражда съмнения за задълбочаване на проблемите във висшето образование и занижаване на качеството му. Настояват да се съхрани идентичността на националната ни образователна система, на националните образователни традиции и създадените добри практики

В препоръката, която отправя към служебния министър на образованието и науката, омбудсманът подчертава, че промените в мрежата на висшите училища в страната трябва да се случват на базата на задълбочен и обективен анализ на състоянието ѝ и след провеждане на широко обсъждане с академичната общност на предложенията на МОН, като се отчитат всички обстоятелства, свързани с особеностите и нуждите на развитието на страната, на съответния регион, което отговорните институции трябва да оценяват справедливо и безпристрастно. Необходимо е да бъдат отчетени позициите и на академичната общност, защото само с широка обществена подкрепа може да се реализират промени, които да доведат действително до повишаване качеството на висшето образование в страната.

Жалби, свързани с високите сметки за ел. енергия в студентските общежития

Във връзка с високите сметки за електрическа енергия, които студентите, ползващи общежития, трябва да плащат, в институцията на омбудсмана постъпва позиция от Националното представителство на студентските съвети с настояване студентските общежития да преминат от небитови към битови клиенти на електроенергия, т.е. да не се налага студентите да плащат промишлен ток.

Посочва се, че в тези общежития живеят над 50 хиляди студенти, като голяма част от тях нямат възможност да заплащат сметките си за ток, защото цените на електроенергията на свободния пазар са непосилни за тях. Спрямо 2020 г. заплащането на студентско общежитие на човек се е увеличило 3 пъти и има риск хиляди студенти да напуснат своите студентски общежития и да прекъснат образованието си.

Омбудсманът отправя препоръка до председателя на Съвета на ректорите в България, в която настоява да се предприемат действия студентските общежития от обекти на свободния пазар на електрическа енергия да преминат към регулирания пазар, при който цените се определят от Комисията за енергийно и водно регулиране.

Основни препоръки във връзка с висшето образование:

1. Повишаване на ефективността и модернизирването на висшето образование и съвместимостта му с европейските системи за интегрирането му в общото европейско образователно пространство;
2. Системни усилия за подобряване на качеството на висшето образование и на приложимостта му към пазара на труда;
3. Включване на висшите училища в международни образователни и научни мрежи;
4. Стимулиране на научноизследователската дейност във висшите училища и на развитието на иновации в тях;
5. Предприемане на мерки за преодоляване на дисбалансите, свързани с нарастване на средната възраст на академичния състав;
6. Повишаване на средствата за заплащане на докторанти, за да се стимулират младите хора да се занимават с научна дейност;
7. Определянето на цени за административни услуги съобразно разходите по предоставянето им;
8. Подобряване на административното обслужване във висшите училища;
9. Мерки за по-строг контрол относно процедурите за провеждането на конкурси за заемането на академични длъжности;
10. Намаляване на лихвения процент на кредитите за студенти и докторанти с цел да допринесе за достъпа до образование на млади хора, които нямат възможност сами да осигурят необходимите средства за изплащане на дължимите такси и на издръжката на обучението.

Общи препоръки в областта на образованието:

1. Модернизация на материалната база и финансово обезпечаване на въвеждането на иновативни практики в детските заведения и училищата;
2. Осигуряване на инвестиции в образователната и технологичната инфраструктура в училищата и създаване на условия всички ученици да имат достъп до образование и до качествен учебен процес;
3. Регламентиране на възможността за повишаване на оценката от ДЗИ по желание на учениците;
4. Подобряване на материалната база в училищата – физкултурни салони и

санитарни помещения в сградите на училищата и на възможностите за безплатни занимания със спорт на децата;

5. Устойчиво увеличаване на извънкласните дейности и спорт в училищата;

6. Прозрачността и общественото обсъждане да са водещи при вземане на решения от общините за оптимизация на училищната мрежа;

7. Постигане на високо качество и достъпност на детските заведения;

8. Осигуряване на възможности за преминаване към едносменен режим на обучение в училищата;

9. Модернизиране на професионалното образование, обезпечаване на иновативни практики в професионалните училища;

10. Разширяване на дуалното обучение за повишаване съответствието на професионалното образование и обучение с пазара на труда;

11. Осигуряване на система за ефективна квалификация на кадрите;

12. Увеличаване на стипендиите за отличен успех на учениците, които да са еднакви за всички училища, както и за деца с изяви дарби;

13. Повишаване качеството на висшето образование и приложимостта му към пазара на труда;

14. Моделът на финансиране на висшите учебни заведения да се обвързва в по-голяма степен с оценката за качество на обучението в тях, а не с броя на студентите;

15. Увеличение на финансовата подкрепа за научни изследвания и участие на висшите учебни заведения в международни проекти;

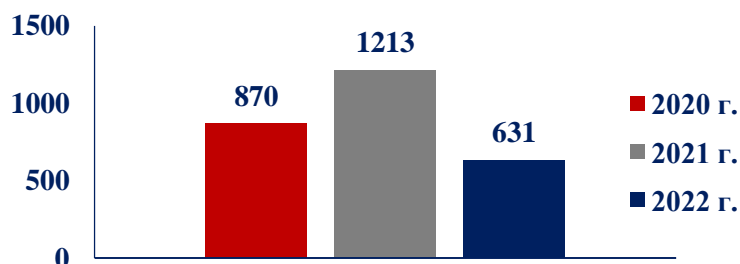
16. Предприемане на мерки за преодоляване на дисбалансите, свързани с нарастване на средната възраст на академичния състав;

17. Въвеждане на единен стандарт за качество на образованието във всички образователни етапи.

VII. ПРАВО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ

Постъпилите през 2022 г. в институцията жалби и сигнали, имащи отношение към права в здравеопазването, са 631. По-малкият брой спрямо предходната година се дължи най-вече на постепенното отпадане на временните противоепидемични мерки, с които гражданите масово изразяват несъгласие и смятат, че нарушават техни права и свободи.

Графика №27. Жалби и сигнали, свързани с правата в здравеопазването през периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Необходимо е да се има предвид, че част от жалбите са придружени от подписки, както и че много от индивидуалните жалби и сигнали, както тези от

неправителствени организации са поставени проблеми, имащи отношение към права на голяма група хора.

Във връзка с 431 жалби и сигнали са отправени препоръки, преобладаващата част от които са изпълнени изцяло или частично.

Препоръчаните от омбудсмана проверки са извършени, като в отговор е получена информация за предприетите действия. При констатиране на пропуски и нарушения от страна на контролните органи спрямо нарушителите са предприемани предвидените в нормативната уредба мерки.

Гражданите са консултирани и съветвани от омбудсмана за възможностите и подхода за намиране на решение на поставените от тях проблеми, оказвано е съдействие и посредничество за решаването им. Изразените становища в отговорите по жалби и сигнали са 128.

Таблица №8. Жалби и сигнали по права в здравеопазването през периода 2020-2022 г., %:

Права	2020 г.	2021 г.	2022 г.
COVID-19 и въведени противоепидемични мерки	36,78	45,57	7,44
Медицинска експертиза	20,11	14,75	28,52
Качество на медицинските услуги	8,16	7,41	14,58
Достъп до медицински услуги	8,27	6,92	12,67
Достъп до лекарствени продукти, медицински изделия и диетични храни	4,48	3,87	6,97
Здравноосигурителни права	4,71	3,79	4,12
Трудови и професионални права на работещите в системата	4,25	1,73	2,21
Предложения и становища във връзка с нормативни промени	2,75	1,89	4,59
Промоция и профилактика, имунизации, здравен контрол	1,26	6,51	2,37
Достъп до здравна информация	1,03	0,9	2,85
Без конкретно искане/Извън правомощията на омбудсмана	3,56	3,04	5,13
Други	4,59	3,62	8,55

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

VII.1. МЕДИЦИНСКА ЕКСПЕРТИЗА

Забавяне на експертизата от Териториални експертни лекарски комисии (ТЕЛК)

Многобройните случаи на забавяне на преосвидетелстването, с произтичащото от това прекъсване получаването на финансова подкрепа, нарушават права на хората с увреждания и са разгледани в съответната глава от доклада.

След изразено становище на омбудсмана и отправена препоръка, е приета промяна в Закон за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г. и за преодоляване на последиците, като е регламентирано удължаване на срока и на експертните решения на ТЕЛК и НЕЛК.

Решението да се удължи само с три месеца се оказва недостатъчно. В тази връзка омбудсманът изготви и внесе в Народното събрание законопроект за изменение и допълнение на Закона за хора с увреждания, който беше припознат от народни представители и приет от Народното събрание.

Във връзка с постъпилите жалби и сигнали са отправяни препоръки към Регионалните здравни инспекции (РЗИ), също и към ТЕЛК и/или директори на болници, за определяне на по-близка дата. Омбудсманът смята, че са необходими спешни мерки от страна на Министерство на здравеопазването, с които да се осигури своевременно освидетелстване на гражданите от ТЕЛК на територията на цялата страна.

Забавяне на експертизата от НЕЛК

Забавянето на експертизата от НЕЛК, както и практиката за няколкократно отмяна и връщат експертните решения на ТЕЛК за ново освидетелстване, също е причина за нарушени права на гражданите.

Несъгласие с решенията на органите на медицинската експертиза

Вече няколко години, причина за определянето на по-нисък процент е приетата през 2018 г. и частично променена през 2019г. Методика за прилагане на отправните точки за оценка на трайно намалената работоспособност/вида и степента на увреждане (ТНР/ВСУ) в проценти (Приложение № 2 към чл. 63, ал. 3 от Наредбата за медицинската експертиза (НМЕ).

След многократно изразени по този повод становища и отправени препоръки от омбудсмана, бяха приети изменения и допълнения на Наредбата за медицинската експертиза, с които бяха регламентирани редица промени, както относно пожизнен срок и определяне на чужда помощ, така и на Методиката, които се очаква да доведат до по-справедливо оценяване.

Проблеми при организация на работа на ТЕЛК и отношение към гражданите

Силно обезпокоително е нарастването на броя на жалбите и сигналите, в които гражданите съобщават за проблеми в организацията на работа на ТЕЛК на територията на цялата страна.

В тази връзка е отправена препоръка към служебния министър на здравеопазването за засилване на контрола – както от регионалните здравни инспекции, така и от директорите на лечебните заведения, към които са разкрити комисиите, на ТЕЛК, касаеща създадената организация на работа, достъпа и битовите условия за пациентите, предвид и зимния сезон, както и за спазване на морално-етичните норми и проява на уважение в отношението на членовете на ТЕЛК и техническия персонал към освидетелстваните лица и техните близки. За съжаление, в отговорите на МЗ не са посочени конкретни действия в изпълнение на препоръката.

Обжалвания на медицинските комисии към Териториалните подразделения на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ)

Становището на омбудсмана по този повод е, че честите обжалвания, както и продължителният ход на процедурата нарушават правата на хората с увреждания, предвид невъзможността за продължителен период от време да ползват в пълна степен свои права, произтичащи от влязло в сила експертно решение.

Жалби по повод на временна неработоспособност

Забавянето, както и продължителната процедура на обжалване, оставя работещите граждани без никакъв доход. Налице са оплаквания и от ограниченията в общата продължителност на правото на обезщетение при временна неработоспособност, както и за гледане на болен член от семейството, в това число деца.

Прави впечатление и недостатъчния контрол от страна на Регионалните здравни инспекции (РЗИ) и незначителния брой наложени санкции за допуснати нарушения при

издаването на болнични листове.

Препоръки:

1. Нормативни промени и комплексни мерки за ускоряване на медицинската експертиза от ТЕЛК на територията на цялата страна и провеждането ѝ в разумни срокове;
2. Съкращаване на времето за произнасяне на Специализираните състави на НЕЛК, недопускане на няколкократно отмяна и връщане на експертните решения на ТЕЛК, като НЕЛК се произнася по същество;
3. Периодичен анализ на дейността на ТЕЛК в страната и оказването им на методична помощ и контрол;
4. Контрол от страна на РЗИ на организация на работа, достъпа и битовите условия за пациентите в ТЕЛК, както и за спазване на морално-етичните норми и проява на уважение в отношението на членовете на комисиите и техническия персонал към освидетелстваните лица и техните близки;
5. Да бъде обсъдено премахване на изискването за действителен осигурителен стаж за граждани с вродени трайни увреждания и за лицата с придобити такива до постъпване на работа, като условие за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване;
6. Удължаване на определената в КСО продължителност на изплащане на парично обезщетение за гледане на болен член от семейството, с приоритет деца;
7. Обсъждане и приемане на защитна клауза в Кодекса на труд, която да предпазва работниците и служителите от уволнение при отмяна на техни болнични листове.

VII.2. КАЧЕСТВО НА МЕДИЦИНСКИТЕ УСЛУГИ

Болнична медицинска помощ

Стремежът за намаляване на разходите и постигане на положителен финансов резултат, за съжаление, най-често е за сметка на продължителността на болничен престой и на качеството на проведеното лечение.

Качеството се осигурява най-вече чрез спазване на алгоритъма на съответната клинична пътека, като същевременно пациентът се изписва при достигане на минималния болничен престой с обяснението, че „пътеката е изтекла“. Придружаващите заболявания нерядко остават недиагностицирани и/или нелекувани.

Особено обезпокоителни са случаите, за които граждани съобщават, че са принуждавани да заплащат за допълнително „поискани“ от тях услуги. Становището на омбудсмана е, че подобни случаи нарушават права на пациентите и са недопустими, което налага необходимостта от засилване на контрола.

Спешна, първична и специализирана извънболнична медицинска помощ

Жалбите и сигналите по повод спешна медицинска помощ включват забавяне пристигането на екипите, както и забавяне на хоспитализацията, а често и откази на няколко болници да приемат пациента.

Граждани, потърсили сами помощ в спешните отделения на болници изразяват недоволство от забавянето на оказването им на медицинска помощ, описват проблеми в организацията на работа.

Голямата натовареност на личните лекари и ангажираността им с административни дейности са сред причините за оплаквания на техните пациенти.

Жалби по повод смърт и настъпили тежки увреждания

Висок е броят на жалбите и сигналите от близки на починали пациенти, или пациенти, чието състояние значително се е влошило, които смятат, че за това имат вина лекарите. В тези случаи омбудсманът се обръща към съответния компетентен

контролен орган, като след приключване на проверките и при констатиране на нарушения са предприемани предвидените в нормативната уредба мерки, в това число санкции.

Прави впечатление, че често пъти отношението на медицинския персонал към пациентите и техните близки, липсата на комуникация и съпричастност, е сред основните причини за формиране на негативно мнение за качеството на оказаната медицинска помощ.

Права на работещите в системата

Във внесеното становище по Законопроект за бюджета на Националната здравноосигурителна каса за 2022 г., омбудсманът предложи за срока на обявената извънредна епидемична обстановка да бъде регламентирано изплащане на допълнителни трудови възнаграждения и на друга категория болничен персонал, което беше направено само за помощник-фармацевтите.

Във връзка с постъпили множество сигнали от медицински работници, които сигнализират за напрежение в техните среди, вследствие спряното изплащане на допълнителни възнаграждения, омбудсманът настоя пред министъра на здравеопазването да бъде възобновено ежемесечното допълнително възнаграждение на работещите на първа линия лекари, медицински специалисти и друг персонал.

Препоръки:

1. Стратегия и мерки за гарантиране на финансова стабилност и качеството на медицинската помощ на приоритетните за страната и държавната здравна политика болници;
2. Широко обсъждане на възможностите за промяна в начина на финансиране на болниците, обвързване на финансовия резултат с качеството на оказаната медицинска помощ и удовлетвореността на пациентите;
3. Промени на нормативната уредба, с които да се гарантира комплексно лечение на болните, в това число на съпътстващите заболявания;
4. Увеличаване на броя на дейностите, извършвани в условията на извънболнична помощ, при гарантиране на тяхното качество;
5. Стратегия за задържане на медицинските специалисти – лекари и професионалисти по здравни грижи в страната, с оглед преодоляване недостига на персонал и гарантиране качеството на предоставяните медицински услуги и здравни грижи;
6. Оптимизиране на спешната помощ – както на екипите на ЦСМП, така и на спешните отделения в болниците. Осигуряване на съвременни транспортни средства, в това число за въздушен транспорт, медицинско оборудване и обезпеченост с персонал, като бъде съкратено максимално времето на пристигане на екипите и на хоспитализацията;
7. Мерки за осигуряване на достатъчен брой ОПЛ и оптимизиране на тяхната дейност, намаляване на административната тежест и повишаване на времето за прегледи, промоция и профилактика.

VII.3. ДОСТЪП ДО МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ

Достъп до първична медицинска помощ

За поредна година омбудсманът констатира, че не е осигурен достъп до първична и специализирана медицинска помощ на гражданите в малки, отдалечени и труднодостъпни населени места.

Немалка част от жалбите и сигналите са по повод невъзможност гражданите да се свържат с избраните от тях общопрактикуващи лекари (ОПЛ), както на липса на информация или договор с дежурен кабинет.

Омбудсманът смята, че са необходими мерки за гарантиране на денонощното обслужване на здравноосигурените лица в случаите, при които медицинската помощ не може да бъде отложена във времето, както и за деца.

Достъп до специализирана извънболнична помощ

Граждани търсят съдействие от омбудсмана и по повод случаи, при които е нарушен достъпът им до специалист, медико-диагностични изследвания, а също рехабилитационно лечение, вследствие въведените ограничения (лимита) на броя на назначаваните специализирани медицински дейности и стойността на назначаваните медико-диагностични дейности, както и на стойностите на разходите за болници, най-вече болници за рехабилитация.

Общественият защитник смята, че с това се нарушава правото на гражданите да си осигурят своевременно достъп до медицинска помощ.

Подготовка за медицинска експертиза

Хората с увреждания и техните близки споделят, че времето за подготовка на документите, поискани от ТЕЛК, е малко. Трудноподвижни хора срещат сериозни затруднения при осигуряване на достъпа им необходимите за експертизата до изследвания и консултации със специалисти, вследствие невъзможността да посетят лечебните заведения.

Граждани с прекъснати здравноосигурителни права и влошено здравословно състояние също срещат затруднения да осигурят необходимите медицински документи за освидетелстването им от ТЕЛК.

Достъп до болници за активно лечение

Случаите на нарушено право на достъп до болнично лечение основно са свързани с откази на лечебни заведения да хоспитализират спешни пациенти, в това число насочени от екипи за спешна помощ.

Традиционно част от жалбите и сигналите са от пациенти и техни близки, които нерядко се налага да посетят няколко болници, докато пациентът бъде приет, с което се създава заплахата за неговия живот и здраве.

Достъп до долекуване, продължително лечение и медицинска рехабилитация, палиативни и здравни грижи

Граждани обръщат внимание, че местата за прием по клинична пътека за физикална терапия и рехабилитация в специализираните болници свършват почти веднага.

Сериозен проблем е липсата на достъпна възможност за провеждане на палиативни и здравни грижи на терминално болни, а също при осигуряването на продължително лечение и медицинска рехабилитация с достатъчен обем и продължителност.

Омбудсманът смята, че проблемът незаслужено се пренебрегва, вследствие на което граждани се принуждават да заплащат за услуги, например престой в хосписи и домове за резидентна грижа, като необходимите за целта суми в преобладаващата част от случаите са непосилни за домакинствата.

Препоръки:

1. Мерки за повишаване на привлекателността за работа в отдалечени и труднодостъпни места, стратегия за увеличаване на броя на общопрактикуващите лекари и специализацията по обща медицина;

2. Онлайн информационна система за свободните болнични легла по специалности, с оглед своевременно насочване от екипите за спешна помощ и хоспитализиране на пациентите;

3. Мерки за гарантиране на непрекъснат 24 часов и в празници и почивни дни достъп на гражданите до неотложна помощ, като се обмисли създаването на специални структури и отпадне възможността за индивидуалното му осигуряване от общопрактикуващия лекар;

4. Да се гарантира достъпът на уязвимите групи до медицински услуги, в т. ч. относно посещение по домовете от личните лекари, специалистите и специалистите по здравни грижи;

5. Провеждане на скринингови програми за социално значимите заболявания;

6. Осигуряване на финансирането с публични средства на достатъчни по обем и продължителност лечение, рехабилитация и палиативни грижи, както и на здравни грижи, в това число от разкрити по реда на ЗЛЗ амбулатории за здравни грижи;

7. Да бъде гарантиран достъпът на децата до пълен обем дентални услуги и на възрастните хора до зъботехнически услуги, заплащани с публични средства;

8. Регламентиран на ясни правила и контрол относно възможността за отказ на ОПЛ за запише нов пациент в пациентската си листа.

VII.4. ДОСТЪП ДО ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, И МЕДИЦИНСКИ ИЗДЕЛИЯ И ХРАНИ ЗА СПЕЦИАЛНИ МЕДИЦИНСКИ ЦЕЛИ

Достъп до лекарства

Висок е броят на жалби и сигнали на граждани, имащи отношение към липса и недостиг на лекарствени продукти на българския фармацевтичен пазар. Това нарушава правото на пациента на достъп до лечение, което в някои случаи е без алтернатива

По всеки конкретен сигнал е отправяна препоръка към министъра на здравеопазването или изпълнителния директор на Изпълнителната агенция по лекарствата (ИАЛ) за извършване на проверка и задълбочен анализ на причините, засилване на контрола и обсъждане на мерки, с които трайно да се предотврати възникването на подобни случаи за в бъдеще, както и на механизъм за осигуряване на достатъчна наличност от лекарствата в случаите на тяхна липса или недостиг в аптеките.

В жалби и сигнали граждани споделят и за проблеми при лечението им с лекарствени продукти, които са разрешени за употреба в страна - членка на Европейския съюз и по реда на Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина (ЗЛПХМ), но не се разпространява на българския пазар.

По повод прилагането извън условията на разрешението за употреба на лекарствени продукти, след няколко отправени препоръки, в това число по повод лечението на деца с онкохематологични и други тежки заболявания, беше изготвена и приета промяна в ЗЛПХМ, с която е регламентирано изключение от забраната за заплащането с публични средства и гарантирани правата на децата.

С разбиране към законово регламентираната възможност НЗОК да извършва експертиза при необходимост от скъпоструващи лекарствени продукти, омбудсманът е обезпокоен от постъпилите в институцията жалби и сигнали по този повод.

На вниманието на омбудсмана беше поставен отказ на НЗОК да заплати поставена по спешност клапа на дете с хидроцефалия с аргумента, че документите не са подадени навреме за получаване на предварително одобрение.

Достъп до медицински изделия, скъпоструващи консумативи, диетични

храни

В институцията продължават да постъпват жалби от граждани, които изразяват недоволство от значителните, често непосилни за тях суми, които се налага да доплащат за медицински изделия и скъпоструващи консумативи. Проблемът се поставя от омбудсмана в продължение на вече няколко години, но все още голяма част от медицинските изделия и скъпоструващи консумативи се заплащат изцяло или частично, но с големи суми, от гражданите. За съжаление, в отговор на отправена от омбудсмана в тази връзка препоръка до министъра на здравеопазването и управителя на НЗОК да бъдат обсъдени възможностите вътреочните леци да се заплащат с публични средства, не са предприети конкретни действия.

Достъп до лекарства в малки населени места

Липсата на аптеки в малки и отдалечени места също е повод за безпокойство и причина за случаи на нарушени права на гражданите на достъп до лечение. За да получат предписаните им лекарствени продукти, гражданите трябва да посетят най-близка аптека, имаща договор с НЗОК, което е свързано с разходи за пътуване, а при някои от тях, предвид състоянието им е невъзможно.

Препоръки:

1. Заплащане с публични средства за нови медицински изделия и скъпоструващи консумативи, както и повишаване нивото им на заплащане;
2. Анализ на причините за липсата и недостига на лекарствени продукти на българския фармацевтичен пазар, мерки, в това число нормативни промени, за тяхното предотвратяване, както и гъвкав механизъм за своевременното им осигуряване;
3. Облекчаване на реда за предписване и получаване на скъпоструващи лекарствени продукти, за които НЗОК извършва експертиза;
4. Заплащане с публични средства на лекарствени продукти за домашно лечение на остри заболявания, приоритетно за децата;
5. Обсъждане и регламентиране на изключения от общия ред, които да обхващат случаите, при които, по независещи от заинтересованите лица причини, определените в Наредба №2 срокове не могат да бъдат спазени.

VII.5. ЗДРАВНО ОСИГУРЯВАНЕ

Възстановяване на здравноосигурителни права

Много граждани търсят съдействие от омбудсмана, като отбелязват необходимостта да ползват медицинска помощ и същевременно невъзможността да внесат дължимите суми за здравно осигуряване.

Особено сериозен е проблемът при здравнонеосигурени граждани, чието състояние рязко се е влошило, явили са се пред ТЕЛК и съответно им е определен процент трайно намалена работоспособност и им е отпусната пенсия за инвалидност, но поради дължими вноски за минали периоди здравноосигурителните им права остават прекъснати.

Възстановяване на права на завърнали се за постоянно в страната граждани

За поредна година нерешен остава въпросът с възстановяване на здравноосигурителните права на граждани, осигурявани в друга държава от ЕС, след окончателното си завръщане в страната.

Забавяне от НЗОК, във връзка с одобряване и заплащане лечение в чужбина

За съжаление, продължава практиката НЗОК да забавя одобряването на заплащането, а също възстановяването на сумите за проведено лечение на български граждани в чужбина.

Добавка към пенсията за проведена ваксинация

След няколкократни препоръки на омбудсмана, е регламентирано и извършено, по изготвени от РЗИ списъци, изплащане на еднократна добавка от 75 лв. и към пенсиите на българските граждани, които са ваксинирани срещу COVID-19 в чужбина.

Незаплащане на съпътстващи лечението в чужбина разходи

Гражданин, чието лечение е проведено в чужбина, с предварително издаден от НЗОК формуляр S2, изразява несъгласие с получен отказ от Агенцията за социално подпомагане да заплати транспорта и престоя му там, с аргумента, че лечение му в чужбина не е проведено по реда на чл. 82, ал. 1а и 3 от Закона за здравето.

Препоръки:

1. Да се обсъди и регламентира възможност, при придобиване на права на пенсия за инвалидност, хората с увреждания да придобиват статус на здравноосигурени лица с непрекъснати здравноосигурителни права;
2. За придобилите право на пенсия за осигурителен стаж и възраст лица с прекъснати здравноосигурителни права, да бъде предвидена възможност за разсрочено плащане на дължими суми;
3. Да се предприемат мерки за осигуряване на гарантиран достъп до медицинска помощ за завърнали се за постоянно в страна граждани, осигурявани в друга държава от ЕС;
4. Ускоряване на сроковете за одобряването на заплащането на лечение на български граждани в чужбина, както и на възстановяването на разходите за проведено лечение;
5. Обсъждане регламентирането на възможностите за заплащане от АСП на еднократни помощи за покриване на разходите за транспорт, дневни и квартирни на лицата, получили от НЗОК предварително одобрение за заплащане за лечение в чужбина, независимо от реда на неговото провеждане.

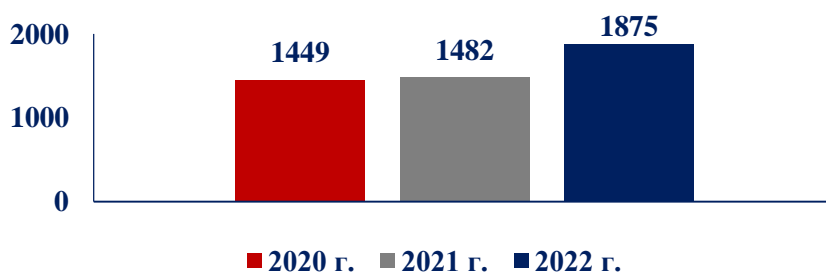
Общи препоръки право на здравеопазване:

1. Дългосрочна стратегия и мерки за осигуряване на равен достъп до пълен обем здравни дейности на всички граждани, независимо от тяхното местоживееене;
2. Провеждане на медицинската експертиза в разумни срокове на територията на цялата страна;
3. Мерки за гарантиране на качеството на болничната медицинска помощ, като се лекуват всички нуждаещи се от активно лечение заболявания, а не само основното;
4. Засилени мерки за контрол на качеството, при отчитане удовлетвореността на пациентите;
5. Намаляване на нивото на доплащане от здравноосигурените лица;
6. Разширяване на дейностите по промоцията и профилактиката, скринингови изследвания и лечение в извънболничната помощ;
7. Изцяло безплатно детско здравеопазване;
8. Дългосрочна стратегия за обучение и задържане на лекарите и

VIII. ПРАВО НА СОБСТВЕНОСТ И ИКОНОМИЧЕСКА СВОБОДА

Жалбите и сигналите в областта на правото на собственост нарастват значително през 2022 г. Постъпват 1 875 броя оплаквания от граждани и техни сдружения или 12,34% от общия брой. Отново множество инициативни комитети на граждани с приложени подписки потърсиха съдействие и защита на правото на собственост от институцията на омбудсмана.

Графика №28. Жалби и сигнали по проблемите на собствеността през периода 2020-2022 г., брой

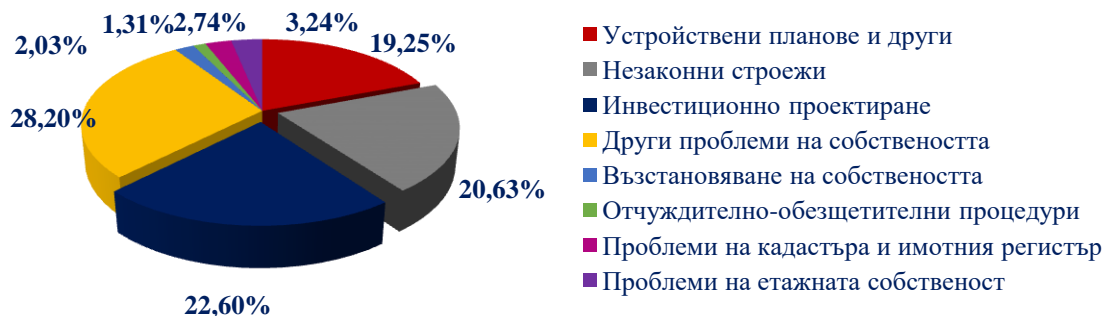

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

Гражданите се обръщат към омбудсмана със следните основни групи оплаквания:

- устройвени планове и техните изменения;
- незаконно строителство;
- инвестиционно проектиране и оценки съгласно екологичното законодателство;
- засегнати права в процедури по създаване и поддържане на кадастрални карти и кадастрални регистри;
- отчуждително-обезщетителни процедури;
- нарушения на правото на собственост върху земеделски и горски имоти;
- организация на етажната собственост.

Графика №29. Жалби и сигнали по проблемите на собствеността през 2022 г., %

Източник: статистика на Омбудсмана на Република България

VIII.1. ПРОБЛЕМИ, КОИТО ЗАСЯГАТ ПРАВОТО НА СОБСТВЕНОСТ В ПРОЦЕДУРИТЕ ПО СЪЗДАВАНЕ, СЪОБЩАВАНЕ, ОДОБРЯВАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ОУП И ПУП

- ✓ **Оплаквания**

До омбудсмана постъпват жалби срещу изменения на ОУП, които предвиждат промяна на устройствени зони; преотреждане на земеделски земи за предимно производствени зони; неспазване на изискването за съвместяване на общественото обсъждане на проектите за ОУП като част от процедурата за провеждане на консултации по екологичната оценка.

Констатации:

Не се спазват изискванията за процедурата на проектите на ОУП да се съвместява с извършването на екологичната оценка. Общественото обсъждане на проектите за ОУП е част от процедурата за провеждане на консултации по екологичната оценка (ЕО) и/или оценката за съвместимост, които възложителят на проекта организира и провежда по Закона за опазване на околната среда (ЗООС) и/или по Закона за биологичното разнообразие (ЗБР) (чл. 127, ал. 1 от Закона за устройството на територията (ЗУТ)). ЕО е част от устройствения план.

В процеса на изготвяне на ПУП за реструктуриране на жилищните комплекси с цел уплътняване на застрояването на база максимално допустимите устройствени показатели в незастроените пространства не се зачита мнението на заинтересуваната общественост, а обществени обсъждания, в случаите за предвиждане на ново строителство, се провеждат избирателно.

Забавянето при съобщаване, разглеждане и одобряване на внесените по инициатива на граждани подробни устройствени планове, в нарушение на нормативно предвидените процедурни изисквания (например: обявяване в 10-дневен срок след внасяне на проекта за ПУП – чл. 128, ал. 1, 2 и 9 ЗУТ; издаване на заповед за одобряване в 14-дневен срок от приемане на проекта – чл. 129, ал. 2 ЗУТ и други) засяга правото на собственост и нарушава принципите на добра администрация.

Препоръки:

1. Общите устройствени планове да се разработват при ясна визия за териториалното разположение на обектите с национално и регионално значение и отреждане на устройствените зони, в съответствие с плановите и програмни документи от по-висока степен съгласно ЗУТ и ЗРР. Да продължи изграждането на по-добър баланс между фазите на многостепенния процес на регионалното планиране и общите устройствени планове за осигуряване на основа за устойчиво пространствено развитие в съответствие с Конституцията и задълженията на България като пълноправен член на ЕС;

2. Проектите за ОУП да създават предпоставки за по-ускорено прилагане на плановете за улична регулация и останалите обекти на публичната собственост. За постигане на оптимална териториална структура да се следват насоките на екологичната оценка за съвместяване на планирането със земеделските, горските и защитените територии;

3. При изготвяне и изменение на проектите за ПУП да се преосмисли подходът за еднократно достигане на максималните показатели за застрояване на дефинираните в ОУП устройствени зони, с оглед реалното натоварване на територията в хоризонта на действие на ОУП. ПУП да се придружават от план-програми за финансово обезпечаване за прилагането им, включително за започване на отчуждителните мероприятия в сроковете по чл. 208 от ЗУТ;

4. Омбудсманът препоръчва на компетентните административни органи внесените по инициатива на гражданите устройствени проекти да се процедурат в нормативно установените срокове и в съответствие с принципа за бързина и процесуална икономия, съгласно чл. 11 от АПК.

✓ Други проблеми, свързани с устройството на територията

Към омбудсмана се обръщат граждани със засегнати права поради липса на пешеходен и транспортен достъп до имотите им, включително като пречка за започване на разрешено строителство; неизградени мрежи и съоръжения на техническата инфраструктура, бездействие на администрацията за провеждане на отчуждително-обезщетителни процедури за прилагане на планове за улична регулация, неподдържани и неблагоустроени околни пространства и необходимост от изграждане на обекти на социалната инфраструктура.

Констатации:

От страна на органите на местната власт е налице бездействие за отчуждаване на части от поземлени имоти, попадащи в трасето на предвидената техническа инфраструктура, която не е от първостепенно значение. По този начин се блокира достъпът за множество поземлени имоти към изградена пътна или улична мрежа и благоустроено околno пространство и се пречатства пълноценното упражняване на правото на собственост за продължителен период. Като причина се изтъква системният недостиг на бюджетни средства.

Препоръка: Регулирането на обществените отношения по принудителното отчуждаване на недвижими имоти, отредени за публични нужди да става чрез предвидима правна уредба, която да позволява на държавата и общините да предприемат в разумен срок след влизане в сила на ПУП, започване и приключване на отчуждително-обезщетителните производства.

VIII.2. ПРОБЛЕМИ НА КАДАСТЪРА И ИМОТНИЯ РЕГИСТЪР. ЗАСЕГНАТИ ПРАВА В ПРОЦЕДУРИ ПО СЪЗДАВАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА КККР НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ

Оплакванията са за разлики в параметрите на поземлените имоти в новосъздадените кадастрални карти и кадастрални регистри (КККР) с отрзените в документите за собственост и в предходните планове и карти; прекомерно забавяне на работата по преписки за изменение на КККР по заявления на правоимащи лица до службите по геодезия, картография и кадастър; прехвърляне на задълженията по създаване на КККР за отделни имоти или група имоти в територии, за които няма одобрен кадастрален план и карти и планове върху собствениците на имоти; прехвърляне на финансовата тежест за изменение на КККР върху собствениците на поземлени имоти, в случаи на неправилно извлечена кадастрална информация от съществуващи планове и карти.

Препоръки:

1. Омбудсманът препоръчва при изготвяне на годишните програми за дейността по създаване на кадастър и имотния регистър, приемани от МС по предложение на министъра на регионалното развитие и благоустройството и министъра на правосъдието, да се включват приоритетно не само територии със засилен инвестиционен интерес, а и административно-териториални и териториални единици, които са с дългогодишно незадоволително планиране, затрудняващо административното обслужване на гражданите;

2. Да се спазва изискването за правилно пренасяне на информацията за недвижимите имоти, която се съдържа в предходни планове, представляващи нормативноустановен източник на кадастралните данни. Омбудсманът изразява последователно позиция, че след като е обективно възможно извличане на правилната кадастрална информация, е изпълнено необходимото и достатъчно условие собственикът да не заплаща разходи за отстраняване на допуснати грешки в процеса на нейното преобразуване в съдържание на КККР, в съответствие с чл.

12, ал. 3 от АПК и чл. 40 от ЗКИР;

3. Дейностите по създаване на КККР и отстраняване на непълноти или грешки в КККР от службите по геодезия, картография и кадастър да се извършват в нормативно установените срокове, предвидени в ЗКИР и в Наредба №РД-02-20-5 от 15 декември 2016 г. за съдържанието, създаването и поддържането на КККР.

VIII.3. НАРУШЕНИ ПРАВА ВЪВ ВРЪЗКА С НЕЗАКОННО СТРОИТЕЛСТВО

С неудовлетворение омбудсманът констатира продължаващата тенденция в работата на органите за контрол по строителството да не упражняват системен и своевременен контрол и превенция в хода на строителството. Извършваните проверки са предимно по жалби и сигнали на гражданите. Действащата нормативна уредба не създава условия за преодоляване на проблема „незаконно строителство“.

Препоръки:

Основна функция на държавата в областта на устройството на територията и инвестиционния процес е територията да се застроява законосъобразно и в съответствие с одобрените устройствени планове. Незаконните строежи са опасни по презумпция на закона. Извършени са без разрешение за строеж и други необходими строителни книжа, гарантиращи съответствието им със строителните правила и норми. Поради това съставляват заплаха за живота и здравето на хората с достъп до тях. На тази основа омбудсманът е настоятелен в препоръките си за:

1. Законодателни решения за цялостна и устойчива регулация на отношенията в инвестиционното проектиране и строителството при справедлив баланс между обществения интерес и защитата на индивидуалните права на гражданите, които да са в съответствие с конституционните принципи и с относимото европейско право;

2. Упражняване от специализираните органи за контрол по строителството на системен превантивен контрол и извършване на служебно инициирани проверки съгласно действащата в момента нормативна уредба.

VIII.4. НАРУШЕНИЯ НА ПРАВОТО НА СОБСТВЕНОСТ В ОБЛАСТТА НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Недовършената поземлена реституция

Омбудсманът установява за поредна година, че недовършените производства за възстановяване на собствеността върху земеделски и горски имоти остават неразрешен проблем. Ощетени са следните големи групи собственици: неполучилите обезщетение със земя на територията на Столичната община, община Варна, община „Родопи“ – Пловдив, и други общини в страната; собственици с признато право на възстановяване в стари граници; собствениците и ползвателите на земи в територии по параграф 4 от Преходните и заключителни разпоредби (ПЗР) на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи (ЗСПЗЗ).

Препоръки:

1. Да се съобразят сроковете за приключване на реституцията със срока на забраната за разпореждане със земите от остатъчния поземлен фонд и при необходимост той да се удължи;

2. Да се осигури финансиране за възлагането на плановете на новообразуваните имоти в зоните по §4;

3. Да се въведе методика за осъвременяване на обезщетенията на бившите

собственици на земи в територии по §4, станали несъразмерни вследствие деноминацията на лева.

Общи препоръки:

1. Въпреки продължителното забавяне на процесите, не бързината при определяне на необходимите законодателни промени следва да е водеща, а адекватното и комплексно решаване на реституционните въпроси на нормативно, административно и организационно равнище;

2. Да се предвиди специален правен режим за приключване на поземлената реституция за разрешаване на проблемите на възстановяването и обезщетяването на собствениците на земеделски земи, включително породените от прекомерното забавяне, съгласно постановените общи мерки от ЕСПЧ; има практика да се приемат отделни закони за приключване на поземлената реституция (Румъния) в изпълнение на препоръките на ЕСПЧ;

3. Да се държи сметка за реституционната проблематика при регламентирането на поземлените отношения, включително за исканията на собствениците за възобновяване на срока за предявяване на реституционни претенции спрямо земеделски и горски имоти;

4. Държавата да осигури финансирането на техническите дейности за приключване на реституционните процедури.

VIII.5. НАРУШЕНИЯ ПРИ РАЗПОРЕЖДАНЕ СЪС ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ – ПОС

Наблюдава се тенденция за нарушаване на статута на земеделските земи – публична общинска собственост чрез съставяне на актове за частна общинска собственост и последващо разпореждане. Някои нарушения са провокирани от повишеното търсена на компактни имоти с голяма площ за изграждане на фотоволтаични централи.

Областните управители не упражняват ефективно правомощията си по чл. 31, ал. 1, т. 5 от Закона за администрацията и чл. 45, ал. 4 от Закона за местното самоуправление и местната администрация.

Препоръки:

1. За провеждането на състезателните процедури за разпореждане и управление на общинската собственост е наложително създаването на разпоредби в Закона за общинската собственост с набор от минимални изисквания със задължителен характер за начините на разгласа на обявленията за търговете и конкурсите, сроковете за провеждане на процедурите и други процесуални правила, които да гарантират единен минимален стандарт за спазване на принципите за публичност и прозрачност;

2. При упражняване на правомощията си областните управители да засилят контрола спрямо актове за разпореждане с предмет земеделски земи.

VIII.6. НАРУШЕНИЯ НА ОБЩИНТЕ ПРИ РАЗПОРЕЖДАНЕ СЪС ЗЕМИ ОТ ОСТАТЪЧНИЯ ПОЗЕМЛЕН ФОНД

Препоръка:

С цел гарантиране на поземлен ресурс за довършване на реституционните процедури да се предприемат административни, а при необходимост и нормативни мерки, за ясно определяне на статута на земите с „неустановен собственик“ в плановете на новообразуваните имоти за териториите по §4 от ПЗР на ЗСПЗЗ и се

внесе единство в административната практика.

VIII.7. ЗАСЕГНАТИ ПРАВА ПРИ ПОЛЗВАНЕ НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ

Остават в сила констатациите, обобщаващи оплакванията до омбудсмана, за безконтролно и широко разпространени практики едрите ползватели да налагат договорните условия, да не плащат дължимото по договорите възнаграждение за ползването на земята, като същевременно запазват всички свои права за получаване на субсидиите, изплащани на площ по схемите и мерките на Общата селскостопанска политика именно на основание сключените, но неизпълнени договори със собствениците. Дребните собственици се оказват отстранени от ползите от земеделската земя и в крайна сметка са принудени да се разпоредят със собствеността си.

Препоръки за преодоляване на неравенствата в поземлените отношения:

Както се изтъква и в предходните доклади за дейността на институцията, налице е необходимост от нова политика и регулаторна рамка, съобразени със свръхконцентрацията на земеползването, в защита на дребните собственици и ползватели. За възстановяването на нарушения баланс от монополизирането на поземлените отношения е наложително засилване на регулативните функции на държавата чрез въвеждането на:

1. адекватно данъчно облагане на едрата поземлена собственост;¹
2. ограничения за притежаването и ползването на земеделски земи;
3. достъп до земя на безимотни и малоимотни граждани;
4. минимални размери на арендните/наемните плащания;
5. съобразяване на размера на средното рентно плащане за земите – „бели петна“ с пазарната рента;
6. обвързване на предоставянето на субсидиите за подпомагане на площ с плащането на рента на собствениците на земите по договорите за ползването им;
7. засилване на контрола за спазване на специалните законови изисквания при сключване на договори за ползване на земеделски земи;
8. извънсъдебен ред за разрешаването на спорове, свързани с плащанията за ползването на земеделските земи.

VIII.8. ДРУГИ ПРОБЛЕМИ НА СОБСТВЕНОСТТА

Потвърждава се тенденцията за небалансирано регулиране на обществените отношения, свързани с принудителното отчуждаване за държавни и общински нужди. Правата на собствениците и тяхната защита се оказват пренебрегвани в името на бързината на процедурите, която се отъждествява с обществения интерес от изграждане на инфраструктурни проекти, спазване на срокове за усвояване на средства по Европейски програми, насърчаване на инвестициите в индустриалния сектор и пр. При оспорването на отчуждителните актове, включително относно размера на обезщетението, се запазва отклонението от общия принцип за двуинстанционност на административносъдебното производство.

Използваните регулирани цени при липса на пазарни аналози не са осъвременявани – Наредбата за определяне цената на земеделската земя не е актуализирана от 1998 г.

¹ Законопроект №054-01-79 от 29.07.2020 г. за допълнение на Закона за местните данъци и такси, предвиждащ облагането с местен данък за притежаване на над 20 000 дка на територията на страната, не е одобрен от Комисията по регионална политика, благоустройство и местно самоуправление към НС (Протокол №15 от 01.10.2020 г.).

Потвърждават се сигналите за невъзможност собствениците да получат дължимите им се обезщетения за отчуждените имоти поради липса на ясни нормативни процедури, водещи до несъгласувани административни практики компетентните администрации да изискват, в отклонение от принципа на служебното начало, правоимащите да представят редица документи, издавани след заплащане на такси за сметка на отчуждените собственици.

Препоръки:

1. Оценката при парично обезщетение, освен с пазарните, да се съобрази и с други фактори, така, че с възприемането на комплексен подход да се гарантира запазването на качеството на живот на собствениците на отчуждените имоти и да се избегне рискът да бъдат лишени от единственото им жилище;
2. Да се предостави право на избор за вида на обезщетението – имотно или парично, при отчуждаване на земеделски имоти и горски територии;
3. Не бързината (еднозначно отъждествявана с обществения интерес от бързото удовлетворяване на държавната или общинска нужда), а защитата на правото на равностойно обезщетение да се постави като приоритет и се възстанови двуинстанционността на административносъдебното производство при оспорване на отчуждителните актове;
4. Да се регламентират процедурите за изплащане на определените обезщетения на собствениците на отчуждени имоти и се унифицира административната практика, за да се преустанови незаконосъобразното забавяне на плащанията и прехвърлянето на административната и финансова тежест за набавяне на документи върху отчуждените собственици.

Нарушаване на правото на собственост върху земеделски земи при отстраняване на явна фактическа грешка (ЯФГ) в кадастралната карта

За разлика от оплакванията за недовършена поземлена реституция, проблемите за обезщетяването на собствениците на земеделски и горски имоти при отстраняване на явна фактическа грешка в КККР са сравнително нови и са свързани със системното трансформиране на картата на възстановената собственост в кадастрална карта по силата на закона. Обезщетяването на собствениците се извършва по реда на чл. 10б от ЗСПЗЗ, съответно чл. 6 и §8 от ПЗР на ЗВСГЗГФ.

Препоръка: Да се предвидят законодателни промени и организационни мерки за отстраняване на нарушението на правото на собственост върху възстановени по реда на ЗСПЗЗ и ЗВСГЗГФ земеделски и горски имоти при отстраняване на ЯФГ в КККР, като се предвидят необходимите гаранции за правата на засегнатите собственици.

IX. ПРАВО НА ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ И ДОБРА АДМИНИСТРАЦИЯ 2022 г.

Сигналите на гражданите често открояват по-сериозни или дори системни грешки и проблеми в работата на администрацията. Задачата на омбудсмана е да идентифицира тези проблеми и насочвайки вниманието на администрацията към тях, да я подпомогне при усъвършенстването на нейната дейност. Така чрез конструктивен диалог омбудсманът се превръща във важна част от процеса на изграждане на доверие между институциите и гражданите, на приближаване на публичната администрация до хората.

През 2022 г. в администрацията на омбудсмана са регистрирани 857 жалби, касаещи правото на добро управление и добра администрация, и приключват проверките по 835 преписки.

Графика №30. Жалби и сигнали, и приключени проверки, свързани с правото на добро управление и добра администрация за периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

Относно администрациите, срещу които са насочени оплакванията на гражданите в приключените жалби, те се разпределят, както следва:

- срещу централни органи на изпълнителната власт и техни териториални структури, както и срещу държавни и изпълнителни агенции и държавни комисии – 343 жалби (41,08%);
- срещу кметове на общини, райони и кметства, кметски наместници и съответните администрации са разгледани 466 жалби (55,80%);
- не се посочва конкретен орган или е посочен извършител, по отношение на който омбудсманът няма правомощия – 26 жалби (3,12%).

Жалбите срещу централни органи на изпълнителната власт са срещу: Агенция „Пътна инфраструктура“ (243), следвана от МВР (22), КЗП (15), Националната агенция за приходите (10), КЗЛД (9), Изпълнителна агенция „Автомобилна администрация“ (8) и т.н.

От жалбите срещу кметове на общини, райони и кметства, кметски наместници и съответните администрации най-многобройни са жалбите срещу Столичната община (СО) и нейните райони (129), следват община Варна (11) и община Пловдив (5) и др.

През 2022 г. се запазва съотношението между жалбите, при проверките по които не е установено нарушение от страна на администрацията (445 жалби – 53,29%), и жалбите, при които омбудсманът установява нарушение (356 жалби – 42,64%). Извън правомощията на омбудсмана попадат 34 случая (4,07%).

По преобладаващата част от жалбите (418) е изразено становище или на гражданите са дадени съвети и разяснения. В съответствие с правомощията си и в защита правата на гражданите омбудсманът отправя 322 препоръки и предложения към

административни органи. Омбудсманът продължава да разчита и на посредничеството като ефикасен способ за намиране на решение, като прибегва до него в 95 случая.

В преобладаващата част от случаите препоръките и посредничеството са последвани от съответни действия от страна на администрациите.

Основни проблеми, които гражданите поставят през 2022 г.

IX.1. ЛОШО СЪСТОЯНИЕ НА РЕПУБЛИКАНСКАТА ПЪТНАТА МРЕЖА, НА УЛИЧНАТА МРЕЖА В НАСЕЛЕНИ МЕСТА И НА ТЕХНИЧЕСКАТА ИНФРАСТРУКТУРА КЪМ НЕЯ (331 ЖАЛБИ – 39,64%)

През 2022 г. се запазва големият брой на тези жалби.

Гражданите все по-активно отстояват правото си на благоприятна и безопасна среда в населените места. С особена настоятелност те поставят искания за: ремонт или изграждане на улици и на техническата инфраструктура към тях; осигуряване на места за паркиране; изграждане на съоръжения за ограничаване на скоростта на движение; изграждане, опазване и поддържане на детски площадки и зелени площи; подобряване или промяна на организацията на движение, осигуряване на транспортен достъп до недвижими имоти, привеждане в изправност на опасни шахти, подлези, надлези; премахване на опасни дървета и др.

Традиционно преобладават жалбите, касаещи състоянието на пътищата от републиканската пътна мрежа и дейността на Агенция „Пътна инфраструктура“ (АПИ), често придружени и с подписки.

По повод обявените в началото на 2022 г. приоритети в работата Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ), на министъра на регионалното развитие и благоустройството бе предоставена информация за пътищата от републиканската пътна мрежа, за лошото състояние на които гражданите са сигнализирали, с предложение за обсъждане и евентуалното им включване в програмата за ремонт за 2022 г.

Предвид очерталото се въз основа на разгледаните жалби състояние на републиканската пътна мрежа омбудсманът смята, че е особено важно да бъде поставен акцент и на проблема за пътната безопасност.

След една от най-тежките катастрофи в страната през 2022 г. – на македонски автобус на автомагистрала „Струма“, при която загинаха 45 македонски граждани, прокуратурата възложи проверката на МРРБ и на Държавна агенция „Безопасност на движението по пътищата“ (ДАБДП).

Анализът на ДАБДП налага извода, че усилията на компетентните институции, имащи отношение към състоянието на пътната инфраструктура и безопасността на движението, трябва да бъдат насочени към подобряване на организацията и управлението на дейностите, свързани с инвестиционния процес и с последващото поддържане на пътната инфраструктура.

Препоръки:

1. Определянето на приоритетите за развитие на пътната инфраструктура да се осъществяват със съдействието на широк кръг заинтересовани, при спазване на принципите за прозрачност и предвидимост;
2. Извършване на цялостна оценка на състоянието на републиканската пътна мрежа;
3. Създаване на информационна система с актуални данни за пътната мрежа и нейното поддържане;
4. Определянето на целите и задачите, както и изготвянето на плановете за поддържане на пътната мрежа да става въз основа на задълбочен експертен анализ

на актуалните данни;

5. Осигуряване на предпоставки и условия за осъществяване на обективен надзор по време на целия процес на ремонт и/или строителство на пътната мрежа.

IX.2. НАРУШАВАНЕ НА ЗАКОНОВИ ИЗИСКВАНИЯ (216 ЖАЛБИ, 25,87%) И/ИЛИ НЕИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖЕНИЯ (28 ЖАЛБИ – 335%) ОТ СТРАНА НА АДМИНИСТРАЦИИ

През 2022 г. остава висок процентът на жалбите, в които граждани изразяват съмнение или твърдят, че административни органи действат в нарушение на законовите изисквания или не изпълняват вменени им с нормативни изисквания задължения.

Омбудсманът поставя акцент на няколко проблема, които касаят голям брой граждани, а именно:

✓ Отказ на общински администрации да регистрират адресно граждани в ателиета

До омбудсмана постъпват голям брой жалби от граждани, на които е отказана адресна регистрация в недвижими имоти със статут на ателие. Преобладаващата част от тях касаят районни администрации на СО.

След преглед и на нормативната уредба, уреждаща адресната регистрация, омбудсманът прави извод, че законът не изисква изрично имотът, за който е заявена адресна регистрация, да е жилищен, а единствено да се ползва „за жилищни нужди“.

Омбудсманът посочва и редица примери от практиката, които насочват към възможността за ползване на ателие за жилищни нужди, в т. ч.:

- възможност за ползване на данъчно облекчение за данък недвижим имот по чл. 25, ал. 1 от ЗМДТ за основно жилище ;

- възможност за ползване на данъчно облекчение за млади семейства при закупуване на ателие ;

- възможност лице – собственик на такъв имот, да сключи договор с доставчик на комунални услуги като битов клиент декларирайки, че няма друго жилище и че ползва имота за жилищни нужди, като се позове на измененията на § 1, т. 2а и § 1, т. 33а от ДР на Закона за енергетиката (ДВ, бр. 54 от 2012 г., в сила от 17.07.2012 г.).

Освен изложените вече аргументи, за омбудсмана е изключително важно да се даде възможност на всяко лице, подлежащо на гражданска регистрация, да изпълни задължението си да бъде регистрирано по постоянен и настоящ адрес, като тази адресна регистрация отразява обективно фактическата ситуация.

При проверки по жалби на граждани омбудсманът установява, че до м. април 2021 г., съгласно заповед на кмета на СО, всеки конкретен случай за искане за извършване на адресна регистрация в ателие е разглеждан от комисия, определена със заповед на районния кмет, която при взимане на решение следва да се ръководи от утвърдени изрични Правила за извършване на адресна регистрация в ателие, студио или стая.

С писмо изх. № СО-21-ВК084489(1)/22.04.2021 г. на кмета на СО до районните кметове се дават конкретни указания относно адресната регистрация на физическите лица, в т.ч. и относно преустановяване на адресна регистрация в ателиета.

В резултат на това се създават редица неудобства за тези граждани. Освен това, тъй като не могат да се регистрират по постоянен адрес, те не могат да изпълнят и свои задължения, вменени им по други закони, както и да се ползват от права, дадени им от други закони – на труд, на социално подпомагане и социално-икономическа защита и др.

Във връзка с изложеното омбудсманът отправя препоръка за преустановяване на тази практика.

След проследяване и на съдебната практика по проблема, общественият защитник отправя препоръка до кмета на СО да съобрази указанията си към районните администрации относно извършването на адресна регистрация с Решение № 5360/02.06.2022 г. на ВАС, според което не е законосъобразно да се отказва адресна регистрация в ателие.

В резултат, СО дава възможност всяка районна администрация да действа по своя преценка.

При проверки по нови жалби на граждани омбудсманът установява, че различни райони на СО прилагат различна практика.

✓ Отказ за издаване на свидетелство за управление на моторно превозно средство (МПС) на лица, завършили основно образование до 26 септември 2017 г. по отменения Закон за народната просвета

Към омбудсмана се обръщат граждани, завършили шофьорски курс и положили успешно изпити, на които от Областни дирекции на Министерство на вътрешните работи (ОД на МВР) отказват да приемат документите за издаване на свидетелство за управление на МПС с аргумента, че от 01.08.2022 г. е в сила ново изискване - лицето да е завършило най-малко десети клас.

При работата по жалбите е направен задълбочен преглед на нормативната уредба по проблема - Закона за българските лични документи (ЗБЛД), Правилника за издаване на българските лични документи (ПИБЛД), Закона за движението по пътищата (ЗДвП), Наредба № I-157 от 1 октомври 2002 г. за условията и реда за издаване на свидетелство за управление на МПС, отчета на водачите и тяхната дисциплина (Наредба № I-157/01.10. 2002 г.).

Според § 2а, ал. 1 (Нов - ДВ, бр. 72 от 2018 г.) от ПЗР на Наредба № I-157/01.10. 2002 г., лицата, завършили основно образование или X клас до 26 септември 2017 г. по отменения Закон за народната просвета, вместо копие от документ по чл. 13, ал. 1, т. 7 за завършен най-малко първи гимназиален етап на средно образование представят копие от документ за завършено най-малко основно образование.

Аналогична разпоредба се съдържа и в § 16 от ПЗР на ЗДвП, според която лицата, завършили основно образование или завършили X клас по реда на отменения Закон за народната просвета до влизането в сила на този закон, получават свидетелство за управление на моторни превозни средства по досегашния ред.

При проведени разговори с ОД на МВР е установено, че съществува различие относно прилагането на тези законови разпоредби. Предвид това омбудсманът поиска от министъра на вътрешните работи да бъдат изпратени указания до териториалните подразделения на МВР с оглед уеднаквяване на прилагането на закона и недопускането на отклонение от него.

В отговор омбудсманът е информиран, че в нарочно писмо на ОД на МВР са дадени указания за прилагането на нормативните изисквания.

✓ Начисляването на данък върху превозните средства за лек автомобил от две общини за един и същ период

Към омбудсмана се обръщат граждани, които след смяна на постоянния си адрес установяват, че за притежавани от тях МПС е начисляван данък върху превозните средства от две общини (в която са били регистрирани по постоянен адрес и в която е новата им адресна регистрация) за един и същ период.

В чл. 61 от Закона за местните данъци и такси (ЗМДТ) е определено, че данъкът се внася в приход на бюджета на общината по постоянния адрес, съответно седалището

на собственика, а в случаите по чл. 54, ал. 5 - в приход на общината по регистрация на превозното средство.

При проверки по тези жалби омбудсманът установява, че при предявяване на искане за възстановяване на недължимо заплатен данък към съответната община, различни общини прилагат разнопосочна практика. В част от случаите общини възстановяват тази част от заплатения данък, която е заплатена и към новата община. В други случаи обаче, на граждани категорично се отказва възстановяване на данъка, често с аргумента, че той е доброволно платен. Има случаи, при които новата община не изисква от гражданина заплащане на данъка от промяната на адресната му регистрация, в случай че представи документ за платен такъв и начислява данък за периода след това. Други общини начисляват данък за ПС след промяна на регистрацията им.

Това разминаване в практиката на общинските администрации по прилагането на закона следва да бъде преустановено. Във връзка с това омбудсманът се обърна към изпълнителния директор на Национална агенция за приходите, в съответствие с правомощията си по чл. 4, ал. 6 от ЗМДТ да даде методически указания относно прилагането на закона по изложения проблем.

В резултат, Агенцията прави задълбочен анализ на нормативните изисквания и практиката, която следва да се прилага.

✓ Блокиране на движението в гр. Русе, причинено от затрудненото пропускане на превозни средства на граничен пункт Дунав мост

Граждани сигнализират омбудсмана за сериозни задръствания на движението в гр. Русе през лятото на 2022 г. Задръстванията са причинени от затрудненото пропускане на превозни средства на граничен пункт Дунав мост.

Омбудсманът незабавно се обръща към министъра на транспорта и съобщенията, министъра на вътрешните работи, областния управител на Русе и кмета на община Русе с препоръка да се предприемат незабавни действия по компетентност, с които да се гарантира: безопасността на участниците в движението; възстановяване на нормалния трафик по улиците на града; възстановяване на реда и чистотата в града; спокойствието на гражданите. Посочва също, че следва да бъде обърнато специално внимание и на водачите и пътниците в блокираните превозни средства, като бъдат определени подходящи маршрути за преминаването им, подходящи места за престой, както и при необходимост да им се осигурява вода и храна. Препоръчва да се обсъдят съвместни действия с румънската страна за по-експедитивната обработка на преминаващите през граничния пункт Дунав мост.

В отговор бе своевременно и подробно информиран за предприетото от институциите за решаване на проблема.

✓ Неправомерни практики на Общинско предприятие „Гробищни паркове“ – Столична община (ОП)

Омбудсманът е сигнализиран за наложена практика гражданите да поръчат изработването и монтажа на гранитна плоча с надпис за урнова ниша само чрез ОП, като са принудени да подпишат договор с ОП. Това ги лишава от правото сами да изберат изпълнител на поръчката. ОП определя и необосновано висока цена за услугата – над 700 лв.

Омбудсманът отправя препоръка към кмета на СО за привеждане на дейността на ОП в съответствие с изискванията и преустановяване на тази неправомерна практика. В резултат, получава уверение, че действията на ОП са съобразени с препоръките на омбудсмана.

Препоръки към администрациите:

1. Да изпълняват вменените им задължения;
2. Да спазват стриктно принципите за законност, обективност и безпристрастност, в съответствие с Конституцията и с другите нормативни актове;
3. Да информират коректно и да консултират гражданите по поставените от тях проблеми и въпроси, като обосновават решенията си.

IX.3. ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАПЛАЩАНЕТО НА ПЪТНИ ТАКСИ (98 ЖАЛБИ, 11,74%)

И през 2022 г. остава голям броят на жалбите и сигналите срещу Национално толо управление (НТУ) във връзка с проблеми при закупуването на електронни винетки.

- ✓ **Граждани разбират с голямо закъснение за допуснатата грешка при изписването на номера на превозното средство при закупуването на винетка и за наложените многократно компенсаторни такси и глоби.**

Омбудсманът многократно отправя препоръки до АПИ за своевременно информиране на нарушителите за наложените им санкции. На 10.02.2022 г. отново сезира вицепремиера и министър на регионалното развитие и благоустройството, като настоява да бъде преустановена неправомерната практика по събиране на компенсаторни такси, както и нарушителите да бъдат уведомявани своевременно за наложените им глоби.

На 17.02.2022 г., с писмо до председателя на 47-то Народно събрание (НС) и председателя на Комисията по регионална политика, благоустройство и местно самоуправление (Комисия), омбудсманът отправя предложения за законодателни промени в ЗП, касаещи: действието на корекция на сгрешена винетка; уведомяване на нарушителите за наложени им компенсаторни такси; анулиране и/или връщане на платени суми за компенсаторни такси при извършена корекция, както и относно административнонаказателното производство по ЗДвП в тези случаи.

Усилията на омбудсмана за промени в ЗП продължиха и по време на 48-ото НС, като на 02.12.2022 г. до председателя на НС и до председателя на Комисията отново беше направено предложение за законодателни промени в ЗП и ЗДвП.

Предложенията на омбудсмана за промени в тези закони бяха подкрепени единодушно от народните представители на второ четене в пленарна зала на 01.02.2023г.

Приетите промените в ЗП водят до следните благоприятни последици за гражданите:

- корекция ще се извършва при сгрешени до три символа на регистрационния номер на превозно средство, както и при неизписването на символ от регистрационния номер на автомобил. Действието на корекцията е от момента на първоначално направеното волеизявление;

- при корекция на сгрешена винетка отпадат наложените компенсаторни такси и глоби;

- водачите на ПС ще бъдат уведомявани в рамките на три работни дни в случаи на установено движение по пътната мрежа без винетка;

- въвежда се по-справедлив и бърз механизъм за възстановяване на недължимо платени суми за компенсаторни такси и глоби, което по предложение на омбудсмана ще става в по-кратък срок (до 5 работни дни) по банкова сметка, посочена в заявлението за корекция от собственика/ползвателя на превозното средство, а ако не е посочена - на каса;

- освобождаване от административнонаказателна отговорност при извършена корекция ще става автоматично, без да се налага лицето да предприема каквито и да било действия за това;

- въведено е с обратна сила ограничение до три регистрирани нарушения в рамките на една календарна година за движение по платената пътна мрежа без заплатена пътна такса.

✓ Казусът „Пролеша“

Промените в ЗП и ЗДвП, внесени в 48-ото НС, вървят по време на изясняване от компетентните институции на казуса „Пролеша“ – жителите на с. Пролеша са пътували с автомобилите си до София без винетка, след като през 2020 г. са въведени в заблуждение от МРРБ и АПИ, че са освободени от заплащането им в този участък. След две години разбират за наложените им глоби за липса на платени пътни такси, като има случаи на наложени 166 глоби.

Омбудсманът незабавно се обръща към министъра на регионалното развитие и благоустройството за своевременни действия за разрешаване на възникналия проблем в полза на жителите на с. Пролеша. Отправена е препоръка да се допълни списъкът на участъците от републиканските пътища, за които не се заплаща винетна такса, с участъка София – с. Пролеша. Решението следва или да важи със задна дата, като по този начин отпаднат наложените санкции на гражданите, за които те нямат вина, или ако не – същите да бъдат опростени.

Тъй като от МРРБ не предприемат необходимите действия, омбудсманът настоява промените в ЗДвП, касаещи ограничаване броя на нарушенията за движение без винетка по платената пътна мрежа, да имат ретроактивно (обратно) действие, за да бъде решен проблемът на жителите на с. Пролеша. В заключителните разпоредби към Закона за изменение и допълнение на ЗП, в сила от 10.02.2023 г., е предвидено обратно действие – от 01 януари 2019 г.

✓ Закупуването на е-винетки е възпрепятствано от технически проблем

В разгара на летния сезон, на 31.07.2022 г., поради технически проблем в АПИ покупката на е-винетки е затруднена.

По повод жалби на граждани на 02.08.2022 г. омбудсманът изпраща препоръка до служебния министър на регионалното развитие и благоустройството и до председателя на УС на АПИ, в която настоява да бъдат анулирани всички наложени компенсаторни такси (от 70 лева) на 31 юли 2022 г.

След отправената препоръка председателят на УС на АПИ информира, че техническият проблем е възникнал на 31.07.2022 г. в 8:55ч. и е отстранен в 13:40 ч. От момента на възникване на техническия проблем до края на календарния ден на 31.07.2022 г. са регистрирани движения на пътни превозни средства по платената пътна мрежа без заплатена пътна такса.

✓ Администрации не разглеждат поставен въпрос или проблем в разумен срок (35 жалби – 4,19%)

Остава относително висок дялът на жалбите срещу администрации, които необосновано забавят отговора си и/или не предприемат своевременни действия по поставените пред тях проблеми, с което нарушават чл. 41 от Хартата за основните права на ЕС, според който гражданите имат право на безпристрастно и справедливо разглеждане на въпроси, отправени към компетентната администрация, представляващи тяхно право или законен интерес, с отговор в разумен срок.

През 2022 г. голяма част от тези жалби са на граждани, които не получават своевременни отговори на исканията си за предоставяне на дърва за огрев на преференциални цени.

Препоръки:

1. Създаване на добра организация, мобилизиране на наличните ресурси и предприемане на необходимите мерки за вземане на навременни и адекватни управленски решения от администрациите;
2. Поддържане на коректен и открит диалог с гражданите за изясняване на причините в случай на забавяне.

✓ Нарушаване на стандартите за качество на административното обслужване (44 жалби – 5,27%)

Остава относително висок дялът на жалбите срещу администрации, които необосновано забавят отговора си и/или не предприемат своевременни действия по поставените пред тях проблеми, с което нарушават чл. 41 от Хартата за основните права на ЕС, според който гражданите имат право на безпристрастно и справедливо разглеждане на въпроси, отправени към компетентната администрация, представляващи тяхно право или законен интерес, с отговор в разумен срок.

През 2022 г. голяма част от тези жалби са на граждани, които не получават своевременни отговори на исканията си за предоставяне на дърва за огрев на преференциални цени.

Препоръки:

Разширяване на електронното управление, повишаване на ефикасността му и облекчаване на административните процедури чрез:

1. Разширяване на възможностите граждани да ползват електронни услуги като отпадане изискването физическите лица да имат квалифициран е-подпис, за да ползват публичните е-услуги, и се осигурят и други способи за електронна идентификация с подходящо ниво на сигурност, като напр. ПИК от НАП и НОИ, мобилни приложения и др.;
2. Намаляване на таксите за ползването на е-услуги;
3. Отпадане на удостоверенията, които администрацията изисква от гражданите, и служебно събиране на информацията;
4. Разширяване на възможностите за сигурно електронно връчване при заявено съгласие.

✓ Проблеми относно защитата на личните данни (33 жалби – 3,95%)

Жалбите на гражданите, свързани с прилагането на изискванията за защита на личните данни, се отнасят най-често за:

- обработването на лични данни от различни държавни институции и доставчици на обществени услуги;
- публикуване на лични данни в интернет пространството и социалните мрежи;
- прекомерното забавяне на отговорите на КЗЛД на подадени молби и сигнали.

В тези случаи омбудсманът разяснява на гражданите правната уредба за защита на личните данни и/или сигнализира КЗЛД за конкретните случаи и изисква представяне на становище и предприемане на действия по тях.

Препоръка:

Осъществяване на ефективен контрол относно прилагането на нормативните изисквания за защита на личните данни.

✓ Проблеми на местното самоуправление (24 жалби – 2,87%)

Гражданите все по-настойчиво отстояват правото си на участие при обсъждане на общественозначими въпроси и при вземане на решения по тях.

Тези жалби през 2022 г. касаят главно местната администрация и се отнасят за:

- начина, по който се провеждат обсъждания и допитвания по въпроси от значение за местната общност;
- разпоредби в общински наредби.

Препоръка:

Процесът на обсъждане и вземане на решения да бъде прозрачен, да осигурява възможности за широко гражданско участие.

✓ Пропуски в нормативната уредба, в резултат на които се нарушават права на граждани (26 жалби – 3,12%)

Граждани не притежават валидна лична карта и не могат да заявят издаването на такава.

Съгласно чл. 23, ал. 1 от Закона за българските лични документи (ЗБЛД), личната карта на българските граждани е основен идентификационен документ за самоличност, валиден на територията на Република България или на територията на друга държава съгласно международни договори.

За неизпълнение на това задължение гражданите подлежат на санкции.

Личните карти се издават и подменят от органите на МВР по постоянния адрес на лицето след представяне на заявление и документи по гражданско състояние, издадени от местната администрация по ред, установен с акт на Министерския съвет (чл. 31, ал. 1 ЗБЛД).

През 2022 г. омбудсманът бе информиран от МВР, че според данните на администратора на Национален автоматизиран информационен фонд „Национален регистър на българските лични документи“ „към 09.05.2022 г. броят на българските граждани, които нямат издавани лични карти, нямат валиден граждански паспорт и към момента нямат актуален постоянен адрес е 44 670, като от тях 30 694 са с настоящ адрес в чужбина“. Още 1014 български граждани са с изтекъл срок на валидност на личните карти и нямат актуален постоянен адрес, като от тях 556 са с настоящ адрес в чужбина.

Омбудсманът смята, че на първо място е важно системно да се събира и анализира информация относно броя на лицата без валидни лични документи, както и да се идентифицират причините, поради които тези граждани са без лични документи.

При работата по жалби на граждани омбудсманът стига до извода, че една от причините за това е, че ЗБЛД и ПИБЛД обвързват издаването на документ за самоличност със съществуването на актуална регистрация по постоянен адрес. Според чл. 26, ал. 1 от ЗБЛД личната карта съдържа данни за постоянен адрес.

В същото време немалък брой граждани не могат да отговорят на изискванията, за да бъдат регистрирани адресно.

Омбудсманът многократно поставя проблемите, свързани с адресната регистрация на гражданите, условията и редът за която са регламентирани в Закона за гражданската регистрация (ЗГР) и Наредба № РД-02-20-9 от 21.05.2012 г. за функциониране на Единната система за гражданска регистрация, издадена от министъра на регионалното развитие и благоустройството.

Според чл. 90, ал. 1 от ЗГР, всяко лице, подлежащо на гражданска регистрация, е задължено да заяви писмено своя постоянен и настоящ адрес, който трябва да съответства на адрес по чл. 89, ал. 5. В същото време в ЗГР се съдържат изисквания, които не позволяват регистрация по постоянен/настоящ адрес на граждани:

- които не могат да представят изискваните се документи по ЗГР;
- български граждани, живеещи и работещи в чужбина, вписани в регистъра на населението, които не могат да посочат постоянен адрес в България;
- адресът за регистрация на които е обозначен по начин, който не отговаря на изискванията на ЗГР;
- адресът за регистрация на които е на ателие и вилна сграда.

Препоръки:

Законът трябва да създаде условия за адресна регистрация и издаване на документ за самоличност за всеки български гражданин. За целта трябва:

1. Системно да се събира и анализира информация относно броя на лицата без валидни лични документи, както и да се идентифицират причините, поради които тези граждани са без лични документи;
2. Да се направят необходимите законови промени, които да създадат условия за това.

✓ Заявяване на адрес на управление на търговци

И през 2022 г. граждани сигнализират и търсят съдействие във връзка с причинените им неудобства в резултат, че на адреса им, без тяхно знание и съгласие, са регистрирани търговци.

Омбудсманът многократно поставя проблема на вниманието на министъра на правосъдието, както и на Народното събрание в годишните си доклади, но без резултат.

Проблемът е породен от правната уредба на фирмената регистрация в Закона за търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел (ЗТРЮЛНЦ) и в Търговския закон (ТЗ), както и в Наредба № 1 от 14.02.2007 г. за водене, съхраняване и достъп до търговския регистър и до регистъра на юридическите лица с нестопанска цел (Наредбата). Според регламента, вписване и заличаване в търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел се извършва въз основа на заявление по образец съгласно приложения към Наредбата. Част от задължителните данни, които се попълват за всички вписани в търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел субекти, са данните за техните седалище и адрес на управление. Те се посочват от търговеца, но не подлежат на проверка, както и правното основание за ползване на имота на съответния адрес. Това позволява при регистрация търговец да посочва произволен адрес на управление. По този начин се допуска търговци да се регистрират на адреси на граждани без тяхно знание и съгласие.

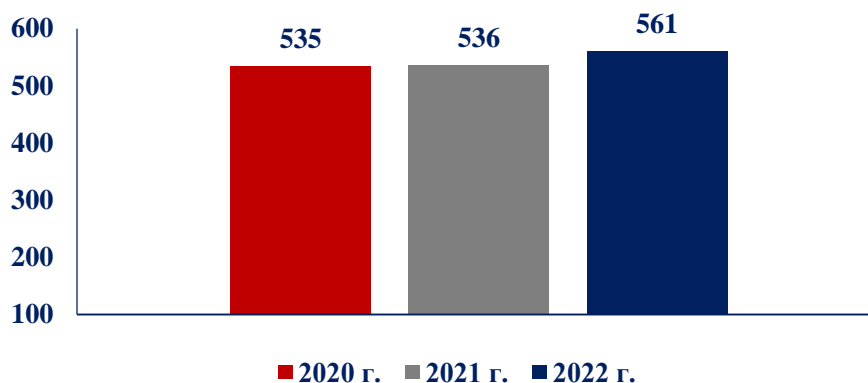
Препоръки:

1. Министерството на правосъдието да предприеме действия за анализ и да инициира нормативни промени за преустановяване на недобросъвестната практика търговци да посочват като адреси на управление адреси на граждани без тяхно изрично съгласие;
2. Да се предвиди механизъм за служебно заличаване на такива адреси на управление при подадено обосновано искане за това от потърпевши граждани.

Х. ПРАВО НА ЗДРАВΟΣЛОВНА И БЛАГОПРИЯТНА ОКОЛНА СРЕДА

През 2022 г. нараства броят на жалбите и сигналите, свързани с правото на здравословна и благоприятна околна среда. Постъпват 561 броя жалби и сигнали от граждани и техни инициативни комитети, както и от екологични организации.

Графика №31. Жалби и сигнали в областта на здравословната и благоприятна околна среда за периода 2020-2022 г., брой

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

Оплакванията засягат основно следните групи проблеми: нарушения и необективност при извършване на екологична оценка, оценка на въздействието върху околната среда и оценка за съвместимост със зони от Натура 2000 при допускане на мащабни инвестиционни предложения; недостатъчна защита на населените места от дейности, представляващи източник на вредни емисии във въздуха, водите и почвите в близост до тях; неспазване на условията на комплексните разрешителни за предотвратяване на промишлено замърсяване; недостатъчна уредба на разрешителния режим и неприлагане на мерки за ограничаване на шум и замърсяване от площадки за дейности с отпадъци в населените места; липса на предвидимост за разкриване и разширяване на кариери за добив на строителни материали в екологично чисти райони; нарушаване на обществения интерес при промяна на предназначението на поземлени имоти, свързани с общото ползване на минерални води; дълготрайни проблеми на прекомерна намеса в режима на реките и речните легла при изземване на наносни отложения за тяхното почистване; липса на контрол за осигуряване на задължителен минимален отток при ползване на води от ВЕЦ; подценяване на сигналите на гражданите и дефицит на навременна реакция за установяване на замърсяване и неговия източник от органите на РИОСВ; недостатъчна възможност за съдебно оспорване на програмите за подобряване на качеството на въздуха; допускане на замърсяващи околната среда инсталации за производство на електрическа енергия от остатъци от селското стопанство и растителна маса, които се подпомагат от държавата.

Х.1. МОНИТОРИНГ НА НОРМАТИВНАТА УРЕДБА В ОБЛАСТТА НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Омбудсманът изразява принципната си подкрепа за Законопроекта за изменение и допълнение на Закона за чистотата на атмосферния въздух (ЗЧАВ), внесен от МС, сигнатура 47-202-01-38/13.07.2022 г. по-специално в частта на параграфи 10 и 11, засягащи правата за достъп до информация относно данните от мониторинга на качеството на въздуха, както и до правосъдие за оспорване на програмите по чл. 27 от

ЗЧАВ. В предмета на законопроекта обхванато и ограничаването на замърсяването с интензивно миришещи вещества. Законопроектът не е приет в мандата на 48-то НС.

На етапа на обществено обсъждане, със срок до 14 октомври 2022 г., омбудсманът изрази аргументирано становище против приемането на проект на Наредба за отменяне на Наредба №7 от 2004 г. за изискванията, на които трябва да отговарят площадките за разполагане на съоръжения за третиране на отпадъци (ДВ, бр. 81 от 2004 г.). Със становището е обоснована недопустимостта на въвеждане на необорима презумпция, с която посочените обекти се амнистират незабавно и необратимо за тяхното местоположение, без оглед на действителното им съответствие с изискванията на материалното право за опазване на околна среда и здравето, които са с по-висок ранг на нормативна защита, респективно при липса на съответствие такива обекти биха подлежали на премахване. Към момента проектът не е приет.

Препоръки:

1. При подготовката на закони и подзаконовни нормативни актове стриктно да се спазва изискването за предварителна оценка на въздействието и за провеждане на обществени консултации с гражданите и юридическите лица, съгласно чл. 18а. от ЗНА и с оглед изискванията на чл. 37 от Хартата на основните права на ЕС за осигуряване на високото равнище на опазване на околната среда и подобряването на нейното качество в съответствие с принципа на устойчиво развитие.

Х.2. ПРОБЛЕМИ НА ПРОЦЕДУРИТЕ ЗА ОЦЕНКА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО ВЪРХУ ОКОЛНАТА СРЕДА

Въз основа на анализа на жалбите до омбудсмана се проследяват несъответствия спрямо материалноправните условия, както и процедурните изисквания по Глава шеста от ЗООС и Директивите за ЕО/ОВОС. Елементи на регламентирания процедури за превантивни дейности се тълкуват превратно и прилагат неправилно в практиката на РИОСВ като компетентен орган, което осуетява възможността за реализация на основни принципи на екологичното право и съобразяване с приоритета на целите за опазване на околната среда и здравето на засегнатото население.

Препоръки:

Да бъдат предприети организационни мерки и нормативни промени относно:

1. Извършване на системен анализ на инвестиционни обекти, за които постъпват множество жалби на граждани, но при допускането на тяхната реализация не е проведена процедура за пълен ОВОС;

2. При установени при анализа нарушения по тълкуването и прилагането на закона относно подлежащите на ОВОС обекти, административния акт да бъде преразгледан по реда и сроковете на чл. 100 от АПК, или безсрочно в случаите на нищожност.

Х.3. ПРОБЛЕМИ ОТНОСНО СПАЗВАНЕ НА УСЛОВИЯТА НА КОМПЛЕКСНО РАЗРЕШИТЕЛНО ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ПРОМИШЛЕНО ЗАМЪРСЯВАНЕ

Наличието на повтарящи се жалби и предвид очертаните кръг проблемни въпроси по предмета на контрол във взаимовръзката качество на въздуха – емисионни норми, от омбудсмана се констатира необходимост от допълнително координиране на функциите на ИАОС и РИОСВ, съответно като орган за издаване на комплексно разрешително и за контрол за спазване на включените в него емисионни ограничения.

Препоръки:

При наличие на повтарящи се жалби на граждани за неспазване на КР и бездействие на РИОСВ за установяване на замърсяване:

1. Да се установи процедура за вътрешно докладване по инициатива на директора на ИАОС или на министъра на околната среда и водите в определен срок;
2. При необходимост да се окаже методическа помощ и да се предвиди компетентност за подпомагане на експертния съвет към директора на РИОСВ от страна на експерти на ИАОС и МОСВ, с оглед преценка за необходимите мерки за контрол, включително и за промяна на установените емисионни норми. Извършване на системен анализ на инвестиционни обекти, за които постъпват множество жалби на граждани, но при допускането на тяхната реализация не е проведена процедура за пълен ОВОС.

Х.4. НАРУШЕНИЯ ПРИ УПРАЖНЯВАНЕ НА РЕЖИМА ЗА ПОЧИСТВАНЕ НА РЕЧНИТЕ ЛЕГЛА ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ТЯХНАТА ПРОВОДИМОСТ

Изземването на наносни отложения от леглата на реките е дейност, която може да доведе до множество негативни процеси, когато не се изпълнява при строго спазване на нормативните изисквания и добра практика. Такива последици могат да бъдат например ерозия на бреговете, промяна на дънния профил на речните участъци, унищожаване на хабитати на защитени видове и осушаване на крайречни земеделски земи или увеличаване на риска от наводнение. Тенденции и проявления на тези процеси се отчитат в различна степен в голяма част от българските реки, като от нарушенията са застрашени не само устойчивостта на речните легла, но и изградените в тях мостове и други хидротехнически съоръжения. Определянето на обхвата и параметрите на изземване се извършвани въз основа на оценка, която само в редки случаи е обоснована от хидроложки анализ и хидравлични изчисления. Липсата на подробни морфологични изследвания се сочи като една от основните причини за неблагоприятните последици.

Препоръки:

1. Да се извърши оценка на въздействието от прилагане на Наредбата за ползване на повърхностни води относно по-ясно нормативно обвързване на условията на разрешителното за ползване на воден обект по чл. 140, ал. 7 от ЗВ с техническия проект за изземване на наносните отложения, както и въвеждане на нормативно изискване за определяне на участъците и количествата на изземване въз основа на хидроложки анализ и хидравлични изчисления;
2. Да бъде възложен одит на режима на изземване на наносни отложения за почистване на речните легла, с оглед условията на предоставяне на публични активи на лица извън публичния сектор, съгласно чл. 6, ал.2, т. 8 от Закона за Сметната палата.

Х.5. ПРАВО ЗА УЧАСТИЕ И ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ НА ЗАСЕГНАТАТА ОБЩЕСТВЕНОСТ ПО ПОВОД НА ИЗДАВАНЕ НА РАЗРЕШЕНИЯ ЗА ДОБИВНИ ДЕЙНОСТИ

Проучването на експлоатацията на подземни богатства в близост до населените места, основно строителни материали, продължава да е сред секторите на обществено недоволство като предмет на колективни жалби на засегнатите жители до националния омбудсман.

Административните процедури за издаване на разрешения и концесии за проучване и добив на подземни богатства поради своята продължителност препятстват ефективната възможност за упражняване на правата за участие в процедурата и за достъп до правосъдие от „засегнатата общественост“.

Социално неприемливо е скритото резервиране на площи за бъдещи кариери при липса на стратегическа планомерност за предварителното териториално определяне на

райони за проучване и добив на общоразпространени полезни изкопаеми (строителни материали), както и либералния подход в нормативната уредба, допускащ 1) значителна продължителност на процедурите във фазите на издаване на разрешителни актове, свързани с добив на подземни богатства и 2) отчитане по формални белези на периода на валидност на свързаните с тях решения по глава шеста от ЗООС.

Препоръка: За осигуряване на времева адекватност на признатите права за участие и достъп до правосъдие на засегнатата общественост по повод на издаване на разрешения и концесии за добивни дейности е необходимо преуреждане на процедурните елементи и срок на валидност на свързаните с тях ЕО/ОВОС.

Х.6. ЗАСЯГАНЕ НА ПРАВОТО ГРАЖДАНИТЕ ЗА ОБЩО ПОЛЗВАНЕ НА МИНЕРАЛНИТЕ ВОДИ

Във връзка с множество обществени инициативи, както и жалби, сигнали и подписки на граждани, през последните години пред омбудсмана се поставят въпросите за недостатъчна уредба на правото на гражданите за общо ползване на минералните води. В периода от 2014 година насам ежегодно пред омбудсмана постъпват жалби на граждани срещу допуснатата разруха на обществените бани, напр. в Костенец, с. Баня, Панагюрище, с. Ягода, община Мъглиж. Жителите на столицата също настояват за запазване на минералните бани в Овча купел и Горна баня, както и се обявяват против плановете за частична промяна на функционалното им предназначение. В Закона за водите не се регулира защитен статут на сгради и съоръжения, и прилежащите поземлени имоти, без които е немислимо осигуряването на широк обществен достъп до минералната вода за къпане и водни процедури.

Препоръка: Да се предприемат организационни мерки и нормативни промени за възстановяване на обществения интерес от трайно запазване на териториално-устройственото и функционално предназначение на сгради и поземлени имоти, отредени за бани и комплекси за ползване на минерални води с широк обществен достъп.

Х.7. ПРОБЛЕМИ НА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА И СПАЗВАНЕ НА КРИТЕРИИТЕ ЗА УСТОЙЧИВОСТ ПРИ ПРОИЗВОДСТВО НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЕНЕРГИЯ ОТ БИОГАЗ

Към омбудсмана продължават да постъпват колективни жалби на граждани с оплаквания за замърсяване от дейността на централи за производство на електрическа енергия от биогаз, при прилагане на технология за анаеробно третиране на животински тор с добавяне на растителна маса.

От омбудсмана се констатира неяснота относно установяването на количествените показатели за компонентите на използвана входяща суровина за енергийната централа, с оглед възможност за обективна преценка за спазване на изискването на чл. 24, т. 3 от ЗЕВИ (минимално съдържание на животински тор) или за спазване на други изисквания за опазване на околната среда.

Препоръки:

1. Да се актуализира обхватът на контролните правомощия за установяването на съответствие с нормативните изисквания за определяне на количеството енергия като произведено от възобновяеми източници при прилагане на технология за анаеробно третиране на животински тор с добавяне на растителна маса;

2. Да се преразгледа административната практика за прилагане на изискванията за издаване на комплексно разрешително за този вид инсталации.

Препоръка: Остава актуална препоръката на омбудсмана от предходните години за необходимостта от по-добра координация между органите на местно самоуправление и компетентните държавни органи – РИОСВ, Държавния здравен контрол, БАБХ за мониторинг и контрол на факторите на жизнената среда в населените места.

XI. ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ И ЕЗИК НА ОМРАЗАТА

Темата за неравното третиране продължава да бъде във фокуса на работата на институцията на омбудсмана. Институцията на омбудсмана неведнъж акцентира върху неблагоприятното въздействие на дискриминацията върху живота и възможностите на пострадалите. Макар и институцията да не е специализиран орган по защита срещу неравното третиране, подадените жалби през 2022 г. са израз на доверието в работата на омбудсмана и активната дейност за осигуряване на правата на гражданите.

Жалбите и сигналите обаче разкриват и сериозни дефицити на системата и липсата на адекватни действия за предотвратяването на дискриминацията и за навременното ѝ разпознаване.

В изпращаните становища до отговорните органи омбудсманът многократно застъпва тази позиция и настоява за вземане на мерки за подходящо разрешаване на констатираните проблеми.

През изминалата година постъпват 17 жалби, които обаче обхващат широк кръг от проблеми и големи групи от хора.

XI.1. ДИСКРИМИНАЦИОННИ РАЗПОРЕДБИ В НАРЕДБАТА ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ЗАКРИЛА НА ДЕЦА С ИЗЯВЕНИ ДАРБИ

Граждани изразяват недоволството си от условията в чл. 10 от Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби (Наредбата), които позволяват подкрепа за даровити деца да бъде за ученици от VIII до XII клас. Смятат, че въведените изисквания са в противоречие с определението в Закона за закрила на детето, където е указано, че „дете, показало трайни способности и постижения в областта на науката, изкуството или спорта, надвишава постиженията на своите връстници е дете с изявени дарби“, както и че те поставят децата от по-малките класове в неравно положение.

С цел преодоляване на съществуващата дискриминация, през последните две години омбудсманът изпраща препоръки до компетентните органи за изменение на Наредбата, но до момента без резултат.

XI.2. ИЗПЛАЩАНЕ НА ДОБАВКИ ЗА ВАКСИНИРАНЕ СРЕЩУ COVID-19 КЪМ ПЕНСИИТЕ САМО НА ОПРЕДЕЛЕНИ ГРУПИ УЯЗВИМИ ЛИЦА

Гражданите са недоволни, че в чл. 1, ал. 1 и особено в ал. 2 на Постановление № 474 от 30 декември 2021 г. за одобряване на допълнителен трансфер по бюджета на държавното обществено осигуряване за 2021 г. (Постановлението), обн., ДВ, бр. 1 от 4.01.2022 г., в сила от 30.12.2021 г., отпускането на финансовия стимул за ваксиниране срещу COVID-19 е ограничено само до категорията „пенсионери“.

В жалбите се отбелязва, че има и други граждани, които са в уязвимо положение и с повишен риск за живота и здравето при евентуално заразяване и тежко протичане на инфекцията от COVID-19.

Позицията на омбудсмана, изразена пред министъра на здравеопазването и министъра на труда и социалната политика, е, че действията за преодоляване на

последниците от пандемията изискват предприемането на подходящи, широкоспектърни и подкрепящи мерки от отговорните органи, в центъра на които е запазването на живота и здравето на всеки човек, при гарантиране на неговите останали права.

Препоръчано е да бъдат положени всички възможни усилия за предоставяне на тези граждани на навременна и достъпна информация относно мерките за предотвратяване на разпространението на COVID-19 и за това как да защитят себе си и околните.

От друга страна, предвид уязвимостта при евентуално заразяване, е препоръчано да бъдат осигурени допълнителни механизми за подкрепа, в т. ч. чрез въвеждане на адекватни стимулиращи мерки по подобие на тези в чл. 1 от Постановление № 474 от 30 декември 2021 г. за одобряване на допълнителен трансфер по бюджета на държавното обществено осигуряване за 2021 г., но без изисквания за придобито право на пенсия.

XI.3. НЕРАВНО ТРЕТИРАНЕ НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ ПРИ СКЛЮЧВАНЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДОГОВОРИ

Граждани изразяват недоволството си, че застрахователни компании в България отказват да сключват застраховка „Помощ при пътуване в чужбина“ с лица с трайно намалена работоспособност над 50% и лица на възраст над 84 години.

В изразеното становище до ръководителите на отговорните компании омбудсманът подчертава, че хората с увреждания са уязвими граждани, които следва да имат и да могат да упражняват всички права и свободи, наравно с останалите граждани, без допускане на каквато и да е дискриминация. Това е основно изискване на ратифицираната от България Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания и следва да се прилага във всички области от живота на гражданите с увреждания, в т.ч. по отношение на предлаганите и сключвани с тях застраховки. Така, в чл. 25, Б. „Д“ от Конвенцията е изрично регламентирано, че „се забранява всякаква дискриминация спрямо хората с увреждания при предоставянето на здравни застраховки, както и на застраховки живот, когато такива се допускат по националното законодателство, които трябва да им се предоставят по справедлив и обоснован начин“. Конвенцията изисква промяна на парадигмата при вземане на решения по случаи на деца с увреждания, като посочва, че във всякакви действия, засягащи децата с увреждания, първостепенно съображение следва бъде защитата на интересите на детето (чл. 7 от Конвенцията).

XI.4. ЛИПСА НА ДОСТЪПНА АРХИТЕКТУРНА СРЕДА

И през изминалата година постъпват жалби във връзка с неосигурената достъпност на хората с намалена подвижност. Липсата на достъпна среда е в нарушение на правата на хората с увреждания и е в нарушение на редица международни и вътрешни нормативни актове.

По всички случаи, по които постъпват оплаквания за нарушение на действащата уредба, са отправени препоръки за разрешаване на проблемите. Констатациите са, че в преобладаващата част отговорните органи се съобразяват с препоръките и предприемат действия за изпълнение на нормативно установените задължения.

Необходимо е да се акцентира на неизпълнената за втора година препоръка за осигуряване на достъпност за хората с намалена подвижност във всички мотриси на трамвай № 11 в гр. София. Како е отбелязано и в Годишния доклад за дейността на омбудсмана за 2021 г., във връзка с постъпили в институцията сигнали, омбудсманът поставя проблема на вниманието на Центъра за градска мобилност и акцентира върху констатациите, че част от рамките са „заковани“.

От получената информация се констатира, че все още се движат и стари мотриси – български и чешки, без нужната достъпна среда, като се полагат усилия за намиране

на баланс чрез пускането и ползването на същия брой превозни средства със средна нископодова част по всички линии, в т.ч. по линия № 11.

XI.5. КРИТЕРИИТЕ ЗА ОСВОБОЖДАВАНЕ ОТ ЗАПЛАЩАНЕ НА ВИНЕТНИ ТАКСИ ПО ЧЛ. 10В ОТ ЗАКОНА ЗА ПЪТИЩАТА

През изминалата година продължават да постъпват жалби във връзка с въведените ограничителни изисквания за освобождаване на хората с увреждания и техните семейства от заплащане на винетни такси по чл. 10в от Закона за пътищата.

Основно оплакване на гражданите са техническите параметри, на които следва да отговарят леките автомобили, собственост на гражданите с увреждания или в режим на съпругеска имуществена общност. Критериите са обявени за дискриминационни от Комисията за защита от дискриминация, но независимо от това продължават да са част от действащата нормативна уредба.

XI.6. ПРОБЛЕМИ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ

Омбудсманът настоява като приоритет на органите на властта да бъде включването на борба с антиромската дискриминация. Важен политически знак за интеграционния процес ще е стратегията по ромските проблеми да бъде поставена на вниманието на НС. За да бъдат ефективни дейностите от стратегията, е необходимо да се разработи към нея специално приложение с конкретни мерки за борба с антиромската дискриминация.

Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2022-2030 г.)

В края на март 2022 г. е публикувана за обществено обсъждане Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2022–2030г.).

В Годишния доклад за дейността на омбудсмана за 2021 г. омбудсманът отбелязва, че важен политически знак за интеграционния процес ще е Националната стратегия да бъде поставена на вниманието на Народното събрание и да бъде одобрена с акт на законодателния орган. Стратегията обаче е одобрена с решение на Министерския съвет, което, както отбелязват и ромските организации, участвали активно в процеса на изготвяне на стратегията, е отстъпление и не дава ясен знак, че е постигнат политически консенсус по темата.

Омбудсманът споделя възраженията на ромските организации и препоръчва те да бъдат активно включвани в процеса по изготвянето на важните стратегически документи и при изпълнението на заложените мерки и дейности.

Евикции

Издаването и изпълнението на заповеди за разрушаване на незаконни жилищни постройки засяга особено неблагоприятно и непропорционално най-вече ромски семейства.

Посочените от властта причини, поради които се пристъпва към принудително премахване на жилища, са, че постройките са незаконни, опасни за живота и здравето на живущите в тях, незаконно завземане на терени, които са общинска собственост или собственост на други субекти.

За пореден път омбудсманът намира за необходимо да припомни своето становище, че властите не трябва да се повлияват от враждебното отношение на една група срещу друга и действията им не трябва да имат за цел да удовлетворят исканията само на едната страна. Наложително е да се полагат максимални усилия този проблем да не се фокусира върху етническата принадлежност на засегнатите лица.

За омбудсмана е от значение, че това са жилища, които са единствени за хората, живели в тях в продължение на години, сред които има деца и възрастни. Извеждането им може да има разрушителни последици за тях, защото ще изгубят домовете си, ще бъде разбит личният и семейният им живот, което е основно право, защитено, както и в Конституцията на Република България, така и в Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи.

За поредна година омбудсманът изразява своята загриженост, че подготвените изменения в Закона за държавната собственост, Закона за общинската собственост и Закона за устройство на територията, с които се цели да се въведе принципът на пропорционалност при събарянето на незаконно строителство, не са разгледани и приети.

Лица без адресна регистрация и документи за самоличност

За поредна година омбудсманът привлича вниманието на законодателната власт върху сериозен проблем, който е с преки последици върху гражданите, засегнати от евикция, а именно оставянето им без актуална адресна регистрация и като резултат от това невъзможността да притежават документи за самоличност.

По поставения проблем омбудсманът констатира, че сега действащият режим за адресна регистрация, уреден в Закона за гражданската регистрация (ЗГР), създава редица проблеми за граждани, засегнати от евикция. В законодателство не са уредени изключения за адресна регистрация на граждани, загубили жилището си в резултат на премахването му поради незаконност.

Така една група граждани, които са загубили единствените си жилища понесат допълнителна тежест, тъй като са поставени в ситуация да не могат да изпълнят задълженията си и по Закона за българските лични документи (ЗБЛД) и да поискат издаване на лична карта, а за неизпълнение на това задължение носят отговорност.

Многократно омбудсманът е поставял тези проблеми на вниманието на Министерство на регионалното развитие и благоустройството. За някои от тях Министерството е сигнализирано и от общински администрации, в т.ч. и от Столична община, но до настоящия момент не е поет ангажимент от органите за предприемане на действия по компетентност.

Изложеното налага извода, че правата и интересите на българските граждани не са защитени в достатъчна степен.

Омбудсманът настоява да се потърси решение на очерталите се проблеми, вкл. и чрез законодателни промени в ЗГР и изразява увереност, че проблемите ще бъдат подложени на внимателен анализ и ще се вземат законодателни решения в защита на правата на гражданите.

XI.7. РАВНОПОСТАВЕНОСТ

За поредна година омбудсманът изразява своето становище, че действащият Закон за равнопоставеност на жените и мъжете е по-скоро формален, не достатъчно конкретен и не предлага нови договорености, които да отговарят на степента на развитие на социалните отношения и не регламентират основните механизми за равенство на половете. Той е по-скоро с характер на обикновена декларация без значим практически ефект.

Основна приоритетна област за осигуряване на равенство между жените и мъжете е борбата с домашното насилие, област, в която омбудсманът е силно ангажиран и последователно е защитава позицията, че са необходими промени в нормативната уредба, за да се осигури по-ефективна защита на пострадалите от домашно насилие.

Омбудсманът нееднократно поставя на общественото внимание проблема с домашното насилие, който допълнително се засили в условията на глобалната

пандемия от COVID-19. Това обаче не бива да бъде възприемано като неизбежност, а напротив, трябва да бъдат положени повече усилия, за да се разбере защо и как се случва насилието и да се вземат необходимите мерки за преодоляването му.

Омбудсманът изразява становище, че със създаването на добра нормативна основа ще бъдат преодолени съществуващите дефицити не само по отношение на държавната политика за превенция на домашното насилие, но най-вече ще се предоставят повече механизми за ефективната защита на жертвите и ще се гарантира възпиращо действие по отношение на извършителите.

Неотложна е необходимостта от приемането на законодателните предложения за изменение на Закона за защита от домашното насилие, с които се дава гаранция, че за жертвите ще бъде осигурена ефективна защита от домашното насилие и държавата ще бъде по-ангажирана с борбата срещу домашното насилие.

XI.8. ЕЗИК НА ОМРАЗАТА

За поредна година омбудсманът констатира, че езикът на омразата все по-трайно се използва в обществото ни и през годините сме свидетели на липсата на действия по предотвратяване на ползването и разпространението му. Воден от разбирането, че драстичното увеличаване на ползването и разпространението на езика на омразата е общоевропейско предизвикателство, Европейската комисия предлага езика на омразата и престъпленията от омраза да бъдат включени в списъка на престъпленията в ЕС.

За омбудсмана е обезпокоително, че липсата на адекватни мерки за преодоляване на езика на омразата води до намаляване на обществената чувствителност по този проблем и езикът на омразата става част от ежедневието на гражданите. Това застрашава съществуването на обществен климат за спазване на човешките права, за какъвто омбудсманът пледира на висок глас.

Омбудсманът настоява да се повиши чувствителността по този проблем и да има навременна реакция от страна на отговорните институции, които имат правомощия да налагат ограничения и наказания по повод съществуващ език на омразата.

Омбудсманът изразява становище във връзка с Проекта на Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, публикуван за обществено обсъждане на 23.8.2022 г. Със законопроекта се цели отстраняване на пропуските и правилно транспониране от Република България в националното законодателство на определени разпоредби от Рамково решение 2008/913/ПВР на Съвета от 28 ноември 2008 г. относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право. Позицията на институцията е, че всички престъпления от омраза трябва да бъдат криминализирани и ефективно разследвани и наказвани, а жертвите им – да получат освен морално удовлетворение и справедливост и обезщетение за вредите, които са претърпели. Омбудсманът обърна внимание и че сред защитените признаци в нито един от наказателните състави не фигурират пол и увреждане. Уредбата също така не предвижда изрично задължение за вземане предвид на дискриминационните подбуди при извършването на каквито и да било престъпления като отегчаващи вината обстоятелства.

Като застъпник за правата на гражданите, омбудсманът апелира при изготвянето на окончателните текстове на проекта на Наказателния кодекс ще бъдат разгледани посочените бележки, като бъдат и предприети действия за провеждане на адекватни обсъждания с всички останали заинтересовани страни и отговорни институции, за да бъдат гарантирани правата на всички граждани по най-добрия възможен начин.

Препоръки:

1. Да бъдат предприети действия, вкл. и нормативни изменения за решаването на проблема с липсата на документи за самоличност на гражданите

поради заличаване на адреса им;

2. Да бъдат предприети действия за разрешаване на проблемите с липсата на изградена достъпна среда за хората с намалена подвижност;

3. Да бъдат предприети действия за разрешаване на проблема с липсата на достатъчно разпознаваемост и противодействие на използването на езика на омразата;

4. Компетентните органи да се ангажират с мерки и действия, с които да се повишава чувствителността на обществото към проявите на дискриминацията и езика на омразата;

5. Приемане на промени в ЗУТ, ЗДС и ЗОС, с които се въвежда изрично изискване за извършване на преценка на пропорционалността на административната намеса в случаите, когато се пристъпва към премахване на незаконен строеж, единствено жилище на гражданите

ХІІ. НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ И ОСНОВНИ ПРАВА И СВОБОДИ НА ЧОВЕКА

През 2022 г. омбудсманът като НПМ осъществи 58 проверки в местата за изтърпяване на наказание лишаване от свобода, в държавните психиатрични болници и центровете за психично здраве, в центровете за задържане на бежанци и мигранти, в арестите и в центрове за настаняване от семеен тип за деца и възрастни, като **допълнителен и специфичен фокус** е поставен и върху условията в подкрепа на лицата със статут на временна закрила от Украйна, както и кризисните центрове за лица, пострадали от домашно насилие и жертви на трафик.

Графика №32. Проведени проверки от НПМ по категории проверявани органи през 2022 г., брой

Източник: статистически данни на Омбудсмана на Република България

През 2022 г. продължава тенденцията за голям обем проверки в **местата за изтърпяване на наказания към МП** – затвори (5 бр.), затворнически общежития от открит (7 бр.) и закрит (2 бр.) тип. Проверени са и 4 ареста. Общата критична констатация в този сектор продължава да е свързана с липсата на ефективно решение на няколко основни проблема: системни дефицити при медицинското обслужване на лишените от свобода; продължаващи дефицити с амортизиран, морално остарял и хигиенно ненадежден постелъчен инвентар; нерешени проблеми с наличието на хлебарки и дървеници в местата за лишаване от свобода, и др.

Значително повишение спрямо 2021 г. бележат **проверките в помещения за настаняване на задържани лица в структурите на МВР**. Повод за това са констатациите на омбудсмана, действащ като НПМ, от проверката във връзка със задържането на три непълнолетни лица в 01 РУ – СДВ през февруари 2022 г. За престоя на тези лица в сградата на районното управление не са уведомявани техните родители или попечители, както и не им е осигурена адвокатска защита в нарушение на Директивата за процесуалните гаранции за деца (2016/800/ЕС). В резултат на проверките омбудсманът, в качеството си на НПМ, продължава да констатира и други повтарящи се слабости в системата за 24-часово задържане на лица към МВР като: липса на обслужващи помещения, липса на достъп до вентилация и естествена светлина и морално остаряла материална база.

За поредна година омбудсманът като НПМ подчертава, че е **необходимо приемане на национална политика и стратегия за детско правосъдие 2021-2030 г.** Усилията на органите на властта трябва да са насочени изцяло към бързото закриване на институциите за деца в конфликт със закона и създаване на защитена социална система, включваща създаване на мрежа от услуги (интегрирани услуги и възпитателни, психо- социални и защитни мерки и механизми за подкрепа) по отношение на тези деца.

Пример:

През 2022 г. омбудсманът на Република България, в качеството си на НПМ, констатира тревожна практика за negliжиране правата на децата по време на полицейско задържане – допуска се попълване на декларация за отказ от право на защита от страна на непълнолетно лице в противоречие с всички международни стандарти на съвета на Европа и ЕС. В становището си омбудсманът ясно подчертава, че първото и най-важно условие, което следва да се има предвид е, че задържане на непълнолетен е допустимо само в изключителни случаи. В закона тази възможност е предвидена на последно място след няколко други по-леки мерки, които не включват поставяне на ограничения в свободата на непълнолетния и които следва да се прилагат по отношение на непълнолетни. Когато става дума за деца, лишаването им от основни човешки права по време на полицейско задържане е абсолютно недопустимо. Омбудсманът категорично счита, че задължително следва да се осигурява адвокатска защита на задържания непълнолетен.

Институцията на омбудсмана последователно отстоява позицията, че компетентните органи трябва да предприемат навременни действия за синхронизиране на законодателната уредба с действащите международни стандарти, за да се гарантира ефективен достъп на децата до правораздаване и отношение, което е съобразено с тяхната възраст, развитие и потребности.

Продължава да е актуална и препоръката за необходимостта да се предприемат ефективни законодателни действия за **транспонирането в НПК на Директива 2016/800/ на ЕС относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство.**

През 2022 г. се запазва тенденцията за повишен брой проверки и в центровете за настаняване на бежанци и мигранти в отговор и на повишения миграционен натиск от лица, търсещи международна закрила – в проверените институции за настаняване в системата на МВР и ДАБ са обхванати 11 761 чуждестранни граждани без статут в Република България. За трета поредна година омбудсманът като НПМ продължава да констатира редица проблеми в системата за предоставяне на международна закрила:

- Нерешени проблеми с изграждането на сигурна зона за непридружени малолетни и непълнолетни лица извън столицата (в ЦНЧ – Харманли);
- Нерешени проблеми с контрола на хигиенно-санитарните условия в центровете за настаняване на чужденци;
- Проблеми с достъпа до стоматологична и специализирана здравна помощ, и др.

Втората по брой лица група, обхванати от проверките на омбудсмана като НПМ, е тази на **лицата с психични заболявания.**

През 2022 г. за втори път омбудсманът, в качеството си на НПМ, упражни правото си на конституционна жалба, този път - във връзка са права на лицата с психични заболявания. На основание чл.150, ал.3 от Конституцията, омбудсманът на Република България се обърна с искане към КС да бъде обявена за противоконституционна разпоредбата на чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето². Атакуваната разпоредба позволяваше участие на лица с психични заболявания и вещи лица в производството за настаняването на задължително лечение и посредством видеоконферентна връзка.

² (Доп. – ДВ, бр. 110 от 2020 г., в сила от 30.06.2021 г.)

В решението си по конституционно дело 14 от 2022 г.³ **конституционните съдии подкрепиха мотивите на омбудсмана** за противоконституционност на тази разпоредба в противоречие с принципа на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията), на конституционното право на защита на всеки гражданин във всички стадии на процеса (чл. 56 във връзка с чл. 122 от Конституцията), както и на правото на лична свобода и неприкосновеност (чл. 30, ал. 1 от Конституцията).

Пример:

През 2022 г. омбудсманът на Република България, в качеството си на НПМ, е сезиран от Българския хелзинкски комитет във връзка с нарушени права на хората с психични заболявания. Според сигнали, с които институцията на омбудсмана е сезирана, на практика настаняванията на задължително лечение в момента се гледат рутинно и без да се иска съгласието на никого чрез видеоконференция по скайп, при което настаняваното лице е включено обикновено от Центъра за психично здраве, в което то пребивава след настаняването си там по спешност, а неговият адвокат се намира в съдебната зала и няма никаква връзка с лицето. Това е напълно неприемлива ситуация, още повече когато става дума за уязвим участник в процеса, каквито са лицата с психични разстройства.

С решението си по гореспоменатото дело КС установи изисквания към правото на защита, които са относими и към съдебния контрол над настаняването на задължително лечение, и на които оспорената разпоредба категорично не отговаря.

Други тревожни констатации във връзка с правата на хората с психични заболявания са свързани с **нестартиралото изпълнение на Националната стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2021-2030 г., трайно ниските стойности на показателите „храноден“, „лекарстводен“, „незадоволителна здравна грижа за пациентите в стационарната психиатрична помощ“**. Хроничният недостиг на медицински и немедицински специалисти в болниците, ниското заплащане, пренатовареността и професионалното прегаряне на персонала са нерешени проблеми от години и всичко това рефлектира върху качеството на грижата за пациентите.

Не по-маловажни са **правата и на децата и пълнолетните лица, настанени в резидентни услуги** – при общо проверени през 2022 г. 11 институции (с настанени 398 лица) продължават да са валидни критични констатации относно **повтарящата се тревожна тенденция за некачествено предоставяне на грижата за възрастни хора и деца с увреждания в централите от семеен тип**⁴.

Омбудсманът като НПМ през годините многократно отправя препоръка да се ускори процесът на деинституционализация, тъй като **продължителното пребиваване на хора с увреждания в институции нарушава основни човешки права, а самите домове могат да се определят като места за лишаване от свобода**. Въпреки това, все още съществуват седем институции с капацитет над 100 души (една с 228), разположени на голямо разстояние от общински центрове и болници, с липсващи специалисти, които да се грижат за тях.

През 2022 г. екип на омбудсмана в качеството му на НПМ извършва 7 проверки в резидентни социални институции от стар тип (домове). За пореден път се констатира обстоятелството, че **домовете не отговарят на никакви критерии за предоставяне на качествена социална услуга за хора с увреждания**. Отношението към настанените хора и тяхното пребиваване там е не само лошо и унижително, но са нарушени техни основни човешки права:

- Право на свободно придвижване и контакти с външния свят;
- Право на качествена психологическа и медицинска грижа;
- Право на лично пространство и качествени санитарно - битови условия

³ <https://www.constscourt.bg/bg/Acts/GetHtmlContent/f5ba49a4-651f-4028-b0cc-cfdb57c31849>

⁴ <https://www.ombudsman.bg/>

- **Право на индивидуална грижа.**

Пример:

Във връзка с тези констатации на омбудсмана, които за съжаление са едни и същи през последните десет години, отново трябва да се подчертае, че пряко е нарушен чл. 16, ал. 1 на Конвенцията против изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, а именно: „Всяка държава – страна по конвенцията, се задължава да предотвратява на териториите под нейна юрисдикция други прояви на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, които не влизат в определението за изтезание, съдържащо се в чл. 1, когато те са извършени от държавен служител или друго официално действащо лице или по негово подстрекателство, или с негово явно или мълчаливо съгласие. В частност задълженията, съдържащи се в чл. 10, 11, 12 и 13, се прилагат, като терминът „изтезание“ се заменя с „други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание“.

В докладите си омбудсманът като НПМ многократно отбелязва **негативната констатация за очевидна липса на воля и визия за преместване на услугите за резидентна грижа в общността**. Вместо това се наблюдава противоположна тенденция – материалната база на институциите остава същата, разкрита на голямо разстояние от общинския център и в някои случаи, без съпътстваща инфраструктура се преустройва с минимални средства за създаване на защитени жилища и центрове за настаняване от семеен тип. Това води до практиката новите услуги да се разполагат фактически в същата сграда или в двора на съответната резидентна услуга.

През 2022 г. фокусът на проверките на омбудсмана като НПМ в институциите за деца е насочен към **кризисни центрове за деца и жени, жертви на трафик и претърпели насилие**. Проверени са три социални услуги.

Жертвите на насилие и трафик са групи със специфични и комплексни потребности, свързани с непосредствената им защита, овладяване на кризата в емоционалното състояние, социална стабилизация, рехабилитиране на травмата и реинтеграция, след преодоляване на тежките инциденти и провокираните от тях последици. Тази група се нуждае от качествени и професионално предоставени социални услуги не само с цел преодоляване на насилническото въздействие, но и с оглед превенция на последващи инциденти. Изразена необходимост от социални услуги в най-голяма степен имат възрастни и деца, преживели най-разпространената форма на насилие – домашното насилие.

Основните проблеми, които установи омбудсманът като НПМ по време на проверките в кризисните центрове само за деца са, че част от децата, не отговарят на профила на социалната услуга. Има деца настанени за бягства от вкъщи, кражби, противообществени прояви, секс контакти с криминални лица. Освен, че децата не отговарят на профила на социалната услуга, не е спазен и законоустановеният срок за настаняване, който е не повече от шест месеца, като този срок се определя само в изключителни случаи. Много често едновременно се настаняват деца, които са жертва на насилие и деца, които са извършители на противообществени прояви, злоупотребяващи с наркотични вещества и проявяващи агресивно поведение, спрямо децата жертви. Независимо, че и в двата случая децата са жертви, потребностите на двете групи деца са различни, както и работата с тях изисква различен подход.

Годишният доклад на омбудсмана като НПМ за 2022 г. за съжаление устойчиво откроява и други трайно нерешени проблеми:

✓ **Трайно недофинансиране и хроничен недостиг на кадри за осигуряване на качествено медицинско обслужване и здравни грижи за лицата във всички категории проверявани обекти** – затвори, психиатрични болници, социално-педагогически интернати, центрове за бежанци и мигранти, както и центрове за настаняване от семеен тип за деца и възрастни.

Пример:

Известно е, че в България кризисните центрове за жени и деца са едва 13, като те са разположени не във всички областни центрове. В 18 от 28 областни центрове няма място за

настаняване на жертви на насилие. Липсата на места, в които жертвите на домашното насилие да намерят подслон и защита се оказва изключително тежък проблем. Ситуацията към декември 2022 г. показва, че съществуват значителни различия между регионите в страната по отношение на предоставянето на подкрепа на жертвите на домашно насилие, тъй като все още съществуват цели региони, в които липсват специализирани услуги вкл. и кризисни центрове за подкрепа на жертвите на домашно насилие.

Омбудсманът многократно отбелязва, че са необходими спешни мерки за разкриване на кризисни центрове, които да станат съществена част от мрежата от услуги, които да подкрепят жертвите и да работят на всички нива - като превенция, защита и рехабилитация. Разкриването на кризисен център не е единственото решение на проблема с домашното насилие.

Омбудсманът смята, че е изключително важно преди процеса на планиране на социалните услуги да бъде извършено задълбочено проучване и събиране на данни за потребностите на хората от областта от подобна социална услуга.

✓ **Липса на бюджетно финансиране за социални дейности в местата за изтърпяване на наказания към МП** – социалната работа и реинтеграция на лишените от свобода лица продължават да са под въпрос за много от затворите.

По всички тях са изпратени общо 114 препоръки до различни органи на власт и институции и е проследено предприемането на конкретни мерки за подобряване на условията в местата за настаняване, задържане или изтърпяване на лишаване от свобода.

ХІІІ. ПОДКРЕПА НА БЕЖАНЦИ И МИГРАНТИ

На 24 февруари 2022 г. Руската федерация започва военни действия срещу Украйна. Оттогава милиони хора бягат от войната и търсят убежище в държавите от ЕС и в Република Молдова. Стотици хиляди деца, включително сираци, които са под институционална грижа, напускат страната заради войната. Република България изрази солидарност с Украйна и нейния народ. От началото на руската война в Украйна България е посрещнала 782 043 бежанци от атакуваната страна, като е предоставила временна защита по европейското право на над 136 000 от тях. От тях 87% са жени и деца, показват данните от Върховния комисариат на ООН за бежанците (ВКБООН). Според статистиката на организацията към края на годината в страната са останали 54 579 от тези бежанци. Българската държава предприе редица действия по организацията и настаняването на украинските бежанци, създаден е специален интернет сайт „България за Украйна“ <https://ukraine.gov.bg/bg/>, много граждански организации се мобилизират и осигуряват доброволци, храна, подслон за бягащите от войната жени и деца.

Институцията на омбудсмана на Република България разработва специален механизъм за предоставяне на информация и подкрепа на пристигащите в България бежанците от Украйна. Експерт от институцията е избран за заместник-председател на Обществения съвет към Българския червен кръст (БЧК), създаден във връзка със спешната ситуация с украинците. Целта на Съвета е да се осигури прозрачност на събраните обществени средства в кампанията.

Използвайки натрупания опит като национална правозащитна институция в условията на епидемията от COVID-19, омбудсманът организира за **бежанците директна 24-часова телефонна линия за контакт с експертите на институцията и предоставянето на навременна и актуална информация за правата на украинските граждани** относно пребиваването им в Република България и получаването на временна закрила. За улеснение на гражданите съобщението е публикувано на официалната интернет страница на обществения защитник и на украински език. За допълнително улеснение разговорите могат да се провеждат както на български, така и на руски език. Обажданията започват още в първите минути на откриването на горещата телефонна линия. В рамките на 2022 г. към омбудсмана се обръщат за помощ и съдействие стотици украински и български граждани, като само

украинските граждани са над 215. С повечето от хората са провеждани повече от един разговор. Най-важното в този труден момент е, че им е давана насока какви действия да бъдат предприети, за да бъдат в максимална степен защитени основните им права.

Основни препоръки:

Кризата с бежанците от Украйна и предоставянето на адекватна закрила и подкрепа на разселените лица задълбочи съществуващи проблеми, за които омбудсманът отдавна алармира публичните институции:

1. Необходимо е създаването на устойчива политика за предоставяне на адекватна информация на лицата, търсещи закрила, относно правата им и условията за пребиваване в Република България;

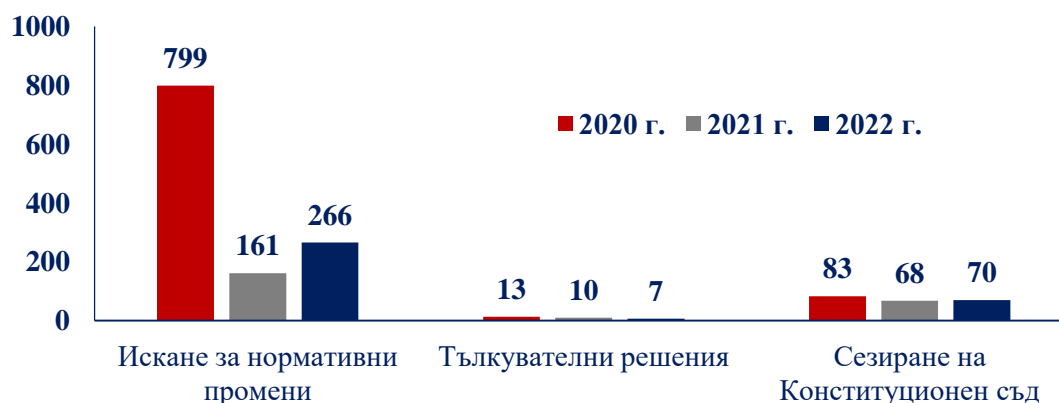
2. Необходимо е приемането на устойчива стратегия за подкрепа и интегриране на разселените лица, с която трайно да се гарантират правата им за достъп до социални, здравни и образователни услуги.

ГЛАВА ВТОРА – ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ НОРМАТИВНАТА УРЕДБА

I. ОБЩ ПРЕГЛЕД

През 2022 г. леко се повишава броят на исканията на гражданите, насочени към промяна на нормативната уредба. Това е в резултат от липсата през по-голямата част от годината на редовно работещ парламент, към който да бъдат отправени предложения за законодателни промени. Продължава тенденцията за малък брой искания за сезиране на върховните съдилища за произнасяне с тълкувателни решения, като прави впечатление, че гражданите не са наясно в какви случаи могат да бъдат сезирани съдилищата с подобни искания. В исканията си те посочват противоречиво тълкуване при разглеждане на едно и също дело, но на различни инстанции или искания съдът да тълкува нормативна уредба, а не противоречива съдебна практика. Исканията да бъде сезиран Конституционният съд (КС) остават на почти същото равнище като през 2021 г.

Графика №34. Искания на гражданите, насочени към промяна на нормативната уредба в периода 2020-2022, брой

Източник: статистика на омбудсмана на Република България

II. ЗАКОНОДАТЕЛНИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Институцията на омбудсмана изпрати писмо до вицепремиера и министър на икономиката и индустрията по повод инициатива за обсъждане и изготвяне на законопроект, който да регулира дейността на т.нар. колектори. След публикуването на законопроекта за събиране на вземания по потребителски договори (т. нар. Закон за колекторите) за обществено обсъждане е изпратено и становище с конкретни предложения и препоръки, както и становище до Комисията по правни въпроси към 48-ото Народно събрание по вече внесен законопроект.

Омбудсманът се обръща с препоръка до председателя на Народното събрание и народните представители от парламентарните комисии по труда и социалната политика и по бюджет и финанси за приемане на изрична нормативна разпоредба, с която COVID добавките, изплащани като антикризисна мярка към пенсиите, да станат несеквестрируеми при наложени запори. В резултат на препоръката бе приета съответната разпореба, съгласно която не се предприемат действия по принудително изпълнение по отношение на горепосочените средства.

През 2022 г. омбудсманът се застъпва и за правата на гражданите, които притежават многогодишни жилищноспестовни влогове. Изпратено е становище до Комисията по бюджет и финанси, в което се настоява да не се закрива Националният компенсационен жилищен фонд. Въпреки това в § 12 от Закона за държавния бюджет за 2022 г. се прие да бъде закрит Националният компенсационен жилищен фонд при Министерския съвет. Закриват се и местните комисии по чл. 8, ал. 2 от Закона за уреждане правата на граждани с многогодишни жилищноспестовни влогове от деня на обнародването на закона в „Държавен вестник“ (4.03.2022 г.). По същия въпрос допълнително е изпратена и препоръка до министъра на финансите, в която изрично се настоява да се предвиди вариант за компенсиране на притежателите на т. нар. лихвоточки и едва тогава да се премине към закриването на Националния компенсационен жилищен фонд.

Омбудсманът сезира министъра на здравеопазването, председателя на Комисията по здравеопазване към 48-ото Народно събрание и председателя на Комисията за защита на потребителите за масовото разпространение и употреба от непълнолетни лица на диазотен оксид, известен като райски газ. Препоръката е за законодателни промени, а предложението е прието единодушно от народните представители, като забраната за предлагането, продажбата, включително онлайн, и употребата от деца на райски става част от разпоредбите на Закона за здравето.

Във връзка с проведените през годината избори за народни представители бе изпратена препоръка до служебния министър-председател, до служебния министър на здравеопазването и до председателя на Централната изборителна комисия по повод упражняването на изборителните права от граждани в уязвимо положение, както и относно проблема за липсата на възможност за участие в гласоподаването на лица, които са поставени под задължителна карантина или задължителна изолация за период, включващ изборния ден.

Изготвен и предложен на вниманието на Народното събрание е и законопроект за изменение и допълнение на Закона за предучилищното и училищното образование.

Омбудсманът предложи на народните представители да приемат промени в Закона за данъците върху доходите на физическите лица, като се въведе несеквестрируемост на сумите, които Националната агенция за приходите възстановява чрез работодателите на работници и служители, ползвали данъчни облекчения за деца или за деца с увреждания. Предложението е прието и е изменен Законът за данъците върху доходите на физическите лица.

През 2022 г. след внасяне в Народното събрание на законопроект за несъстоятелност на физическите лица, или т.нар. личен фалит омбудсманът изпрати

подробно становище. Изпратени са и становища по законопроекта за изменение и допълнение на Закона за убежището и бежанците; законопроекта за доброволчеството; законопроекта за изменение и допълнение на Закона за управление на етажната собственост; законопроекта за допълнение на Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина; законопроекта за изменение и допълнение на Закона за медиацията; законопроекта за изменение и допълнение на Закона за здравето с оглед на въведените нови задължения за пациентите; законопроект за изменение и допълнение на Закона за задълженията и договорите относно намаляване на размера на законната лихва и др.

III. ИСКАНИЯ ДО КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД

През 2022 г., след проведени обсъждания и консултации с членовете на Консултативния конституционен съвет към институцията, омбудсманът отправя четири искания до Конституционния съд за обявяване на противоконституционност на законови разпоредби, с които се нарушават права и свободи на гражданите.

✓ **Искане за установяване на противоконституционност на §5 от Преходните разпоредби към Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (обн. ДВ, бр. 103 от 2020 г.)**

По искането е образувано конституционно дело №3/2022 г.

Съгласно оспорената разпоредба, за лицата, за които обстоятелствата, обуславящи правото на иск по чл. 62, ал. 1, изречение трето и ал. 5, изречение първо, са били налице преди влизането в сила на този закон, сроковете за предявяване на съответните искове текат от влизането в сила на закона. (чл. 62, ал. 1, изречение трето от СК регламентира предявяването на иск за оспорване на бащинство при доказване, че детето не е могло да бъде заченато от съпруга на майката, след изтичане на една година от узнаване на раждането, в случай че обстоятелствата, опровергаващи бащинството, са узнали по-късно по независещи от ищеца причини – тогава искът може да бъде предявен до изтичане на една година от узнаване на тези обстоятелства, но не по-късно от навършване на пълнолетие на детето; изречение първо на ал. 5 от СК регламентира, че трето лице, което твърди, че е биологичен баща на детето, може да оспори бащинството до изтичане на една година от узнаването на раждането.)

Според омбудсмана оспорената разпоредба противоречи на разпоредбите на чл. 4, ал. 1 (принципът на правовата държава) и чл. 14 (закрилата от страна на държавата над семейството, майчинството и децата) от Конституцията на Република България.

С Решение №11 от 28 юли 2022 г. Конституционният съд отхвърля искането на омбудсмана за установяване на противоконституционност на §5 от Преходните разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (обн. ДВ, бр. 103 от 2020 г.).

✓ **Искане за установяване на противоконституционност на чл. 158, ал. 5, изречение трето от Закона здравето**

По искането е образувано конституционно дело №14/2022 г.

Оспореният от омбудсмана текст от Закона за здравето регламентира процедурата по настаняване на лица с психични разстройства, за които по съдебен ред е поискано настаняване в лечебно заведение за задължително лечение. Лицето, чието настаняване се иска, трябва да бъде разпитано лично и ако възникне необходимост, се довежда принудително. Когато здравословното състояние на лицето не позволява да се яви в съдебното заседание, съдът е длъжен да придобие непосредствено впечатление за неговото състояние. Съгласно оспореното изречение трето на чл. 158, ал.5 от Закона за здравето, в тези случаи, както и при обявено извънредно положение, военно положение, бедствие, епидемия, извънредна епидемична обстановка или други форсмажорни обстоятелства, лицето, чието настаняване се иска, както и нещата лице, назначено да даде експертно мнение, може да участват в делото и чрез

видеоконференция, като самоличността им се удостоверява от директора на болничното заведение или от упълномощено от него лице.

Според омбудсмана, текстът е в противоречие с принципа на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията), правото на лична свобода и неприкосновеност (чл. 30, ал. 1 от Конституцията), както и на конституционното право на защита на всеки гражданин във всички стадии на процеса (чл. 56 във връзка с чл. 122 от Конституцията).

С Решение №14 от 17 ноември 2022 г. Конституционният съд обявява за противоконституционна разпоредбата на чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето (обн. ДВ, бр. 70 от 2004 г., посл. изм. и доп. бр. 62 от 2022 г.).

✓ Искане за установяване на противоконституционност на чл. 10, ал. 16 от Закона за пътищата

По искането е образувано конституционно дело №19/2022 г.

Оспорената от омбудсмана разпоредба от Закона за пътищата предвижда като условие за редовност при периодичен технически преглед на пътно превозно средство плащането на винетна и тол такса. Заплащането на дължимите такси се удостоверява с проверка чрез автоматизиран обмен на информация между информационната система за електронно регистриране на извършените периодични прегледи на пътни превозни средства, поддържани от Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията и електронната система за събиране на пътни такси.

Според омбудсмана, тази разпоредба противоречи на чл. 4, ал. 1 от Конституцията (принципът на правовата държава) и на чл. 35, ал. 1 от Конституцията (принципът на свободно придвижване по територията на страната).

С Определение от 10 януари 2023 г. Конституционният съд допуска за разглеждане по същество искането на омбудсмана на Република България за установяване на противоконституционност на чл. 10, ал. 16 от Закона за пътищата (обн. ДВ, бр. 26 от 29.03.2000 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 23 от 19.03.2021 г.).

✓ Искане за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 8, т. 3 в частта „държавните“ от Закона за висшето образование

По искането е образувано конституционно дело №20/2022 г.

Оспорената от омбудсмана разпоредба от Закона за висшето образование регламентира субсидирането на обучението на студентите от страна на държавата само в държавните висши училища, като им осигурява стипендия, общежития и столове. Не се допуска държавата да осигурява стипендия на студентите в частните висши училища.

Според омбудсмана това противоречи на основни конституционни права - на чл. 53, ал. 1 и ал. 6 от Конституцията (правото на образование) и на чл. 6 от Конституцията (равенството на гражданите пред закона).

С Определение от 10 януари 2023 г. Конституционният съд допуска за разглеждане искането на омбудсмана на Република България за установяване на противоконституционност на разпоредбата на чл. 8, т. 3 от Закона за висшето образование (Обн. ДВ, бр. 112 от 27. 12. 1995 г., посл. изм. и доп. ДВ, бр. 102 от 23. 12. 2022 г., ЗВО) в частта „държавните“.

През 2022 г. Конституционният съд се произнася с Решение №4/2022 г. по искане на омбудсмана от 2021 г. за установяване на противоречие на разпоредбите на чл. 68а, ал. 1, изр. 2 в частта „пожизнено“ от Кодекса за социално осигуряване (КСО) с чл. 6, ал. 1 и 2, чл. 16, чл. 4, ал. 1 и 2 от Конституцията, както и на нейния преамбюл.

Оспорената от омбудсмана норма от Кодекса за социално осигуряване се отнася до възможността гражданите, които имат изискуем осигурителен стаж, да се пенсионират една година по-рано от изискваната в чл. 68, ал. 1 от КСО възраст за пенсиониране, като в случай че те упражнят това свое право, ще получават пенсия в намален размер пожизнено. С РКС №4/2022 г. искането на омбудсмана е отхвърлено.

ГЛАВА ТРЕТА - НАЧБЛЮДЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ АКТОВЕ В ОБЛАСТТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ОБЩ ПРЕГЛЕД

Наблюдението на изпълнението на международноправните актове в областта на правата на човека се осъществява от омбудсмана на Република България на основание на Парижките принципи на ООН и на Закона за омбудсмана (ЗО). По силата на чл. 19, ал. 1, т. 10 от ЗО омбудсманът има изрично правомощие да наблюдава и насърчава ефективното прилагане на конвенциите за защита на правата на човека, по които Република България е страна.

За поредна година омбудсманът констатира, че България изостава в процеса на присъединяване към международноправни актове, които допускат възможност за гражданите да отправят жалби към наднационални (конвенционни) органи в случай на техни нарушени права. И през 2022 г. България не прави стъпки за присъединяване към Факултативния протокол към Конвенцията за хората с увреждания и към Третия факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето.

Наред с това България все още не е ратифицирала и Протокол 16 към ЕКПЧ, който осигурява възможност за механизъм за сътрудничество между националния съд и ЕСПЧ, подобен на преюдициалните запитвания до съда на ЕС. Този механизъм значително ще улесни уеднаквяването на практиката на българския съд с тази на ЕСПЧ и ще допринесе за по-малко осъдителни решения. Новите решения на ЕСПЧ срещу България през 2022 г. са общо 27⁵. Омбудсманът ще продължи да следи процеса и да настоява за ратифицирането му през 2023 г.

I. ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

„Приех поканата за участие в днешната конференция с чувство за сериозна отговорност, защото смятам, че днес се събираме не просто да отбележим, да отпразнуваме 30 години от присъединяването, ратифицирането от България на ЕКПЧ и признаване на юрисдикцията на ЕСПЧ, но и защото смятам, че е ден и момент, в който можем да направим една равностетка за изминалите 30 години. А равностетките никога не са лесни и не са еднозначни.

Със сигурност може да се твърди, че ако България не беше ратифицирала ЕКПЧ, днес тя щеше да бъде много различна държава и със сигурност нямаше да бъде приета в семейството на европейските държави с техните споделени ценности и идеи.“ Така започва встъпителното слово на омбудсмана в конференцията: **„Тридесет години от присъединяването на България към Европейската конвенция за правата на човека“**, организирана под патронажа на държавния глава Румен Радев.

⁵ https://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2021_FRA.pdf.

Правата на човека, демокрацията и правовата държава са неделими, единни и взаимосвързани, отсъствието на който и да е от елементите на тази триада прави невъзможно съществуването на останалите два. ЕКПЧ е документ с богата история и съдържание, тя обединява в един – единствен правен инструмент всички граждански, лични, икономически, политически и социални права, с които се ползват гражданите на европейските държави, като ясно откроява техния неделим характер.

На основание чл. 46 ал. 1 от ЕКПЧ, като страна по Конвенцията, България е длъжна да изпълнява окончателните решения на ЕСПЧ, установяващи нарушения на Конвенцията, както и тези, потвърждаващи постигнатите между страните приятелски споразумения. Изпълнението на решение на ЕСПЧ се изразява в предприемането от страна на държавата на **индивидуални мерки**, които да възстановят положението на жалбоподателите преди нарушението, и на **обща мерки** (например промени в законодателството, съдебната практика и др.), чиято цел е избягване на бъдещи подобни нарушения.

Изпълнението на окончателните решения на ЕСПЧ е поставено под наблюдението на Комитета на министрите на Съвета на Европа (чл. 46 ал. 2). Българската държава има задължение да изпълнява тези решения и в тази връзка следва периодично да изпраща актуална информация относно предприетите мерки. Комитетът на министрите изготвя годишен доклад с информация за всяка държава-страна по ЕКПЧ. Изпълнението на решенията на ЕСПЧ не се ограничава до изплащането на определеното от Съда обезщетение, а включва и други мерки – възобновяване на производствата, където е относимо, и привеждане на националното законодателство в съответствие с практиката на ЕСПЧ. Именно този подход предоставя възможност за предприемането на мерки от общ характер с превантивен ефект по отношение на сходни нарушения, така че в бъдеще ЕКПЧ да не бъде нарушавана.

В национален план координацията по изпълнение на решенията на ЕСПЧ се осъществява от страна на Министерство на правосъдието. След 2012 г., въз основа на решение на 41-то Народно събрание, Министърът на правосъдието внася обобщен годишен доклад по изпълнение на решенията на ЕСПЧ. По този начин Парламентът има възможност да осъществява контрол върху процеса на привеждане на националното законодателство в съответствие с практиката на ЕСПЧ и да бъде информиран за необходимите законодателни промени. Обобщена информация за статуса на делата срещу България пред ЕСПЧ и делата в процедура по засилено наблюдение може да бъде открита в специален документ, подготвян от отдела за изпълнение на решенията на ЕСПЧ⁶. Информация за решенията, чието изпълнение е приключило, е налична в Годишния доклад на Комитета на министрите⁷ и в Годишния доклад на министъра на правосъдието. Изпълнението на решенията срещу България приключва със заключителна резолюция от Комитета на министрите след преценка, че държавата е изпълнила своите задължения и е предприела съответните мерки от индивидуален и общ характер.

Общи констатации за изпълнението на окончателни решения на ЕСПЧ през 2022 г. по смисъла на чл. 46 от ЕКПЧ

Както и в предишни години, така и понастоящем може да се направи изводът, че индивидуалните мерки за изпълнение, предвидени в решенията на Съда, се реализират и обичайно не поставят проблеми. Процесът по изплащане на обезщетение и информиране на компетентните органи за евентуалната необходимост от допълнителни индивидуални мерки (например възобновяване на съдебното производство и др.), както и процесът по превод на решенията и тяхното разпространение се координира от дирекция „Процесуално представителство на Република България пред ЕСПЧ“

⁶ Информацията за България е достъпна на интернет адрес: <https://rm.coe.int/1680709740>

⁷ На сайта за информация за решенията на ЕСПЧ <http://hudoc.exec.coe.int/eng>

(ППРБЕСПЧ) към Министерството на правосъдието, като стриктно се следи за спазване на съответните срокове и достигане на решенията до най-широк кръг компетентни органи и лица. В допълнение към това, всички решения се публикуват на интернет страницата на Министерството на правосъдието и на портала: <http://humanrights.bg/>.

Общите мерки, които Комитетът на министрите изисква с оглед изпълнение на решенията на ЕСПЧ, обаче, поставят много и сериозни въпроси. Някои решения на ЕСПЧ разкриват системни или структурни проблеми, свързани с необходимост от законодателни промени или промени в съдебната или административната практика. Именно общите мерки са тези, които се намират под наблюдение на Комитета на министрите и точно те остават неизпълнени в продължение на години от страна на националните институции. Една от основните причини за това е фактът, че изпълнението изисква активни усилия от страна на различни институции, които в много от случаите не предприемат своевременно необходимите мерки по изпълнение на решенията. Координиращата роля на Министерството на правосъдието е недостатъчна, за да наложи предприемането на мерки, които са в компетентността на други ведомства.

По отношение на напредъка на България по изпълнение на решенията под наблюдение от страна на Комитета на министрите през 2022 г., могат да бъдат направени следните основни изводи:

На първо място, **общият брой на решенията, подлежащи на изпълнение и наблюдавани от Комитета на министрите, се увеличава съществено.** Статистиката показва, че към 31 декември 2022⁸ г., общият брой решения на ЕСПЧ на фазата на изпълнението е **227**. Броят на неизпълнените решения срещу България по наблюдавани дела се увеличава. Данните към 31.12.2021 г. са – 173 броя, 31 декември 2020 г., когато са 165, а към 31 декември 2019 г. 170 броя.

През 2022 г. ЕСПЧ се произнася по 62 дела срещу България. По 25 от тях е постановил осъдителни решения, установяващи нарушение. По 2 дела Съдът е заключил, че няма нарушения на Конвенцията. Решения за недопустимост на различни основания са обявени по 20 дела. По 10 жалби е постигнато приятелско споразумение, а по 5 е направена едностранна декларация от страна на държавата. За сравнение, през 2021 г. решенията на ЕСПЧ срещу България са общо 60, от които осъдителните са 35.

На второ място, **през 2022 г. нови 37 осъдителни решения са поставени под наблюдение от Комитета на министрите, като броят им е значително по-нисък от броя решения за 2021 г., когато са 45 броя.** Броят през 2021 г. е 45, през 2020 г. е сходен с броя решения поставени под наблюдение през 2018 г. (36) и значително по-нисък от броя решения, постановени под наблюдение през 2019 г. (18).

На трето място, относно платените от България обезщетения **през 2022 г. страната ни плаща 725,695 евро обезщетения, значително повече от 2021 г.,** когато страната ни е плаща 452,546 евро. През 2020 г. общата им стойност 320 393 евро^{9 10} е по-ниска от обезщетенията, платени през 2019 г. 421 823 евро. Въпреки това, напредъкът на България остава крайно незадоволителен при сравнение с напредъка на други държави от региона – така например, размерът на дължимите обезщетения, платени от Северна Македония за 2022 г. е на стойност 112,850 евро.

През 2022 г. продължават да са валидни изводите, които са направени през предходните години, а именно:

⁸3. Актуалността на данните е към 31.12.2022 г., източник Country Factsheet <https://rm.coe.int/1680709740>
<https://www.coe.int/en/web/execution/bulgaria>

¹⁰Актуалността на данните е към 31.12.2021 г., източник Country Factsheet
<https://www.coe.int/en/web/execution/bulgaria>

- значителен остава броят на решенията, които се намират под засилено наблюдение за повече от десетилетие;
- запазва се и тенденцията, че осъдителните решения, които все още са в процес на засилено наблюдение, за съжаление засягат голям брой текстове на ЕКПЧ, което налага предприемане на много на брой комплексни мерки; броят на водещите решения, по които общите препоръки на ЕСПЧ са изпълнени, все още е несравнимо по-малък от тези, по които не е постигнат задоволителен напредък ;
- България продължава да плаща изключително високи суми за обезщетение на нарушени права. Макар по отношение на почти всички осъдителни решения в годините след тяхното постановяване да са предприемани действия за изпълнение, те все още не са достатъчни за закриването на наблюдението, въпреки усилията на различни институции и работни групи. Поради това обстоятелство препоръките от Комитета на министрите по изпълнението на такива решения почти не се променят.
- През 2022 г. за България остава валидна ситуацията, при която страната продължава да бъде осъждана по сходни казуси и занаяпред и да плаща високи суми за обезщетения, а същевременно правата на гражданите продължават да не бъдат ефективно защитени. Тази ситуация е неприемлива и следва да бъдат предприети решителни действия за нейното преодоляване. Както и в предишни години, омбудсманът се ангажира да съдейства и да окаже подкрепа на министъра на правосъдието чрез отправяне на препоръки към отговорните институции за предприемане на конкретни действия по осъдителните решения срещу България.

Основни препоръки:

1. Засилване на механизмите на координация между различните институции, които са отговорни за изпълнение на осъдителните решения на ЕСПЧ срещу България. Липсата на напредък в това отношение през 2022 г., за пореден път доказва, че се налага прилагането на общи мерки по превенция, които държавата следва да предприеме;
2. Наблюдението на омбудсмана за 2022 г. отново показва, че следва да бъдат предприети мерки за засилване на ролята на МП и на Дирекция „ППРБЕСПЧ“ по координация на процеса по привеждане на националното законодателство и практиката на институциите в съответствие с решенията на ЕСПЧ;
3. Логично е координацията на процеса на изпълнението да продължи да се осъществява от ППРБЕСПЧ, но да се помисли за нов формат, в който тя да се реализира, за да бъде значително по-ефективна и да се постигне реален напредък. Това се отнася особено за случаите, в които се изисква предприемане на действия от страна на изпълнителната власт, както и за мерки, които могат да бъдат изпълнени само с промяна в съдебната или административната практика или с изменение на законодателството;
4. По тази причина омбудсманът предлага създаването на междуведомствен координационен съвет, включващ представители (експерти) на всички национални институции, които следва да бъдат пряко ангажирани в процеса по координиране и наблюдение на изпълнението на мерките за изпълнение на осъдителните решения на ЕСПЧ;
5. Подобен механизъм може да осигури ефективното изпълнение на решенията на ЕСПЧ и ползотворно сътрудничество между компетентните органи и институции в тази област;
6. Наред с това този орган може значително да повиши информираността по отношение на практиката на ЕСПЧ и стандартите за спазване на основните права на човека. Това реално ще доведе до намаляване на осъдителните решения, които са

в процедура по засилено наблюдение от страна на Комитета на министрите в продължение на много години;

7. Привеждането на националното законодателство и практика в съответствие с ЕКПЧ и практиката на ЕСПЧ ще осигури и по-ефективно гарантиране спазването на основните права и свободи на българските граждани;

8. В подобен междуведомствен координационен механизъм е удачно да бъдат включени най-вече представители на изпълнителната власт;

9. Механизмът би бил ефективен обаче само ако на заседанията му присъстват и представители на съдебната и законодателната власт;

10. Удачно е съветът да се събира на периодични заседания (поне четири заседания в годината), за да могат неговите членове да обсъждат мерките, които следва да бъдат предприети, да поемат ангажимент за тяхното изпълнение, да осигурят координация на изпълнението в собствената си институция и да предоставят информация за напредъка;

11. Част от този координационен процес трябва да бъде и националният омбудсман в ролята му на обществен защитник, който насърчава прилагането на конвенциите за защита на основите права и свободи на личността, както и независими експерти и представители на неправителствени организации.

Ключови решения на ЕСПЧ за 2022 г.

През 2022 г. няма постановено нито едно ключово решение на ЕСПЧ срещу България¹¹, за разлика от 2021 г.

• **Решения на ЕСПЧ, по които са предприети мерки за справяне с проблема, но все още са в процедура по наблюдение от Комитета на министрите (КМ):**

Групата дела „Великова срещу България“ Решението по делото „Великова срещу България“ влиза в сила още през 2000 г. и въпреки отчетения напредък, засиленото наблюдение върху него все още не е закрито.

Делата от групата „Великова срещу България“ се отнасят до смъртни случаи, изтезания (вкл. неадекватно инкриминиране на изтезанията), малтретиране или липса на навременна медицинска помощ по време на арест, по време на полицейско задържане или в местата за изтърпяване на наказанията и липсата на ефективно разследване на тези случаи (нарушения на чл. 2 и чл. 3). България системно не изпълнява решенията на ЕСПЧ, става ясно след последното разглеждане на изпълнението на решенията на съда от надзорния орган.

Прегледът на изпълнението на делата от групата „Великова“ е през декември 2021 г.¹², като отново КМ излиза с остри препоръки към България. По делото „Великова“ резолюцията от 2021г. е трета по ред. Публикуването на две резолюции в рамките на едно разглеждане на Комитета означава, че България системно отказва да изпълнява решенията на ЕСПЧ – в дълъг период от време и по отношение на повече от едно основни права. Въпреки това, липсата на достатъчен напредък по отношение на някои значими и дългогодишни проблеми, разкрити от тази група дела, поражда очаквания за решителни действия по изпълнение на поетите ангажименти 19, особено като се има предвид, че случаят „Великова“ е под надзора на Комитета от почти 19 години. Ето защо е от съществено значение да се избегне по-нататъшно забавяне в процеса на изпълнение, поне с прилагането на решаващи неизпълнени мерки относно:

¹¹ https://www.echr.coe.int/Documents/Cases_list_2022_ENG.pdf

¹² <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECDocumentTypeCollection%22:%7B%22CEC%22%7D%7D>

- подобряване на практическото функциониране на правото на достъп до адвокат при полицейското задържане и на медицинските прегледи в полицейските арести и местата за изтърпяване на наказания;
- подобряване на организацията за докладване на наранявания на задържаните в полицейските арести и в местата за изтърпяване на наказания;
- въвеждане на съдебен контрол на отказите на прокурорите за откриване на наказателно разследване в случаите на малтретиране при задържане;
- въвеждане на достатъчни гаранции за независимостта на разследванията и предварителните разследвания относно малтретирането от страна на членове на правоприлагащите органи;
- криминализиране на актовете на изтезания и криминализиране на изтъргването на самопризнание от лице, срещу което не е повдигнато официално обвинение за извършено престъпление, но въпреки това е подозирано в извършване на престъпление.

Удачно е да се обмисли законодателна промяна за премахване на давността при престъпления, свързани с изтезания. По този начин, по отношение на подобни трудни и тежки за разследване дела няма да има давностен срок и те ще могат да бъдат възобновени дори при бавни темпове на правосъдието и след постановяване на решение на ЕСПЧ.

• **Групата дела „Великова срещу България“**

КМ специално приканва властите да осигурят навременен достъп до адвокат на задържаните лица – проблем, който се открие с особена острота при задържането на три непълнолетни лица в 01 РУ – СДВ през февруари 2022 г. При проверката си като НПМ, омбудсманът констатира, че за престоя на тези лица в сградата на районното управление не са уведомявани техните родители или попечители, както и не им е осигурена адвокатска защита в нарушение на ЕКПЧ и решенията на ЕСПЧ. Нещо повече, през 2022 г. омбудсманът на Република България, в качеството си на НПМ, констатира тревожна практика за negliжиране правата на децата по време на полицейско задържане - допуска се попълване на декларация за отказ от право на защита от страна на непълнолетно лице в противоречие с всички международни стандарти на съвета на Европа и Европейския съюз.

През 2022 г. мониторингът, осъществяван от омбудсмана регистрира забавяне на всички мерки, разписани в Пътната карта по отношение на групата дела „Великова срещу България“.¹³

По делото „Великова“ резолюцията от 2021 г. е трета по ред. Публикуването на две резолюции в рамките на едно разглеждане на Комитета означава, че България системно отказва да изпълнява решенията на ЕСПЧ – в дълъг период от време и по отношение на повече от едно основни права. Въпреки това, липсата на достатъчен напредък по отношение на някои значими и дългогодишни проблеми, разкрити от тази група дела, поражда очаквания за решителни действия по изпълнение на поетите ангажменти, особено като се има предвид, че случаят „Великова“ е под надзора на Комитета от почти 19 години. Ето защо е от съществено значение да се избегне понататъшно забавяне в процеса на изпълнение, поне с прилагането на решаващи неизпълнени мерки относно:

- подобряване на практическото функциониране на правото на достъп до адвокат при полицейското задържане и на медицинските прегледи в полицейските арести и местата за изтърпяване на наказания;

¹³ Пътна карта за изпълнение на осъдителните решения, постановени срещу Република България от ЕСПЧ – Пътна карта (Решение на МС №586 от 06.08.2021 г.), <https://mjs.bg/home/index/1228e52f-b6d8-42f3-9eee-39d0ba163701>

- подобряване на организацията за докладване на наранявания на задържаните в полицейските арести и в местата за изтърпяване на наказания;
- въвеждане на съдебен контрол на отказите на прокурорите за откриване на наказателно разследване в случаите на малтретиране при задържане;
- въвеждане на достатъчни гаранции за независимостта на разследванията и предварителните разследвания относно малтретирането от страна на членове на правоприлагащите органи;
- криминализиране на актовете на изтезания и криминализиране на изтъргването на самопризнание от лице, срещу което не е повдигнато официално обвинение за извършено престъпление, но въпреки това е подозирано в извършване на престъпление.

Удачно е да се обмисли законодателна промяна за премахване на давността при престъпления, свързани с изтезания. По този начин, по отношение на подобни трудни и тежки за разследване дела няма да има давностен срок и те ще могат да бъдат възобновени дори при бавни темпове на правосъдието и след постановяване на решение на ЕСПЧ.

- **Групата дела „С.З. / Колеви срещу България“**

На 30 декември 2022 г. Министерски съвет депозира за разглеждане в 48-то НС ЗИД на НПК, който да адресира препоръките на КМ от 2019 и 2021 г. Законопроектът е разгледан само на първо четене поради прекратяване на работата на 48-то НС на 2 февруари 2023 г.¹⁴

През март 2023 г. КМ разгледа отново напредъка на България по изпълнение на осъдителните решения на ЕСПЧ по тази група дела. Комитетът изразява съжаление за пропуснатата възможност да бъде завършена законодателната процедура по приемане на ЗИД на НПК, като отправя препоръка за усъвършенстване на процедурите, гарантиращи независимост при избора на нови членове на ВСС и алармира българските власти за стартиране на процедурата по избор на нов ВСС поради изтекъл мандат.¹⁵

- **Делото „Ненчева срещу България“**

Делото Ненчева срещу България последно е разгледано на заседание на КМ през септември 2021 г. През 2022 г., не е гледано. Мерките, които все още не са изпълнени, се отнасят до създаването на гаранции, че децата с увреждания, настанени извън техните семейства, могат да се ползват от независимо представителство, което да им позволи оплакванията, свързани с тяхното здраве и лечение да се разглеждат от съд или друг независим орган. Омбудсманът ще продължи на наблюдава изпълнението и на други ангажименти, поети в представения от България План за действие:

- честотата и резултатите от проверките, извършвани от различните местни органи за оценка на условията на живот и медицинските грижи, предоставяни на деца в жилищни центрове от семеен тип и домове за социално-социални грижи;
- създаването на 20 нови медицински жилищни центрове от семеен тип, съобразени с необходимостта от обслужване на всички деца, които се нуждаят от комплексна медицинска помощ.

- **Делото „Станев срещу България“**

Делото „Станев срещу България“ е от делата, които са в процедура по засилен мониторинг от много години, без реално да са предприети ефективни мерки за справяне с проблема. Причината е липсата на цялостна политика, свързана с мерките за подкрепа по отношение на лица с ментални проблеми. През 2022 г. омбудсманът, в качеството си на НПО, предприема проверки в резидентни услуги за пълнолетни лица

¹⁴ <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/164590>

¹⁵ <https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=004-3557>

и деца, констатациите от които са представени в настоящия доклад. Проверки са извършени и в психиатрични болници и центрове за психично здраве. Наблюденията на омбудсмана потвърждават за пореден път изводите и препоръките, отправяни и в предходни доклади на институцията.

Психиатричната помощ остава неререформирана и медико-социалната грижа за лицата с психични проблеми не е подобрена.

Към момента много малък процент от настанените в резидентни социални институции лица ползват услуги в общността, което е предпоставка за трудности при преместването им в нови социални услуги и е пречка за успешното им бъдещо включване в обществото. Това обстоятелство е в разрез и с Общите европейски насоки за преход от институционална грижа към грижа в общността. Необходимо е да се увеличат разходните стандарти на всички резидентни социални услуги за възрастни хора с цел повишаване качеството на предоставяната грижа. Основният фактор, от който зависи предоставянето на качествена социална услуга, е човешкият ресурс. Полагането на грижи за възрастни, настанени в институции и услуги в общността, е трудна и отговорна задача, с чието изпълнение са натоварени служителите, които всекидневно работят с тях. Именно заради това тези служители трябва да бъдат подкрепени от държавата и общините.

Наред с това, следва да бъде отбелязано, че тези мерки не са достатъчни, за да се адресират основните проблеми в решенията „Станев срещу България“ и „Станков срещу България“. В тях освен за материални условия става въпроси също и за процедурата по настаняване и за достъп до съд.

- **Делото „Нешков срещу България“**

Очаква се да се гледа през лятото на 2023 г.

В резултат от пилотното решение по делото „Нешков“ е постигнат някакъв напредък, но той е още далеч от изпълнение – както по отношение на материалните условия, така и по отношение на правните средства за защита. Материалните условия трябва да се подобрят в още много места за лишаване от свобода и особено в следствените арести.

- **Групата дела „Кехайов срещу България“**

Годишният доклад на омбудсмана като НПМ за 2022 г. отново констатира **влошаване на предоставяните медицински грижи**. Медицинското обслужване на лишените от свобода в проверените обекти не отговаря на нормативно установените изисквания и са налице предпоставки за нарушаване на правата на лишените от свобода като пациенти и здравноосигурени лица. Съществуват места за лишаване от свобода, в които месеци наред няма медицински специалист (напр. затвор – гр. Пловдив), а на други – назначените лица са на граждански договори, което на практика ги прави относително независими от ръководството на пенитенциарното заведение с произтичащите от това ограничения в извършваните дейности (напр. затвор – гр. Враца).¹⁶ Липсата на медицински специалисти в почти всички затвори е системен проблем, но се идентифицират и други като пренебрегване на оплакванията на лишените от свобода, несвоевременно извеждане на лишените от свобода на външни специалисти за диагностика и лечение, грубо отношение на медицинските специалисти към лишените от свобода и др.

Омбудсманът ще продължи да наблюдава изпълнението на следните ключови препоръки, отправяни в годишните доклади за дейността му като НПМ.

¹⁶ Годишен доклад на омбудсмана като НПМ 2022 г., <https://www.ombudsman.bg/bg/p/godishen-doklad-na-ombudsmana-kato-natsional-544>

- **Група дела „Екимджиев срещу България“**

Първото решение на Страсбург по Закона за СРС беше обявено през 2007 г. по жалба на адв. Михаил Екимджиев и ръководената от него Асоциация за европейска интеграция и права на човека. В него ЕСПЧ констатира, че българският закон не дава надежден контрол върху събраната чрез специални разузнавателни средства (СРС) информация и не позволява на гражданите да търсят защита срещу злоупотреби.

От 2019 г. омбудсманът продължава да следи за изпълнението на препоръките, поставени от Комитета на министрите към българските институции:

- по отношение на промените в чл. 21 ал. 2 Закона за СРС, който предвижда срокът за прилагане на СРС по отношение на дейности, свързани със защитата на националната сигурност в случаите на предотвратяване на тежки умишлени престъпления по глава първа от особената част на НК, да бъде две години. Този срок може да бъде продължен по реда на чл. 15 за не повече от три години общо;
- по отношение на възможностите за създаване на обща база данни за исканията за СРС, която да улесни съдебния контрол и контрола, осъществяван от Националното бюро за контрол върху СРС;
- прецизиране на правомощията на съда при разглеждане на искиове за неправомерно използване на СРС, когато лицето не е формално уведомено за наблюдението;
- правилата и процедурите, свързани с филтрирането, проверката, защитата и унищожаването на информация, придобита чрез използване на СРС;
- ролята на съдията, когато е използвано разузнавателно средство, което попада извън обхвата на първоначалното искане.

През януари 2022 г. България за втори път е осъдена в Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) в Страсбург за дефекти в националната система за тайно подслушване и следене на гражданите от властите.

Констатациите и препоръките на ЕСПЧ са остри, а именно: 1) основанията за прилагане на СРС, посочени в закона, съответстват на изискванията на Конвенцията, с изключение на термина „обекти“ по смисъла на чл. 12, ал. 1 ЗСРС, който не е достатъчно ясен; 2) правилата за съхранение и унищожаване на материали, придобити чрез СРС, не са достъпни; 3) разрешението за използване на СРС на основание „национална сигурност“ може да бъде с продължителност 2 години, което е прекалено дълъг срок и отслабва съдебния контрол; 4) начинът, по който се дава разрешение за използване на СРС на практика, не съдържа гаранции, че наблюдението се използва само когато е необходимо; 5) съществуват съществени празноти в законовите разпоредби, които уреждат съхранението, достъпа, преценката, използването, предаването и унищожаването на данните; 6) системата за контрол в лицето на Националното бюро за контрол върху СРС, както е организирана в момента, не отговаря на изискванията за достатъчно независимост, компетентност и ефективни правомощия; 7) разпоредбите за уведомяване на граждани са с твърде ограничен обхват; 8) искът по ЗОДОВ, не е ефективно средство за защита във всички случаи, тъй като за успешното му провеждане е необходимо предварително уведомяване от страна на Бюрото, че спрямо лицето са били използвани незаконно СРС.

ЕСПЧ отбелязва и следните недостатъци на системата връзка със задържането на трафични данни: 1) процедурата за даване на разрешение от районния съд не съдържа гаранции, че достъп до данни се осъществява само когато това е необходимо; 2) няма ясни срокове за унищожаване на данните в наказателното производство; 3) няма публично достъпни правила за съхранение, достъп, преценка, използване, изпращане и унищожаване на данните; 4) контролът не е ефективен; 5) възможностите

едно лице да бъде уведомено за неправомерен достъп са силно ограничени; б) няма средство за обезщетяване на лицата в случай на неправомерен достъп.

Основни препоръки:

1. Изпълнение на поетите ангажименти от Пътната карта по изпълнение на препоръките от осъдителното решение „Великова срещу България“;
2. Инкриминиране на престъплението изтезание в контекста на ангажиментите на България по ЕКПЧ и Конвенцията срещу изтезанията на ООН;
3. Отпадане на давностния срок при престъпления, свързани с изтезания с оглед възможността за възобновяване на производството след осъдително решение на ЕСПЧ или определяне на допълнителни адекватни обезщетения с оглед оттегляне на претенциите на пострадалите и закриване на наблюдението по тези дела;
4. Изпълнение на Решенията на КМ от март 2019 г. и декември 2021 г, вкл. що се отнася до ефективност на разследването и разследване на евентуални престъпления, извършени от главния прокурор;
5. Изработване и прилагане на конкретни правила за планиране на полицейски операции, указания как да се реагира, в случай че при ареста присъстват съпругата или децата и обучение на полицейските служители;
6. Предприемане на спешни законодателни мерки за въвеждане на достатъчно гаранции срещу риск от злоупотреби при използване на СРС и въвеждане на ефективно вътрешноправно средства за защита;
7. Предприемане на спешни стъпки за внасяне на законопроекта за физическите лица и мерките за подкрепа в МС и НС;
8. Промяна в чл. 42, ал. 1 от Конституцията на Република България и в съответните разпоредби от изборното законодателство с оглед съобразяване с препоръките на ЕСПЧ.
9. Създаване на ефективен механизъм, гарантиращ правото на сдружаване във всичките му компоненти в съответствие с чл. 11 от ЕКПЧ.
10. Внасяне на законопроекта за изменение и допълнение на Закона за устройство на територията, изработен съгласно Заповед РД-02-14-652/28.06.2018 г. на Министъра на регионалното развитие и благоустройството в НС във възможно най-кратки срокове.
11. Предприемане на законодателни мерки, които да гарантират независимото представителство на засегнатата банка в производството по обжалване на акта за отнемане на лиценза и в производството по несъстоятелност.

Специфични препоръки:

1. Предприемане на мерки за подобряване на лошите условия в местата, където се настаняват лица с психични увреждания;
2. Стартиране ефективно изпълнение на Националната стратегия за психично здраве 2020-2030 г. и Планът за действие към нея;
3. Да се разшири дейността по предоставяне на социални услуги за хора с психични заболявания в съответствие с потребностите на обществото и да се

прекрати дългогодишният престой на пациенти в държавните психиатрични болници;

4. Необходимо е да се ускори процесът на де-институционализация на грижата за деца и възрастни, като се изградят повече социални услуги в общността – дневни центрове за деца и лица с увреждания, центрове за обществена подкрепа и др., и се осигурят достатъчно лични асистенти.
5. Продължаване на прилагането на мерки за справяне с проблема на пренаселеността;
6. Въвеждане на системата за електронно наблюдение във възможно най-кратки срокове, включително въвеждане алтернативи на процесуалната мярка „задържане под стража“ и ефективно изпълнение на препоръка Rec (2000)22 за санкции и мерки в общността;
7. Максимално интегриране на системата за здравеопазване в местата за лишаване от свобода с тази в Министерството на здравеопазването;
8. Решително увеличаване на съдържателни социални дейности с лицата, изтърхяващи наказания и реално индивидуално изпълнение на присъдата.

II. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ

Наблюдението и насърчаването на ефективното прилагане на подписани и ратифицирани международни актове в областта на правата на човека, е една от водещите функции на омбудсмана на Република България.

Основен акцент при осъществяване на наблюдението са мерките за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (КПХУ).

Омбудсманът реализира наблюдение въз основа на предоставените правомощия в чл. 19, ал. 1, т. 12 от Закона за омбудсмана и по силата на чл. 11 и следващите от Закона за хората с увреждания (ЗХУ), които регламентират участието на омбудсмана в дейността на Съвета за наблюдение.

Съветът за наблюдение е създаден през 2019 г. в изпълнение на чл. 33, ал. 2 и 3 от КПХУ и през 2022 г. е председателстван изцяло от Комисията за защита от дискриминация. С оглед важната роля на Съвета, в следващите абзаци ще бъде представена накратко дейността му през изминалата година.

✓ Дейността на Съвета за наблюдение през 2022 г.

Съветът за наблюдение провежда три заседания през изминалата година, като поради ситуацията с COVID-19 заседанията са в хибридна форма.

Първо заседание на Съвета за наблюдение за 2022 г.

Заседанието е проведено на 20.05.2022 г. и на него е обсъден проектът на Годишна програма за дейността на Съвета за наблюдение за 2022 г. и са приети приоритети в дейността.

Дискутирана е Годишната програма на Съвета за наблюдение на 2022 г. и са приети приоритети в дейността.

Представена е дейността на Комисията за защита от дискриминация, свързана със защитата на правата на хората с увреждания през 2021 г.

Разгледани са отговорите на общините за изпълнение на чл. 5, ал. 3 от Наредбата № РД-02-20-2 от 26.01.2021 г. за определяне на изискванията за достъпност и универсален дизайн на елементите на достъпната среда в урбанизираната територия и на сградите и съоръженията (в сила от 13.03.2021 г.).

Потърсено е решение на проблема с отпадналата подкрепа на хората с увреждания, на които експертните решения изтичат в периода от 01.04.2022 г. до 30.06.2022 г.

Второ заседание на Съвета за наблюдение за 2022 г.

Във връзка с постъпващи жалби в институцията на омбудсмана и Комисията за защита от дискриминация относно съществуващите проблеми, пред които са изправени хората с редки болести, е взето решение за организиране от Съвета за наблюдение на нарочна среща с организации за хора с редки болести.

Обсъдено е предложение за създаване на работна група за изготвяне на Комуникационна стратегия на Съвета за наблюдение.

Дискутиран и гласуван е проект на писмо до Министерството на труда и социалната политика във връзка с прилагане на чл. 38 от Закона за хора с увреждания и програмите за субсидирана заетост на хората с трайни увреждания, управлявани от Агенцията по заетостта.

Разгледан е проблемът с медицинските храни и консумативи, които остават извън обхвата на задължителното здравно осигуряване. От Съвета е взето решение за отправяне на предложение към министъра на здравеопазването и към НЗОК.

Обсъдени са конкретни предложения към министъра на здравеопазването за изменения в Наредба № 16 от 30 юли 2014 г. за условията и реда за регистриране на редките заболявания и за експертните центрове и референтните мрежи за редки заболявания.

Одобрена е препоръка до НЗОК за включването на представители на организации на хората с увреждания и на Съвета за наблюдение в работната група, ангажирана с изготвянето на Проект на актуализирана спецификация с помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия и други, предназначени за хора с увреждания.

Трето заседание на Съвета за наблюдение за 2022 г.

Последното заседание на Съвета за 2022 г. е на 20.12.2022 г.

На заседанието участват от Сдружение „Ретина България“ и представят проблемите пред хората с редки болести. Поставен и разгледан е въпросът с липсата на Национална стратегия за хората с редки болести и недостатъчно актуализирания списък на редките болести в България.

Дискутирано е и е одобрено отправянето на препоръка до министъра на здравеопазването, свързана с Наредбата за медицинската експертиза и необходимостта от по-бързо внедряване на нов модел на оценка на уврежданията и отпадане на експертното решение на ТЕЛК/НЕЛК като универсален инструмент за ползване на права.

✓ Прилагане на Конвенцията от органите на изпълнителната власт

Както и в предходните Годишни доклади, и в настоящия доклад са изведени констатации и препоръки на омбудсмана по изпълнението на КПХУ, които са основани върху проверките и анализите във връзка с оплакванията на гражданите, участия на институцията в организирани публични дискусии, участия в междуведомствени работни групи, като е отразена и дейността на държавни институции, пряко отговорни за формирането и изпълнението на политиките, свързани с хората с увреждания.

С оглед събиране на необходимата информация за изпълнение на задълженията на КПХУ, са изпратени писма с въпросници до МТСП и Министерството на здравеопазването, в качеството им на органи за формиране и прилагане на политики.

По информация от МТСП

В изпълнение на основната си функция за осъществяване на сътрудничество при разработване и провеждане на политиката за правата на хората с увреждания, в рамките на пет заседания през 2022 г., НСХУ е разгледал и одобрил 13 документа, засягащи пряко гарантирането на правата на хората с увреждания, посочени в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

✓ **Концепции по привеждането на българското законодателство в съответствие с КПХУ**

В отговор на необходимостта от прилагане в цялост на КПХУ, в рамките на срока за изпълнение на Плана за действие на Република България за прилагане на КПХУ (План 2015-2020 г.) са изготвени няколко концепции за промени в нормативната уредба, чрез която се гарантират правата на хората с увреждания. Детайлна информация по поставения въпрос бе предоставена в Годишния доклад на омбудсмана от 2021.

✓ **Прилагане на чл. 9 – достъпност**

• **Жестов език**

Достъпността на средата е от огромно значение за възможностите за хората с увреждания да водят достоен и независим живот.

С приемането на Закона за българския жестов език (ЗБЖЕ) е уреден законовият статут на жестовия език като комуникационно средство на хората без слух и като услуга за задоволяване на потребностите им. Нормативният акт регламентира правото на глухите и сляпо-глухите лица на безвъзмездна преводаческа услуга на български жестов език, осигурявана от органите за социално подпомагане за сметка на държавния бюджет, поради което този вид социална подкрепа е предвиден и обезпечен съответно чрез бюджета на МТСП.

Със Заповед № РД-02-62/12.04.2022 г. на министъра на труда и социалната политика е сформирана междуведомствена работна група, която да изготви проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за българския жестов език в срок до 30.06.2022 г. Изготвения проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за български жестов език е подложен на обществена консултация в периода 19.08.-19.09.2022 г. и след това одобрен от Министерски съвет с РМС № 807 от 20.10.2022 г. и внесен за разглеждане от Народното събрание. Законът за изменение и допълнение на Закона за българския жестов език е публикуван в брой 10 на Държавен вестник от 2023 г.

• **Изграждане на достъпна среда и лична мобилност чрез Национална програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност**

МТСП продължава да реализира конкретна мярка за финансиране и изпълнение на дейности за изграждане на достъпна жилищна среда, съответно по Националната програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност, съгласно чл. 56 от Закона за хората с увреждания, утвърдена от министъра на труда и социалната политика.

През първото полугодие на 2022 г. са извършени промени в Националната програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност, за да се гарантира подобряване на реда, условията и процедурите за кандидатстване за изграждане на достъпна жилищна среда, с цел отстраняване на идентифицирани несъответствия и оперативни затруднения.

Премахнат е минималният праг при финансиране на проекти във връзка с изграждането на достъпна жилищна среда и са прецизирани условията за допустимост относно обхвата на предвидените дейности, като се допуска осигуряване на собствен финансов принос от страна на кандидата в случаите, когато планираната стойност на проектното предложение надхвърля стойността от 100 000 лв., която е определеният максимален размер на финансиране по Компонент 1 „Достъпна жилищна среда” от Програмата. С приетите промени се гарантира подобряване на реда, условията и

процедурите за кандидатстване и извършване на дейности за осигуряване на необходимата публична подкрепа за изграждане на достъпна жилищна среда.

- **Изграждане на достъпност чрез Фонд „Социална закрила“**

В рамките на 2022 г., Фонд „Социална закрила“ реализира и други дейности в подкрепа на хората с увреждания:

По Компонент 1 „Придобиване на дълготрайни активи, текущо поддържане на материалната база и изграждане на нова, реконструкция и модернизация на съществуващата материална база за предоставяне на социални услуги“ - през 2022 г. са финансирани 15 проекта.

По Компонент 2 „Подкрепа за осъществяването на социалната дейност и/или за постигане на социалните цели на социални предприятия, вписани в регистъра на социалните предприятия“ - през 2022 г. са финансирани 3 проекта.

- **Достъпна информация чрез целева програма „Разработване на синтезатор на българска реч за нуждите на хората със зрителни увреждания“**

Целта на Програмата е да се подпомогне процеса на социално включване на хора със зрителни увреждания, с оглед създаването на възможности за повишаване на тяхната образователна степен, трудова реализация и качество на живот. Чрез реализирането на програмата е осигурена възможност за достъп до информация на над 4000 лица със зрителни увреждания.

- **Достъпна среда по проекти на АХУ**

За осигуряване на условия и възможности от спортните клубове в страната за разширяване на обхвата на хората с трайни увреждания, за участие в спортни занимания с оглед подобряване физическата им дееспособност, пълноценно използване на свободното време и социалната им интеграция, Агенцията за хората с увреждания финансира проекти за осигуряване на достъпна архитектурна среда за хора с увреждания на културни, исторически, спортни обекти.

С цел постигане устойчивост на програмата, както и на заложените показатели, са предприети мерки за популяризирането ѝ. Изпратени са писма до организации и структури, имащи отношение към осигуряването на достъпна архитектурна среда. Проведени са и онлайн събития – Ден на „Отворените врати“, където на потенциалните бенефициенти бе дадена възможност да отправят своите въпроси, относно изготвянето и реализацията на техните проекти.

- ✓ **Мерки за осигуряване на помощни средства за лица с трайни увреждания**

С Решение на Министерски съвет № 203 от 07.04.2022 г. е одобрен актуализираният Национален план за възстановяване и устойчивост (НПВУ) на Република България. Част от ангажиментите на МТСП по НПВУ е проект „Предоставяне на помощни средства за лица с трайни увреждания“. Проектът предвижда предоставяне на висококачествени и високотехнологични помощни технически средства на хора с трайни увреждания за създаване на достъпна среда, свързана с мобилността и свободното им придвижване, както и осигуряване на обучение за ползването им.

През второто полугодие на 2022 г. е изготвен проект на Методика за подбор на лица с трайни увреждания (Методиката). Методиката е основана на био-психосоциалния модел при съобразяване на Международната класификация на функционирането, уврежданията и здравето (МКФУЗ) на Световната здравна организация.

Методиката за подбор на лица с трайни увреждания е утвърдена със Заповед № РД-01-428 от 16.12.2022 г. на заместник министър-председателя по социалните

политики и министър на труда и социалната политика и е обнародвана в Неофициалния раздел на Държавен вестник, брой 102 от 23 декември 2022 г.

✓ Прилагане на чл. 24 – Образование

В страната функционират 5 специални училища за ученици със сензорни увреждания – с увреден слух и с нарушено зрение, като общият брой на децата и учениците в тях е 711. Специалните училища за ученици с увреден слух са три, а тези за ученици с нарушено зрение са две.

В специалните училища за ученици с нарушено зрение са създадени професионални паралелки по керамика и градинарство, които изграждат професионалните умения на учениците и ги подготвят за самостоятелен и независим живот в бъдеще.

В рамките на проект „Подкрепа за приобщаващо образование“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г., с конкретен бенефициент – МОН, са проведени по Дейност 3 редица специализирани обучения на специалистите в екипите за подкрепа за личностно развитие, както и на други педагогически специалисти и на непедagogически персонал от детските градини и училищата по проекта.

През 2022 г. са обучени общо 1 856 специалисти.

По проекта се разработва и Карта за функционална оценка на индивидуалните потребности на децата и учениците със специални образователни потребности и с хронични заболявания във връзка с прилагането на Международната класификация за функционирането на човека, уврежданията и здравето на децата.

От 2022 г. функционира платформа за образователни и терапевтични ресурси за деца и ученици със специални образователни потребности „Подкрепи ме“ (podkrepime.mon.bg).

✓ Създаване на Държавна агенция за хората с увреждания

По отношение създаването на Държавна агенция за хората с увреждания (ДАХУ) от Министерството на труда и социалната политика е потърсен експертен опит за изпълнение на заложената структурна реформа. МТСП получи техническа помощ по Програмата на Европейския съюз (ЕС) за подкрепа на структурните реформи, изпълнявана от Световната банка с финансиране от и в сътрудничество със Службата за подкрепа на структурни реформи към Генералния секретариат на Европейската комисия, посредством експертни препоръки за създаване на институционална и управленската структура на ДАХУ към Министерския съвет.

Предвид разпоредбите на § 12, ал. 3 от ЗХУ е необходима преценка по целесъобразност на законодателните решения относно административните структури, тъй като създаването на органи със сходни правомощия/функционална компетентност поражда риск от дублиране на функции, респ. дублиране на финансиране на политики и дейности, неясни граници на отговорност при извършването на бюджетни разходи, затруднения при бюджетната процедура и бюджетното планиране, и др. До настоящия момент, на всички нива, на които е обсъждан въпросът, не са намерени аргументи в подкрепа на действащите регулации, които да доказват целесъобразност по отношение на разпоредбата, касаеща извършването на индивидуална оценка на потребностите на хората с увреждания да премине към изпълнителните функции на ДАХУ. Това означава прехвърляне на изпълнителна функция (извършвана към момента от териториалните поделения на АСП) към държавна агенция, нарушавайки разделението, което е въведено между изпълнителна и държавна агенция, съгласно Закона за администрацията.

С последното изменение и допълнение на Закона за хората с увреждания (ДВ. Бр. 8 от 25 януари 2023 г.) в §12, ал. 3 е направена промяна, според която Държавната агенция ще координира осъществяването на политиката за правата на хората с

увреждания, а дейността по извършване на индивидуална оценка на потребностите за хората с увреждания отпада от функциите на ДАХУ.

Необходимо е провеждане на широки обществени консултации, в които да бъдат включени представители на хората с увреждания и юридическите лица, за да бъде постигнат консенсус относно намирането на трайно решение за структурната промяна.

✓ По Доклада пред Комитета на ООН за ПХУ

В изпълнение на ангажимента на България по прилагането на КППХУ, както и за изпълнение на препоръките на Комитета на ООН за правата на хората с увреждания по първия национален доклад на страната, през април 2020 г., със заповед на министъра на труда и социалната политика е създадена междуетатствена работна група, включваща представители на всички министерства, агенции, обществени органи, национално представителни организации на и за хората с увреждания и др.

Задачата на групата е да разработи План за действие за изпълнение на заключителните препоръки към Република България отправени от Комитета на ООН за правата на хората с увреждания с времеви диапазон за изпълнение 2021 - 2026 г.

Разработеният План включва всички препоръки на Комитета, както изпълнените, за които са посочени постигнатите резултати, така и идентифицираните като неизпълнени или тези в процес на изпълнение. В него са разписани мерки и дейности, чрез които е постигнато изпълнението до момента на част от препоръките.

С решение № 110 от 12.02.2021 г. на Министерския съвет е приет изготвеният План за действие за изпълнение на заключителните препоръки към Република България отправени от Комитета на ООН за правата на хората с увреждания с времеви диапазон за изпълнение 2021 - 2026 г.

Посредством изпълнението на Плана се очаква да бъде постигнато развитие и усъвършенстване на политиките, насочени към хората с увреждания, в съответствие с Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания и други международни актове, които имат за цел да гарантират правата на човека и по които България е страна. Планът предвижда периодично отчитане на постигнатия напредък по изпълнение на препоръките, като за целта се ангажират определените, по чл. 18 от ЗХУ, координатори по правата на хората с увреждания и други заинтересовани страни.

✓ Международна класификация на функционирането, уврежданията и здравето в оценката на потребностите

С влизането в сила на Закона за хората с увреждания се регламентира правото на хората с увреждания на индивидуална комплексна оценка, съобразно потребностите, които се идентифицират при изследване на функционалните затруднения, свързани със здравословното състояние и наличието на бариери в изпълнението на ежедневните и други дейности на човека с увреждане.

В тази връзка през 2019 г. е разработена и приета Методика за извършване на индивидуална оценка на потребностите от подкрепа за хората с увреждания (Методиката), която регламентира реда и условията по изготвянето на индивидуална оценка на потребностите на хората с увреждания, включително оценка за потребността от предоставяне на социални услуги, лична помощ или друг вид подкрепа при условия и по ред, определени със закон.

Методиката се основава на био-психо-социалния модел при съобразяване на Международната класификация на функционирането, уврежданията и здравето на Световната здравна организация (МКФУЗ).

С оглед възможностите за подобряване на действащия модел за извършване на индивидуална оценка на потребностите за хората с увреждания, по искане на МТСП, Службата за подкрепа на структурни реформи към Генералния секретариат на Европейската комисия, съвместно със Световната банка предоставят техническа

помощ, свързана с укрепване и по-нататъшно развитие на системата за оценка на уврежданията, съответно нуждите от подпомагане. Техническата помощ стартира през месец юли 2020 г. и има като основна цел да предостави препоръки за подобряване на модела на оценяване на функционалните способности и индивидуалните потребности на хората с увреждания.

Предоставените препоръки не са задължителни за България, но могат да бъдат ползвани при реформиране на модела на оценяване на уврежданията и индивидуалните нужди.

✓ **Национална карта на социалните услуги**

Със Закона за социалните услуги (ЗСУ) за първи път се въведе планиране на национално ниво на социалните услуги, финансирани от държавния бюджет, чрез разработване на Национална карта на социалните услуги.

В картата ще се определи и максималният брой потребители на всички социални услуги, за които се осигурява изцяло или частично финансиране от държавния бюджет. Критериите за определяне на услугите и максималния брой на потребителите в Националната карта на социалните услуги са определени в Наредбата за планирането на социалните услуги съобразно броя и демографския профил на населението.

Съгласно § 31 от Преходните и заключителни разпоредби на ЗСУ Националната карта на социалните услуги следва да бъде приета от Министерския съвет в срок до 12 месеца от публикуване на резултатите от преброяването на населението и жилищния фонд през 2021 г., т.е. не по-късно от последното тримесечие на 2023 г., имайки предвид, че на 03.10.2022 г. на електронната страница на Националният статистически институт бяха публикувани първите окончателни данни за населението към 7 септември 2021 г., включващи демографските характеристики пол, възраст, гражданство, страна на раждане. Данните за здравния статус на населението са публикувани на 16.12.2022 г. Дейностите по разработването на анализите на потребностите на общините от социални услуги на общинско и областно ниво, които се финансират изцяло или частично от държавния бюджет, вече са стартирали.

✓ **Ратифициране на факултативния протокол към КПХУ**

Съгласно Планът за действие за изпълнение на заключителните препоръки към Република България, отправени от Комитета на ООН за правата на хората с увреждания (2021-2026), мерките, които са предвидени за изпълнение на препоръката относно ратификация на Факултативния протокол към КПХУ, са изготвяне на необходимите допълнителни законодателни промени, които да регулират приложението на Факултативния протокол. Срокът за изпълнение на мярката е с времеви диапазон за изпълнение 2025 г. и подготовка на процеса по ратификация на Факултативния протокол, която да завърши преди представянето на следващия национален доклад пред Комитета по правата на хората с увреждания през 2026 г.

Към настоящия момент няма промяна в разписаните срокове за ратифициране на Факултативния протокол към КПХУ.

✓ **По информация от Министерството на здравеопазването**

Медицинска експертиза

С цел разрешаване на съществуващите проблеми в организацията на медицинската експертиза и с оглед потребностите на хората с увреждания, през 2022 г. са извършени следните дейности:

Със Заповед №РД-02-61 от 01.04.2022 г. на министъра на здравеопазването (допълнена със Заповед №РД-02-125 от 01.07.2022 г.) е създадена работна група, която разглежда и анализира всички постъпили становища, предложения, сигнали и жалби, свързани със затруднения в процеса по осъществяване на медицинската експертиза в

страната, както и предложенията на организациите на хората с увреждания за промени в тази област.

Съществена промяна е и включването на хората с психични увреждания в категорията, за която е необходимо определяне на потребността от чужда помощ и при по-малък процент от 90 (80 и над 80%), което ще допринесе за тяхното по-справедливо оценяване и осигуряване на адекватна грижа в ежедневно им съществуване, с цел компенсирание на загубата на базисни социални и ключови умения.

През 2022 г. двукратно е променяна Наредба №3 от 2019 г. за медицинските дейности извън обхвата на задължителното здравно осигуряване, за които Министерството на здравеопазването субсидира лечебни заведения, и за критериите и реда за субсидиране на лечебни заведения (ДВ, бр. 33 от 29.04.2022 г., в сила от 29.04.2022 г. и бр. 54 от 12.07.2022 г., в сила от 12.07.2022 г.). Част от двете промени на нормативния акт са свързани със субсидирането на дейностите по медицинска експертиза, осъществявани от ТЕЛК.

Съществената промяна е определянето на нови критерии при формиране на стойността, а именно за влязло в сила експертно решение на ТЕЛК, а не както преди това – за издадено и отчетено решение. Не се предвижда заплащане когато следва поредица от нови обжалвания и произнасяния на ТЕЛК в рамките на една и съща процедура по освидетелстване/преосвидетелстване. Втората нормативна промяна (в сила от 12.07.2022 г.) е свързана с допускане субсидирането на влезли в сила експертни решения на ТЕЛК, постановени в старата информационна система до определен срок.

Министерството информират, че за максимално съкращаване на процедурата по освидетелстване, да се организира по начин, който да изключва зависимостта пациент-ТЕЛК/НЕЛК и изцяло да се обективизира чрез извършените изследвания, консултации и други медицински дейности, доказващи здравословното състояние на лицата, се предвижда промяна в Правилника за устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза и на регионалните картотеки на медицинските експертизи. Тези промени следва да намалят административната тежест за лицата с увреждания, като ще бъде елиминирана изцяло възможността за лошо отношение към тях.

Планирано е тази нормативна промяна да се осъществи през първото полугодие на 2023 г.

Информационната система за контрол на медицинската експертиза

От Министерството се предвижда преустановяване едновременната работа в двете сходни системи, което затруднява процесите на контрол и отчитане.

Текущо се подобряват функционалностите на електронната система, съдържаща Информационната база данни по чл.108а от Закона за здравето, което е съобразено както с възникващи проблеми в нейното практическо приложение, така и с нормативните промени, които се приемат в областта на медицинската експертиза.

От голямо значение е свързването на Националната здравноинформационна система с Информационната база данни за лицата, подлежащи на медицинска експертиза, което е в ход, за да се постигне пълнота в информацията за здравословното състояние на лицата и по-лесна и бърза комуникация между органите на медицинската експертиза, както и между последните и органите, осъществяващи администриране на процесите, каквито са регионалните здравни инспекции.

✓ Помощни средства, приспособленията, съоръженията и медицинските изделия за хората с увреждания

Съгласно чл. 73, ал. 2 от Закона за хората с увреждания финансирането и предоставянето на помощните средства, приспособленията, съоръженията и

медицинските изделия за хората с увреждания се осъществяват от Националната здравноосигурителна каса. Разпоредбата е приета от Народното събрание в края на 2020 г. и е в сила от 1 януари 2022 г.

Със Заповед № РД-02-13 от 02.02.2022 г. на министъра на здравеопазването е сформирана работна група, която изготви необходимите нормативни промени по отношение на дейностите по финансиране, предоставяне и ползване на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия, предназначени за хората с увреждания.

Със Заповед № РД-18-315/31.10.2022 г. на управителя на НЗОК е определен съставът на комисия, чиято задача е да изготви проект на спецификация по чл. 56 от Наредба № 7 от 2021 г. за условията и реда за съставяне на списък на медицинските изделия и за определяне на стойността, до която те се заплащат.

✓ Деца с увреждания

През 2022 г. в системата на здравеопазването продължават да съществуват 4 дома за медико-социални грижи за деца (ДМСГД), съгласно последните изменения на § 45, ал. 1 от Преходните и Заключителни разпоредби на Закона за социалните услуги. Сроктът за закриване на домовете е удължен до 31.12.2023 г., тъй като в съществуващите към 31.12.2022 г. домове в градовете: Варна, Кърджали, Плевен и Стара Загора са настанени на резидентна грижа 209 деца - всичките с увреждания.

✓ Независим живот и включване в общността

През 2022 г. МЗ участва в разработването на План за действие за периода 2022-2027 г. за изпълнение на Националната стратегия за дългосрочна грижа. Планът е приет с РМС №509 от 21 юли 2022 г. и в него към мерките за повишаване на ефективността на системата за дългосрочна грижа е определена мярка 3: Предоставяне на здравни грижи за нуждаещи се лица с увреждания и възрастни хора в невъзможност за самообслужване. Дейностите към тази мярка са насочени към първичната извънболнична медицинска помощ и достъпността до нея, развитие на продължителното лечение и акцент към обслужването на лицата с психични разстройства в напреднала възраст, включително превенция и ранна диагностика на деменцията.

През 2022 г. се изготвя и приема ПМС № 58 от 7 юли 2022 г. за създаване на Национален съвет по психично здраве, обн. ДВ. бр.54 от 12 юли 2022 г. Националният съвет по психично здраве е постоянно действащ консултативен орган към МС за осъществяване на координация, сътрудничество и консултации при изпълнението и мониторинга на Националната стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2021-2030 г. който след конституирането си до края на 2022 г. проведе три заседания.

✓ Достъп до здравни услуги

При спазване на основен принцип в предоставянето на здравни услуги, свързан с недопускане на дискриминация по какъвто и да е признак, на хората с увреждания се осигурява същият обхват, качество и стандарт на безплатни или финансово достъпни здравни грижи и програми, както на всички останали хора, включително в областта на сексуалното и репродуктивното здраве и на програмите за обществено здраве, провеждани сред населението. Нещо повече – съществуват различни форми на допълнителна подкрепа за лицата с увреждания, като например освобождаване от потребителските такси при болничен престой и при посещение при лекарите в извънболничната помощ.

При жените в репродуктивна възраст, с доказано онкологично заболяване, Центърът за асистирана репродукция финансира (с публични средства) криоконсервацията на предимплантационни ембриони или на яйцеклетки преди започване на противотуморната терапия, с цел съхраняване на генетичен материал и

неговото използване на по-късен етап, след приключване на лечението на основното заболяване.

Констатации:

- Отговорните органи полагат усилия за преодоляване на съществуващите проблеми в отделните области на правата на хората с увреждания.
- Необходимите мерки не са достатъчни, за да бъдат преодолените затруднения на хората с увреждания при освидетелстване/преосвидетелстване от органите на медицинската експертиза и значителните забавяния при издаването на експертните решения.
- Остават предизвикателствата пред хората с редки болести да упражняват правата си.
- Мерките за актуализиране на списъците на помощните средства и медицинските изделия не допринасят за включване на изделия, съобразени с потребностите на хората с увреждания.
- Не се предприемат действия за преодоляване на забавянето при ратифицирането на Факултативния протокол към КПХУ.

Основни препоръки:

1. Да бъдат предприети действия за продължаване на реформата на медицинската експертиза и експертизата на работоспособността, вкл. чрез внедряване на международни стандарти, с активно включване на представители на хората с увреждания при широки обществени дискусии и публичност;
2. Да бъдат взети мерки за осигуряване на правата на хората с редки болести;
3. Да бъдат предприети действия за подходящо актуализиране на списъците на помощните средства и медицинските изделия, както и за подобряване тяхното качество;
4. Да бъде ускорена процедурата по ратифициране на Факултативния протокол към КПХУ.

III. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Конвенцията на ООН за правата на детето (КПД) е международноправна уредба, която има силно влияние върху вътрешното законодателство, изисква прилагането на възможно най-високите универсални принципи при защитата на правата на детето, чиито спазване държавата е задължена да осигури. Република България като страна, ратифицирала КПД, има задължението да полага последователни усилия за осигуряване на съвместимостта на вътрешното си законодателство с нейните разпоредби, както и да уеднаквява практиката си, като гарантира координация между политиките, засягащи децата, между всички нива на управление. По силата на присъединяването си към КПД държавата носи отговорност ако не изпълни поетите ангажименти. По тази причина основната защита на правата на детето се реализира от държавните органи на национално ниво.¹⁷

Ратифицирането на международните договори е важно, но не достатъчно условие за изграждане на национална система за защита на правата на детето. Наред със задължението да ги регламентира на най-високо ниво, държавата следва да създава

¹⁷ Ковачева, Д. Националните институции за защита на правата на човека, София 2021

ефективни и работещи контролни механизми, които да се прилагат при евентуални нарушения.

В основата на този подход е идеята, че защитата на правата на детето не е само национален въпрос. Затова и правният статут на националната институция в областта на защитата на правата на детето се определя от националното законодателство, но организацията има отговорности за спазването на стандартите, предвидени в международноправния акт. Чл. 4 от КПД задължава държавата, страна по Конвенцията да предприеме всички необходими законодателни, административни и други мерки за осъществяване на правата, признати в нея. Независимите национални институции по правата на човека (НИПЧ) са важен механизъм за насърчаване и гарантиране на изпълнението на КПД. Позицията на Комитета по правата на детето към ООН (Комитета) е, че учредяването на такива органи попада в обсега на ангажимента на държавата, поет с ратификацията. В Общ коментар №2 (2002) на Комитета за ролята на независимите национални институции по правата на човека в утвърждаването и закрилата на правата на детето се подчертава важната роля, която има НИПЧ в тази мисия и за повишаване на обществената осведоменост относно тези права.

Националните правозащитните органи следва да отговарят на Парижките принципи за статута на институциите за защита и насърчаване на правата на човека, представени от Комисията по правата на човека през 1992 г. и приети от Генералната асамблея през 1993 г. Още през 2018 г. омбудсманът на Република България получава Статут „А“ по Парижките принципи, като по този начин към отговорностите му се добавя и конкретното изискване да следи за изпълнението на КПД, както и на други международни актове, към които страната ни се присъединява и по-специално да гарантира, че националното законодателство ги отразява адекватно. В този контекст националният омбудсман приема отговорно своята фундаментална роля за насърчаване и прилагане на КПД в Република България, като отбелязва, че неговият мандат най-общо го задължава да осъществява мониторинг на правата на децата и техните интереси на всички равнища в обществото и при необходимост да прави предложения за промени в политиките на публичните организации (чл. 19, ал. 1, т. 10 от Закона за омбудсмана). Омбудсманът полага последователни усилия, за да развива своя експертен потенциал, необходим както за независимо наблюдение на изпълнението на разпоредбите на КПД, така и за изготвяне на алтернативни доклади пред Комитета и други органи. Наблюдението на КПД се основава на принципите, залегнали в международния акт и на подход, основан на правата на детето, като действията на НИПЧ са определящи, защото те осигуряват връзката между международните норми за защита на правата на детето и тяхното прилагане на национално ниво.

✓ Независимо наблюдение на изпълнението на разпоредбите на КПД през 2022 г.

По силата на чл. 19, ал. 1, т. 12 от Закона за омбудсмана, омбудсманът има отговорността да наблюдава и насърчава ефективното прилагане на конвенциите за защита на правата на човека по които Република България е страна, като включва в Годишния си доклад за дейността си специална самостоятелна част, в която оценява степента, в която законодателството и практиките са приведени в съответствие с КПД. През 2020 г. е разработена система от индикатори за мониторинг на правата на детето от гледна точка на КПД и по-конкретно за тяхното прилагане в отделните сектори. Мониторингът, от своя страна, включва разработване на специални въпросници, събиране на информация за изпълнението на дейностите по КПД, както и оценка на мерките и тенденциите за постигане на подобрения различните сектори. При осъществяването на мониторинга се възпроизвеждат насоките, издадени от Комитета. Омбудсманът изготвя идеи и предложения за решаване на набелязаните проблеми, които отразява в своя доклад, като мониторингът включва само по-обща, ключови

параметри (индикатори), които могат да покажат наличието на проблеми в областта на правата на детето.

Въпросите са структурирани по конкретни теми. Всяка група права е снабдена с кратък списък от въпроси, които поясняват различни аспекти на правото и на неговото реализиране. Тези въпроси могат да служат и като индикатори, които позволяват да се провери практическото осъществяване на правото. Събраните в мониторинга данни могат да информират планирането на по-адекватни мерки на политиките за защита на правата на децата и могат да послужат като оценка на напредъка на важни области, те показват специфичните уязвимости на децата.

За целите на независимия мониторинг, който е важна част от Годишния доклад на омбудсмана, в началото на 2023 г. са изготвени актуални въпросници, които са изпратени до компетентни органи, повечето от които са органи по закрила, по реда на Закона за закрила на детето (ЗЗДет)¹⁸:

Национален механизъм за изпълнение на препоръките на Комитета по правата на детето

В България все още няма създаден и не работи такъв механизъм. По информация на ДАЗД към Националния съвет за закрила на детето е сформирана междуведомствена експертна работна група за изработване на механизъм за изпълнение на препоръките на Комитета на ООН за правата на детето. Във връзка с представяне на VI-ти и VII-ми консолидирани периодични доклади по прилагането на КПД 2022 г. са изпратени писма и е поддържана постоянна връзка и комуникация с членовете на експертната група. Получената от ангажираните институции информация е обобщена, резюмирана и анализирана преди подаване на комбинираните шести и седми периодични доклади на Република България, която включва и приложение със статистическа информация и данни в отговор на въпросника.

1. Основни препоръки на Комитета, отправени след заключителното наблюдение във връзка с консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад за България (21 ноември 2016 г.), които не са изпълнени към настоящия момент

Този въпрос е поставен на оценката на гражданските организации, като омбудсманът се обърна към НМД¹⁹ – мрежа, която обединява над 134 организации, работещи в областта на правата на детето.

Според НМД и през 2022 г. законодателството и стратегическата рамка, отнасяща се до правата на детето в България остава твърде широка, съдържа повече от 20 нормативни и стратегически документи, регулиращи различни секторни политики. Въпреки препоръките на Комитета в тази посока (CRC/C/BGR/3-5; пара 7-8), липсват значими реформи по отношение на законодателната и административната рамка.

Липсата на Национална стратегия за детето води до неефективен мониторинг, липсата на актуални индикатори, по които да бъдат събирани данни по отношение на правата на детето.

Наблюдават се съществени проблеми при събирането на данни, отнасящи се до

¹⁸ Отговор от МТСП от 03.02.2023 г., Отговор от МОН от 05.03.2022 г., Отговор на МЗ от 28.02.2023 г., Отговор от МП от 25.02.2023 г., Отговор на ММС от 24.02.2023 г., Отговор на ММС от 24.02.2023 г., Отговор от МВР от 13.02.2023 г., Отговор от ДАЗД от 01.02.2023 г., Отговор от ДАБ от 01.02.2023 г., Отговор от КЗД от 01.03.2023, Отговор от НМД от 02.03.2023 г.

¹⁹ НМД – Национална мрежа за децата е обединение на граждански организации и сѐмишленици, работещи с и за деца и семейства в цялата страна. НМД е създадена през 2003 г. като свободен алианс от неправителствени организации. През 2006 г. придобива статута на неправителствена организация в обществена полза.

детското благосъстояние, закрилата на детето и др. Има редица примери за разминаване на данните по отношение на броя на децата, жертви на най-тежкото престъпление – умишлено убийство, където данните на: МВР, НСИ и Прокуратурата се разминават до 10 пъти, както и случаите на деца, жертви на насилие, броят на непридружените деца бежанци.

Налице е системен регрес на системата за закрила, въпреки усилията за подкрепа на капацитета ѝ, със средства, осигурени по Оперативна програма развитие на човешките ресурси. Доста често социалните работници работят в лоши и унижителни условия. Липсват програми за въвеждащо обучение, както и за продължаващо такова, стандарти за социална работа и за средната натовареност на работещите в отделите за закрила на детето. Средно годишно един социален работник отговаря за **883 случая**. Професията на социален работник е с нисък престиж и липса на възможности за развитие и квалификация, което е пряко свързано с огромното текучество.

Пример за влошена комуникация е прехвърлянето през 2022 г. на оперирането на **Националната телефонна линия за деца 116 111 на АСП**, като влошаването на този механизъм започва от 2020 г., когато ДАЗД поема управлението на линията. Телефонните обаждания през 2021 г. са с 35% по-малко от 2019 г. Без да е извършен анализ на причините за критичното състояние на телефонната линия за деца и да бъдат взети мерки за нейното спасяване, през юли 2022 г. е дадена за опериране на АСП.

Няма доказателства, че процесът на бюджетиране, отнасящ се до детските политики, отчита обема и ефективността на публичните разходи като инвестиции в децата (CRC/C/BGR/3-5; пара 12). Ключови процеси като приемната грижа и подкрепата на капацитета на професионалистите, работещи в системата за закрила остават финансирани от европейски програми. Разработеният от НМД инструмент за оценка на финансовите инвестиции в децата не се използва.

Остават неадресирани препоръките за детското участие. Липсва единен и систематичен подход за разбиране и прилагане на детското участие.

По препоръката на Комитета в България да се приеме, съобразен с правата на човека подход към уврежданията, както и да се разработи всеобхватна стратегия за включването и реализацията на децата с увреждания в обществото и образованието, се отбелязва, че финансирането на услуги, вкл. терапии за деца с аутизъм не се поема от НЗОК; има системен проблем с консумативите и помощните средства; няма разработен алгоритъм за терапевтично поведение в България; липсва системен подход в грижата за децата с увреждания, който не се реализира поради липсващи звена, координационни механизми и кадри.

2. Общи мерки за изпълнение на Конвенцията – чл.4, като въпросите по темата засягат: законодателство, институции, програми и планове, ратификации, разпространение на Конвенцията

В България политиките по отношение на децата се определят основно от разпоредбите на ЗЗДет, като в чл. 1, ал. 3 от закона е записано, че „държавната политика за закрила на детето се осъществява въз основа на приета от Народното събрание по предложение на Министерския съвет Национална стратегия за детето, изградена върху принципите на този закон. България не разполага с ефективен стратегически документ за правата на детето след изтичането на срока на действие на Националната стратегия за детето 2008-2018 година. Последният изготвен проект, обхващащ периода 2019-2030 г. беше изтеглен от правителството.

Политическата нестабилност превърна 2022 г. в поредната година на стагнация в областта на законодателството и политиките, касаещи децата. Остава изцяло неосъществена реформата в детското правосъдие.

- **В областта на правосъдието за деца**

Проект на Закон за изменение и допълнение на Граждански процесуален кодекс (ГПК) – изготвен проект от междуведомствена работна група с цел прилагане на Регламент 2019/1111 на Съвета от 25 юни 2019 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни въпроси и въпроси, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвличане на деца.

Законопроектът не е разгледан поради прекратяване на пълномощията на НС.

Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие (ЗИД на ЗЗДН)

Законопроектът е отхвърлен в зала на първо гласуване на 27.01.2023 г.

Проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс – за целите на въвеждането на Директива (ЕС) 2016/800 относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, МП подготвя законопроект за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ЗИД на НПК).

Макар и приет на първо четене в зала, законопроектът не е гласуван окончателно преди прекратяване на пълномощията на 48-то НС.

- **В сферата на образованието**

Приет е Закон за изменение и допълнение на Закона за предучилищното и училищното образование. Промените в Закона са свързани със забрана за осъществяване на политическа и партийна дейност в образователната система, както и промени в 9 наредби.

- **В областта на младежта и спорта**

През 2022 г. са приети изменения и допълнения на Закона за младежта. Измененията включват: промяна в сроковете за изготвяне на доклади за младежта; промяна на неговото съдържание; регламентиране на дейността на Обществения съвет по въпросите на младежта.

Приета е нова Наредба №1 от 10.06.2022 г. за условията и реда за финансиране на проекти по национални програми за младежта.

През 2022 г. ДАЗД не извършва Оценки на въздействието на политики и нови закони спрямо правата на децата.

- ✓ **Цялостна политика и координация**

Политики и стратегии – са мерките, които изпълнителната власт предприема в изпълнение на законодателството, с цел практическо реализиране на правата и изпълнение на законите.

За наблюдаваният период омбудсманът отбелязва:

- Приета е Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2022-2024 г. и на План за действие;

- Приет е План за действие в изпълнение на Препоръка (ЕС) 2021/1004 на Съвета за създаване на Европейска гаранция за детето (2030);

- Разработен е Координационен механизъм за взаимодействие между институциите и организациите при случаи на непридружени деца или разделени от семействата си деца чужденци, намиращи се на територията на Република България, включително децата, търсещи и/или получили международна или временна закрила, който е утвърден обаче единствено със заповед на министъра на труда и социалната политика;

- Механизъм за работа и сътрудничество между институциите по случаи на деца, въввлечени в родителски конфликти;

- одобрена Национална здравна стратегия 2030, в която са заложили мерки за подобряване на показателите за майчино и детско здраве, създаването на Национална педиатрична болница, която да предоставя комплексни медицински услуги за деца, е приоритетна задача;

- През 2022 г. е разработен проект на Национална стратегия за детско и юношеско здраве и педиатрична грижа 2030, но не е приета, като е установено, че от процеса на обсъждането ѝ са изключени гражданските организации.

От 2018 г. България няма приета Национална стратегия за детето

✓ Разпределение на ресурсите

Държавите, страни по Конвенция, се задължават да събират подходяща информация, включително статистически и научни данни, които да им дадат възможност да формулират и прилагат политики с оглед на ефективното ѝ прилагане.

Комитетът препоръчва:

- да се включи подходът за правата на детето в процеса на бюджетиране на държавата и да се посочат ясни разпределения за децата в социалните сектори;

- предоставяне на дезагрегирани данни, които са от решаващо значение за планирането на бюджета и за наблюдение на изпълнението му.

• Разходи за детско здравеопазване

Няма данни за поддържане на статистическа информация за дела от БВП, предвиден за детско здравеопазване.

0,6% от платените средства от НЗОК са за медико-диагностична дейност за деца.

• Разходи за образование

Разходите за образование за 2022 г. са в размер на **6 428,2 млн. лв. или 4,5 % от brutния вътрешен продукт за 2022 г.**

- 15 млн. лв. са инвестирани за изграждане на нови и ремонт на съществуващи спортни площадки в държавните и общинските училища;

• Разходи в социалната сфера за деца и семейства

С бюджета за 2022 г. са одобрени **620 683 000 лв.** за осигуряване на финансова подкрепа за семейства с деца по реда на ЗСПД. По данни на АСП, изплатената сума (по ЗСПД) за периода януари – декември 2022 г. е в размер на 550 965 633 лв.

Одобрени са **44 845 000 лв.** за осигуряване на финансова подкрепа за отглеждане на дете в семейна среда по реда на ППЗЗДет., в т.ч. 31 080 000 лв., предвидени за заплати и осигурителни вноски на професионалните приемни семейства.

Изплатените средства за помощи по ППЗЗДет. са в размер на **6 276 049 лв.**, от които за еднократна помощ за превенция на изоставянето и реинтеграция на детето в семейна среда, за отглеждане при близки или роднини и в приемни семейства (по чл. 48 от ППЗЗДет.) са изразходвани 641 638 лв.

• В областта на спорта за деца и младежи

През 2022 г. ММС подпомага финансово проекти, свързани с обновяване на спортни площадки и игрища, спортни зали и бази, стадиони и изграждане на спортни площадки и игрища, поливни системи и трибуни на стадиони и спортни площадки на територията на Република България в размер на **15 853 354,10 лв. с ДДС.**

✓ Събиране на данни

Комитетът остава загрижен, че липсата на единна централизирана база данни е довела до недостатъчност на данните за деца, по-специално за деца с увреждания, деца от маргинализирани групи и деца-роми.

- **МВР – получени данни в процеса на мониторинга²⁰**

В МВР не се събират диференцирани данни за извършено насилие над деца, по които е работила системата

- Брой и вид на извършените престъпления от деца – общо 5 270, в т.ч. от малолетни 1413 и непълнолетни 3857;
- **Брой престъпления, извършени срещу деца през 2022 г. . потърпевши деца - 1863**

През 2022 г. са задържани от полицията 697 деца, от които:

- 596 непълнолетни момчета;
- 101 момичета;
- 2 непълнолетни чужденци;
- 697 от тях са задържани за срок от 24 часа в РУ;
- 540 деца са задържани за притежание и разпространение на наркотици;
- В ППТ са пострадали 1174 деца, от които 29 са загинали и 1145 ранени.

- **Данни, получени от МП**

В рамките на проект, изпълняван от МП са изградени и оборудвани 12 специализирани помещения за щадящо изслушване на малолетни и непълнолетни по граждански и наказателни производства („сини стаи“) в градовете Варна, Плевен, Козлодуй, Враца, Хасково, Смолян, Добрич, Разград, Ловеч, Силистра, Търговище и Кърджали.

След приключването на проекта, за периода 2019-2022 г., по информация подадена от съдилищата са разгледани **2 840 дела с участието на деца, като 38 деца са изслушани в изградените по проекта „сини стаи“.**

- **Годишни данни в областта на образованието**

По данни на НСИ през 2022 г. функционират 1 817 детски градини (ДГ) и 2 373 училища, в т.ч. 1 948 общообразователни, 8 специални и 417 професионални. По данни на Центъра за информационно осигуряване на образованието (ЦИОО) центровете за специална образователна подкрепа (ЦСОП) са 42, а специализираните обслужващи звена – 38.

- **Данни от МТСП**

През 2022 г. данните на НТЛД 116 111 показват, че постъпват **28 400 обаждания и са проведени 7 700 консултации за психологическа подкрепа.** Делът на децата, които са консултирани, е 54,75% спрямо възрастните. Наблюдава се лек ръст на обаждания от майките, спрямо бащите, които търсят съвети за децата, свързани с възпитанието и справяне с определени ситуации.

- **Социалните услуги за деца и семейства през 2022 г.**

По информация на АСП, към 31.12.2022 г. функционират общо **654 социални услуги** за деца и семейства, които са държавно делегирана дейност.

Съгласно данните от европейското изследване „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“, през 2021 г. делът на децата в риск от бедност в България е **24,2%**, което представлява намаление с 4,1 процентни пункта (п.п.) спрямо техния дял през 2020 г. Спрямо 2020 г. се отчита намаление с 3,2 п.п., а в абсолютно изражение с **40,3 хил. деца в риск от бедност или социално изключване.**

✓ **Насилие над деца**

²⁰ Данни, предоставени от МВР с писмо №328600-8744/13.02.2023 г.

Правото на детето на свобода от всички форми на насилие

- **В системата на МВР**

През 2022 г. са предоставени **430** полицейски закрили, от които 30 по искане на самото дете. Полицейската закрила се осъществява в домове за временно настаняване на малолетни и непълнолетни, в Районни управления, В Кризисни центрове за и в ЦНСТ.

- **В системата на МТСП**

По данни на АСП през 2022 г. броят на постъпилите сигнали в ОЗД към ДСП в страната за насилие над деца е **1 354**, като по **522** от тях е открита работа по случай. През 2022 г. броят на сигналите за деца, жертва или в риск от насилие, по които е приложен Координационния механизъм при насилие е **1 249**.

- **ДАЗД в защита на децата от насилие**

През 2022 г. е изготвена и приета с РМС №51/23.01.2023 г. **Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2023-2026 г. и План за действие за нейното изпълнение в периода 2023-2024.**

През 2022 г. служителите на Главна дирекция „Контрол по правата на детето“ извършват общо 249 проверки, в хода на 70 от които е изследваното правото на детето на закрила от всички форми на насилие.

- ✓ **Образование, свободно време и културни дейности**

- ***Ученици, отпаднали от образователната система***

По данни от Информационната система за реализация на Механизма към началото на учебната 2022/2023 година **53 464** са отпадналите от образователната система деца и ученици в задължителна училищна възраст. **За 39 653 от отпадналите екипите за обхват са получили сведения, че семействата са заминали за чужбина.** Най-рисков за отпадането на учениците е преходът между 7-ми и 8-ми клас.

Коефициентът на записаните **5-годишни деца е с 1,96 по-висок** спрямо септември – ноември 2021 г.

- ***Деца със специални образователни потребности (СОП)***

По данни на Центъра за информационно осигуряване на образованието (ЦИОО) през учебната 2022/2023 година ресурсно подпомагане се предоставя на общо **24 036** деца и ученици със специални образователни потребности в системата на предучилищното и училищното образование и обучение, от които 18 600 в училища и 5 436 в ДГ. В специалните училища за ученици със сензорни увреждания се обучават общо 694 деца и ученици с увреден слух и с нарушено зрение, а в центровете за специална образователна подкрепа (ЦСОП) – 2 776 деца и ученици със специални образователни потребности.

- ***Подкрепа на деца с увреждания и на деца със СОП***

МОН не разполага с данни за броя на деца с увреждания и деца със СОП, които са извън образователната система.

В ДГ и училищата са назначени и **573 помощници на учителя, от тях в детски градини са назначени 333, а в училища – 240.**

- ***Равен достъп до детски заведения***

От 01.04.2022 г. със Закона за държавния бюджет за 2022 г. са премахнати таксите за посещение на детски градини, като разходите за издръжката на детските градини, които се финансираха от общинските бюджети за сметка на местните

приходи, са поети от държавния бюджет като делегирана от държавата дейност.

- **Деца-роми в сегрегирани училища**

МОН не разполага с данни относно броя на децата, които учат в сегрегирани училища. През 2022 г. общо **1 490 детски градини**, общообразователни училища и професионални гимназии са получили средства за работа с уязвими групи.

- **Образователни медиатори**

Броят на образователните медиатори, които са назначени в българската образователна система, към 16.12.2022 г. от данни на ЦИОО, е **1 105, като 131 са в детските градини и 979 – в училищата**. Общият брой на образователните медиатори е по-голям от сумарния брой по вид институция, защото има лица, които работят в повече от една образователна институция.

- **Подкрепа за психичното здраве в училище**

В детските градини и училищата непрекъснато се увеличава и броят на назначените психолози и педагогически съветници, като в момента са назначени **1 313 психолози и 687 педагогически съветници**.

- **Училищна агресия**

Броят на инцидентите за учебната 2021/2022 г. е **3 164**, в сравнение с учебната 2020/2021 г., когато техният брой е 2 539.

- ✓ **Семейна среда и алтернативни грижи**

- **Осиновяване**

През 2022 г. няма постигнат прогрес за развиване на правна и техническа възможност за осиновените да имат достъп до информация за своя произход.

През 2022 г. в регистъра по чл. 113, ал. 1, т. 1 от Семейния кодекс на децата, които могат да бъдат осиновени от лица с обичайно местопребиваване в чужбина при условията на пълно осиновяване са **вписани 196 деца**.

Вписаните през 2022 г. в регистъра по чл. 113, ал. 1, т. 2 от СК, осиновяващи с обичайно местопребиваване в чужбина са 146. От вписаните осиновяващи няма с българско гражданство.

По данни на АСП през 2022 г. в регистъра на деца, които могат да бъдат осиновени при условията пълно осиновяване, са вписани **584 деца**. Към 31.12.2022 г. в регистъра на деца, които могат да бъдат осиновени при условията на пълно осиновяване, са вписани общо 977 деца, от които – 431 здрави и 546 деца с увреждане.

През 2022 г. е разработено **Методическо указание относно вписване на дете в регистъра на деца, които могат да бъдат осиновени при условията на пълно осиновяване, в рамките на сформирани от председателя на ДАЗД междуведомствена работна група**. В нея участват представители на всички ангажирани страни.

- **Система за закрила**

По данни на АСП, към 31.12.2022 г. служителите в ОЗД към ДСП са **815, в т.ч. началници на ОЗД, социални работници, психолози и юрисконсулти**. Към края на 2022 г. все още няма данни за средната натовареност на един социален работник.

- **Приемна грижа**

Към 31.12.2022 г. в регистъра на утвърдените приемни семейства са вписани **1 892 приемни семейства**. От тях – 9 доброволни приемни семейства и 1 883

професионални.

Общият брой на децата, настанени в професионални приемни семейства от началото на 2022 г. до 31.12.2022 г. включително, е 683.

- **Деца в родителски конфликти**

През 2022 г. служители на ДАЗД осъществяват **1 978 консултации, като 403 от тях касаят деца, чиито родители са в конфликт.** Броят на тези случаи се увеличава в сравнение с предходни години, като липсата на желание за съдействие от страна на родителите и за осъществяване на комуникация помежду им води до висок процент неефективност за разрешаване на случая в интерес на детето.

Съобразно данните от Интегрираната информационна система на АСП, броят на сигналите през 2022 г., при които в хода на оценката от ОЗД е изведен риск от родителско отчуждение, е **357.**

- **Здраве и здравни услуги**

По данни на НЦОЗА, медицинските специалисти в страната, упражняващи придобита специалност в областта на детското здраве, са както следва:

- регистрирани 604 броя практики, осъществяващи дейност по педиатрия.
- осъществяват дейност 21 практики по специалността „Детска психиатрия“.
- на територията на страната са разкрити и осъществяват дейност 125 детски отделения.
- осъществени 308 818 хоспитализации на лица до 18 г. възраст.

- **Детската смъртност през 2022 г.**

През 2022 г. детската смъртност е 5,6 на 1000 живородени/по данни на НСИ.

През 2022 г. не са предприети адекватни действия за осъвременяване на остарялата нормативна база, регламентираща работата на здравните кабинети в детски градини и училища.

- **Осигуряване на правото на децата на достъп до жизнено важни за тях медицински храни**

НЗОК заплаща само 27 вида диетични храни за специални медицински цели, подходящи за деца в различни възрастови групи, 20 от които на 100%.

- **Палиативни грижи за деца**

С оглед създаване на условия за устойчиво подобряване на майчиното и детско здраве в страната се разкриват Центрове за комплексно обслужване на деца с увреждания (ЦКОДУХЗ). През 2022 г. функционират 10 ЦКОДУХЗ, като в 1 от тях – ЦКОДУХЗ – Бургас е осигурена възможност за предоставяне на специализирани палиативни грижи за деца в терминално състояние. През 2022 г. на 8 деца в терминално състояние са осигурени палиативни грижи.

По данни на НЗОК, през 2022 г. е оказана родилна помощ **на 6 959 здравно неосигурени бременни жени.**

- ✓ **Специални мерки за закрила**

Деца, търсещи убежище, и деца-бежанци

През 2022 г. в ДАБ при МС са регистрирани **3348 непридружени деца**, търсещи международна закрила чужденци, от които 3278 момчета и 70 момичета. Най-голяма е възрастовата група на 16-17-годишните (1848), следвана от тази на 14-15-годишните (1091) и 0-13 годишните (409).

Основните страни на произход са Афганистан (1803), Сирия (1383), Ирак (35), Мароко (34), Сомалия (20), Украйна (11).

- Броят на непридружените деца, получили международна закрила – хуманитарен и бежански статут за 2022 г. е **1193**.

- През 2022 г. са постановени общо **839** решения по молби за събиране на семейство. От тях 802 са решения за разрешаване събирането на семейство и 37 - за отказ на събиране на семейство. 121 от всички решения са постановени по молби на ненавършили пълнолетие лица.

- през **2022 г. 29** непридружени деца са настанени в социални услуги. ДАБ изпълнява комплекс от мерки за първоначална социална адаптация и културна ориентация на търсещите закрила.

- През годината в центровете на ДАБ са били настанени 3476 непридружени малолетни и непълнолетни лица

- През 2022 г. в ДАБ при МС са регистрирани **11 непридружени деца от Украйна**, търсещи международна закрила.

- През 2022 г. временна закрила в Република България е предоставена на общо 52 863 непълнолетни лица от Украйна, от които 589 - непридружени малолетни и непълнолетни лица.

- ДАБ не разполага с данни относно броя на непридружените деца бежанци, които са били задържани и осъдени в България.

В края на месец август 2022 г. се провежда първото заседание на Постоянната експертна работна група (ПЕРГ) за осъществяване на мониторинг по прилагането на Координационен механизъм за взаимодействие между институциите и организациите при случаи на непридружени деца или разделени от семействата си деца - чужденци, намиращи се на територията на България, включително децата, търсещи или получили международна закрила (КМ), чиято цел беше да се даде възможност на всички ангажирани с прилагането на КМ органи и институции да споделят срещаните проблеми и трудности

✓ **Правосъдие за непълнолетни**

През 2019 г. работна група в МП изготвя **проект на Закон за възпитателните мерки спрямо лицата, извършили като непълнолетни престъпление или административно нарушение. До края на 2022 г. не е постигнат консенсус относно обхвата на проекта** на Закон за възпитателните мерки спрямо лицата, извършили като непълнолетни престъпление или административно нарушение, от чието приложно поле към момента са изключени малолетните деца, и в тази връзка и евентуалната необходимост от доразвиване на подходящи консултативни и подкрепящи услуги по отношение на тях, както и по предложената със законопроекта възпитателна мярка „специален надзор от приемно семейство.

През 2022 г. няма промени, настъпили в системата на детското правосъдие.

- **Достъп на децата до специализирана правна помощ**
 - правна помощ по ЗЗДет е осигурена на 829 деца;
 - правна помощ по реда на Регламент /ЕО/ №4/2009 г. на Съвета и по чл. 143 от СК за издръжка получават 56 деца;
 - правна помощ по реда на чл. 25 от Закона за убежището и бежанците е предоставена на **3 380 малолетни/непълнолетни бежанци**.
- **Решения на Европейския съд по правата на човека срещу България, които засягат правата на деца**

Две са решенията от 2022 г., които най-общо засягат правата на деца в уязвимо положение. Това са решенията „А. и други срещу България“ и „Ненчева и други срещу България“.

Делото „А и други срещу България“ (жалба №51776/08):

Ненчева и други срещу България (жалба №48906/06)

Забрана на **бракове на деца под 18 годишна възраст**: СК допуска изключения, ако важни причини налагат това, като навършилото 16 години дете може да сключи брак с разрешение на районния съдия по постоянен адрес на лицето. В България са сключени общо 26 620, от които 1 9 175 в градовете, 7 445 в селата. Под 18 години брак сключват: **22 момчета и 423 момичета**

✓ **Граждански права и свободи**

• **Дискриминация – действия на КЗД**

През 2022 г. са образувани общо **52 преписки**, свързани с нарушени права на деца в областта на антидискриминационното законодателство. От посочения общ брой преписки 35 са на основата на защитен признак „увреждане“, свързани с недостъпната архитектурна среда на детски ясли, детски градини и училища на територията на страната, образувани по доклади за самосезиране на КЗД въз основа на констативни протоколи от извършени проверки на регионалните представители на Комисията.

През 2022 г. са образувани **11 производства** във връзка с оплаквания/твърдения за нарушени права на роми, в три от случаите се касае за деца. По-голямата част от тях не са приключили с окончателен акт. В 9 от случаите е установено нарушение на ЗЗДискр., наложени са 7 глоби и имуществени санкции, дадени а 4 задължителни предписания и 2 препоръки.

✓ **Граждански организации и структури, работещи в областта на децата**

През 2022 г. гражданските организации са изключително активни. От НМД са подготвени и изпратени над 60 становища, позиции и препоръки към омбудсмана във връзка с правата на детето, както и към различни институции, които ясно показват проблемите при прилагането на правата на децата, регламентирани в КПД.

За неправителствения сектор 2022 г. е изключително тежка година поради натрупване на кризисни обстоятелства - последствията от затихващата КОВИД криза се застъпват с енергийната криза в началото на годината и бежанската криза веднага след това. Първият отговор на бежанската криза пада изцяло върху неправителствения сектор поради невъзможност на държавата да управлява и координира качествено наличните ресурси в първите седмици и месеци, както и поради ограничен човешки ресурс за справяне. И през 2022 г. двата основни външни фактора, които възпрепятстват ефективната работа на неправителствените организации, са липсата на стабилно независимо финансиране както на национално, така и на европейско ниво, поради ограниченията в условията за кандидатстване по оперативните програми за НПО, утежняване и усложняване на администрирането и отчетността практически по всички национални и европейски програми и свиването на човешкия ресурс поради икономическата криза. В същото време секторът продължава да е под постоянна организирана атака от дезинформация, пропаганда и фалшиви новини, като тя получава широка подкрепа включително и сред парламентарно представените партии - огромен проблем, свързан с националната сигурност и независимост, който остава неразпознат и неадресиран от нито една държавна институция или управление.

Препоръки:

1. Разработване на специален механизъм за наблюдение на изпълнението на Конвенцията и разработване на индикатори за нейното прилагане;
2. Въвеждане на процедура за оценка на въздействието на нормативната уредба и на политиките върху правата на детето на детето;
3. Изменение и допълнение на СК като се премахнат всички изключения, които позволяват бракове под 18 години;
4. Целенасочени инвестиции и ефективни действия за превенция на изоставянето на деца, за подкрепа на семействата на деца с увреждания и на децата от уязвимите общности;
5. Да се осигурят възможности за децата с увреждания на спорт, игри на открито и свободното време;
6. Да се разшири достъпа до интегрирани здравно-социални услуги за деца с увреждания;
7. Подобряване на процеса за събиране на данни за децата с увреждания;
8. Да се разработи всеобхватна стратегия за включването и реализацията на децата с увреждания в обществото и образованието, основана на системен подход към увреждането;
9. Инвестиции в човешките кадри в системата за закрила и в социалните услуги постоянни обучения и повишаване на възнагражденията им;
10. Мерки за насърчаване на участието на детето, като: се дадат насоки за значението и приложението на участието на децата; се дадат практически насоки за различни подходи за участие на децата; да се подготвят примери за добра практика за това как децата могат да бъдат ангажирани;
11. Приемане на **Националната стратегическата рамка за детето;**
12. актуализация на предварителната оценка, извършена още през 2017 г., за въздействието на присъединяването на България към **Третия факултативен протокол;**
13. Да се актуализира остарялата нормативна уредба за здравните кабинети в детски градини и училища и/или да се приеме нова;
14. Да се положат максимални усилия за осигуряване на достъпна физическа инфраструктура на обществената среда за децата с увреждания;
15. Да се положат усилия за подобряване на наличието и достъпността на образованието и грижите в ранна детска възраст, както и до предучилищното образование;
16. Решаване на проблемите, свързани с неравномерното разпределение на детските градини и яслите в големите градове и улесняване на достъпа до детски градини в отдалечените райони;
17. Активни мерки за подкрепа на децата, чиито родители са в чужбина;
18. Целенасочени инвестиции в приобщаващото образование, за професионалното развитие на учителите и за повишаване на чувствителността на родителската общност към децата;
19. Планиране на мерки за преждевременно напусналите ученици преди завършване на средното си образование, с особена грижа за малките и селските райони на страната;

20. насочване на усилията на българската образователна система към резултатите на Учениците;
21. Въвеждане на интегрирани мерки за работа между образователния, социалния и здравния сектор;
22. Мерки за преодоляване между поколенията на преноса на образователното ниво и на бедността;
23. Да се увеличат усилията за по-висока приложимост на професионалното образование и обучение на пазара на труда и на дуалното професионално образование;
24. Провеждане на изследване за антициганизма и социалната дистанция;
25. Да се приеме **Стандарт за детска психиатрия**;
26. Да се предприемат спешни мерки по въвеждане и актуализация на разработената; Информационна система за ражданията, която съдържа данни в реално време за обхвата на бременните и деца с профилактични прегледи и с данни за недоносените деца;
27. Да се въведе ефективна система за превенция в областта на детското здраве, като се изведе здравната профилактика като основен приоритет;
28. Да се изгради **Национална детска болница**;
29. Активни действия по **реформата за детско правосъдие**;
30. **Създаване на стабилна и надежда система** за мониторинг и оценка на изпълнението на политиките за деца;
31. Оптимизиране на процеса на събиране на данни в България, свързани с деца по отделните тематични области.

IV. КОНВЕНЦИЯ НА ООН ПРОТИВ ИЗТЕЗАНИЯТА И ДРУГИ ФОРМИ НА ЖЕСТОКО, НЕЧОВЕШКО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ИЛИ НАКАЗАНИЕ

Международната общност последователно осъжда употребата на изтезанието като нехуманен акт, като забраната му за пръв път е въведена с приемането на Всеобщата декларация за правата на човека (ВДПЧ) от Общото събрание на ООН през 1948 г. От тогава до днес е общоприето, че „никой не трябва да бъде подлаган на изтезания или на други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание“.

Конвенцията на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание (Конвенцията) изисква от държавите-страни по нея да криминализират изтезанието като форма на престъпление в националното си законодателство. В допълнение към това, с Конвенцията се въвежда международен механизъм за наблюдение на изпълнението на нейните разпоредби – Комитета на ООН срещу изтезанията.

Един от елементите на превантивната система е **създаването и поддържането на независим национален превантивен механизъм (НПМ)** за предотвратяване на изтезанията и малтретирането на национално равнище. С изменения и допълнения в ЗО през 2012 г. омбудсманът на Република България започва да изпълнява функциите на НПМ в съответствие с Факултативния протокол към Конвенцията. В тази си роля, омбудсманът извършва ежегоден мониторинг на местата за изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ към Министерство на правосъдието, местата за задържане на

лица в структурите на МВР, специалните домове за настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ и Регистрационно – приемателните центрове на Държавна агенция за бежанците към Министерски съвет, резидентните социални услуги за деца и пълнолетни лица и държавните психиатрични болници.

Основните препоръки, отправени от Комитета срещу изтезанията в рамките на VI-и Периодичен доклад, продължават да бъдат валидни и през 2022 г.

Комитетът изразява своята загриженост, че и към днешна дата все още **в българското законодателство не се съдържа легална дефиниция на „изтезание“**, по смисъла на чл. 1 от Конвенцията. На следващо място, Комитетът обръща внимание на проблемите с 24-часовото задържане. Българската държава следва да гарантира, че всички основни правни гаранции на задържаните лица са осигурени на практика, а не само в закона.

През 2022 г. омбудсманът извърши проверки в четири ареста и девет районни управления към МВР. На база извършените проверки може да се направи заключението, че и към днешна дата продължават да бъдат актуални трайните проблеми в системата на 24-часовото задържане, по-конкретно: лоши материално-битови условия, липса на вентилация и естествена светлина.

На следващо място, Комитетът отбелязва проблема с прекомерната употреба на сила (особено в затворите в София и Бургас), както и в полицейските управления за задържане. Комитетът акцентира върху проблемите с медицинското обслужване в затворите, по-конкретно: **недостигът на медицински персонал; затруднен достъп до лекарства; незадоволително качество на медицинските прегледи; ограничен достъп до психиатрична помощ; липса на специални грижи по отношение на лишените от свобода с физически и/или умствени увреждания; липса на мерки за справяне с широко разпространената употреба на наркотици и свързаните с нея проблеми като ХИВ и хепатит.**

През 2022 г., екипът на НПМ извършва проверки в 5 затвора (гр. Ловеч, гр. Плевен, гр. Пловдив, гр. Белене, гр. Враца). Въз основа на направените констатации, може да се направи заключението, че липсата на медицински персонал в затворите е системен проблем.

Други основни препоръки, отправяни от омбудсмана, във връзка със системните проблеми в затворите са:

- Да бъдат отпуснати целеви финансови средства за извършване на ремонт на санитарните възли и в спалните помещения на лишените от свобода;
- Да бъде извършено преустройство на килиите по такъв начин, че да се осигури достъп до естествена дневна светлина, като същевременно се осигури уединение на лицата, изтърпяващи наказание „доживотен затвор“ и „доживотен затвор без замяна“;
- Да бъде подобрен достъпът до правна помощ;
- Да бъде подобрена информираността на задържаните лица за техните права;
- Да бъде осигурявано извършване на медицински прегледи на лишените от свобода при условията на конфиденциалност, особено при регистриране на случаи на упражнена физическа сила;
- Да бъдат предприети усилия за решаване на проблема с наличието на хлебарки и дървеници в местата за лишаване от свобода;
- Да бъде извършено преразглеждане на Новия списък на разрешените лични вещи, предмети и хранителни продукти, които лишените от свобода могат да получават, ползват и държат при себе си на определените за целта места.

Друга важна тема, отразена в доклада на Комитета, е свързана с **проблемите на социалните институции**. През 2022 г., омбудсманът, в качеството си на НППМ, извършва 7 проверки в резидентни социални институции (домове). Омбудсманът многократно посочва в докладите си, че домовете не отговарят на никакви критерии за предоставяне на качествена социална услуга за хора с увреждания. Към днешна дата продължава да бъде актуален проблемът с **правото на свободно придвижване на настанените лица и контактите с външния свят**. Друга тревожна констатация от проверките на омбудсмана е липсата на външни социални услуги. Предлаганите социални услуги (трудотерапия, психотерапия, кинезитерапия) се провеждат в рамките на територията на дома, което създава предпоставки за допълнителна изолация на настанените лица и затруднява бъдещата им ресоциализация в обществото. Сред основните препоръки, които омбудсманът отправя през годините са:

- Всички домове за пълнолетни лица с умствена изостаналост, психични разстройства и деменции да бъдат закрити до 2027 г.;
- До закриването им да бъдат подобрени условията на живот на потребителите, а настаняването на нови потребители да бъде преустановено;
- Да не се разкриват каквито и да е нови социални услуги в сградния фонд на съществуващите домове за пълнолетни лица от стар тип.

Във връзка със защитата на лицата, страдащи от психични заболявания, през 2022 г., омбудсманът сезира КС с искане да бъде обявена за противоконституционна разпоредбата на чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето (обн., ДВ, бр. 70 от 2004 г.; посл. изм. и доп., бр. 62 от 2022 г.). С искането си до КС, омбудсманът обоснова противоречието на тази разпоредба с принципа на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията), на конституционното право на защита на всеки гражданин във всички стадии на процеса (чл. 56 във връзка с чл. 122 от Конституцията), както и на правото на лична свобода и неприкосновеност (чл. 30, ал. 1 от Конституцията). Доводите на омбудсмана са възприети от конституционните съдии и разпоредбата на чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето е обявена за противоконституционна с Решение №14 от 17 ноември 2022 г. по конституционно дело №14 от 2022 г.

На следващо място, Комитетът обръща внимание и на проблемите, свързани с **положението на лицата, търсещи закрила и мигрантите**. Омбудсманът стриктно следи за спазването правата на мигрантите, които са поискали или са започнали процедура, както и тези, които са получили закрила на територията на Република България. В изпълнение на тези си функции, омбудсманът извършва ежегоден независим мониторинг на специалните домове за временно настаняване на чужденци (СДВНЧ) към Дирекция „Миграция“ на МВР и регистрационно-приемателните центрове на Държавна агенция за бежанците при МС. Във връзка с безпрецедентната бежанска криза, възникнала след избухването на въоръжения конфликт в Украйна на 24.02.2022 г., в законодателството ни са предложени изменения и допълнения на редица разпоредби в Закона за убежището и бежанците. В становищата, които омбудсманът изпраща до НС, е обърнато особено внимание на лицата от уязвимите групи – деца до 18 години, непридружени деца, бременни жени, самотни родители с ненавършили пълнолетие деца, възрастни хора и хора с увреждания, психически разстройства и други форми на увреждания. Омбудсманът многократно подчертава в становищата си необходимостта да бъде изградено ефективно междуинституционално сътрудничество между МВР и Агенцията за социално подпомагане с цел да се преустанови практиката непридружени деца – бежанци да бъдат настанявани в СДВНЧ към Дирекция „Миграция“ – МВР.

V. КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРЕМАХВАНЕ НА ВСИЧКИ ФОРМИ НА ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ЖЕНИТЕ

Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените е приета от ООН през 1979 г. и е в сила за България от 1982 г. С приемане на Конвенцията страната ни се задължава да включи принципа на равнопоставеност на мъжете и жените в Конституцията на Република България или друго съответно законодателство; да приеме съответни законодателни и други мерки, забраняващи всякаква дискриминация по отношение на жените; да установи юридическа защита на правата на жените на равна основа с мъжете и да осигури с помощта на съдилищата и други държавни органи ефективна защита на жените срещу всеки акт на дискриминация и др.

В изпълнение на поетите международни и европейски ангажименти в българското законодателство, е въведен принципа на равенство и въпреки това, все още съществуват разликите в заетостта на жените и мъжете, в размера на получаваните възнаграждения и пенсиите, във вземането на решения, разпределението на домакинските задължения и грижите за зависими членове на семейството.

От 2016 г. действа Закон за равнопоставеност между жените и мъжете, въз основа на който е разработена Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете с времева рамка 2021-2030 г.

За омбудсмана сега действащият Закон за равнопоставеност на жените и мъжете, е по-скоро формален и не предлага нови договорености, които да отговарят на степента на развитие на социалните отношения и не регламентира основните механизми за равенство на половете. Той има по-скоро декларативен характер, без значим практически ефект.

В страната ни като сериозен проблем се наблюдава неравномерна концентрацията на жените и мъжете в различните сектори на пазара на труда, за регулирането на което не са предприети адекватни мерки.

Все още предимно жените са натоварени с грижите по отглеждането на децата, с грижите за възрастни и зависими членове на семейството, което пряко рефлектира върху това, че жените разполагат с по-малко свободно време спрямо мъжете.

Сериозни целенасочени мерки и действия са необходими по отношение на защитата на жените от множествена дискриминация в различни сфери, главно в правораздаването, но също така в образованието, трудовата заетост, здравеопазването, жилищната политика и социалните услуги.

Омбудсманът отбелязва, че държавата е длъжна да реализира политиката за равнопоставеност между жените и мъжете, която да се стреми към устойчива структурна промяна и би довела до устойчиво подобряване на правата на жените и на равенството между половете.

За съжаление, принципа на равенство между половете се нарушава и чрез публични изказвания, които са сексистки, подбуждащи към омраза, и водят най-често до блокиране на действията за борба с насилието, основано на пола, както и със свързаните с пола стереотипи.

Омбудсманът в защита на жертвите от домашно насилие

Омбудсманът нееднократно е настоявал за предприемането на мерки за борба с домашното насилие, вкл. и на законодателно ниво. За съжаление, през последните години, в условията на глобалната пандемия от COVID-19, случаите на домашно насилие се увеличават и затова е изключително наложително да бъдат положени повече усилия, за да се разбере защо и как се случва насилието и да се вземат необходимите мерки за преодоляването му. Такива мерки са още по-нужни в момента, за да се

противодействия на задълбочаващия се проблем. Усилията на институцията на омбудсмана са насочени към промяна на действащото законодателство за създаване на работещи, ефективни механизми за защита на жертвите от домашно насилие.

На 24.11.2022 г. и на 25.11.2022 г. бяха внесени два законопроекта за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие в Народното събрание и омбудсманът изрази своята подкрепа към тях и отново препоръча тяхното разглеждане и приемане в спешен порядък.

По Законопроекта за изменение и допълнение на Закона за защитата от домашното насилие с № 48-254-01-70 от 24.11.2022 г. омбудсманът отбелязва, че в законопроекта са предложени изменения, с които се разрешават идентифицирани от институцията проблеми, а именно:

- Разширяване на кръга на лицата, които могат да търсят защита от домашно насилие.
- Осигуряване на по-ефективна защита на лицата, пострадали или в риск от домашно насилие са измененията на ЗЗДН, с които жертвите на домашно насилие могат по лесен и достъпен начин да информират за домашното насилие.
- Въвеждане на задължение на държавните и общинските органи, лечебните заведения, юридическите лица, които осъществяват дейност в областта на превенция и защита от домашно насилие в съвсем кратък срок до 24 часа да препратят, по искане на пострадалото лице, молбата за образуване на производство по издаване на заповед за защита до съда.
- Промяна на едномесечния срок за подаване на молба за заповед за защита от акта на домашно насилие.
- Разширяване на мерките по ЗЗДН за защита на жертвите, като напр. производството да може да се образува и по искане на прокурора, като допълнителна гаранция за защита на лицата, пострадали от насилие;
- Регламентирането на възможност за предоставяне на безплатна правна помощ на пострадалите лица, засилване на служебното начало на съда, както и въвеждане на изискването съдът да извършва оценка на риска.
- Уредба на програми за превенция и защита и на специализирани услуги, осигуряващи закрила, подкрепа и помощ, смятам, че би се постигнало разрешаване и на тези проблеми.

Значителна празнота, която омбудсманът отбелязва е, че в България няма национален орган, който да е отговорен за формулирането, прилагането и оценката на политиките и координацията на действията на органите по превенция и противодействие на домашното насилие. Законопроектът предлага създаването на такъв орган и ясно разписва неговия състав, органите и лицата, които ще могат да участват в заседанията му и функциите му.

Предвижда се създаване на информационна система и като част от нея национален регистър.

Омбудсманът изразява съжаление, че в подготвените нормативни изменения не са взети предвид предложенията за отпадане на системността като условие за квалифициране на деянието, извършено в условията на домашно насилие, препоръка, която е дадена и от редица авторитетни международни организации, работещи в областта на правата на човека и имащи отношение към проблемите с домашното насилие.

Основен проблем за пострадалите лица от домашно насилие се оказва липсата на достатъчно услуги, с които те да бъдат подкрепени за справяне с изключително тежката ситуация.

Липсата на официална статистика възпрепятства създаването на ефективни политики за борба с домашното насилие.

По повод на внесения Законопроект за изменение и допълнение на Закона за защитата от домашното насилие с № 48-254-01-72 от 25.11.2022 г., омбудсманът, принципно подкрепя целта на законопроекта за осигуряване на по-ефективна защита на жертвите от домашното насилие, като в законопроекта е поставен акцент върху една от мерките за защита, а именно настаняването на жертвите в кризисни центрове.

Омбудсманът отново подчертава, че е необходимо активно да се работи за промяна на обществените нагласи и норми.

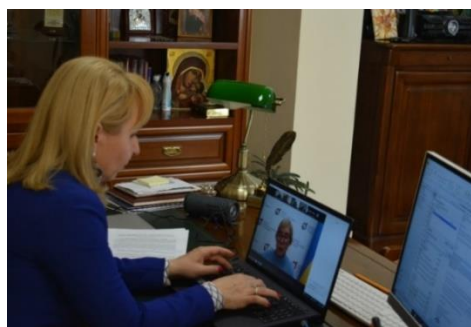
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА - МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ

Действия на омбудсмана за защита правата и интересите на българските граждани пред международни институции

5 април – Среца с изпълнителния директор и делегация от Комитета за борба срещу тероризма към Съвета по сигурността ООН.

12 април – Участие на проф. Ковачева в онлайн среща на омбудсманите, организирана от Световната организация на националните правозащитни институции (ENNHRI), на която е обсъдена бежанската криза, породена от войната в Украйна.

28 април – Омбудсманът Диана Ковачева участва в двудневна среща на европейските омбудсмани в Страсбург, посветена на ефекта на дигитализацията на администрацията върху правата на хората.

В изказванията си проф. Ковачева подчертава, че дигитализацията е важна, защото услугите ще станат по-бързи, по-евтини и по-удобни за хората. В същото време обаче тя предупреждава, че държавата винаги трябва да има план Б, за да няма сривове, каквито се случват в България и от които пряко страдат хиляди пенсионери.

16 септември – Среца с делегация на ОССЕ в България по повод на предстоящите избори за 47 НС. Представени са основните проблеми, с които българските граждани сезират омбудсмана и изпратените препоръки до ЦИК.

13 октомври – По покана на европейския омбудсман Емили О'Райли проф. Диана Ковачева участва в Брюксел в конференция, на която е обсъден двойният стандарт при храните за страните от Източна Европа. Акцент в разговорите е предлагането в различни точки на европейския пазар на храни под една и съща марка и един и същи бранд, в които се влагат различни съставки с по-ниско качество.

24-25 октомври – Омбудсманът Диана Ковачева е домакин на двудневна среща на Европейска мрежа на националните институции по правата на човека (ENNHRI).

12 декември – Работна среща с Комисаря по бежанците

Трансгранично сътрудничество

10 май – Среца с норвежки изследователи, които проучват достъпа до правосъдие на ромски жени и деца у нас.

21 юни – Среца с детския омбудсман на Исландия Салвбор Нордал, която е в България по покана на Националната мрежа за децата.

27-28 октомври – GANHRI – заседание на бюрото, Маракеш, 30 г. Парижки принципи.

Двустранно сътрудничество

9 май – заместник-омбудсманът домакинства среща с проф. д-р Мухарем Кълъч – председател на Институцията за човешки права и равенство на Република Турция и г-жа Езги Окай – ръководител на отдел „Международни проекти и отношения“, на срещата присъстват още доц. д-р Ана Джумалиева – председател на КЗД и представители на Посолството на Турция у нас.

18 юли - Среща с депутат от Бундестага за обсъждане проблемите на ромите у нас.

14 октомври – Среща със съветника по наказателно-правни въпроси на Британското посолство – Ким Холдън.

ГЛАВА ПЕТА - РЕСУРСИ

РАЗХОДИ ПРЕЗ 2022 г.

Омбудсманът на Република България е първостепенен разпоредител с бюджетни средства, които ги управлява, като спазва и прилага нормите на Закона за публичните финанси, Закона за държавния бюджет на Република България, Закона за омбудсмана, Правилника за организацията и дейността на омбудсмана и други нормативни актове, свързани с разходването на публични средства.

В институцията на омбудсмана са разработени и действат **Правила за изграждане на системите за финансово управление и контрол**.

Със Закона за държавния бюджет на омбудсмана на Република България за 2022 г. са разчетени разходи в размер на 3 678 900 лв. През годината са извършени две корекции в посока увеличение с общ размер 50 688 лв. и уточненият план е 3 729 588 лв.

Отчетените приходи за 2022 г. по съответни параграфи – 3 246 лв.

Отчетените разходи за 2022 г. по съответни параграфи – 3 540 361 лв.

Основният ресурс на омбудсмана на Република България е екипът от висококвалифицирани професионалисти. Възнагражденията и осигуровките за персонала са най-съществената част от разходната част от бюджета на институцията.

Разходите за издръжка са за осигуряване дейността на институцията с телефонни и интернет услуги, поддръжка на хардуер и специализиран софтуер, преводаческа дейност, предпечатна и печатна обработка, текущи ремонти, охрана, командировки, застраховки, противоепидемични консумативи и материали и др. В значителна степен тези разходи са свързани с договорни ангажименти и задължения със съответните регулярни плащания. Най-голям относителен дял (41,3%) от „Издръжката“ е дялът на разхода за наем на сградата (частна собственост), в която се помещава институцията (през последните седем години наемът е предоговарян и постепенно намаляван).

Омбудсманът на Република България членува в различни международни организации, за което извършва и разходи за членски внос – Глобален алианс на националните институции за правата на човека, Европейска мрежа на омбудсманите от ЕС, Международен институт на омбудсманите, Организация на омбудсманите и медиаторите от франкофонията, Европейска мрежа на националните институции за защита правата на човека, Европейска мрежа на омбудсманите за деца. Платени са дължимите държавни и общински данъци и такси.

Капиталовите разходи като разход за институцията са в размер на 70 889 лв. Придобити са компютри и хардуер на стойност 60 881 лв., друго оборудване, машини и съоръжения 10 008 лв.

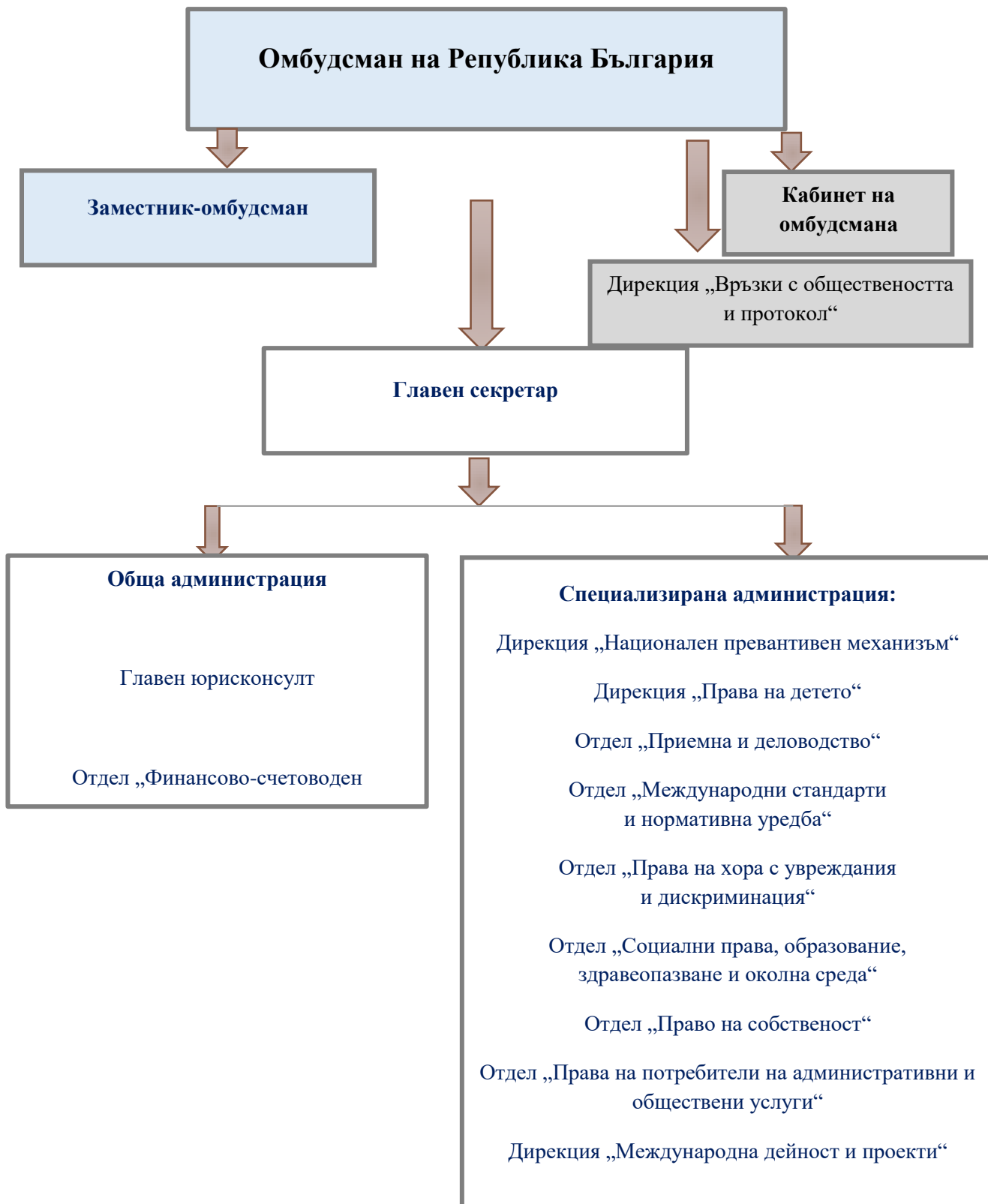
Институцията на омбудсмана приключи изпълнението на проект „Електронна система за управление работата на администрацията на омбудсмана“, по приоритетна ос №2 Ефективно и професионално управление в партньорство с гражданското общество и бизнеса“ на Оперативна програма „Добро управление“, заведен под №03-01/18.02.2019 съгласно Административен договор №BG05SFOP001-2.001-0011-C01 за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ. Изпълнението на проекта, респ. извършване на разходи приключи до 30.09.2022 г.

През 2022 г. по Проекта са отчетени разходи в размер на 323 369 лв. През август е получен аванс от управляващия орган – 82 214 лв. В началото на октомври 2022 г., са верифицирани извършени разходи, както за периода януари – август 2022 г., така и за минали периоди в размер на 281 667 лв. Верификацията е извършена в пълен размер. В

близко бъдеще, предстои окончателна верификация на разходи извършени през август и септември 2022 г. и окончателен доклад за приключване на Проекта.

ЕКИП

Структура на институцията на националния омбудсман

ПРИОРИТЕТИ ЗА 2023 г.

Водещ приоритет за институцията на омбудсмана през 2023 г. е **ефективната защита правата на гражданите в условията на нововъзникващи кризи** с особен акцент върху:

- ✓ Права на потребителите в отношенията им с монополи;
- ✓ Права на гражданите в отношенията им с частноправни субекти в условията на свръхзадълженост;
- ✓ Права на жертвите на домашно насилие;
- ✓ Права на децата в отношенията им със съдебната система и въвеждане на съвременно детско правосъдие;
- ✓ Осигуряване на равен достъп до образование на деца със СОП.

Специфични приоритети по категории права за 2023 г.

- Застъпничество за правата на уязвими групи за достъп до качествени социални услуги и социална подкрепа;
- Гарантиране на правата на пациентите, осигуряване на равен достъп до медицинска помощ за всички граждани при прилагане на принципите на своєвременност, достатъчност и качество;
- Ефективна защита на пенсионните и осигурителни права на българските граждани;
- Гарантиране на правото на хората с увреждания за извършване на медицинската им експертиза и за отпускане/възобновяване на полагащата им се подкрепа без забавяне;
- Подкрепа на младите хора, напускащи резидентна и приемна грижа;
- Подкрепа на децата, чиито родители живеят или работят извън България и деца в риск;
- Съдействие на работници или служители за защита на трудовите и осигурителните им права;
- Преодоляване на системни проблеми при адресната регистрация на граждани и при регистрация на адрес на управление на фирми;
- Застъпничество за прилагане на системен подход и решаване на проблеми на пътната инфраструктура;
- Достъп на гражданите до комплексното административно обслужване и електронни услуги;
- Устройствена защита на жизнената среда в населените места;
- Преодоляване на системни проблеми, свързани с устройството на територията;
- Преодоляване на статуквото в поземлените отношения за неравнопоставеност на дребните и средните собственици и земеделски стопани и завършване на реституцията.

СЪТРУДНИЧЕСТВО С ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО И АКАДЕМИЧНАТА ОБЩНОСТ

Омбудсманът приема установения непрекъснат и конструктивен диалог с гражданите, с организациите и с научните среди, като гаранция за повече прозрачност в работата си, за публичност и откритост в действията, както и възможност за насърчаване на правата на човека и тяхната защита и превръщането им в национална култура.

Насърчаването на правата на човека се осъществява и чрез активното участие на правозащитната институция в обществени дискусии и дебати, включително в медиите. Този подход дава възможност публично да се акцентира върху отделни аспекти на конкретни права, но и да бъде подпомогнато по-доброто разбиране и зачитане от страна на гражданите и институциите. Устойчив партньор в тези инициативи са организациите от гражданския сектор.

С активните си действия през 2022 г. омбудсманът доказва, че институцията е отворена за сътрудничество с представителите на гражданското общество, като съвместно се организират различни инициативи, обсъждат се законодателни предложения и/или проблеми, свързани с нормативната уредба и произтичащата от прилагането ѝ практика.

В своята работа омбудсманът поддържа контакт и е сезиран годишно от над 300 граждански организации, които работят в различни области за защита правата на човека. Партньорството на институцията със структурите на гражданското общество е залегнало още в чл. 11 от Договора за ЕС и в Международния пакт за граждански и политически права. В този европейски контекст омбудсманът провежда активно открит, прозрачен и активен диалог с представителните организации и гражданското общество. Към институцията редовно се обръщат гражданските организации като медиатор или основен форум за гражданско участие по редица наболели общественозначими теми. Омбудсманът редовно участва със свои позиции и експертни становища във форуми и инициативи на граждански организации. По въпроси, поставени от неправителствени организации, омбудсманът подготвя аргументирани искания, с които сезира Конституционния съд за обявяване на противоконституционност на законови текстове.

За националния омбудсман, структурите на гражданското общество в България винаги са генератор за социална промяна и имат важна роля за насърчаване, закрила и отстояване на правата на човека. Със своята работа и проучвания те създават възможности за различни групи от обществото да изразят мнението си по въпроси, които ги засягат. Особено важна е тяхната заслуга в работата им с уязвими групи, чиято комуникация с държавните власти е затруднена, нерядко формална и непродуктивна заради бюрократичен подход от страна на последните. В много от случаите тези хора разчитат на граждански организации за подобряване на положението си, включително и чрез съдействие пред съответните компетентни органи. Омбудсманът наблюдава бърза и адекватна реакция на неправителствения сектор спрямо променящи се обществени реалности и реализацията на каузи за подобряване на живота на уязвимите групи. Чести са случаите, в които общественият защитник подкрепя членове на неправителствени организации, които подпомагат гражданите в различни административни и съдебни процедури с цел защита на правата им, както и като доброволчески формирования при непредвидени ситуации в условията на кризи или бедствия.

Омбудсманът подпомага и процеса за разширяване ролята на представители на гражданския сектор за участието им при изготвяне и обсъждане на законодателството, което намира за ключово за качеството на законите. В контекста на това разбиране

омбудсманът провежда през 2022 г. редица съвместни събития и инициативи с участието на неправителствени организации.

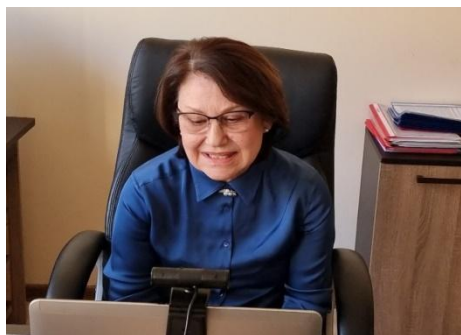
✓ **Кратък преглед на участието на омбудсмана в инициативи на НПО**

На 27 януари омбудсманът сезира вицепремиера и финансов министър, социалния министър и председателя на ресорната парламентарната комисия по труда, социалната и демографската политика. В писмото си омбудсманът отбелязва, че към институцията са се обърнали повече от 24 неправителствени организации, доставчици на социални услуги, които търсят съдействие, защото не могат да покрият разходите си за електроенергия, природен газ и дейности. Така на практика е застрашено нормалното функциониране на този вид услуги с реален риск от влошаване на подкрепата за хиляди деца и хора в уязвимо положение.

В началото на февруари омбудсманът внесе в Народното събрание законодателна промяна в Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, с която да се регламентира разсрочено плащане на сметките за ток и парно за неправителствените организации, доставчици на социални услуги.

Омбудсманът проф. д-р Диана Ковачева участва онлайн в **Дискусионен форум „Политиките за равенство, приобщаване и участие на ромите: инвестиция в по-доброто бъдеще на България“**, организиран от Центъра за междукултурен диалог и толерантност “Амалипе”.

В края на февруари омбудсманът Диана Ковачева и заместник-омбудсманът Елена Чернева – Маркова в няколко поредни дни участват в заключителната конференция по Програма „Джъстром“. Програмата е съвместен проект на Съвета на Европа и Европейската комисия, който има за цел подобряване на достъпа до правосъдие на жени от ромски произход. Проектът се реализира в 4 европейски държави – България, Румъния, Италия и Гърция.

Ръководството на Националния съюз на трудовопроизводителните кооперации, се обърна към омбудсмана със специална покана за участие в юбилейното X-то издание на Европейския форум на субектите на социалната и солидарната икономика, което се провежда по време на Международния панаир в Пловдив.

Стана традиция българският омбудсман да участва в откриването на провеждащо се всяка година международно изложение „БУЛПЕК’2022“.

На 12 декември 2022 г. омбудсманът участва във „Форум за политики и действия за борба с насилието над жени“, организиран от Български фонд за жените и Съвета на Европа. В отговор на участието на проф. д-р Ковачева в институцията се получава писмо, в което се посочва:

„Благодарим Ви за силното изказване и категоричната позиция, която заемате по отношение на справянето с насилието над жени в България! Уверени сме, че форумът предостави възможност да разгледаме различните гледни точки на представители от организации и институции, имащи отношение по темата. Надяваме се, че осъществяването на събитието ни е отвело една стъпка по-близо до приемането на дългоочакваните допълнения и изменения в Закона за защита от домашното насилие.

Вярваме, че ще продължите да използвате своя авторитет и безспорна експертиза, за да доведем до край този процес!“

Ценностите, които на практика представя днешната инициатива „Вдъхновяващи постижения за разнообразие, равнопоставеност и приобщаване“, всъщност не са нови ценности. Темата за равнопоставеността се появява още със списъка на основните права с Всеобщата декларация за правата на човека през 1948 г., ООН в своя устав говори за равнопоставеност, Европейският съюз, Съветът на Европа, а и днес в представянето изследване видяхме, че като че ли възприятието за жените, които са успели някак изостава.“ Това казва на 14 ноември омбудсманът при раздаването на първите съвместни награди на Съвета на жените в бизнеса в България и Европейската инвестиционна банка.

Проф. Ковачева е част от журито, което оценява инициативите. Те се състезават в пет категории. В журито участват още Лидия Шулева, журналистите Георги Тошев и Венцислав Савов, както и писателят Георги Бърдаров.

Заместник-омбудсманът Елена Чернева – Маркова участва на 21 декември в церемонията по раздаване на наградите „Доброволческа инициатива 2022“, организирана под патронажа на Омбудсмана Диана Ковачева от Фондация „Лале“ и Националния алианс за работа с доброволци.

✓ Партньорство в името на защитата на правата на децата

Особено активни са действията и изградените партньорства на омбудсмана с гражданските структури в областта на правата на децата. За неправителствените организации, омбудсманът е не само безспорен авторитет, но и съмишленик, важен партньор в обществените инициативи.

Представител на институцията е избран за заместник-председател на Обществения съвет на БЧК за подкрепа на Украйна. Целта на сформирания съвет е да се гарантира публичност при получаване и обработване на даренията, както и за подпомагане на украинските граждани, пристигнали в България.

2022 г. се очерта като година на активните действия на правозащитният орган и на неправителствените организации, обединени в общи каузи – за психичното здраве в училище, за изграждане на национална детска болница, за подкрепа на децата и бежанците от Украйна, за правата на подрастващите, чиито родители живеят и работят в чужбина.

Десетки граждани и организации се обръщат към омбудсмана като настояват да бъдат предприети действия за осигуряване на безопасна обществена среда и по конкретно да се забрани употребата и продажбата на диазотен оксид (райски газ) за деца. Националният омбудсман разгърна широка кампания за забрана на продажбата и употребата му, като изготви и специални законодателни предложения, които са подкрепени от група народни представители. Народното събрание спешно приема законодателните промени. Тези действия показват, че мерките могат да бъдат ефективни само ако обединяват усилията на гражданския и институционалния ресурс.

Съвместно с Мрежата на училищните психолози, с фондация „Асоциация Анимус“ и редица граждански организации се провежда обществена дискусия „Психичното здраве в училище – възможни и необходими мерки“. Темата за психичното здраве на децата е един от водещите приоритети на омбудсмана в областта на правата на децата. Чрез тази инициатива омбудсманът постави темата за психичното здраве в училище по един категоричен начин на вниманието на институциите, на училището, на родителите и на обществеността. Целта на обществения форум е да отвори нови пространства за психичното здраве в училище, да се изгради среда за превенция и интервенцията на насилието, агресията, тормоза и кибертормоза, както и

чрез въвеждането ѝ да се формират умения при децата и младите хора за цял живот. Дискусията се фокусира върху търсене на отговор на въпроса как българското училище да се трансформира така, че да ангажира всички ресурси по начин, по който да научи децата да се справят успешно с изискванията на съвременното, като общуват, без да нараняват себе си или другите.

Омбудсманът активно подкрепя кампанията на застрахователна кампания за сигурността на децата в интернет под надслов „Пази детето в интернет“.

Омбудсманът Диана Ковачева сезира служебния заместник министър-председател по обществен ред и министър на вътрешните работи Иван Демерджиев, служебните министри на правосъдието Крум Зарков, на електронното управление Георги Тодоров, на младежта и спорта Весела Лечева, както и председателя на Държавната агенция за закрила на детето Елеонора Лилова, за опасността от прекратяване работата на **Националния център за безопасен интернет и закриването на Горещата линия SafeNet** към него.

Граждански организации и родители сигнализират проф. Ковачева, затова, че единствената организация в България, която се занимава с безопасността на децата в интернет и се бори срещу всяко вредно съдържание в мрежата, спира работа.

Проблемът е, че Националният център за безопасен интернет работи изцяло на проектно финансиране. Европейската комисия осигурява 50% от необходимите средства чрез европрограмите „Безопасен интернет“, а от 2014 година и „По-добър интернет за децата“, но има условие за национално съфинансиране на дейностите.

„Важно е постоянно да се говори за проблеми в областта на правата на детето, които дълго време остават нерешени и продължават да бъдат болезнени за цялото общество“. С тези думи омбудсманът **открива на 14 юли форума „С грижа от 0 до 3“, организиран от обществения защитник, съвместно с Фондация „Тръст за социална алтернатива“.** Във фокуса на дискусията се поставят проблемите на майчиното и детско здраве, с ясен акцент върху уязвимите групи и правото на всяко дете на подкрепа за развитие. Защото ранното детство е период на забележителни промени, период, в който инвестициите имат огромно значение и могат да предотвратят наследяването на бедността и уязвимостта.

Партньорството с фондацията в областта на ранното детско развитие дава своите позитивни резултати, като кампанията за отпадане на таксите за детски градини, осигуряване на повече прегледи за неосигурените бременни, безплатни лекарства за децата.

През годината омбудсманът развива устойчиви партньорства с неправителствени организации, както и създава нови. В партньорство с програмата на Европейската комисия и Съвета на Европа – РОМАКТ на 12 декември 2022 г. се

проведе публичен форум „**Детето между трудовата миграция, институционалните норми и разширеното семейство**“. Участниците в дискусиата очертават основните проблеми и отправят общи послания и препоръки за предприемане на необходимите стъпки на ниво политики и тяхното прилагане.

„Всяко четвърто дете в България е оставено от своите родители, или някъде около 20%-25% от децата у нас на практика са без един или без двамата си родители, които работят в чужбина. В ромската общност процентът стига до 40%. Това са деца, които са оставени на грижите на своите баби и дядовци, на своето разширено семейство. И когато казвам, че всяко четвърто дете е Вайбър дете – дете което контактува със своите родители единствено по Вайбър, на практика аз цитирам една стара статистика, защото истина е, че към днешния ден ние не знаем колко деца всъщност са жертва на този проблем.“ Това заявява омбудсманът при откриването на публичната дискусия.

Доказало се през годините партньорство с детския фонд на ООН – **УНИЦЕФ** се развива пълноценно и през 2022 г. Областите, в които двете организации си сътрудничат, са:

- развиване и укрепване на капацитета на институцията на омбудсмана за осъществяване на независим мониторинг на изпълнението на правата на децата в България;
- повишаване на информираността и чувствителността на българското общество за познаване, зачитане и спазване на правата на децата;
- работа в посока на достъп до права и услуги на децата в конфликт със закона;
- развиване и укрепване на капацитета на институцията на омбудсмана за разглеждане на индивидуални жалби и сигнали, включително такива, подадени от името на или директно от деца и извършване на проверки;
- застъпничество за и насърчаване на участието на неправителствени организации, работещи в сферата на правата на децата, включително на организации, съставени от деца, в развитието на националното законодателство и международните инструменти по въпроси, засягащи деца.

✓ **Партньорство с организациите на и за хората с увреждания**

Институцията на омбудсмана и през 2022 г. продължава ползотворното си сътрудничество с организациите на и за хората с увреждания.

В изпълнение на изискванията на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания институцията поддържа непрекъснат диалог с представителите на хората с увреждания и настоява пред отговорните органи за тяхното активно включване в процесите по определяне и вземане на решения, които се отнасят до правата на тези уязвими граждани.

Доказателство за доброто партньорство между институцията и гражданското общество са изработените от омбудсмана предложения за законодателни изменения в Закона за хората с увреждания и Закона за здравето в края на годината, чрез които се гарантират възможностите на хората с увреждания да упражняват правата си при забавяне на ТЕЛК. Предложенията са съгласувани с представителните организации на и за хората с увреждания, които са членове на Националния съвет за хората с увреждания към Министерски съвет, и впоследствие са подкрепени от тях със становища в Народното събрание.

Общественият защитник има активно участие в организираните и проведени инициативи от организации на и за хората с увреждания по отношение на достъпа до правосъдие на хората с психични и интелектуални увреждания. Както омбудсманът подчертава неведнъж в становищата си – голяма част от тези граждани срещат затруднения да упражняват безпрепятствено, равнопоставено и най-вече – самостоятелно правата си така, както го изискват редица международни правозащитни актове. С ясната позиция институцията показва, че е активен и стабилен партньор на отговорните органи за търсене на адекватни решения на проблемите.

Израз на значителното доверие към институцията е значителният брой жалби от неправителствени организации, доставчици на социални услуги на хора в уязвимо положение след драстичното увеличение на цените на електроенергията и природния газ. Сериозните затруднения, пред които са изправени организациите да покриват възникващите разходи и реалният риск ощетени да бъдат потребителите на услугите, провокират активните действия на омбудсмана в търсене на подходящ изход от ситуацията. С общи усилия е обезпечено продължаване предоставянето на електроенергията и природния газ на доставчиците на услугите и съответно – на потребителите, без прекъсване, до вземането на окончателно решение по въпроса.

Омбудсманът също така подкрепя инициативите на представителите на гражданския сектор в Съвета за наблюдение, който следва да осъществява наблюдение на прилагането на КПХУ в България, макар и през изминалата година институцията да не председателства мрежата.

✓ Инициативи, свързани с академичната общност

През март омбудсманът Диана Ковачева препоръчва на министъра на образованието и науката акад. Николай Денков темата за преобразуването на държавни висши училища да се постави на задълбочен анализ и широко обществено обсъждане, като се направи задълбочена оценка на университетската мрежа, да се вземат предвид обективните данни за състоянието на висшето образование към настоящия момент и се преценят положителните и отрицателните последици от подобно решение.

„Бих искала да изразя убедеността си, че ще бъдат отчетени позициите на академичната общност, защото само с широка обществена подкрепа може да се реализират промени, които да доведат действително до повишаване качеството на висшето образование в страната“, категорична е проф. Диана Ковачева.

Повод за отправената препоръка са получени в рамките на няколко дни в институцията две позиции от Студентските съвети на Висшето училище по телекомуникации и пощи (ВУТП) в гр. София и Минно-геоложкия университет (МГУ) „Св. Иван Рилски“, гр. София, които се обявяват против идеята на образователното министерство за обединение и реструктуриране на държавни висши училища.

Със своите активни действия, омбудсманът подкрепя развитието на университетската мрежа, като на 11 април 2022г. присъства на откриване на новосъздаден институт за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии – INSAIT.

През май общественят защитник Диана Ковачева участва в научна конференция „Право и общество в (пост) пандемичния свят“, организирана от Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“ по повод честване 30-годишнината от основаването му. Омбудсманът изнася доклад на тема: **„Предизвикателства пред Националните правозащитни институции в условията на пандемия“.**

Националният омбудсман открива академичната учебна 2022/2023 година във Висше училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) – София.

По повод на 85-годишнината от основаването на Камарата на архитектите в България, омбудсманът проф. д-р Диана Ковачева е удостоена с почетния знак на архитектите.

На 19 октомври омбудсманът Диана Ковачева връчва специалната награда на „Лекар на годината’2022“, която по традиция Българският лекарски съюз организира за Деня на българския лекар – 19 октомври. Омбудсманът връчва специалното отличие „За висок професионализъм и доблест“ на д-р Антон Елкин – съдов хирург от болница „Тракия“ в гр. Стара Загора. Наградата е заради самоотвержеността му през лятото, когато помага и не допуска жертви, при инцидент на АМ „Тракия“ със сръбски автобус, пълен с деца.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АПК	Административнопроцесуален кодекс
АСП	Агенция за социално подпомагане
АХУ	Агенция за хората с увреждания
БАБХ	Българска агенция по безопасност на храните
БГВ	Битово горещо водоснабдяване
БДС	Български документи за самоличност
БХК	Български хелзински комитет
ВАС	Върховен административен съд
ВКП	Върховна касационна прокуратура
ВКС	Върховен касационен съд
ВУИ	Възпитателно училище – интернат
ГДГП	Главна дирекция „Гранична полиция“
ГДИН	Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“
ГДО	Главна дирекция „Охрана“
ГМД	Гарантиран минимален доход
ГПК	Граждански процесуален кодекс
ГПУ	Гранично полицейско управление
ГРАО	Гражданска регистрация и административно обслужване
ДАБ	Държавна агенция за бежанците
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДАНС	Държавна агенция „Национална сигурност“
ДВ	„Държавен вестник“
ДВХД	Дом за възрастни хора с деменция
ДВХПР	Дом за възрастни хора с психични разстройства
ДВХУИ	Дом за възрастни хора с умствена изостаналост
ДДД	Дезинфекция, дезинсекция, дератизация
ДДЛРГ	Дом за деца, лишени от родителска грижа
ДМСГД	Дом за медико-социални грижи за деца
ДНСК	Дирекция за национален строителен контрол
ДОПК	Данъчно-осигурителен процесуален кодекс
ДПБ	Държавна психиатрична болница
ДПС	Детска педагогическа стая
ДПФЗД	Държавно предприятие „Фонд затворно дело“
ДСП	Дирекция „Социално подпомагане“
ДФЗ	Държавен фонд „Земеделие“
ЕАД	Еднолично акционерно дружество
ЕИСМЕБ	Единна информационна система на медицинската експертиза в България
ЕК	Европейска комисия
ЕНОК	Европейска мрежа на омбудсманите за деца
ЕО	Екологична оценка
ЕПК	Едроплощен кофраж
ЕР	Експертно решение
ЕС	Европейски съюз
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЕХМС	Европейска харта за местно самоуправление

ЗВСГЗГФ	Закон за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд
ЗГР	Закон за гражданската регистрация
ЗДвП	Закон за движението по пътищата
ЗДДФЛ	Закон за данъците върху доходите на физическите лица
ЗДС	Закон за държавната собственост
ЗДСл	Закон за държавния служител
ЗЕ	Закон за енергетиката
ЗЕС	Закон за електронните съобщения
ЗЗ	Закон за здравето
ЗБППМН	Закон за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни
ЗЗД	Закон за задълженията и договорите
ЗЗДет	Закон за закрила на детето
ЗЗдр	Закон за здравето
ЗЗП	Закон за защита на потребителите
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗИНЗС	Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража
ЗИХУ	Закон за интеграция на хората с увреждания
ЗЛЗ	Закон за лечебните заведения
ЗСПД	Закон за семейните помощи за деца
ЗМДТ	Закон за местните данъци и такси
ЗМВР	Закон за Министерството на вътрешните работи
ЗНА	Закон за нормативните актове
ЗО	Закон за омбудсмана
ЗОбщ	Затворническо общежитие
ЗОЗТ	Затворническо общежитие от закрит тип
ЗООТ	Затворническо общежитие от открит тип
ЗПИНМ	Закон за плановото изграждане на населените места
ЗПУПС	Закон за платежните услуги и платежните системи
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ЗРТ	Закон за радиото и телевизията
ЗРВКУ	Закон за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги
ЗС	Закон за собствеността
ЗСВ	Закон за съдебната власт
ЗСП	Закон за социално подпомагане
ЗСПЗЗ	Закона за собствеността и ползването на земеделските земи
ЗТСУ	Закон за териториалното и селищното устройство
ЗУПГМЖВ	Закон за уреждане правата на граждани с многогодишни жилищноспестовни влогове
ЗЧСИ	Закон за частните съдебни изпълнители
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ИААА	Изпълнителна агенция „Автомобилна администрация“
ИАТ	Изпълнителна агенция по трансплантация
КВС	Карта на възстановената собственост
КЕВР	Комисия за енергийно и водно регулиране
КЗПЧОС	Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи

КЗД	Комисия за защита от дискриминация
КЗП	Комисия за защита на потребителите
КИПП	Камера на инженерите в инвестиционното проектиране
КМ	Комитет на министрите
КРБ	Конституция на Република България
КПИ	Комитет за предотвратяване на изтезанията
КПД	Конвенция на ООН за правата на детето
КПХУ	Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания
КРС	Комисия за регулиране на съобщенията
КС	Конституционен съд
КСО	Кодекс за социално осигуряване
Л. св.	Лишени от свобода
ЛЗ	Лечебно заведение
ЛКК	Лекарска консултативна комисия
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЕ	Министерство на енергетиката
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗм	Министерство на земеделието
МЛС	Места за лишаване от свобода
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерството на околната среда и водите
МП	Министерство на правосъдието
МПС	Моторно превозно средство
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
МК към ТП	Медицински комисии към териториалните поделения на НОИ
МТС	Министерство на транспорта и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МЦ	Медицински център
НАП	Национална агенция за приходите
НДК	Национален дворец на културата
НЕЛК	Национална експертна лекарска комисия
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НК	Наказателен кодекс
НОИ	Национален осигурителен институт
НПАХУ	Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“
НПВУ	Национален план за възстановяване и устойчивост
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
НПМ	Национален превантивен механизъм
НПСУАНЖ	Наредба за предоставяне на социалните услуги „Асистенти за независим живот“
НРУСПОГТ	Наредба за реда и условията за пътуване с обществения градски транспорт
НС	Народно събрание
НСИ	Национален статистически институт

НСИХУ	Национален съвет за интеграция на хората с увреждания
НСОРБ	Национално сдружение на общините в Република България
НТ	Наредба 16-334 от 6 април 2007 г. за топлоснабдяването
Наредба №4	Наредба №4 от 14 септември 2004 г. за условията и реда за присъединяване на потребителите и за ползване на водоснабдителните и канализационните системи
НРКВКУ	Наредба за регулиране качеството на водоснабдителните и канализационните услуги
НРЦВКУ	Наредба за регулиране цените на водоснабдителните и канализационните услуги
ОВОС	Оценка за въздействието върху околната среда
ОД на МВР ОЗД	Областна дирекция на Министерството на вътрешните работи Отдел „Закрила на детето“
ОЕСУТ ОУ	Общински експертен съвет по устройство на територията Основно училище
ОССЕ	Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа
ОУП	Общ устройствен план
ПВПИ	Помещения за временен престой и изолация
ПИКЕЕ	Правила за измерване на количеството електрическа енергия
ПМС	Постановление на Министерския съвет
ППЗИН	Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража
ППЗИХУ	Правилник за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания
ППЗСПЗЗ	Правилник за прилагане на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи
ПРЗ	Преходни и заключителни разпоредби
ПРастЗ	Препарати за растителна защита
ПСПВ	Пречиствателна станция за питейни води
ПУП	Подробни устройствени планове
РДНСК	Регионална дирекция за национален строителен контрол
РЗИ	Регионална здравна инспекция
РЗОК	Районна здравноосигурителна каса
РИО	Регионален инспекторат по образованието
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РМС	Решение на Министерския съвет
РПЦ	Регистрационно-приемателен център
РС	Районен съд
РЦ	Регистрационен център
РУП	Районно управление „Полиция“
СБАЛЛС	Специализирана болница за активно лечение на лишените от свобода
СДВНЧ	Специализиран дом за временно настаняване на чужденци
СДВР	Социални дейности и възпитателна работа (затвори)
СДВР	Столична дирекция на вътрешните работи
СЕС	Сграда – етажна собственост
СПИ	Социално-педагогически интернат
СО	Столична община
СОП	Специални образователни потребности

СОС	Столичен общински съвет
СУ	Средно училище
СДВР	Столична дирекция на вътрешните работи
ТЕЛК	Териториална експертна лекарска комисия
ТЗ	Търговски закон
ТКЗС	Трудовокооперативни земеделски стопанства
ТОЛЕК	Транспортна областна лекарска експертна комисия
ТП на НОИ	Териториално поделение на Националния осигурителен институт
ТУ	Технически университет София
ТУЕС	Техническо училище за електронни системи
ТЦ	Транзитен център
ЦФЛД	Център „Фонд за лечение на деца“
УПО	Условно предсрочно освобождаване
ФДР	Фирма за дялово разпределение
ФПКПИ	Факултативен протокол към Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание
ЦГМ	Център за градска мобилност
ЦИК	Централна избирателна комисия
ЦНСТ	Център за настаняване от семеен тип
ЦНСТДМУ	Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи с увреждане
ЦПЗ	Център за психично здраве
ЦРДУ	Център за работа с деца с увреждания
ЦСМП	Център за спешна медицинска помощ
dB	децибел

Как да се свържа с националния омбудсман?

Адрес: гр. София 1202, ул. Георг Вашингтон №22

Тел.: 02/81-06-955;

02/980-95-10;

факс: 02/81-06-963

ел. поща: priemna@ombudsman.bg

www.ombudsman.bg